AHMED ŞEVKÎ'NİN ÜÇ FARKLI DÖNEMDE İŞLEDİĞİ ŞİİR TEMALARI

EBUBEKİR MATPAN

sonçağ akademi

AHMED ŞEVKÎ'NİN ÜÇ FARKLI DÖNEMDE İŞLEDİĞİ ŞİİR TEMALARI

EBUBEKİR MATPAN

sonçağ akademi

Kitabın Adı : AHMED ŞEVKÎ'NİN ÜÇ FARKLI DÖNEMDE İŞLEDİĞİ ŞİİR TEMALARI
Editör : Ömer TOZAL, Yusuf Fuat ÜNAL
Yazar : Ebubekir MATPAN

1. Baskı : Ocak 2022 ANKARA

Yayın Koordinatörü : Ceyda ŞEREFLİOĞLU
Yayın Yönetmeni : Sinem ZORLU
e-ISBN : 978-625-6398-84-9
Yayın No : 1988

© Ebubekir MATPAN

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64
www.soncagyayincilik.com.tr
soncagyayincilik@gmail.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

ÖNSÖZ

Yazının gelişmediği toplumlarda şiir, diğer edebî alanlara göre daha geniş halk kitleleri tarafından ezberlenmiş ve bu sayede o topluma ait kültür sonraki nesillere aktarılmıştır. Araplar Câhiliye döneminde şiire oldukça önem vermiş ve bunun için panayırlar düzenlemişlerdir. Sonraki dönemlerde de şiir, toplum nezdindeki önemini korumuştur. Arap şiiri tarih boyunca farklı dönemlerden geçmiştir. Bazen parlak bazen de duraklama dönemleri olmasına rağmen Arap şiiri, tarihî süreç içerisinde daima var olmaya devam etmiş, edebiyatçılar tarafından bazen şerh edilmiş bazen de bu edebî tür tenkitlere maruz kalmıştır.

XVIII. Yüzyıl'da Osmanlı devletinin zayıflaması neticesinde Arap aleminin tamamında bu zaman dilimi bütün alanlarda gerileme dönemi olarak kabul edilmiştir. Osmanlı devletinin bir eyaleti olan Mısır da bu durumdan etkilenmiştir. Mısır önce Napolyon öncülüğünde Fransızlar tarafından işgal edilmiş, akabinde de İngilizler tarafından sömürge haline getirilmiştir. Her iki işgal döneminde halk, oldukça zor zamanlar geçirmiş ve yabancı güçlere karşı *nahda* hareketlerini başlatarak bağımsızlık yolunda ağır bedeller ödemiştir. İşte Ahmed Şevkî böyle bir dönemde hayat gözlerini açmıştır. Hayatının ilk yıllarında aristokratik bir hayat yaşamayı tercih eden Ahmet Şevki, birinci dünya savaşı sırasında siyasi görüşleri neticesinde yönetime el koyan İngilizler tarafından Endülüs'e sürgüne gönderilmiştir. O, sürgünden döndükten sonra hayatının geri kalan kısmını halkla beraber geçirip ülkesinin ve Arap halklarının taleplerini dile getiren şiirler yazmıştır. Ahmed Şevkî şiiri ile yaptığı hizmetler neticesinde Arap halklarınca kendisine *Emîru'ş-Şuâra* ünvanı verilmiştir.

Ahmed Şevkî kendisinden önce yaşayan ve modern Arap edebiyatının öncüsü olan Mahmûd Samî el-Bârûdi'den etkilenmiştir. Aynı zamanda Nil Şâiri Hâfız İbrâhîm ile arkadaşlık yapmış ve bu iki isimle beraber *Medresetü'l-İhyâ* müntesiplerinin arasında yüksek bir konum elde etmiştir. Şevkî'yi klasik dönem şâirlerden ayıran özelliklerinden birisi de kendisi henüz hayattayken şiirlerinin bir dîvânda basılarak okuyucuların istifadesine sunulmasıdır.

Bu çalışmada, Ahmed Şevkî'nin yaşadığı evreler göz önünde bulundurularak yaşadığı dönemlerin onun şiirlerine olan etkisi ele alınmıştır. Bu araştırma giriş, beş bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynak kritiğinden sonra modern döneme ulaşana kadar Arap edebiyatında öncü olan devletler kısaca anlatılmış, devamında ise modern dönemde ortaya çıkan önemli ekollere kısaca değinilmiştir.

Birinci bölümde Ahmed Şevkî'nin hayatı, kişiliğinin oluşmasındaki etkenler ele alınarak, yazdığı eserlere yer verilmiştir. Daha sonra onun edebî kişiliği ve etkilendiği şahsiyetlere anlatılmıştır.

İkinci bölümde şâirin saray hayatı dönemi ilgili bilgilere yer verilerek, onun bu dönemde işlediği şiir temaları ele alınmıştır. Bu şiirler ilgili başlıklar altında tercüme edilip, konuyla ilgili değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde sürgün ile ilgili genel bilgiler verilmiş, şâirin bu dönemde yazdığı eserler incelenmiştir. Devamında bu şiirler ele alınmış, gerekli değerlendirme ve tahliller yapılmıştır.

Dördüncü bölümde şâirin sürgünden sonraki hayatı ele alınmış ve ömrünün sonuna doğru işlediği şiir temaları incelenmiş olup bu temalar hakkında analizlere yer verilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde ise Ahmed Şevkî'in şiirlerinde bazı dil ve belagât unsurları örnekleriyle beraber tahlil edilmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen verilerin bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışmanın bu aşamaya gelmesinde önemli katkıları olan, yönlendirmeleri ile bana yol gösteren başta değerli hocam Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN'e çok teşekkür ediyorum. Ayrıca Doç. Dr. Mehmet Korkut ÇEÇEN ve Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin POLAT hocalarıma ayrıca şükranlarımı sunuyorum. Yine değerli dostlarım Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK, Dr. Recep OLHAN, Dr. Bayram AKTAŞ, Öğr. Gör. Hamit MEMUR'a bu çalışma sırasında tüm konularda özellikle de teknik anlamda desteğini esirgemeyen kıymetli dostum din hizmetleri uzmanı Mehmet TÜRKER hocama ve burada daha isimlerini zikredemediğim tüm değerli dostlarıma ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Ebubekir MATPAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i

KISALTMALAR xi

GİRİŞ 1

1. KONU, AMAÇ, YÖNTEM 1

2. KAYNAKLAR 3

3. MODERN ARAP EDEBİYATI 4

3.1. Medresetü'l-İhya 12

3.2. Dîvân Ekolü 14

3.3. Apollo Ekolü 16

3.4. Mehcer Ekolü 17

I. BÖLÜM

AHMED ŞEVKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1. Ahmed Şevkî'nin Hayatı 19

2. Ahmed Şevkî'nin Eserleri 25

2.1. Şiirleri 25

2.2. Piyesleri 26

2.2.1. 'Ali bek el-Kebîr 26

2.2.2. Kambîz 26

2.2.3. Masra'u Kleopatra 26

2.2.4. Kerem'e ibn Hâni 26

2.2.5. Mecnûn ve Leylâ 27

2.2.6. 'Antere 27

2.2.7. es-Sittü hüdâ 27

2.3. Hikâyeleri 27
2.3.1. Emîretü'l-Endülüs 27
2.3.2. Esvâku'z-Zeheb 27
2.3.3. Azrâ'u'l-Hind ve Temddunu'l-Ferâine 27
2.3.4. Varakatü'l-'As 28
2.4. Duvelü'l-'Arab ve Uzemâu'l-İslâm 28
3. Edebi Kişiliği 28
4. Ahmed Şevkî'nin Etkilendiği Şahsiyetler 31

II. BÖLÜM

SARAY ŞÂİRİ AHMED ŞEVKÎ

1. Saray 33
2. Saray Dönemi Ahmed Şevkî'nin Şiir Temaları 34
2.1. Methiye 37
2.2. Dini Şiirler 50
2.3. Mısır Sevgisi ve Tarihi 54
2.4. Mersiye 59
2.5. Vasf 65
2.6. Gazel 68
2.7. Hikmet 71
2.8. Latife/ Şakalaşma 74
2.9. Hiciv 75
2.10. Fahr 80
2.11. Çocukların Bahçesi/ Çocuklara Yazdığı şiirler 82

III. BÖLÜM

SÜRGÜNDEKİ AHMED ŞEVKÎ

1. Sürgün 85
2. Ahmed Şevkî'nin Sürgün Dönemdeki Şiir Temaları 91
2.1. Vatan Özlemini Anlatan Endelüsiye Şiiri 91

2.2. Siniyye Kasidesi 103
2.3. Hâfız İbrâhim'e Yazdığı Üç Beyit ve Hâfız'ın Cevabı 106
2.4. Müveşşahâtü Sakru Kureyş Kasidesi 108
2.5. Annesine Yazdığı Mersiye 112

IV. BÖLÜM

HALK ŞÂİRİ AHMED ŞEVKÎ

1. Halk Şâiri Olarak Ahmed Şevkî'nin Şiir Temaları 116
1.1. Vatan Sevgisi 117
1.2. Günlük Olaylar 125
1.3. Osmanlı Devleti ile İlgili Şiirler 127
1.4. Siyasi ve Toplumsal Olaylar 132
1.5. Tarihi Konular 138
1.6. Vasf 141
1.7. Mersiye 148

V. BÖLÜM

AHMED ŞEVKÎ'NİN ŞİİRLERİNDE BAZI DİL VE BELAGÂT UNSURLARI

1. Dil ve Lafız 157
2. Terâdüf/ Eş Anlamlılık 160
3. Belagât 161
3.1. Meâni İlmi 162
3.1.1. Tekrâr 162
3.1.2. Üslûp 164
3.1.2.1 Üslûbü'n-Nidâ 165
3.1.2.2. Üslûbü'l-Emri 168
3.1.2.3. Üslûbü'n-Nehyi 169
3.1.2.4. Üslûbü't-Temennî 171
3.1.2.5. Üslûbü'l-İstifhâm 173

4. Beyân İlmi 175

4.1. Teşbîh 176

4.2. Mecâz-ı Aklî 179

4.3. Mecâz-ı Mürsel 180

4.4. İstiâre 182

4.5. Kinâye 184

5. Bedî' ilmi 185

5.1. Tıbâk 186

5.2. Mukâbele 187

5.3. Tevriye 189

5.4. İktibâs 190

5.5. Cinâs 192

6. Ahmed Şevkî'nin Şiirlerinde Vezin ve Kâfiye 193

SONUÇ 198

KAYNAKÇA 203

KISALTMALAR

As : Aleyhis-Selam

B. : Bin ya da İbn

Bk. : Bakınız

Ed. : Editör

Hz. : Hazret-i

İSTEM : İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsıkîsi Dergisi

NKUIFD : Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Ö. : Ölümü

Sav. : Sallalahu Aleyhi ve Sellem

Thk. : Tahkik

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Tz : Tariksiz

vb : Ve Benzeri

vd : Ve Diğerleri

vs : Ve Saire

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

1. KONU, AMAÇ, YÖNTEM

XVIII. Yüzyıldan başlayarak Arap edebiyatı yenidünya düzeninde yaşanan gelişmelerle beraber tarih sahnesindeki en zayıf dönemlerinden birini yaşamıştır. Arap edebiyatı tarihçileri tarafından bu zaman dilimi, *inhitât* yani çöküş ve gerileme olarak adlandırılmıştır. Fransızların Mısır'ı işgal etmesi, edebiyat alanında yeni başlangıcın da habercisi olmuştur. Bu işgal Arap edebiyatında, sonradan oluşacak olan *el-Edebü'l-Hadîs* hareketinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Diğer bir ifadeyle Fransa'nın bu işgalleri Mısır ve dolayısıyla Arap edebiyatının gelişmesine etki etmiş, bu dönemde Mısır, *el-İhyâ ve'l-Ba's* hareketinin başladığı ülke olması sebebiyle modern Arap edebiyatının özüne dönme yurdu olarak kabul edilmiştir.

Mısır'da bu dönemde yetişen ve *el-İhyâ ve'l-Ba's* hareketinin önde gelen isimleri arasında Ahmed Şevkî de yer almaktadır. O, bu dönemde yazdığı şiirlerle birçok olayı kendisinden sonraki nesillere aktararak edebiyatın önemli bir işlevi olan tarihi sonraki nesillere aktarma görevini ifa etmiştir. Dolayısıyla bu tezin konusu; saray, sürgün ve halk şâiri olan Ahmed Şevkî'yi bu üç yönüyle ele alıp, her bir dönemde işlediği şiir temalarını tespit edip incelemekten oluşmaktadır.

Edebiyat her toplumun olmazsa olmazları arasında yer alır. Zira edebiyat, ait olduğu toplumun gerek maddi gerekse manevi deneyimlerini içerisinde barındırır. Bunun sayesinde bir edebî yapıt, o toplumun aynası olur. Bu ayna sonraki kuşaklara atalarının kültürlerini birçok ayrıntılarıyla tanıma fırsatı verir. Ayrıca bir dilin dünya dilleri arasındaki konumu, o dilde yazılan edebî yapıtların değeri ile ölçülür.

Kaynakların taranması neticesinde Şevkî'nin 360 kaside yazdığı ve bunların dîvânda farklı başlıklar altında toplandığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı Ahmet Şevkî'nin hayatında geçirdiği dönemleri inceleyip onun etkilendiği kimseler ve etkisinde kaldığı olaylar neticesinde şiirinde ortaya çıkan farklılıkları tespit etmek, bu etkinin şiirlerine yansımasını ele almaktır. Öte yandan bu çalışma Ahmed Şevkî'nin tüm şiirlerini ayrıntılarıyla ortaya koymak gibi bir iddia da taşımamaktadır.

Bu konunun tercih edilmesinin sebebi ne Arap âleminde ne de Türkiye'de, Ahmed Şevkî'yi saray, sürgün ve halk şâiri olarak ele alan kapsamlı bir çalışmaya

ulaşılamamasıdır. Çalışmanın bu açıdan özgün bir nitelik arz edeceği düşünülmektedir.

Bir çalışmanın bilimsel olarak ortaya çıkması özgün bir yöntem takip edilerek yapılmasına bağlıdır. Bu çalışma için öncelikle birincil kaynaklar ve konuyla ilgili gerek Arap aleminde gerekse de Türkiye'de yapılan ikincil kaynaklar temin edilmiş, gerekli okumalar yapıldıktan sonra konular sistematik bir şekilde ele alınarak belli bir düzen içerisinde yapılan değerlendirmeler çerçevesinde tez hazırlanmıştır.

Çalışmanın ana konusuna geçmeden önce Arap edebiyatının geçirdiği evreler kısaca anlatılarak çalışmanın daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir. Daha sonra modern Arap edebiyatında ortaya çıkan ekoller hakkında kısaca bilgi verilerek asıl konuya geçmek için gerekli olan zemin hazırlanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle Ahmed Şevkî'nin hangi şiirleri hangi zaman diliminde söylediğinin tespiti yapılmıştır. Bunu yaparken şâirin dîvânına ek olarak şiirlerin hangi dönemde ve hangi gazetede yayımlandığının tarihini veren iki farklı kaynaktan istifade edilmiştir. Bunlardan birincisi; Ahmed Şevkî'nin dîvânını şerh eden ve bunu; *Dîvânu Şevkî (tevsik, tebvîb, şerh ve ta'kîb)* adıyla yayımlayan Ahmed Muhammed el-Hûfî'nin eseridir. Yazar bu kitapta şiirleri şerhle beraber hangi şiirin hangi tarihte yayımlandığını, ayrıca hangi gazetelerde çıktığını da tespit ederek yazmıştır. İkincisi ise; Zekî Mübârek'in, *Ahmed Şevkî* adlı eseridir. Elde ettiğimiz verilere göre Mübârek de Şevki'nin kasidelerini, kaleme aldığı bu şiirleri tarihlerini de tespit ederek adı geçen eserinde zikretmiştir.

Şiirlerin tarihleri ve hangi dönemde söylendiği tespit edildikten sonra şâirin her bir dönemde yazdığı kasidelerin temaları araştırılmıştır. Temalar belirlendikten sonra bu temalara ilişkin genel değerlendirmeler yapılarak ilgili kavramların sözlük ve terim anlamları incelenmiş, klasik Arap edebiyatındaki durumuyla ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Daha sonra ilgili temanın şiirleri Arapça olarak harekeli bir şekilde tezde verilerek tercümesi yapılmıştır. Tercümede olabildiğince asıl metne sadık kalınarak parantez içi açıklamalara olabildiğince az yer verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca her kasidenin hangi bahirde söylendiği şiirin başında tespit edilmiştir. Şiirlerin anlamı verildikten sonra şiirle ilgili değerlendirmeler yapılarak bir sonraki temaya geçilmiştir. Şiir tercümeleri yapılırken gerek divan şerhlerinden gerekse ülkemizde konuyla ilgili yapılan tercümelerden istifade edilmiştir.

Yapılan şerh ve tercümelere ilaveten şiirde bulunan kelimelerin anlamları için sözlüklere başvurulmuştur. Ancak şiirde her kelimenin ifade ettiği anlam için ilgili sözlüğe atfen dipnot verilmemiştir. Bu sözlükler; Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin *Kitâbü'l-'Ayn,* Muhammed b. Ahmed el-Ezherî'nin *Tehzîbü'l-Luga,* Ebu'l-Huseyn Ahmet b. Farîs'in *Mu'cemu Makâyîsi'l-Luga,* Celaluddin Muhammed b. Mükerrem el-Ensarî b. Manzûr'un *Lisânü'l-Arab* ve Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî *el-Kâmûsü'l-Muhît*'tir.

Çalışmada ismi geçen şahısların vefat tarihleri, ilk geçtiği yerde önce hicrî sonra milâdî (hicrî/ milâdî) şeklinde verilmiştir. Vefat tarihleri için *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslâm Ansiklopedisi* esas alınmıştır.

Şâirin yaşadığı dönem olan /1868-1932/ tarihleri çalışmanın sınırlarını belirlemiştir.

2. KAYNAKLAR

Çalışmanın ana kaynağı Ahmed Şevkî'nin dîvânıdır. Bunun yanında hem Arap aleminde hem de Türkiye'de konuyla ilgili yapılan birçok çalışma bu tezin kaynakları arasında yer almaktadır.

Konuyla ilgili Arap alemindeki kaynaklardan bazıları şunlardır: Ahmed Muhammed el-Hûfî'nin *Dîvânu Şevkî (tevsik, tebvîb, şerh ve ta'kîb)*, Şevkî Dayf'ın *Şevkî, şâirü'l-'Asri'l-hadîs, el-edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr, Târîhu'l-edebî'l- Arabî (Âsru'd-duveli ve'l-imârât- Mısr), el-Fen ve mezâhibuhû fi'n-nesri'l-'Arabî,* el-Emîr Şekîb Arslân'ın *Şevkî ev sadâkat erba'în sene,* Hüseyin Şevkî'nin *Ebî Şevkî,* Ahmed Heykel'in *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fi Mısr,* Sâlih el-Eşter'in *Endelüsiyât Şevkî,* Ahmed Abdulvehhab'ın *İsnâ âşere âmen fi suhbeti Emîrü'ş-Şu'arâ,* Zekî Mübârek'in *Ahmed Şevkî,* Huseyn Mucîb el-Mısrî'nin *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, Muhammed Zekî el-İşmâvî'nin *A'lâmu'l-edebi'l-'Arabî'l-hadîs,* Mâhir Hasan Fehmî'nin *Ahmed Şevkî,* Mesa'd b.Îd el-Âtvî'nin *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs,* Hannâ el-Fâhûrî'nin *el-Câmi' fî târîhi'l-edebi'l-'Arabî (el-edebu'l-kadim),* Ahmet Hasan ez-Zeyyât'ın *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî.*

Türkiye'de konuyla ilgili yapılan çalışmalar ise şunlardır: Bu konuda Ahmet Kazım Ürün'ün *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair Ahmet Şevki,* isimli kaleme aldığı kitabı, yine aynı yazara ait *Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar* isimli makalesi, Yusuf Uralgiray'ın *Ahmed Şevkî* adlı makalesi, Azmi Yüksel'in *Ahmad Şavkî (Bu yazı M.M. Badawi'nin 'A Critical Introduction to Modem Arabic Poetry', (Cambridge 1975) adlı kitabının*

29-42 sayfalarından tercüme edilmiştir.) isimli makalesi, Hüseyin Yazıcı'nın *Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid* makalesi, Ahmet Okur'un *Ahmet Şevkî'nin Şiirinde Fabl* adlı yüksek lisans tezi, Ali İnan'ın *Ahmed Şevkî'nin şiirlerinde öne çıkan simalar* isimli yüksek lisans tezi, Ramazan Şeşen'in Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslâm Ansiklopedisi'nde yazdığı *Ahmed şevkî* isimli ansiklopedi maddesi. Ayrıca bu çalışmada Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları *İslâm Ansiklopedisi*'nde bulunan konuyla ilgili maddeler bu çalışmanın kaynakları arasındadır. Yine çalışmanın sonunda adı geçen eserler de çalışmamızın kaynaklarını teşkil etmektedir.

Ülkemizde Ahmed Şevkî ile ilgili Türkçe olarak doktora düzeyinde çalışmalara rastlamadık. Ancak konuyla ilgili Türkiye'de Arapça yazılmış bir adet doktora tezinin Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı alanında Hemn Abdulkhaleq Jameel tarafından 2019'da *Ahmet Şevki'nin Peygamber Övgülerinde Bedîî Terkip Güzellikleri* başlığıyla yapıldığını tespit ettik. Ayrıca Arapça olarak kaleme alınan ve Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı alanında Yasser Fathy Mohamed Hamdy Eid tarafından 2019'da *Ahmed Şevki'nin Şiirsel Tiyatrolarındaki Konuşmaya Dayalı Sezdirimler* isimli bir adet yüksek lisans tezine ulaşılmıştır.

3. MODERN ARAP EDEBİYATI

Edebiyat, duygulardan kaynaklanan ve insanların ruhlarını etkileyen güzel konuşma şeklinde tanımı yapılmıştır.[1] Yani insana özgü duygu, düşünce, hayal, gözlem ve tutumları bir dilin elverdiği ölçüde güzel bir şekilde anlatma sanatıdır. Kısaca yansıma sanatıdır.[2] Edebiyat toplumun yaşantısını sonraki nesillere aktaran en önemli kaynaklardan biri olduğundan edebiyat aracılığıyla geçmişte yaşanan önemli olaylar gün yüzüne çıkar.

Bir milletin uygarlık tarihini, onun bütün varoluşunu açıklayan zaman dilimi olmasından hareketle, edebiyatın gelişmesi de medeniyetin gelişmesine göre ilerleme veya gerileme evreleri geçirir.[3] Her milletin hayatını, yaşam biçimini, sevinç ve

---

[1] Ömer Hindâvî vd, *er-Râid fi'l-edebi'l-'Arabî* (Dımaşk: el-Matba'tü'l-Hâşimiyye, 1948), 18.

[2] Berna Moran, *Edebiyat kuramları ve eleştiri* (İstanbul: İletişim, 2003), 17.

[3] Afet İnan, *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 25.

üzüntülerini etkileyen olaylar vardır. Sanat da bundan payını alır.[4] Dolayısıyla herhangi bir ulusun hayatını yansıtan edebiyatı bilmek o halkın yaşadığı büyük olayları bilmeye bağlı olarak değişim gösterebilir.[5] Zira milletlerin kaderini değiştiren savaşlar, yapılan reformlar, bağımsızlık hareketleri ve işgalcilere karşı yapılan mücadeleler aynı zamanda yazarları, dolayısıyla da onların yapıtlarını da etkilemekte ve böylece milletlerin edebiyatları şekillenmektedir.[6]

Her ne kadar yazılı kaynaklara dayanmasa da Arap edebiyatı tarihi köklü bir geçmişe sahiptir.[7] Literatürde bu isimle anılmasa de doğuşu İslâm öncesi Câhiliye dönemine kadar uzanır. Arap edebiyatı zamanın şartlarına bağlı olarak bazen duraklama evreleri geçmiş olsa da her zaman önemini korumuş en zayıf dönemlerinde bile seçkin örnekler verebilmiştir. Öyle ki Câhiliye döneminde merkezi bir otorite bulunmamasına rağmen Mekke, bu alanda ön plana çıkmış, şiirin en nadide örnekleri bu bölgede ortaya konulmuş ve sergilenmiştir.

İslam'ın gelmesiyle Arap edebiyatında bir dönem (Câhiliye dönemi) sona ermiş ancak İslâm'ın Medine merkezine yerleşmesiyle birlikte Hz. peygamber ve râşit halifeler döneminde edebiyat yine ön planda olmuştur. Gerek Emevî'ler döneminde Hicaz ve Irak, gerekse Abbasilerin devlet yönetimini ele geçirmeleriyle beraber Irak bu alanda üstünlüğünü devam ettirmiştir. Ebü'l-Hasen Seyfü'd-devle Alî b. Abdillâh b. Hamdân b. Hamdûn et-Tağlibî el-Hamdânî (ö.356/967) Şam diyarına hâkim olunca burası edebiyatçıların uğrak yeri ve medeniyetin edebiyat merkezi olmuştur. Daha sonra Mülûkü't-Tevâif devleti Endülüs'te kurulunca burası, alanında seçkin edebiyatçılarla dolup taşmış ve artık burası bir devre ad olarak yeni edebiyat merkezi haline gelmiştir.[8]

Geçen bütün bu zaman dilimlerinde Mısır, Arap edebiyatında diğer bölgelere göre hep orta seviyelerde kalmıştır.[9] Tolunoğulları döneminde Ahmet b. Tolon'un (ö.

---

4 Bilal Kemikli, *Türk İslam edebiyatı -giriş* (Bursa: Emin yayınları, 2010), 5.

5 Şevkî Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1992), 11.

6 Ahmet Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Kahire: Dâr Nehdat Mısr li't-Tab' ve'n-Neşr, 1977), 5.

7 Feridun Andaç (ed.), *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, (İstanbul: Bağlam, 1996), 233.

8 Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 56-57.

9 Tâhâ Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî* (Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2014), 117.

270/884) sanata ve ekonomik gelişmeye önem vermesine bağlı olarak şâirler artmış, edebiyat alanına bir canlılık gelmesiyle beraber yine de arzulanan seviyelere ulaşılamamıştır. Tolunoğullarının yıkılışından sonra kurulan beylikler döneminde de durum, bu minvalde devam etmiştir. Öte yandan Fâtimî'ler döneminde de bu alanda istenilen başarı elde edilemeden eski hal üzere devam edilmiştir. [10]

Osmanlıların bölgeye hâkimiyetiyle birlikte edebiyat alanında önemli şâirler ve edebiyatçılar çıkmasına rağmen bazı Arap edebiyatçıları tarafından bu dönem, yine de duraklama hatta gerileme dönemi olarak adlandırılmıştır.[11] Burada konumuz açısından öne sürülen bu iddialar tartışılmayacaktır. Ancak bu tür söylemlerin milliyetçilik etkisi altında dile getirilen düşünceler olduğunu söylemek daha gerçekçi bir yaklaşım gibi gözükmektedir.

Mısır edebiyatçıları geçen bütün bu zaman zarfında gerek şiir gerekse de nesir alanında istenilen seviyeyi yakalayamamış, hep diğer bölgelerin gölgesinde kalmışlardır.[12] Mısır edebiyatındaki bu durgunluk batı dünyasının Arap âlemindeki sömürge harekelerinin başlangıcına kadar devam etmiştir.

Arap halkları özelde de Mısır toplumu batı medeniyetiyle ilk defa Napolyon'un (ö.1236/ 1821) Mısır'ı 1798 işgali ile tanışmıştır.[13] Napolyon bunun bir işgal olmadığını anlatmak,[14] ve halkın güvenini kazanmak için önceden bir konuşma metnini hazırlamış, ayrıca halka dağıtmak için bildiriler yazmış ve bunların insanlara ulaştırılmasını sağlamıştır.[15] O, bu işgal sırasında kendisiyle beraber askerlerin yanında birçok bilim adamı, sanatçı ve filozof getirmiştir.[16] Napolyon, Mısırda Fransız sömürgeciliğini kalıcı hale getirmek için iki gazete çıkarmış,[17] kütüphane, fabrika, Arapça matbaa, laboratuvar, tiyatro kurmuş, yapılan bütün bu hizmetlerin kapılarını

---

[10] Şevkî Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1987), 464.

[11] ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 402-404.

[12] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 57.

[13] Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Bûlisiyye, 1953), 892.

[14] Ahmed Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr* (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 1994), 25.

[15] Yûnân Lebîb Rizk, *el-Merci' fî târîh Mısr el-hadîs ve'l-muâsır* (Kahire: el-Heyetü'l-'Amme lişûn'l-Matâb'i'l-Emiriyye, 2009), 74.

[16] Nâsır el-Ensârî, *el-Mücmel fî târîh Mısr en-naẓmu's-siyâsiyye ve'l-idâriyye* (Kahire: Dârü'ş-Şürûk, 1997), 208; ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 416.

[17] Ebu'l-Yezîd eş-Şerkâvî vd, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs* (Kahire: el-Elûke, ts), 14.

halka açmış, ilmi hayatı desteklemiştir. Böylece Arap toplumlarının batıyla teması ilk defa Mısır yoluyla gerçekleşmiş olup, matbaanın Beyrut'a gelmesiyle birlikte ikinci olarak batıyla temas kuran Lübnan halkı olmuştur.[18]

Mısır'a yapılan bu işgal, halkın özellikle de edebiyatçıların dikkatini çekmiş ve batı medeniyetinden etkilenme süreci başlamıştır.[19] Yapılan bu işgal hareketi 3 yıl sürse de etkileri halkın üzerinde büyük izler bırakmış, milletin özgürlük sevdasını körüklemiştir.[20] Avrupa'nın ulaştığı ilmi seviyenin farkına varılmış ve kendilerinin de bu yolda ilerlemeleri gerektiğine olan inançları pekişmiştir.[21] Netice itibariyle sömürgeyle birlikte Mısır toplumu, kendi yaşantılarının dışında Avrupa'da daha gelişmiş bir hayatın olduğunun farkına varmış ve bunun bir neticesi olarak entelektüel camiada sivil/modern ve gelenekçi diye ifade edebileceğimiz düşünsel sınıflar ortaya çıkmıştır.[22]

Fransızların ülkeden çıkmasıyla beraber halkın özgürlük talepleri artmış, buna bağlı olarak Osmanlının hâkimiyeti bu dönemden sonra giderek zayıflamaya başlamış ve artık yeni bir dönemin başlayacağının sinyalleri giderek artmıştır.

Modern Arap edebiyatın başlangıcı genel itibariyle 1798'deki Napolyon'un Mısır seferi olarak kabul görmekle birlikte,[23] bunun daha sonra başladığı veya bu alandaki gelişmenin ikiye ayrıldığı; ilkinin 1798 de gerçekleştiği ancak gerçek anlamda uyanışın Fransızların ülkeden çıkmasıyla başladığı da söylenmektedir.[24]

Sömürgenin ardından Bâbıâli tarafından 1805 yılında Mısır valiliğine atanan Kavalalı Mehmet Ali Paşa (ö. 1266/ 1849),[25] hem Mısır hem de diğer Arap ülkelerin

---

18 el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 893.

19 Rizk, *el-Merci' fi târîh Mısr el-hadîs ve'l-muâsır*, 112.

20 Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 14.

21 Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 26.

22 Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 22.

23 Muhammed Mustafa Heddâre, *Dirâsâtün fi'l-edebi'l-'Arabiyi'l-hadîs* (Beyrut: Dârü'l-Ülûmi'l-Arabiyye, 1990), 18.

24 Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *Dirâsât fi'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs ve medârisih* (Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1992), 2/22.

25 el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 904.

yakın tarihi açısından bir dönüm noktası kabul edilmektedir.[26] Kavalalı, Avrupa'nın ilimde geldiği noktanın farkına varmış, yurt dışından eğitimi geliştirmek için bilim adamları getirtmiş, bununla da yetinmeyip ülkenin seçkin öğrencilerini okumaları için Avrupa'nın farklı ülkelerine göndermiştir.[27] Ülkelerine dönen bu insanlar yaptıkları tercümeler ve elde ettikleri bilgi, ve birikimleri sayesinde edebiyata önemli katkılar sağlamışlardır.[28] Bu dönemde birçok gazete yayın hayatına başlamış Arapçanın yanında Türkçe olarak da gazeteler yayımlanmaya başlanmıştır.[29] Fakat bu dönemde edebiyat, halkın ekonomik anlamda refaha kavuşamaması nedeniyle istenilen düzeyde ilerleyememiştir. Zira devlet imkânları, yönetim tarafından ordunun güçlenmesi için harcanmıştır.[30] Dolayısıyla bu süreçte edebiyattan ziyade askeri alanlardaki gelişmeler ön planda olmuştur.[31]

Mısır'da gerçek anlamdaki gelişme ilk Hidiv,[32] İsmail Paşa (ö. 1313/1895) zamanında kendini göstermiş,[33] ülkenin gelirlerinin umulmadık şekilde artmasıyla[34] birlikte gazete sayısında artışlar ve çeşitli alanlarda derneklerin de kurulmasıyla edebiyat alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır.[35] Kısacası edebiyat bu evrede ilerleme kaydetmiştir. Ancak bir başka sömürgeci ülke olan İngilizlerin Mısır'ı işgaliyle birlikte modern Arap edebiyatı neredeyse durma noktasına gelmiştir. İngiliz yönetimince Arapça yayın yapan gazetelerin yayın hayatına son verilmeye çalışılmış,[36] fakat bunda pek muvaffak olunamamıştır. Buna karşın İngilizlerin kısmen de olsa düşünce özgürlüğünü serbest bırakmaları, nahda hareketlerini hız kesmeden devam

---

26 Harun Anay, "Çağdaş Arap düşüncesi üzerine", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 10 (Ocak 2001), 6.

27 Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/27.

28 Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 14.

29 Hilal Görgün, "Mısır (Osmanlı Dönemi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girişinden Mehmed Ali Paşa'nın valiliğine kadarki Mısır tarihi)" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/579-580.

30 Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 26-27.

31 el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 906.

32 Atilla Çetin, "İsmâil Paşa, Hidiv" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/117.

33 Mesa'd b. Îd el-Âtvî, *el-Edebü'l-Arabiyyi'l-hadîs* (Tebük: el-Elûke, 2009), 19.

34 Çetin, "İsmâil Paşa, Hidiv", 23/119.

35 eş-Şerkâvî vd, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 16-17.

36 el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 20.

ettirmiş, bu dönemde halkın hissiyatına tercüman olan gazete ve dergi sayısında artış yaşanmıştır.[37] Bu bağlamda Mısır, gerçek anlamda modern edebiyatın öncüsü olmayı hak etmiştir. Zira Mısır gerek Avrupa ile olan teması gerekse batının Mısır'la olan iletişimiyle bu konumu kazanmıştır. Öte yandan Arap ülkeleri içerisinde nüfus bakımından en kalabalık ülke olması ve farklı edebiyatçıların buraya göç etmesi de Mısır'ın bu konudaki etkisini artırmıştır.[38]

Modern dönemde batıyı taklitle başlayan gelişme, bazı yazarlara göre nesir alanında daha çok gelişerek etkili yapıtların ortaya çıkmasına sebep olmuş ve şiirden daha orijinal olarak gelişmiştir.[39] Zira onlar şiirin hayal ürünü olduğunu ve Arap şâirlerin aklı küçümsemeleri neticesinde sürekli olarak geriye ve eskiye yöneldiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda şiir sadece geleneği canlandırırken nesir hem yeniyi hem de eskiyi canlandırarak bu alanda önde olmuştur.[40] Bu bağlamda şiir sadece geleneğe hayat verirken nesir hem yeniye hem de geleneğe hayat vererek daha yaratıcı ve özgün olmuştur.

XIX. Asrın ilk çeyreğinde şiir, pek de etkin bir durumda değildi. Ancak yukarıda anlatılan gelişmelere paralel olarak bu alanda ilk kıpırdanmalar yaşanmış, Osmanlı devletinin zayıflaması, Avrupa ülkelerinden dönen öğrencilerin yaptıkları tercümeler, Süveyş kanalının açılması, matbaanın da gelmesiyle beraber eski şâirlerin dîvânlarının basılması, yeni yazılan şiirlerin günlük çıkarılan gazetelerde yayımlanması gibi gelişmeler edebiyatın canlanmasını hızlandırmıştır.[41] Bütün bunlara ilaveten Şam Hristiyanlarından büyük bir bölümünün Mısır'a hicret edip kendi kültür merkezlerini açması,[42] Mısır ordusunda bulunan Ahmed Urâbî'nin (ö.1329/1911) İngilizlere karşı başlattığı isyan hareketi ve devamında yaşanan olaylar da (edebiyatın gelişmesinde)bu alanda etkili olmuştur.[43]

---

37 Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 26.

38 el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 20.

39 Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 13.

40 Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 14-15.

41 Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî ('Asru'd-duveli ve'l-imârât- Mısr)* (Kahire: Dârü'l-Meâ'rif, 1990), 24; Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/44.

42 el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 67-68.

43 Hilal Görgün, "Urâbî Paşa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/168.

XIX. Yüzyılın ortalarından başlayarak Lübnan, Suriye, Filistin'den Kuzey ve güney Amerika'ya yapılan göçler sayesinde Arap edebiyatçılar batı kültürünü ve edebiyatını daha iyi tanıma fırsatını bulmuşlardır. Bunun neticesinde klasik tarz şiir kalıplarını zorlayacak derecede modern şiirler yazılmaya başlanmış, bu da şiirin günün şartlarına uygun olarak yazılmasını, eski kalıpların terk edilip serbest kalıplarını ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çağın ihtiyaçlarına paralel olarak sömürge, reform, vatan sevgisi ve özlemi, yoksulluk, bilgisizlik, hastalıklar, gelişmiş toplumlara yetişmeye davet eden şiir temaları ortaya çıkmıştır.[44]

Batıyı taklitle başlayan bu edebi akımlar, belli bir süre sonra Arap edebiyatının eski ve yenisini mezc ederek modern Arap edebiyatın seçkin örneklerini ortaya koymuşlardır. Yaşanan bu gelişmelere *Nahda* hareketi adı verilmiş, bunu öncelikle Mısır edebiyatçıları başlatmış daha sonra da diğer ülkelere yayılmıştır. Kısaca bu yeni dönemde Mısır edebiyatın zirvesine yerleşmiştir.[45]

Modern Arap edebiyatında Mısır, son iki yüzyılın lideri ve en önemli ülkesi konumundadır.[46] Bu bağlamda Mısır, edebiyat alanında öncü olmuş, diğer Arap âlemi de onu takip ve taklit ederek onu desteklemiş, bu sayede Arap edebiyatı klasik dönemdeki canlılığını kazanmaya başlamıştır.[47] Buna karşın bu dönemde edebiyat, şâirlerin modern şiire getirdikleri yenilik, konu ve şekil bakımından olması ve bu sayede de daha kolay anlaşılarak halk tarafından kabul görmesine rağmen bu dönemdeki edebiyatçıların düşünce biçimlerinin batı menşeli olduğu kabul edilmiştir.[48] Öte yandan bu yenilik ve gelişmeler (Arap edebiyatını/şiirini) Abbasi dönemindeki seviyeye ulaştıramamıştır. Yine de yaşanan gelişmeler çok geçmeden meyvesini vermeye başlamış, batıyla etkileşim neticesinde Arap edebiyatı modernleşme yolunda sağlıklı bir şekilde devam etmiş ve Arap edebiyatı farklı edebî ekollerin ortaya çıkmasıyla taçlanmıştır. Bunda modern şâirlerin, klasik dönem

---

[44] İsmail Durmuş, "Şiir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/152.

[45] Jacob M Landau, *Modern Arap edebiyatı tarihi: (20. yüzyıl) (Çev. Bedrettin Aytaç)* (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994), 15.

[46] Anay, "Çağdaş Arap düşüncesi üzerine", 9.

[47] İs'aâf en-Neşâşîbî, *el-'Arebiyyetü ve şâiruhâ'l-ekber, Ahmed Şevkî* (Kahire: Mat'batü'l-Meârif, 1928), 30.

[48] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/15.

şâirlerin aksine belli bir zümreyi değil tüm toplumun beğenisine mazhar olmayı istemeleri de etkili olmuştur. Zira böylece bu, onların toplum nezdinde büyük itibar görmesini kolaylaştırmış ve edebiyatçılar bunda da başarılı olmuşlardır.[49]

Edebiyat için harcanan çabalar gerçek anlamda meyvelerini birinci dünya savaşından sonra vermeye başlamıştır.[50] Mısır bağımsızlığa doğru adım attıkça edebiyat alanında önceden yakalayamadığı başarıyı elde etmiş ve bu alanda yıllardır arzuladığı konumuna da kavuşmuştur. Bu dönemde edebiyatın canlanmasında matbaanın önemini göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Zira matbaanın batıdan doğu âlemine gelmesiyle birlikte edebiyatta ilerleme meydana gelmiştir. Matbaa sayesinde halk, yazılı metinlerle buluşma imkânı elde etmiş, klasik ve modern dönemde yazılan edebî metinlere ulaşarak gerekli istifadeyi sağlayan bilgileri elde etmiştir.[51]

Matbaayla nesirde olduğu gibi şiir de toplumla buluşarak yeni bir ivme kazanma imkanına kavuşmuştur. Buna ek olarak günlük çıkan gazeteler sayesinde yazılan edebî metinler -şiir veya nesir- yalnızca aristokratik tabakaya mahsus olmaktan çıkarak halkla buluşmuş ve halkın demokrat olma yolunda ilerlemeye başlamasıyla bu alandaki *nahda* hareketi de hız kazanmaya başlamıştır.

Kısacası yukarıda da geçtiği üzere Arap âleminde gerçek anlamda *nahda* hareketinin liderliğini Mısır yapmıştır.[52] Gerek konumu itibariyle gerekse de Avrupa ile olan karşılıklı ilişkileri Mısır'ı burada güçlendirmiştir. Öte yandan hem nüfus bakımından kalabalık olması hem de köklü bir medeniyet tarihine sahip olması da bunda etkili olmuştur.[53]

Bu dönemde; Medresetü'l-İhya, Dîvân Grubu, Apollo ve Mehcer Ekolü ortaya çıkan belli başlı ekollerdir.

---

[49] Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 513-514.

[50] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 30.

[51] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 31-32.

[52] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/76.

[53] el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 20.

3.1. Medresetü'l-İhya

Avrupa'da bilim alanında gerçekleşen reformlar, beraberinde edebiyatı da geliştirmiş farklı edebi ekollerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Öte yandan Batı, yaptığı işgal ve savaşlar neticesinde diğer halkların edebiyatlarını, ilmini ve kültürünü küçümsemiş, adeta bu alanda onlara meydan okumuştur.

Arap edebiyatçılar bu meydan okumalara karşı koymak için eskiyi canlandırma yolunu seçmişlerdir.[54] Yazarlar batının bu meydan okumalarına kendi edebiyatlarının en parlak dönemi kabul edilen Câhiliye ve Abbâsi şiirini canlandırmakla karşı koyabileceklerini,[55] iddia ederek klasik dönemi canlandırmakla bunu başarabileceklerine inanmış,[56] aynı zamanda da bununla çağın ihtiyaçlarına uygun eserler vermenin mümkün olabileceğini varsayarak bu yolu takip etmişlerdir. Bu bağlamda Medresetü'l-İhya, Arap âleminde ilk olmanın yanında en geniş hareket olma özelliğine de sahiptir. Ayrıca bu ekolün/medresenin öncüleri aynı zamanda modern edebiyatın da önder şahsiyetleridir.[57] Diğer taraftan bu şahsiyetlerden sonra gelenler doğrudan veya dolaylı olarak bu ekol edebiyatçılarından etkilenme neticesinde yeni hareketler kurmuşlardır.

Bu ekolün ortaya çıkmasını etkileyen başkaca unsurlar da olmuştur. Islah hareketleri, Avrupa'yla olan kültürel etkileşim, Suriye ve Lübnan Hristiyanlarının Mısır'a yerleşip kendi kültür merkezlerini kurması, Urâbî Paşanın sömürgeye/sömürgeciliğe karşı yaptığı ayaklanma gibi etkenler de bu ekolün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.[58] Öte yandan Arap milliyetçiliğinin başlaması da bu ekolün ortaya çıkmasında önemli bir etken olarak zikredilebilir.[59]

Arap edebiyatının aslına dönmesi gerektiğini savunan bu akımın sahiplerine göre matbaanın da gelmesiyle daha önce olmadığı kadar şiir ve divanlar basılmıştır. [60]

---

[54] Görgün, "Mısır (Osmanlı Dönemi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girişinden Mehmed Ali Paşa'nın valiliğine kadarki Mısır tarihi)", 29/580.

[55] Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 513-514.

[56] Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 46-47.

[57] Muhammed Mendûr, *Fennu'ş-şi 'r* (Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2019), 77.

[58] el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 67-68.

[59] Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 48-49.

[60] Durmuş, "Şiir", 39/152.

Bu ekol sahipleri sadece dil ve şekil bakımından değil içerik bakımından da klasik dönem şâirleri takip ve taklit etmekle, şiirin zayıf üslup, yapay lafız ve yüzeysel manalardan kurtulması gerektiğini ilke edinmişlerdir.[61] Bu yüzden onlar, klasik Arap şiirini okumaya yoğunlaşmış, temalarını işlemiş, kalıplarını kullanmışlardır. Yazdıkları kasidelerde uygun bedi sanatlarını da kullanarak okuyucuyu etkilemeyi de ihmal etmemişlerdir. Bu bağlamda ihya temsilcilerini eski edebiyatçılardan ayıran en temel özellik, şiirlerinin yalnızca fertlere değil aynı zamanda topluma yönelik olması, Mısır ve diğer Arap toplumlarını da şiirlerinde işlemeleridir.[62]

Bazı eleştirmenler modern Arap edebiyatındaki bu yeniliğe rağmen modern dönemde yaşayan şâirlerin klasik dönemde yazılan kasidelerin taklit edilmesinin kabul edilemez olduğunu savunmuştur. Onlara göre bunun tek bir açıklaması vardır. O da modern şâirlerin, aklı küçümsemesidir. Zira klasik şiirde hayal ön planda olduğundan bu şekilde beyit yazmak çok daha rahattı. İşte bu eleştirmenlere göre Batı ile Arap şâirler arasındaki temel farkın bundan kaynaklandığını savunmuşlardır.[63]

Bu ekolün ilk temsilcisi Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'dir. (ö.1322/ 1904) o, edebiyatta iki şeyi amaçlıyordu: birincisi modern dönem şâirlerini yapmacıktan ve modası geçmiş kalıplarından kurtarmak, ikincisi ise şiir zevkinden yoksun Avrupa şiirini değil de Arap şiirini rol model almaktı.[64] Ancak gerçek anlamda bu ekolün temsilcisi Ahmed Şevkî'dir. (ö.1351/1932) O, aldığı eğitim neticesinde bu dönemin/ekolün en güzel örneklerini vermiştir. Ayrıca Hâfız İbrâhim (ö. 1351/1932), İsmâil Sabrî (ö. 1342/1923) Ahmed Muharrem (ö. 1365/1945) Veliyyüddîn Yeken (ö. 1340/1921) de ekolün en önemli temsilcileri arasında sayılır.[65] Modern Arap edebiyatı şâirlerinin şiire getirdiği önemli yeniliklerden biri de tiyatro eserlerini Arap edebiyatına kazandırmasıdır.[66]

---

61 Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/301-302.

62 Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi* (İstanbul: Vadi yayınları, 2004), 14-15.

63 Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 95-96.

64 Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 13.

65 Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/48.

66 el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 934.

Bu gurubun temsilcileri şiirlerinde genelde Arap ülkeleri özelde de Mısır halkını ilgilendiren bütün meseleleri kendilerine konu edinmiş ve yazdıkları şiirlerde bunları dile getirmişlerdir.[67]

3.2. Dîvân Ekolü

Bu ekol bir önceki Medresetü'l-İhya'ya karşı tepki olarak ortaya çıkmış,[68] eski kalıpların kullanılmaması gerektiğini savunarak,[69] bu gibi şiirlerin modern çağın beklentilerine cevap vermekten uzak olduğu iddiasıyla onları şiddetle eleştirmiştir. Bu akımın sahipleri aslında bir şiir ekolünden çok eleştirel alanda Arap şiirinin gelişmesinde önemli rol üstlenmişler.[70]

Bu ekolün ortaya çıkış amacı, klasik kalıpların modern döneme ayak uydurmaktan uzak olduğu tezidir. Ancak burada dikkat çeken husus; bir halkın düşünce yapısını değiştirip onun yerine başkalarından alınan kültürü yerleştirmenin kolay olmadığıdır. Öte yandan bu iddia boşuna harcanan bir çaba olarak değerlendirilmiştir.[71] Zira bu ekol müntesiplerinin yazdığı kasideler incelendiğinde batı tarzı kalıplara sahip olduğu gözlemlenmektedir.[72] Bir milletin mirasını kökten reddederek/kaldırarak onun yerine yabancı menşeli bir tarzı yerleştirmek yanlış olduğu gibi başarılı olması da çok zor olarak değerlendirilmiştir.[73]

Hâlil Muṭrân (ö. 1369/ 1949) ve İngiliz romantik şâir ve eleştirmenlerden etkilenen akımın sahipleri,[74] tek tip kafiyeye karşı çıkmış, şiirin ancak serbest vezinle halkın ihtiyaçlarına cevap verebileceğini savunmuşlardır.[75] Fakat bununla birlikte Abbâsi dönemi şiirinden uzak kalamadıkları da görülmektedir.[76]

---

67 Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 112; el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 931.

68 el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 86.

69 Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 148.

70 Durmuş, "Şiir", 39/153.

71 Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 515.

72 Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 516.

73 Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/48.

74 Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 148.

75 Görgün, "Mısır (Osmanlı Dönemi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girişinden Mehmed Ali Paşa'nın valiliğine kadarki Mısır tarihi)", 29/480.

76 Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 17.

Dîvân ekolünde Arap ve İngiliz edebiyatını mezcetme yolunda çaba sarf edilmiş, şiirde günlük kalıplar kullanılmıştır. Hayal ve tasvire geniş imkânlar sunulmuş, klasik kalıplar reddedilmiştir.[77] Şiirin daha iyi anlaşılması için başlık koymak, siyasi ve sosyal olaylardan uzak durmak, tören şiirlerine yönelmemek vb.[78] konular bu ekolün özellikleri arasında sayılmaktadır. Bununla birlikte anılan özelliklere ne kadar bağlı kaldıkları ise tartışmalıdır. Zira karşılaştıkları zorluklar onları tamamen eskiden ayıramadığı gibi zaman zaman karşı oldukları tören ve benzeri şiirler söylemekten, klasik ekolün gölgesinde kalmaktan kurtulamamışlardır. Bazen de onları taklit etmişlerdir. Dolayısıyla da gerçek anlamda bağımsız eserler ortaya koydukları tartışma konusu olmuştur.[79] Bu sebeple iddia ettiklerini pratiğe aktarmakta zorlanmışlardır.

Bu ekolün diğer bir özelliği de Medresetü'l-İhya Ekolü'ne karşı şiddetli edebi tenkitlerde kendini göstermiştir. Özellikle Abbâs Mahmûd Akkâd'ın (ö. 1383/1963), Ahmed Şevkî ve Hafız İbrahim'i yapmacık şiirle itham etmesi, diğer divan ekolü üyelerinin de katılmasıyla alevlenmiş, adeta bir edebi savaşa dönüşmüştür. Bu ekol edebiyatçıları yazdıkları şiirleri dîvân olarak basmış, dîvânların mukaddimelerinde bağlı oldukları ekolü övmüş klasik tarzda yazan şâirleri hakaret derecesinde yermiş, kötülemişlerdir.[80]

Kısacası bu ekolün kurucuları ilk olarak İngiliz ekolü olarak ortaya çıkmış daha sonra bu ekol, Abbâs Mahmûd Akkâd ve İbrâhim Abdülkâdir el-Mâzinî'nin (ö. 1369/1949) birlikte kaleme aldıkları ve iki ciltten oluşan *ed-Dîvân fi'n-Nakd ve'l-Edeb* adlı kitabın 1921-1922 yılları arasında neşrine müteakip Dîvân Grubu adını almıştır.[81] Dolayısıyla ortaya çıkan bu yeni akım batı menşeli olarak ortaya çıkmış ve özellikle de yukarıda ifade edildiği gibi İngiliz edebiyatından etkilenmiştir.[82]

---

77 Muhammed Zekî el-İşmâvî, *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabi'l-hadîs* (el-İskenderiye: Dârü'l-Ma'rifetü'l-Câmi'iye, 2000), 53-54.

78 el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 85-86.

79 Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 164-165.

80 Hilmî Bedîr, *eş-Şi'rü'l-mütercem ve harektü't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-hadîs* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1991), 173-174.

81 el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 83.

82 Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 58.

Bu grubun en önemli kurucuları Abdurrahman Şükrî (ö. 1378/1958), Abbâs Mahmûd Akkâd ve İbrâhim Abdülkâdir el-Mâzinî'dir.

3.3. Apollo Ekolü

İngilizlerin Mısır'dan çekilmesiyle Mısır edebiyatında canlanmalar yeniden hız kazanmış, ülkenin bağımsızlığına kavuşması neticesinde yeni bir şiir ekolü olan Apollo ekolü edebi alanda ortaya çıkmıştır.[83] Bu akımın fikir babası Ahmed Zeki Ebû Şâdî'dir (ö.1375/1955).[84] O, Eylül 1932 de Kahire de bu ekolün kurulduğunu ilan etmiş ve hedeflerini de şöyle belirleyip ilan etmiştir:

- Arap şiirini yüceltmek ve şâirlerin çabalarını onurlu bir şekilde yönlendirmek.

- Şâirlerin maddi, edebi ve sosyal seviyelerini yükseltmek, onların çıkarlarını, haysiyetlerini korumak.

- Şiir dünyasında sanatsal reformu desteklemek.[85]

Ekolün özellikleri arasında serbest kafiye kullanma, şiirde kadın, sevgi, şikâyet, [86] tabiat, maziye özlem, toplumun özünü ortaya çıkarma, siyasi ve vatan şiirlerden uzak durmak gibi temaları kullanmak sayılabilir.[87] Diğer yandan ekolün ilk başkanı ve kurucuları şiir konusunda farklı görüşlere sahiptiler. Ahmed Şevkî klasik geleneğe bağlı şiir söyleme taraftarıyken Ebû Şâdî bunun aksini düşünmekteydi. Fakat bu görüş ayrılığı onları aynı amaç uğruna hizmet etmeye engel olmamıştır.[88]

Ebû Şâdî bu ekol başkanlığına kendisinden sonra Ahmed Şevkî'yi getirmiştir. Aynı yıl Apollo dergisinin ilk sayısını çıkarmıştır.[89] Bu dergi iki yıl boyunca düzenli olarak her ay yayımlanmaya devam etmiştir. Yayın hayatı kısa sürmesine rağmen sadece modern Arap şiirine değil diğer ekollerin aksine üniversiteler yoluyla batı edebiyatına da etki etmiştir.[90]

---

[83] Dayf, *Târîhu'l-Edebî'l-Ârabî (Âsru'd-duveli ve'l-imârât- Mısr)*, 70.

[84] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/42.

[85] Muhammed Mendûr, *eş-Şi'rü'l-Mısrî ba'de Şevkî* (Kahire: Mektebetü Nehdeti Mısr, tzs), 124.

[86] el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 92.

[87] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/42.

[88] Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 20.

[89] eş-Şerkâvî vd, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 40.

[90] Şevkî Dayf, *el-Fen ve mezahibuhû fi'n-nesri'l-'Arabî* (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 1987), 71-72.

Derginin başına getirilen Şevkî'nin aynı yılın ekim ayında vefat etmesi üzerine yerine Hâlil Mutrân (ö. 1369/1949) getirilmiş ve Mutrân, derginin yayın hayatının sonuna kadar bu görevine devam etmiştir.[91] Bu dergi yayın hayatına başlarken kapılarını başta şâirler olmak üzere bütün edebiyatçılara açık olacak şekilde bir ilke benimsemesi,[92] edebi tenkit üzerine yoğunlaşması bakımından bir ilke imza atarak bu alanda öncü olma özelliğine de sahiptir.[93]

Apollo ekolünün diğer önemli üyeleri arasında; Ahmed Muharrem (ö. 1365/ 1945) ve Mustafa Sâdık er-Râfı'î (ö. 1356/ 1937) yer almaktadır.[94]

3.4. Mehcer Ekolü

Arap toplumunun Batıyı tanımasıyla beraber aydın olarak tavsif edilen bazı şahsiyetler, ülkelerinin güvenli olmaması, siyasi baskıların çoğalması,[95] ekonomik buhranların yaşanması gibi sebeplerden dolayı vatanlarını terk edip göç etmek zorunda kalmışlardır.[96] Bunların özellikle Suriye ve Lübnan'dan, Kuzey ve Güney Amerika ülkeleri olan, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Venezüella, Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika gibi ülkelere gitmeleri Mehcer ekolünün oluşmasının temellerini atmıştır.[97] Aralarında çok sayıda şâir ve edebiyatçının da bulunduğu bu aydınlar gittikleri bu ülkelerde kendi edebiyatlarını özgür bir şekilde ortaya koyma fırsatını bulmuşlardır.[98]

Bu akım Amerika kıtasında 1900 yıllarda yavaş yavaş Arap edebiyatını ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu ekol içerisinde önemli ve bu ekolün fikir babası diye nitelendirilen üç isim ön plana çıkmıştır. Bunlar: Cibrân Halîl Cibrân (ö. 1350/1931), Mihâîl Nuayme (ö. 1409/1988) ve Emîn er-Reyyânî'dir (ö. 1359/1940).[99] Bu şahsiyetler

---

91 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Ârabî*, 70.

92 Mendûr, *Fennü'ş-şi'r*, 84.

93 Mesa'd b. Îd el-Âtvî, *eş-şi'rü'l-'Arabiyyi'l-hadîs* (Tebük: el-Elûke, 2009), 81-82.

94 el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 91-92.

95 Hüseyin Yazıcı, "Mehcer Edebiyatı" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/364.

96 Andaç, *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, 205.

97 Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/42-43.

98 Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *Harakâtü't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs* (İskenderiye: Dârü'l-Vefâ' li'dünya't-Tıbâ'a ve'n-Neşr, 2001), 174.

99 Andaç, *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, 209.

daha sonra gelecek nesiller üzerinde derin etkiler bırakarak bu alanda öncü olmuşlardır. Bu aydınlar yerleştikleri ülkelerde kendi edebiyatlarını kurdukları dernekler sayesinde canlandırıp özgün bir edebiyatın ortaya çıkmasına katkı sağlamışlardır.[100]

Mehcer edebiyatının temsilcileri Arap dili ve edebiyatını canlandırmak, yenilikler ortaya çıkarmak,[101] klasik edebiyatı terk etmek, yazılan edebi metinleri bir araya getirmek, toplumsal ve dini özgürlükleri savunmak, iyimser olmak gibi ilkeleri savunmuşlardır.[102]

Bu ekolün öne çıkan en temel prensibi/ilkesi dinî hürriyeti savunmak olmuştur. Bu ilke beraberinde birçok tartışmayı da alevlendirmiş, din ve din adamlarına karşı düşüncelerini açık bir şekilde ifade eden Cibrân Halîl Cibrân ve Emîn er-Reyhânî yazdıkları bazı düşünceleri sebebiyle dinsizlikle itham edilmiş ve bu ikisi Katolik edebiyatçılar tarafından protesto edilmiştir. Grubun diğer öncüsü olan Mihâîl Nuayme onlarla aynı düşüncede olduğu halde din ve din adamlarına karşı diğer iki arkadaşı gibi şiddetli bir dil kullanmamış aksine fikirlerini daha yumuşak bir dille ifade etme yolunu seçmiştir.[103]

Hayatı ve toplumu bütün yönleriyle en ince detaylarına kadar tasvir etmek, mehcer edebiyatını Ortadoğu Arap edebiyatından ayıran en temel özelliklerdendir. Arap mehcer edebiyatının Ortadoğu Arap edebiyatının gelişmesi, çeşitlilik kazanıp zenginleşmesi, modern dünya edebiyatları arasında yer edinmesine olumlu katkıları olmuştur. Bu nedenle ekol müntesipleri, Arap edebiyatından ayrı olarak değerlendirilmemiştir.[104] Ortadoğu'dan binlerce kilometre uzakta da olsa Arap edebiyatının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Günümüzde mehcer ekolü sadece, eskiden bu alana kazandırdığı yapıtlarıyla etkisini sürdürmektedir.[105]

Mehcer edebiyatının öne çıkan temsilcilerinden biri de İlyâ Ebû Mâzi'dir (ö.1377/1957).

---

[100] Mendûr, *Fennü'ş-şi'r*, 82.

[101] el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 129-130.

[102] Andaç, *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, 210-211.

[103] Yazıcı, "Mehcer Edebiyatı", 28/367.

[104] Hafâcî, *Harakâtü't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 189.

[105] Yazıcı, "Mehcer Edebiyatı", 28/367.

I. BÖLÜM

AHMED ŞEVKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1. Ahmed Şevkî'nin Hayatı

Tam adı Ahmed b. Ali b. Şevkî'dir,[106] adını taşıdığı dedesi Osmanlı döneminde Kavalalı Mehmet Ali Paşa döneminde sarayda üst düzey memur olarak çalışan Türk asıllı biridir.[107] Anne tarafından dedesi ise Ahmet Hilmi Bey adında birisi olup,[108] Anadolu'nun Niğde şehrinden Mısır'a göç etmiştir. Şâir nesebinde birçok unsurun bulunmasının kendisi için bir zenginlik olduğunu ifade etmiş, kendisini Arap, Türk, Kürt, Çerkez ve Yunan olarak tanımlamıştır.[109]

Ahmed Şevkî'nin adı anılınca akla ilk olarak Arap edebiyatında isimleri öne çıkan şahsiyetlerle beraber anılır. Zira ismi farklı zaman dilimlerinde meşhur olan edebiyatçı ve şâirlerle beraber zikredilen Şevkî, özelde de Abbâsi döneminde yaşayan ve ünü asırları aşan şâirlerle birlikte anılır.[110]

Doğum tarihi hakkında farklı rivayetler olsa da konu ile ilgili çalışan Arap edebiyatı tarihçilerine göre 1868 yılında Mısır'ın başkenti Kahire de dünyaya gelmiştir. [111] Üç yaşında Hidiv İsmail'in (ö.1312/1895) azatlı cariyesi olan anneannesi tarafından saraya götürülmüştür.[112] Ancak gözlerini devamlı olarak yukarıya diktiği görülen küçük çocuk Ahmed'in bu halini gören paşa sebebini sormuş,[113] onun sürekli bu şekilde olduğunu kendisine haber verilince, yere altın fırlatarak aşağıya bakmasını sağlamıştır. Tedavinin bu şekilde mümkün olduğu kendisine anlatılınca paşa, onu

---

[106] Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dârü'l-'İlm li'l-Melâyin, 2002), 1/136; Ömer Rıdâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn* (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1993), 1/153.

[107] Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1/153.

[108] Ahmet Kâzım Ürün, *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair Ahmet Şevki* (İstanbul: Kaknüs yayınları, 2002), 47.

[109] Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1/153; Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 110.

[110] Ahmed Dervîş, *Medhal ile'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs* (Kahire: el-Elûke, 2008), 135.

[111] Bu konudaki ihtilaflar için bkz. Mâhir Hasan Fehmî, *Ahmed Şevkî* (Kahire: el-Heyetü'l-'Amme li't-Te'lîfi ve'n-Neşr, 1969), 9.

[112] Hidiv Farsça bir kelime olup kral anlamındadır. Bu unvan Osmanlı devleti tarafından 1867 yılından itibaren Mısır valilerine verilmiş ve 1914 yılına kadar devam etmiştir. Muhammed et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1999), 1/395.

[113] Dervîş, *Medhal ile'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 135.

devamlı yanına getirmelerini istemiş ve bundan sonra Ahmed Şevki sarayda kalıp orada yetişmiştir.[114]

Dört yaşına gelince o günün âdeti üzere mahalle mekteplerinden biri olan Şeyh Salih'in el-Küttâb isimli mektebine gönderildi.[115] Bu mektebi tamamladıktan sonra ilköğretim ve ortaöğretimini tamamlamış, daha sonra Kahire'de yeni açılan hukuk fakültesine kaydolmuştur. Ancak bu bölümü sevmediği için aynı fakültede tercüme bölümü açılınca oraya geçerek oradan mezun olmuş,[116] ve son açılan bölüm sayesinde iyi derecede Fransızca öğrenmiştir.[117]

O, daha okul çağındayken şiir kabiliyeti ortaya çıkmış, arkadaşlarıyla bu konuda yarışmıştır. Hepsinden daha üstün olduğunu kanıtlamak için bazı deneme denilebilecek tarzlarda beyitler yazmıştır. Onun yazdığı şiirlerden biri aşağıdadır:

إِفْرِيقِيَـــا قِسْـــمٌ مِـــنَ الوُجُـــودِ فِـــي شَـــكْلِهِ أَشْـــبَهُ بِـــالْعُنْقُودِ

Şeklen daha çok salkıma benzeyen Afrika varlıktan bir bölümdür. [118]

Ahmed Şevkî'nin bu hırsı ileride onun saray şâiri olacağının bir işareti olmuş ve o, ileriki hayatında bu amacına ulaşmıştır. Sadece sarayın değil, diğer bütün Arap dünyasının gözü kulağı ve şâiri olmuştur.[119]

Fıtratında var olan şiir kabiliyetinin ortaya çıkıp gelişmesinde Arapça hocası olan ve zaman zaman Hidiv Tevfik (ö.1310/1892) için methiyeler yazan Şeyh Muhammed el-Beysûnî'nin büyük bir etkisi olmuştur.[120] Şevkî de hocasının yolundan ilerleyip el-Vekâiu'l-Mısriyye gazetesinde Tevfik Paşa için methiye şiirleri yayınlandıktan sonra sarayda memur olarak vazifelendirilmiş, hayatının kalan kısmında aristokratik bir şekilde sürdürme serüveni de bu şekilde başlamıştır. O,

---

[114] Şevkî Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs* (Kahire: Mektebetü'l-Üsre, 2010), 10.

[115] Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1/153; ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 500.

[116] Abbâs Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî* (Kahire: Şeriketu Mektebetü ve Matba'tü Mustafâ el-Halebî ve Evlâduh, 1951), 41; el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 980.

[117] Ürün, *Ahmet Şevki*, 48.

[118] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 11.

[119] Yusuf Uralgiray, "Ahmed Şevkî", *Doğu Dilleri Dergisi* 1/4 (1970), 216.

[120] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 14.

yetişme döneminde yazdığı şiirlerini dönemin önemli şâirleri arasında yer alan İsmâil Sabri Paşa'ya (ö.1350/1932) arz edip onayını aldıktan sonra yayımlanması için ilgili yere gönderirdi.[121]

Saraydaki görevinden kısa bir süre sonra Hidiv Tevfik tarafından yarım bıraktığı hukuk eğitimini tamamlamak, giderleri hazine tarafından karşılanmak üzere yurt dışına Fransa'ya gönderildi.[122] Hukuk eğitimini, iki yıl boyunca Fransa Montepellier, iki yıl da Paris Üniversitesinde alarak tamamladı.[123]

Yurt dışında kaldığı süre içerisine birçok yer dolaşan Ahmed Şevkî, Batı edebiyatını ve edebiyatçılarını yakından tanıma fırsatı yakalamış, onun bu tecrübesi edebi kişiliğini geliştirmiş ve fikir hayatını etkilemiştir.[124]

Burada şuna dikkat çekmekte fayda vardır. Şâirimiz, dini eğitim almaktan ziyade modern eğitim yolunu seçmiştir.[125] Tahsilini bitirdikten sonra Mısıra'a dönmüş ve sarayda divan memuru olarak tayin edilmiştir. 1894 yılında Mısır'ı temsil etmek üzere İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan Müsteşrikler kongresine katılan Şevkî, Mısır'ın tarihi, edebiyatı ve diğer yönlerini de açıklayan 292 beyitten oluşan "*Kibâru'l-Havâdis fî Vâdi'n-Nil*"[126] başlıklı şiirini bu toplantıda okumuştur.[127]

Hidiv Tevfik'in ölümünden sonrada yerine geçen oğlu Hidiv II. Abbâs Hilmi (ö. 1364/1944) tarafından da himaye edilen Şevkî, Hidiv Tevfik tarafından şâire verilen resmi şâir statüsünü devam ettirmiştir.[128] O, oğul Abbâs döneminde şiirleriyle sarayın

---

[121] Ahmed el-İskenderî vd, *el-Mufassal fî târîhi'l-edebi'l-'Arabî* (Kahire: el-Mektebetü'l-Emîriyye, 1936), 2/356; Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/2/79.

[122] Azmi Yüksel, "Ahmad Şavkî (Bu yazı M.M. Badawi'nin 'A Critical Introduclion to Modem Arabic Poetry', (Cambridge 1975) adlı kitabının 29-42 sayfalarından tercüme edilmiştir.)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Yayınları* 41/1-2 (1987), 479.

[123] Ahmmed Muhammed el-Hûfî, *Vataniyyet Şevkî* (Kahire: Mektebetü Nehdeti Mısr, 1969), 75.

[124] Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1/153; Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 214.

[125] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 11.

[126] Kasidenin tamamı için bk. Ahmed Şevkî, *eş-Şevkiyyât* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2006), 1/17.

[127] Muhammed Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs* (Beyrut: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1970), 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 136.

[128] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 35.

politikalarını destekleyici tarzda şiirler yazmayı tercih etmiş, Hidivin şâiri lakabını almıştır.[129]

Ahmed Şevkî bu süre zarfında zengin bir kadın olan Saliha isminde bir bayanla evlenmiş, ondan Hasan, Hüseyin ve Emine adında üç çocuk sahibi olmuştur.[130] Hanımının da servetini kendi kazandığına ekleyerek rahat ve konforlu bir ev ve araba alan şâir, hizmetçiler de tutarak I. Dünya savaşının başlamasına dek rahat bir hayat yaşamıştır.[131] Aldığı eve de hayranı olduğu Abbasi Şâiri Ebû Nüvâs el-Hasen b. Hâni'nin (ö. 198/813) ismini vererek evini, Kerem'e b. Hâni diye adlandırmıştır.[132]

Sarayda bulunduğu süre içinde önemli mevkilere gelmiş, adeta sarayın resmi sözcüsü olmuş,[133] Hidiv İsmail tarafından büyük ikram gören şâirin saraydaki bu konumunu bilen ihtiyaç sahipleri isteklerini vali yerine ona iletmeyi ve ondan yardım almak için evinin önünde adeta nöbet tutmayı adet edinmişlerdir.[134] Ancak saray hayatının bu safhasında Şevkî, halktan kopuk bir şekilde yaşam tarzı yaşamayı tercih etmiştir.[135] Dünya nimetlerinden çokça faydalanmış, halkın içinde bulunduğu sıkıntılarla ilgili şiir yazmamıştır. O, ailesine düşkün çocuklarıyla şakalaşan, onlara değer veren bir baba portresi çizmiş, yanında çalışan hizmetçilerine de aynı şekilde davranmıştır.[136]

Şâir'in hayatı bu tarzda rahat ve mutlu bir şekilde devam ederken I. Dünya savaşı patlak vermiştir. O sırada Mısır Hidivi Osmanlı devletinin başkenti İstanbul'dadır. Bundan faydalanan İngiliz'ler Mısır yönetimine el koyar, İsmail'i azledip yerine amcası Hüseyin Kâmil'i (ö.1336/1917) sultan olarak atarlar. Bunun üzerine Şevkî, İngiliz siyasetinin aleyhinde şiirler yazmış,[137] eski yönetimi öven şiirler

---

[129] el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 980.

[130] Ahmed Abdulvehhab, *İsnâ 'aşere âmen fî sühbeti Emîrü'ş-Şu'arâ* (Kahire, 1932), 73.

[131] Ürün, *Ahmet Şevki*, 49.

[132] Hüseyin Şevkî, *Ebî Şevkî* (Kahire: Mektebetü'n-Nehdeti'l-Mısriyye, 1947), 3.

[133] Huseyn Mucîb el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl* (Kahire: ed-Dârüs-Sekâfiyye li'n-Neşr, 1999), 59.

[134] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 14; Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/87.

[135] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 22.

[136] Abdulvehhab, *İsnâ 'aşere âmen fî sühbeti Emîrü'ş-Şu'arâ*, 33-35.

[137] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/135.

kaleme almıştır. Bu sebeple de 1915 yılında İspanya'ya sürgüne gönderilmiştir.[138] Onun sürgün edilmesi hocası Mahmûd Sâmî el-Bârûdî gibi bir siyasi görüş neticesinde olmayıp nazm ettiği şiirler sebebiyle olmuştur.[139]

Şevkî sürgünde kaldığı süre içinde maddi ve manevi anlamda sıkıntılar çekmiştir.[140] Bu dönemde vatan özlemi ve Müslümanların kaybettiği Endülüs üzerine şiirler yazmış, [141] bir an önce memleketine geri dönme arzusu içerisinde olmuştur. Yine sürgünde 1500 beyite yakın İslâm tarihi ve devletlerinin tarihine dair *Duvelü'l-'Arab ve Uzemâu'l-İslâm* ismiyle bir eser kaleme almış ve daha sonra bu manzume müstakil bir şekilde basılmıştır. Ayrıca o, *Emiretü'l-Endülüs* hikâyesini de burada kaleme almıştır.[142]

Sürgünde kaldığı süre içerisinde Hidiv İsmail Şevkî'ye mektupla, şayet dilerse kendisini yanına aldırabileceğini iletmiş, fakat şâir bu teklifi nazikçe reddetmiştir. Bu safhayı bazı Arap edebiyatı yazarları Şevkî'nin hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul etmişlerdir.[143]

Ahmed şevkî, Sürgünde kaldığı beş yıl boyunca Endülüs tarihi hakkında kitaplar okumuş, bu ülke hakkında önemli bilgiler öğrenmiştir. Ayrıca Endülüs devleti edebiyatını da ihmal etmemiş, edebiyatçılarına özel ilgi göstermiş, fakat onlar içerisinde özellikle meşhur şâir İbn Zeydûn'dan (ö. 463/1071) çok etkilenmiştir.[144]

Sarayda kaldığı süre içinde halktan uzak bir hayat yaşamayı benimsemiş olan Ahmed şevki 1919 da savaşın bitmesi ile Mısır'a dönmüş, özlediği vatanına kavuşmuştur. Halkın sömürgeciliğe karşı başlattığı mücadelede ödediği bedeller neticesinde gelinen noktayı gözleriyle görmüş, gençlerin sürgün dönüşü kendisini omuzlarda taşıyarak bir kahraman gibi karşılaması,[145] saray kapılarının da kendisine

---

[138] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 29; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 31.

[139] Yüksel, "Ahmad Şavkî", 284.

[140] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 43.

[141] Sürgünde vatan özlemi ile ilgili şiirler bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/43 ve 2/ 101.

[142] Ahmed Şevkî, *Duvelü'l-'Arab ve üzemâu'l-İslâm* (Kahire: Müessetü Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2012).

[143] Sâlih el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî* (Dımaşk: Matba'tü Câmiati Dımaşk, 1959), 26-27.

[144] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 34; Yüksel, "Ahmad Şavkî", 480.

[145] Ramazan Şeşen, "Ahmed Şevkî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/137.

kapalı olması sebebiyle önceden aristokratik olarak devam ettirdiği hayatını bir kenara bırakıp halkın duygularına tercüman olan bir şâir olmuştur.

Sürgünün, Şevkî için hayatının yeni bir aşamasına geçmesine vesile olduğu bütün Arap yazarlar tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bu bağlamda şâirin acı da olsa yaşadığı tecrübenin sanatını özgür bir şekilde icra etmesine zemin hazırladığı ve gerçek anlamda edebi sanatlar ortaya koymasının yolunu açtığını ifade etmişlerdir. [146]

O, artık halkın ve vatanın şâiri olmuş sadece Mısır'ın değil Arap dünyasının gür sesi olmuştur.[147] Şevkî, bütün Arap âleminde vatanını işgalci devletlerden kurtarmak için mücadele veren kahramanlar ve onların başarılarını anlatan şiirler yazarak bu alanda herkesin takdirini kazanmıştır.[148]

Ahmed Şevkî, hayatının geri kalan kısmını bütün Arap dünyasını sözcüsü ve sesi olarak bu uğurda mücadeleyle sürdürmüştür. Şöhreti dört bir yana yayılan ve 1927 yılında Mısır ayan meclisi üyeliğine seçilen Şevkî,[149] politika alanında sanat ve edebiyatın temsilcisi olmuştur.

Ahmed Şevkî adına, 1927 yılında sanatının 50. Yılını kutlamak,[150] ve *eş-Şevkiyvât*'ın tekrar yayınlanması münasebetiyle Kahire opera binasında bütün Arap ülkelerinden temsilcilerin katılımıyla büyük bir tören düzenlenmiştir. Bu törende başta Hâfız İbrahim (ö. 1350/1932) olmak üzere gelen katılımcıların tamamı ona *Emîru'ş-Şuara (Şairlerin Prensi)* unvanını vererek onu elde ettiği başarılarından dolayı tebrik etmişlerdir. [151]

Şâir, hayatının sonlarına doğru İslâm felsefesi kitaplarını okumaya merak salmış, geri kalan ömrünü özellikle de İmâm'ı Gazzâlî'nin kitaplarını okumakla geçirmeye gayret etiği ifade edilmiştir.[152]

---

[146] Bu konuda detaylı bilgi için bk. Zekî Mübârek, *Ahmed Şevkî* (Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1988), 38; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 51; Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 42; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadî*s, 37.

[147] Fehmî, *Ahmed Şevkî*, 129.

[148] Bu konuda yazdığı şiirler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/3 ve sonrası.

[149] Şeşen, "Ahmed şevkî", 137.

[150] el-Emîr Şekîb Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene* (Riyad: Mektebet Ezvâü's-Selef, tzs), 83.

[151] Fehmî, *Ahmed Şevkî*, 158; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadî*s, 37.

[152] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 162.

Şevkî, hayatta bütün arzularını gerçekleştirmiş, sürgünden sonraki on iki yılını dolu bir şekilde yaşayarak bütün Arap halklarının beğenisini kazanmıştır. Şâirliğinin en verimli döneminde,[153] hayatını, dolu dolu geçirdiği bir sırada Ekim 1932 yılında 64 yaşında iken Kahire'de vefat etmiş ve resmî törenle defnedilmiştir.[154]

O, kendisinden önceki şâirlere nispetle hayatın tamamında -sürgünde bir nebze sıkıntı çekse de- rahat bir yaşam sürmüş, klasik dönemden beri şâirlerin çoğuna nasip olmayan nimetler içinde bir ömür geçirmiştir.

2. Ahmed Şevkî'nin Eserleri

Modern dönemin edebiyat alanında yetiştirdiği en önemli şahsiyetlerinden biri olan Ahmed Şevkî'yi daha iyi tanımak için onun yazdığı eserleri kısaca tanımanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Zira bir edebiyatçıyı daha iyi anlamak ortaya koyduğu eserleri bilmek ve incelemekle anlaşılır.

Emîru'ş-Şuara denilince akla ilk gelen şiir olsa da o, nesir alanında da hatırı sayılır, derecede eserler vermiştir. Onun bütün eserleri bir araya toplanmış ve on cilt halinde basılmıştır.[155] Burada eserleri verilirken öncelikle daha çok temayüz ettiği şairliğiyle ilgili yazdıklarıyla başlamak uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1. Şiirleri

Ahmed Şevkî daha ilkokul yıllarında iken şiir yazmaya başlamıştır. Şâir, klasik tarzda şiirlerinin yanında modern dönemde ortaya çıkan olaylar neticesinde, yeni temalarda ekleyerek yaklaşık 360 kaside yazmıştır.[156] Onu klasik şâirlerden ayıran, öncekilere nasip olmayan bir şey daha var ki o da Şevkî henüz hayattayken dîvânını bastırmasıdır.

eş-Şevkiyyât, şairin dört cilt halindeki dîvânıdır. Kahire'de 1898'de basılan birinci cildi Muhammed Hüseyin Heykel'in (ö. 1376/1956) bir mukaddimesiyle birlikte 1927 yılında ikinci defa yayımlanmış, diğer ciltleri de 1930, 1936 ve 1943 yıllarında

---

[153] Yüksel, "Ahmad Şavkî", 480.

[154] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 164; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 41.

[155] el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 75.

[156] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 222.

Kahire'de basılmıştır. Dîvân'ın Kahire'de 1970'te yapılmış yeni bir baskısı daha mevcuttur.[157]

Dîvânı'ına bu ismi, kendisine danıştığı ve kırk yıla yakın arkadaşlık yaptığı el-Emîr Şekîb Arslân'ın (ö. 1365/1946) teklifiyle kabul eden Ahmed Şevkî eserinin basımını bu isimle gerçekleştirmiştir.[158]

Eserin ilk cildinde toplum, siyaset ve toplumla ilgili şiirler, ikinci cildinde gazel ve tasvirle ilgili şiirler, üçüncü cildinde mersiyeler ve dördüncü cildinde değişik alanlarda yazılmış şiirler yer almaktadır. Bu dîvân farklı yazarlar tarafından çeşitli şerh ve ta'liklerle beraber yeniden basılmıştır.[159] Burada şiir örnekleri verilmeyecektir. Zira ileride çalışmanın ana konusunu şiirler oluşturacaktır.

2.2. Piyesleri

Ahmed Şevkî, farklı zamanlarda bazı piyesler yazmış ve bunların birçoğu vefatından sonra müstakil olarak yayımlanmıştır.

2.2.1. 'Ali bek el-Kebîr

Eğitim için Fransa'da bulunduğu 1892 yılında kaleme aldığı ilk piyesidir. Bu piyes, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak isteyen Alî bek el-Kebir'in hayatını konu edinir. Şâir vefatına yakın bir süre önce onu tekrar düzenlemiştir.[160]

2.2.2. Kambîz

İran'dan gelerek Mısır'ı ele geçiren İranlı komutanı anlatan bir piyestir.[161]

2.2.3. Masra'u Kleopatra

Milattan önce kırklı yıllarda yaşayan Mısır kraliçesi Kleopatra ile Antonious aşkını anlatan bir yapıttır.[162]

2.2.4. Kerem'e ibn Hâni

Bu eser Klasik şâirlerin evlerine verdiği isim olmakla beraber Şevkî'nin de Ebû Nuvâs'tan etkilenerek kendi evine verdiği isimdir. [163]

---

[157] Şeşen, "Ahmed Şevkî", 2/137.

[158] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 11.

[159] Ürün, *Ahmet Şevki*, 52.

[160] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 215-216.

[161] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 202.

[162] Fehmî, *Ahmed Şevkî*, 171.

2.2.5. Mecnûn ve Leylâ

Klasik Arap edebiyatında yer alan Kays'ın (Mecnûn) amcasının kızı Leylâ'ya olan efsane aşkını şâir dramatik bir şekilde anlatmıştır.[164]

2.2.6. 'Antere

Câhiliye döneminde yaşayan bir köle ve onun kahramanlıklarını anlatan bir efsanenin hayatını konu edinir. [165]

2.2.7. es-Sittü hüdâ

Zengin bir kadın olan ve kocası öldüğünde tekrar evlenen, yedi koca eskiten komedi şeklinde yazılmış bir piyestir.[166]

2.3. Hikâyeleri

2.3.1. Emîretü'l-Endülüs

Trajedi tarzında yazılmıştır. XI. yüzyılda Fas ve Endülüs'te İşbiliyye emiri el-Mu'temid b. Abbâd (ö. 488/1059) zamanında meydana gelen olayları konu edinir. Olaylar trajik bir şekilde anlatılır.[167]

2.3.2. Esvâku'z-Zeheb

Bu eseri ez-Zemahşerî'nin (ö.538/1144) Atvâku'z-Zeheb adlı eserinden ilham alarak yazmıştır.[168] Bu eserde sosyal konulara dair görüş ve düşüncelerini secili bir tarzda ele almıştır.[169] Bu kitap eski ve yeni birçok nesir türünü barındırmaktadır.[170]

2.3.3. Azrâ'u'l-Hind ve Temddunu'l-Ferâine

II. Ramses dönemindeki Mısır tarihini konu edinen bir yapıttır. Şair eseri, 1897 de kaleme almıştır.[171]

---

[163] Ürün, *Ahmet Şevki*, 53.

[164] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 227.

[165] Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, 1/153

[166] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 266.

[167] Şeşen, "Ahmed Şevkî", 2/137.

[168] el-İskenderî vd, *el-Mufassal fî târîhi'l-edebi'l-'Arabî*, 2/363.

[169] Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1/153; Ürün, *Ahmet Şevki*, 54.

[170] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 382.

[171] ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/137; Ürün, *Ahmet Şevki*, 54.

2.3.4. Varakatü'l-'As

Pers kralı Sabur dönemindeki efsaneyi anlatan bir eserdir. Bunlar dışında; *Ladyas, İyâs, Dul, Temyân* ve *Fâşûda* ismiyle başka piyes ve hikâyeleri de mevcuttur.[172]

2.4. Duvelü'l-'Arab ve Uzemâu'l-İslâm

Sürgünde bulunduğu sırada kaleme aldığı ve şiir tarzında yazdığı bu eser yaklaşık 1500 beyitten oluşmaktadır. Bu manzumede İslâm'ın ilk döneminden başlayarak Fâtimi devletinin sonuna kadar yaşayan İslâm büyüklerini ve İslâm tarihini anlatan bir eserdir. [173]

3. Edebi Kişiliği

Ahmed Şevkî'nin büyük bir şâir olmasındaki en önemli âmil, kendi şahsında toplanan etkenlerdir. Kendisinin anlattığına göre o, beş soydan gelen genetik genler sayesinde,[174] doğuştan sahip olduğu edebi kişiliğini geliştirerek modern Arap edebiyatının zirvesine yerleşmiştir. Şevkî, iyi bir eğitim almış, ailesinden Türkçe'yi öğrenerek buna iyi derecede Arapça ve Fransızcayı da ekleyerek şiir yeteneğinin gelişmesine katkı sağlamıştır.[175] Ayrıca onun edebi hayatını etkileyen Huseyn el-Mersifi'nin (ö.1306/1889) yazdığı *el-Vesiletü'-Edebiyye* adlı eseri de şâirin yetişmesinde çok etkili olmuştur.[176] Öte yandan büyük bir şâir olmasına vesile olan diğer unsurlar ise; güçlü bir hafıza, geniş bir hayal gücü, doğuştan sahip olunan şiir zevki ve melodiye aşina bir kulak yapısının olmasıdır. Ayrıca klasik Arap edebiyatçıları ve Avrupa'nın önemli yazarlarını okuması, kendisine bu alanda ilham kaynağı olmuştur. O, Avrupa, Asya ve içinde doğup büyüdüğü Afrika kültürünü mezc ederek,[177] bu alanda kendisine has bir üslup ortaya koymuştur.

Avrupa'da eğitim görmesi, aristokratik bir hayat yaşaması,[178] onun şiirde eski kalıplardan kurtulup serbest vezin ile şiir yazmasında etkili olmuş, Arap edebiyatına

---

[172] Ürün, *Ahmet Şevki*, 54.

[173] Şevkî, *Duvelü'l-'Arab ve üzemâu'l-İslâm*.

[174] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/88; Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 114.

[175] Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 125.

[176] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 114.

[177] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 44.

[178] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 215.

Temsili şiiri kazandırmasının önünü açmıştır.[179] O, bu alanın ilk örneklerini veren şâirdir.

Edebî kişiliğinin oluşmasında o dönem dünyada meydana gelen olayların da payı büyüktür.[180] Zira modern dünya düzeni yeni yeni oluşmaya başlamış, üniversiteler kurulmuş, halklar sömürgecilere karşı vatanlarını savunma yoluna girmiştir.[181] Osmanlı Devleti'nin gerilemesiyle beraber batılı devletler, Osmanlı topraklarına göz dikmiş ve bazı yerleri işgal etmiştir. Bu işgallerle beraber halklar sömürgecilere karşı direniş hareketlerini oluşturarak kendi haklarını savunmuşlardır.[182] Yaşanan bu gelişmeler şiir ve şâirleri de etkilemiştir. Aynı şekilde İslâm ülkelerinde ve Mısır'da meydana gelen gelişmeler de yine şâirin edebî kişiliğinin oluşmasında ciddi anlamda etkili olmuş,[183] ve onun, asrının şâirleri arasında zirveye taşınmasında büyük pay sahibi olmasını sağlamıştır.[184] Sürgün yılları da onun hayatında ve fikir dünyasında yeni bir sayfanın açılmasına vesile olmuştur.

Şevki, çağdaş şâirler arasında batıdan en çok etkilenen kişi olsa da Arap şiir geleneğinden ayrılamamış gerek dil gerekse ilham alma yönleriyle klasik dönemde yazılan ve etki bakımından üst düzeyde olan eski başarılı yapıtlara yönelmiştir. Şevki bu yönüyle şiir alanında gerçek bir Arap reformist olarak değerlendirilmiştir.[185]

Her ne kadar Neo-klasik bir şâir olarak adlandırılsa da Şevkî'nin yazdığı şiirler, eski Arap şiirine daha yakın olmuş, klasik dönem şiiri çerçevesinde Arap ve Osmanlı dünyasında meydana gelen hadiselerin bir aynası gibi ortaya çıkmıştır.[186]

Eğitim için Fransa'da bulunduğu sırada tiyatro ile de ilgilenen Ahmed Şevkî, batılı yazarlardan Victor Hugo (ö. 1302/1885), William Shakespeare (ö. 1024/1616),

---

[179] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 79-80.

[180] Abdurrahman er-Râfiî, *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısr* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1992), 44.

[181] el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 76.

[182] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 43.

[183] Suâd Abdu'l-Vehhâb Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî* (Kahire: Metâbi' Ehrâmi'l-Cîzeti'l- Kübrâ, ts), 3.

[184] Ahmed Muhammed el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî (tevsîk, tebvîb, şerh ve ta'kîb)* (Kahire: Dâr Nehdat Mısr li't-Tab' ve'n-Neşr, ts), 5-6.

[185] Yüksel, "Ahmad Şavkî", 481.

[186] Hüseyin Yazıcı, "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid", *İlmi Araştırmalar Degisi* 4 (1997), 182.

Lamartine (ö. 1285/1869) ve La Fontaine'nin (ö. 1106/1695) yapıtlarını okuyarak onların etkilerinde kalmıştır. Şevkî, bunların bazı şiirlerini Arapçaya tercüme etmiş bazılarını da taklit ederek şiirler yazmıştır. Örneğin 1891 yılında yapılan Müsteşrikler kongresinde okuduğu *Kibâru'l-Havadis fî Vâdî'n-Nil* şiirini Victor Hugo'dan etkilenerek yazmıştır.[187]

Ahmed Şevkî verdiği bir röportajda başta Fransız yazarlar olmak üzere daha birçok batılıyı okuduğunu ve onlardan etkilendiğini itiraf etmekle beraber,[188] kendisinin devamlı olarak yeni şeyler peşinde koştuğunu ve yaratıcı olmaya meyli olduğunu da eklemiştir.[189]

Çok seyahat etmesi onun diğer dinlere karşı olumlu bir bakış açısı geliştirmesinde etkili olmuştur.[190] Şiirlerinde dinler arası diyalog, hoşgörü ve uzlaşma olmasının gerekliliğine işaret etmiş, peygamberlerin aynı kaynaktan geldiğini şiirlerinde dile getirmiştir. O, İslâm dışındaki din ve din adamlarına karşı sevgi ve saygıyı dile getirmekten çekinmemiştir.[191] Bütün bunlara rağmen bazı eleştirmenler, şâirin batı edebiyatıyla ilgi bilgi sahibi olmadığını veya var olan bilgisinin yüzeysel kaldığını ve onun şiirlerinin yapmacıktan öteye geçemediğini iddia etmişlerdir.[192] Öte yandan bazı Arap yazarlar onu, Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'den (ö.354/965) sonraki on asrın telafisi, [193] kimisi de onu el-Mütenebbî'den daha üstün görmüştür.[194] Bazıları da onu döneminin en üstün şâiri ve eskilerden el-Mütenebbî'ye benzeterek şiirde zirve olarak görmüşlerdir.[195] Ona tüm zamanların en büyük Arap şâiri diyenlerde olmuştur.[196]

---

[187] Ahmet Kâzım Ürün, "Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar", *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/7 (2002), 84.

[188] Ürün, "Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar", 84.

[189] Mendûr, *Fennü'ş-şi'r*, 78.

[190] Yüksel, "Ahmad Şavkî", 492.

[191] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*. Bu konuda yazdığı şiirleri için dîvânın: 1/219; 2/24 ve 3/3 sayfası ve devamına bk.

[192] Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 19.ve sonrası.

[193] ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 501.

[194] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 1.

[195] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 88-89.

[196] er-Râfiî, *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısr*, 44.

Şevkî'nin gençlik yıllarında yazdığı şiirler klasik dönemde yazılanların yolunda gitmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Onun asıl yeteneği sürgünden sonra ortaya çıkmış, bu dönemde yazdığı kasideleri eskinin kalıplarını korumakla beraber yenilik ruhuyla dolup taşmıştır.[197]

Şâirin hayatını anlatan bazı Arap edebiyatı yazarları modern dönemde ortaya çıkan şiir ekollerinin temelde Şevkî'yi destekleme yahut da onu tenkit etme üzerine oluştuğunu, dolayısıyla da onun sayesinde şiirin ilerlediğini savunmuşlardır.[198]

Tüm bu anlatılanlardan hareketle onun hayatının tamamında şiir yer aldığını ve bunun yadsınamaz bir hakikat olduğunu söyleyebiliriz.

4. Ahmed Şevkî'nin Etkilendiği Şahsiyetler

Ahmed Şevkî'nin fikir dünyasını etkileyen ve şâirin, kendisine örnek aldığı bazı şahsiyetler vardır. Bunların başında klasik Arap edebiyatında nazmettiği medih şiirleriyle ön plana çıkmış olan ve Abbâsiler döneminde yaşayan Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'dir. Bu etki kendisini, Ahmed Şevkî'nin, şiirlerinde Mütenebbî'yi birçok beyitte açıkça zikretmesiyle de görülebilir.[199] O, el-Mütenebbî'yi özellikle saray erkânını, Halifeyi övmek için yazdığı kasidelerde örnek almış,[200] zaman zaman onun kalıplarını kullanmış, anlam, açıklama ve yorumlama konularında Mütenebbî'yi kendisine rehber edinmiş ve onu takip ettiğini dile getirmekten de çekinmemiştir.[201]

Bunun dışında yine Abbâsi döneminin önemli şâirlerinden Ebû Nuvas'tan etkilenmiştir. Bu etki o kadar belirgindir ki Şevkî, oturduğu evin adını ondan ilham alarak aynı isimle Kerem'e İbn Hânî diye isimlendirmiştir.[202] Bu şahıstan etkilenmesi, daha çok Hidiv'lerin tertip ettiği eğlenceleri tasvir eden şarap ve eğlence şiirlerinde kendini göstermiştir.[203]

---

[197] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/108.

[198] Münîr Sultân, *el-Bedî' fi şi'ri Şevkî* (İskenderiye: Münşietü'l-Ma'ârif, 1992), 28-29.

[199] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 88-89.

[200] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/88; Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 114.

[201] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/94.

[202] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 3.

[203] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/88.

Şevkî'nin üzerinde etkili olan diğer bir şâir de el-Ḥamâse adlı eseriyle tanınan Arap şâiri Ebû Ubâde el-Buhtürî'dir (ö. 284/897). O, el-Buhtürî'nin Kisra'nın Sarayları, şiirinden etkilenmiş,[204] İspanya da sürgün esnasında yazdığı Endülüs'e Seyahat ismini taşıyan şiirini ondan ilham alarak kaleme almıştır.[205]

Yine onu etkileyen şahsiyetler arasında Nasrî veziri, tarihçi ve edip, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb el-Endelüsî (ö. 776/1374-75) yer almaktadır. Ahmed Şevkî, sürgün sırasında yazdığı *Duvelü'l-Arab ve Uzemâu'l-İslâm* adlı esrerinde İslâm büyüklerini ve tarihini nazım şeklinde yazarken ondan esinlenmiştir.

Bunlar dışında Endülüs'te iken yazdığı ve Mısır'a duyduğu özlem'i anlatan siniye ve nuniye kasidesinde İbn Zeydûn el-Endülüsî'den (ö. 463/1071) etkilenmiştir.[206]

Hz. Muhammed (sav) için yazdığı Nehcü'l-Bürde adlı methiye de Kaîdetü'l-bürde yazarı Ebû Abdillâh Muhsin el-Bûsîrî'nin (ö.695/1296) etkisini gösterir.[207]

Ayrıca zikredilenlerin dışında Ebû Temmâm (ö.231/846), Ebû Firâs el-Hamdânî (ö.357/968), eş-Şerîf er-Radî (ö.406/1015), Lübnanlı edebiyatçı şâir ve yazar Halîl Mutrân (ö.1368-1949) ve Mısır şiir hareketinin öncülerinden Mahmûd Sâmî el-Bârûdî şâirin etkilendikleri arasındadır. [208] Ahmed Şevkî'nin, Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin (ö. 356/967) el-Eğânî adlı eserinden esinlenerek trajedi şeklindeki piyeslerini yazdığı ve bunun gibi Arap mitolojilerinin bu kitapta çokça yer aldığı bilinmektedir.[209]

---

[204] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 114.

[205] Tâhâ Vâdî, *Şi'rü Şevkî* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1993), 36; Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/93.

[206] Vâdî, *Şi'rü Şevkî*, 37.

[207] Bu şiirin tamamı için el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî (tevsîk, tebvîb, şerh ve ta'kîb)*, 1/617 ve devamına bk.

[208] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/93-94.

[209] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 218.

II. BÖLÜM

SARAY ŞÂİRİ AHMED ŞEVKÎ

1. Saray

Ahmed Şevkî'nin bu dönemde işlediği temalara geçmeden önce saray kelimesinin anlamını ve nereden geldiğine bakmanın konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Arapçada قَصْر، بلاط،صرح، إيوان tabirleriyle ifade edilen saray kelimesi;[210] Farsça kökenli olup[211] hükümdarların veya dinî liderlerin ikamet ettiği büyük ve gösterişli yapı anlamına gelmektedir.[212] Bugün büyük otel ve kamu binaları için de aynı kelime kullanılmaktadır. Bu kelimenin Arapçada قصر kavramıyla ifade edilmesinin temelinde, insanların ona ulaşamaması, sıradan kimselerin benzerini yapamaması, bu yapıtın belirli bir yer işgal etmesi ve içinde bulunanların, içeride kalması/hapsolması gibi anlamlara gelmesinin yer aldığı söylenmektedir.[213]

Saray kelimesi Farsçada srâda (ev) anlamına gelmektedir. Bu kelime X. Yüzyıldan itibaren Türkçe' de de aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. İslam ülkelerinde saray, halife veya sultanların hem aileleriyle beraber kaldıkları mekân hem de devlet işlerinin takip edilip yürütüldüğü merkezi konumda bulunan görkemli yapıta verilen isimdir.[214]

Yapımı oldukça güç olan bu binalar, insan ve hayvan gücüne ihtiyaç duyulması sebebiyle tarihte zenginliğin, gücün ve yapıldığı bölgenin gelişmişliğinin en önemli sembolleri olmuştur. Zikredilen bu özellikler nedeniyle buralar, arkeologların ilgisini çeken alanların arasındaki yerini almıştır.

---

[210] Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, thk. Yusûf el-Bîkâî (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995), 208,417,594,1062.

[211] Muhammed Ali et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Alî Dahrûc (Lübnan: Mektebet Lübnan, 1996), 2/1320.

[212] İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu), 1702.

[213] Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyyât*, thk. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısrî (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1998), 716.

[214] Zeynep Tarım Ertuğ, "Saray" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/117.

Çoğunlukla dört teraslı "avlu, alan, meydan" etrafında meydana gelen bu yapıtların, başka bir özelliği de kare veya dikdörtgen bir avlu ve etrafında yapılanan binalar topluluğudur. Resmî törenlerin gerçekleştirildiği avlunun dışında bir kabul bölmesi ve padişahın yaşadığı bölüm bütün saray düzenekleri içinde yer alır.[215]

2. Saray Dönemi Ahmed Şevkî'nin Şiir Temaları

İnsanın bulunduğu her zaman ve mekân diliminde var olan sanat, insanın duygu, düşünce ve tecrübeleri sayesinde gelişip, sonraki nesillere aktarıla gelmiştir. Bu bağlamda şiir de farklı dönemlerde meydana gelen olaylara ve eski konulara yenileri eklenerek gelişim göstermiştir.

Arap edebiyatında şiirin ilk ortaya çıktığı Câhiliye toplumunda şâirlerin duyguları sosyal olmaktan ziyade yaşadıkları hayat şartları gereği, bireyseldi. Eski Araplar yaşadıkları hayat tarzları itibariyle bir arada yaşama tecrübelerine sahip değillerdi.[216] Dolayısıyla onların, kendi dertleri dışında etraflarında cereyan eden olayları kasidelerinde işleme yolunu tercih ettikleri söylenemez.

İslâm dininin gelmesiyle beraber edebiyat alanında yeni gelişmeler yaşanmış, önceleri yarımadanın dışına çıkmayan bu insanlar yeni dinle beraber farklı coğrafyalara dağılmışlar ve eskiye nispetle bariz bir şekilde bir arada yaşama tecrübesini yaşamaya başlamışlardır. Doğal olarak yaşanan olaylar, görülen ve tecrübe edilen yeni kültürler özellikle şâir ve düşünürlerin zihin dünyalarını geliştirmiş ve böylece onlar, toplumun duygularını da yazdıkları beyitlere dahil etmişlerdir.

Klasik dönem Arap şiir tarihini inceleyen en eski edebiyatçı ve yazar Ebu'l-Abbâs Sa'leb (ö.291/904) *Kavâidü'ş-Şi'r* adlı eserinde klasik şiir için yedi tema zikretmiştir. Bunlar*; medh, hiciv, mersiye, teşbîb, i'tizâr, teşbih, iktisâsu'l-Ahbâr*'dır.[217] Ondan sonra gelenler aynı yolu takip edip farklı tema ve sayılar zikretmişlerdir.[218] Bu tema ve

---

[215] Ertuğ, "Saray", 36/117.

[216] Zekî Mübârek, *el-Muvâzene beyn'ş-şu'arâ* (Kahire: Müessetü Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2011), 129.

[217] Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ Sa'leb, *Kavâidü'ş-şi'r*, thk. Ramazân Abdüttevâb (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1995), 33-35.

[218] Şiirin diğer temalarını detaylı incelemek için bk. Kudâme b. Ca'fer, *Nakdü'ş-şi'r*, thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü''l-'İlmiyye, tzs), 95-134; Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Kayrevânî, *el-Umde fî mehâsini'ş-şi'r ve âdâbih*, thk. Muhammed Muhyeddîn Abdulhamîd (Kahire: Dârü'l- Cîl, 1981), 1/82.

sayılar Ebu'l-Abbâs Sa'leb'ın bu tasnifindeki ilk dört temaya hayat şartlarının değişmesiyle beraber ortaya çıkan ve eklenen yeni konulardır.

Şiir konularını ayrı bir şekilde ele alıp tek tek inceleyen; şiirin kusurlarını, güzelliklerini, yazarın şiirlerini yazarken dikkat etmesi gereken ahlaki prensipleri anlatan ilk eleştirmen Kudâme b. Ca'fer'dir. (ö.337/948). Ona göre *Medh, hiciv, nesîb, mersiye, tasvir ve teşbih* klasik edebiyatın konularını oluşturmaktadır.[219]

Her çağın kendine özgü konuları vardır. Bir şâir kasidesini yazarken o devrin özelliklerini sonraki nesillere aktardığı gibi kendi şahsiyetini de ortaya koyar. Bu sayede şâir hem o zaman diliminin hem de kendi kişiliğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar.

Ahmed Şevkî klasik Arap edebiyatındaki var olan şiir temalarını işlemiş fakat toplumdaki tüm kesimlerle iyi münasebetler kurma çabasında olması nedeniyle hiciv yazmaktan uzak durmaya çalışmış,[220] ancak ileride de anlatılacağı üzere döneminin saray siyasetini tercih ettiği için az da olsa hiciv türünden beyitler yazmıştır.

Şâir'in bu dönem ele aldığı temalarına geçmeden önce bir hususa işaret etmekte fayda vardır. O, hayatının bu evresinde işlediği konularda yenilikler yerine çoğunlukla klasik dönem şiiri ve şâirlerini yolunu takip etmeyi tercih etmiştir.[221] Zira bu zaman diliminde yazdığı şiirler onun henüz yetişme aşamasındaki hayatını temsil ettiğinden bunun göz önünde bulundurulması kanaatimizce dikkat çekilmesi gereken önemli bir husustur. Bu süre zarfındaki klasik Arap edebiyatının etkisiyle çoğunluk methiyelerini, Osmanlı ve Türkiye ile ilgili şiirlerini, sarayda yaşadığı dönemde yazmış olsa da sürgünden döndükten sonra bu temaları çok az işlediği mülahaza edilmektedir.[222] Çünkü o, methiye, Türkiye ve İslâm konulu şiirlerini sarayda nazmetmiş, halifeye, hidivlere bu dönemde övgüler dizmiş, İslâm'ın kalesi olarak kabul ettiği Osmanlının kazandığı zaferlerini kutlamıştır. Şevki'nin buna benzer şiirleri sürgünden döndükten sonra ihmal etmemekle beraber, saray hayatına kıyasla

---

[219] Halim Öznurhan, "Kudâme b. Ca'fer'e Göre Şiir Temaları ve Şiir Anlamlarında Ahlâk Sorunu", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18 (01 Temmuz 2004), 176.

[220] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 322.

[221] Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/108.

[222] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 35.

daha azdır.[223] Ancak kanaatimizce bu onun için bir eksiklik kabul edilmemiştir. Zira yenilikçi olmak için kendine has üslup ve ifade geliştirme şartı aranmamaktadır. Aynı şekilde geleneği muhafaza etmek demek taklit prangalarından kurtulma anlamını taşımamaktadır. Öte yandan onu sadece taklitçi olarak görmenin ona yapılabilecek en büyük haksızlık olacağı ifade edilmiştir.[224]

Ahmed Şevkî'nin işlediği konular, modern Arap edebiyatının ana temalarını oluşturmuştur. Şiire getirdiği yeni anlam ve konular incelendiğinde yazdığı kasidelerin bu dönemin çekirdeğini oluşturduğu, özellikle de Mısır tarihi hakkında yazdığı beyitlerin kedisine yönelik yapılan taklitçi eleştirilerine cevap olduğu, diğer bir yönüyle de onun yenilikçi olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.[225] Zira o, eski şiirin ana konularını işlemekle beraber sadece onlara bağlı kalmamış, çağın ihtiyaçlarına ayak uydurmak için önceki dönemlerde olmayan yeni temalar da ekleyerek bu alanda bir ilke de imza atmış,[226] kendisinden sonra gelen genç nesil şâir ve edebiyatçılara ilham kaynağı olmuştur.

Onun divânına bakıldığında bu dönemdeki şiir temaları arasında Arap milliyetçiliğinden çok İslâm hilafeti ve dolayısıyla da Osmanlı'nın önemli ölçüde yer edindiği mülahaza edilmektedir.[227] Şâir bu sayede gerek ülkesinin yöneticileri nezdinde gerekse dönemin hilafet makamının yanında büyük bir saygınlık kazanmıştır. Şevkî'nin bu dönemde yazdığı kasidelere bakıldığında Arap dilinin önemi ve azametine yaptığı vurgular ön plana çıkmaktadır.[228]

Hayatının bu aşamasında Arap ve Arap milliyetçiliğini şiirlerinde doğrudan işlememiş, ancak yazdığı methiyelerin içine serperek veya kıyıda köşede zikrederek dillendirmiştir. Bu konudaki esas atılımını sürgünden döndükten sonra yapmıştır.[229] Onun bu konuda şiir yazmaması, halkın umut ve acılarını ele almasının önemli sebeplerinden biri, ülkesindeki *nahda* hareketinin henüz tam anlamıyla başlamamış

---

[223] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 35.

[224] el-İşmâvî, *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabi'l-hadîs*, 17.

[225] Zekî Mübârek, *el-Bedâi'* (Kahire: el-Matba'tü'l-Mahmûdiye't-Ticâriye, 1935), 2/95-96.

[226] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 322.

[227] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 18.

[228] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 133.

[229] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17, 107, 199, 202; 2/53, 62, 93.

olması olarak görülebilir. Şevkî, her ne kadar sarayda yaşadığı evrede ülkesinin bugünüyle ilgili beyitler yazmamış olsa da eski Mısır tarihi hakkında fevkalade beyitler yazmış,[230] onunla övünmüş, kalbinin derinliklerindeki bu tarih sevgisini sonraki nesillere aktarmıştır.

Bu bölümde Ahmed Şevkî'nin saray döneminde yazdığı şiir temaları incelenip tahlil edilmeye çalışılacaktır.

2.1. Methiye

Sözlükte; *hicvin zıttı, güzel övgü*,[231] *en güzel şekilde övmek, meziyetlerini dile getirmek*,[232] *övgü, yüceltme, iyilikleri gösterme*,[233] gibi anlamlara gelen methiye terim olarak ise; bir kişiyi sahip olduğu güzel niteliklerinden dolayı övmek,[234] onu kahramanlık, cömertlik, yumuşak huyluluk, himaye, yardım, kızgınlık anında kendine hâkim olma vb. gibi iyi faziletleriyle övmek,[235] bu sıfatların övülen kimsede ve kabilesinde geçmişten beri gelen bir vasıf olduğunu dile getiren şiirlerdir.[236] Câhiliye döneminde şâir genel anlamda kabilesinin fertlerine övgüde bulunurdu.[237]

Methiyenin insanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilen bir gerçektir. Zira insanoğlunun fıtratında beğenilme ve takdir edilme isteği her zaman ve mekânda var olmuştur. Arap edebiyatında da bu temanın kökeni Câhiliye dönemine kadar uzanmaktadır. Ancak ilk dönem Arap şiirinde bu tema yaygın olarak mevcut değildi. Methiyenin, yapılan iyilik ve güzelliklere karşı teşekkür mahiyetinde yazılan kasideler dışında örneklerine pek rastlanılmamıştır. Önceleri bu tür şiirler maddi karşılık beklenmeden yazılmış, daha sonraki evrelerde yönetici veya kişiler için yazılmaya

---

[230] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17, 107, 199, 202; 2/53, 62, 93.

[231] Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1976), "mdh" 4/434.

[232] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "mdh" 219.

[233] Cebbûr Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî* (Beyrut: Dârü'l-'İlm Li'l-melâyîn, 1984), 245.

[234] el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 857; et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 775.

[235] Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1727, Edebiyat Fakültesi Şarkiyyat Enstitüsü, ts.), 87.

[236] eş-Şeyh Ahmed el-İskenderânî-Annânî eş-Şeyh Mustafa, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 1919, 39.

[237] Hindâvî vd, *er-Râid fi'l-edebi'l-'Arbî*, 64.

başlanmıştır. Ancak İslâm'dan önceki Câhiliye döneminde yazılan methiyeler fertlerden ziyade kabilelere yönelik olmuştur.[238]

Maddi menfaat için methiye VI. y.y. Meymun b. Kays el-A'şâ (ö. 7/629) ile başlamış,[239] peşinden Nâbiga ez-Zübyânî (ö. 604) ve Züheyr b. Ebu Sülmâ (ö. 609) ile bu alan bir kazanç vesilesi haline gelerek hızla gelişmeye başlamıştır. Methiye önceleri küçük kıt'alar şeklinde nazmedilirken el-A'şâ ile beraber seksen beyit sayısına ulaşmış, verilen ödüller arttıkça beyit sayısında da artma meydan gelmiştir.[240]

Zamanla yönetici ve şahısların beğenisini kazanmak için yazılan şiirler çoğalmış, bu durum kasidenin doğal seyrinden çıkıp suni bir şekle dönüşmesine neden olmuştur.[241] Câhiliye şairlerinden Züheyr b. Ebu Sülma, meth ettiği insanların takdirini ve daha fazla kazanç elde edebilmek için yazdıklarını bir yıl bekleterek, daha iyi hale gelmesi için çaba harcamıştır. Hatta edebiyatta bir tür haline gelen bu tarz şiirlere havliyyât/ münakkahât denilmiştir.[242]

İşte Ahmed Şevkî'nin saray hayatı esnasında Mısır valisi Hidiv İsmail Paşa da Şevkî'nin gerek şahsını gerekse de dönemin Mısır ve Osmanlı sultanlarını övdüğü kasideleri hoşuna gitmiş, bunu karşılıksız bırakmayarak onu yanından ayırmamış, İstanbul'a yaptığı ziyaretlerde şâiri kendisi ile beraber götürmüştür.[243]

Erken yaşta şiir söylemeye başlayan Ahmed Şevki, bu dönemdeki ilk methiyelerini dönemin Mısır Hidivi Mehmet Tevfik (ö.1310 /1892) için yazmış, bu sayede sarayın kapısı kendisine açılmıştır. Şevkî yaşadığı bu dönemde birçok methiye yazmıştır. Ancak bunlar incelendiğinde özellikle de dîvânnın ilk baskısında bunların zayıf olmasına rağmen bu kısım altında uzun beyitler olduğu görülmektedir. Bunların sayısı kırk beşin üzerindedir.[244] Onun yazdığı bu beyitler saray erkânına veya Osmanlı

---

[238] Aişe Abdurrahmân Bint eş-Şâtî, *Kiyemün cedidetün li'l- edebi'l -arabi'l-kadîm ve'l- müâsır* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1970), 38.

[239] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 775.

[240] el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/ 119-120.

[241] Muhammed b. Abdilmün'im Hafâcî, *el-Hayâtü'l-edebiyye fi'l-'asri'l-Câhilî* (Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1992), 2009.

[242] İsmail Durmuş, "Methiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 39/406.

[243] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fi Mısr*, 111.

[244] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 326.

sultanlara yazıldığı için bu tür şiirlerde Şevki'nin saraya yakınlaşma isteği olduğunu ifade etmek yanlış olmazsa gerek.

Sürgünden döndükten sonra ise bu temanın daha güçlü ancak yok denilecek kadar az olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Şâirin bu yeni döneminde yazdığı kaside sayısı kimi yazarlara göre dokuzu geçmemiştir. Ayrıca şâir tarafından bu methiyeler idareciler için değil Arap halklarına hizmet etmiş şahsiyetler, sömürgeciliğe başkaldırarak vatanını savunan ve bu uğurda yaşamını yitiren kahramanlar için yazılmıştır.[245]

Övgü mahiyetli methiye geleneği klasik Arap şiirinde var olan bir durumdu.[246] Şâire, methiyeyi hoş görmediği halde neden yaptığı sorulduğunda, şimdiki durumda bildiklerini önceden bilmediği için yaptığını söyleyerek cevap vermiştir.[247] O, sürgünden döndükten sonra bu temayı terk etmiş zaman zaman da önceki methiyelerini silmiş,[248] daha sonraki dönem olan hayatının olgunluk evresinde çok nadir olarak benzer şiirler yazmıştır.

Yukarıda anılan bazı sebeplerden dolayı (devlet ya da resmi beyitler olduğu için) bazı Arap edebiyatçıları Şevki'nin yazdığı methiyelerin içten gelerek kaleme almadığını iddia etmişlerdir.[249] Bu yazarlara göre saray dönemi methiye şiirleri şâirin görevinin gerektirdiği bir zorunluk olduğunu söylemişlerdir.[250] Ancak Şâir için böyle bir değerlendirmenin sağlıklı olmadığı kanaatindeyiz. Bunu söylemek yerine onun bu dönemdeki sanat anlayışının ürünü olduğunu kabul etmek daha geçekçi bir yaklaşım tarzıdır. Öte yandan şâirin, bunları yaparken methiyeyi kendisinin yetişmesinde önemli pay sahibi olan Hidiv ailesine bir vefa borcu olarak gördüğü ifade edilebilir.[251] Göz ardı edilmemesi gereken bir başka durum da şudur ki Şevki'nin, Mısır Hidiv'ini veya Müslümanların birliğinin simgesi olan halifeleri övmesi, ülkesine karşı yabancı

---

[245] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 326.

[246] Ürün, "Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar", 86.

[247] el-Hûfî, *Dîvân Şevkî*, 1/8; Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 232.

[248] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 327.

[249] Muhammed Muhammed Hüseyin, *el-İtticâhtü'l-vataniyetu fi'l-edebi'l-muâsır* (İskenderiye: el-Matba'tün-Nemûzeciyye, 1968), 1/163.

[250] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 327.

[251] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 26.

güçlerin arzu ve isteklerine gem vurma anlamını da taşımaktadır ki Şevkî'nin en çok ta bunu hedeflediği söylenebilir.[252]

O, sadece vali ve halifeyi değil, sürgünden sonra vatan uğruna çalışan şahsiyetleri, bunlar dışında bazı Avrupalı liderleri, ilim adamlarını, dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan şehirleri de yazdığı beyitlerde meth etmiştir. Bu da onun evrensel değerlere sahip bir kişiliğe sahip olduğunu, salt maddi kazanç için bu temayı işlemediğinin bir gerekçesi olması açısından önemlidir.[253]

Methiye şiirleri bu dönemde, klasik Arap edebiyatında olduğu gibi giriş kısmında gazel ile başlama geleneğini devam ettirmiştir. Şâir tarafından yazılan beyitlerde bu husus açık bir şekilde ayırt edilebilir. Bu şekilde bir başlangıçla, okuyucuyla uygun atmosferi yakalamak ve bu vesileyle istenilen mesajı aktarmak hedeflenmiştir.[254] Öte yandan bu şiirlere gazel ile başlamanın diğer bir avantajı da şaire, kasidenin asıl kısmına geçmek için zaman kazandırmak ve dinleyicinin dikkatini toplamasına yardımcı olmaktır. Bu, bir yönüyle şarkının sözlerinden önce çalınan müziğe benzemektedir.[255]

Methiye şiirlerine değinirken bir hususa dikkat çekmekte fayda olacağı mülahaza edilmektedir. Modern edebiyatta, bu temanın altında sadece şahıslar için yazılan beyitlere yer verilmemiş, herhangi bir açılış dolayısıyla yapılan törenlere dair yazılan kasidelerde bu kabilden sayılmıştır. Bunlar, klasik edebiyatta var olmayan tören şiirleridir.[256]

Şâir, saray sultanı için birçok övgü dolu şiir yazmıştır. Onun bu dönemdeki beyitlerine bakıldığında klasik dönemdeki şairlerin yolunu takip ettiği, onlar gibi bu alanda aşırıya kaçtığı ifade edilebilir. Zira o, bu bağlamda sadece Mısır'ın değil âlemin bekasını, valinin sağlık ve sıhhat içinde olmasına bağlayan aşırı ifadelere yer vermekten kaçınmamıştır. Aşağıdaki beyitler bu kabilden beyitlere örnek teşkil etmektedir. (Kâmil):

---

[252] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 25.

[253] Ürün, *Ahmet Şevki*, 74.

[254] Yüksel, "Ahmad Şavkî", 485.

[255] Mübârek, *Ahmed Şevkî*, 80.

[256] el-'Atvî, *eş-Şi'rü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 86.

مَوْلَايَ ، عِيدُ الفِطْرِ صُبْحُ سُعُودِهِ ... فِي مِصْرَ أَسْفَرَ عَنْ سَنَا بُشْرَاكَا

فَاسْتَقْبِلِ الآمَالَ فِيهِ بَشَائِراً ... وَأَشَائِراً تُجْلَى عَلَيْاكَا

وَتَلَقَّ أَعْيَادَ الزَّمَانِ مُنِيرَةً ... فَهَنَاؤُهَ مَا كَانَ فِيهِ هَنَاكَا

أَيَّامُكَ الْغُرُّ السَّعِيدةُ كُلّهَا ... عِيدٌ ، فَعِيدُ العَالَمِينَ بَقَاكَا

فَلْيَبْقَ بَيْتُكَ ولْيَدُمْ دِيوَانُهُ ... وَلْيَحْيَ جُنْدُكَ وَلْتَعِشْ شُورَاكَا

1- *Efendim, müjdeler olsun! Ramazan Bayramı sabahı, Mısır'ı aydınlattı.*

2- *Öyleyse umutları müjdelerle karşıla ve işaretler de hükümranlığını gösterdi.*

3- *Zaman bayramların parlaklığını aldı, onun saadeti senin mutluluğundadır.*

4- *Tüm mutlu günlerin bayramdır, dünyaların bayramı senin kalmanladır.*

5- *Evin(sarayın) baki kalsın, meclisin var olsun, ordun yaşasın, şura meclisin devam etsin.*[257]

Bu beyitler yukarıda anlatmaya çalışılan özellikleri taşıması bakımından önemlidir. Zira dünyanın mutluluğu, saadeti ve her şeyin övülenin sayesinde mümkün olabileceği anlatılmıştır. Görüldüğü gibi bu beyitler sanki hidiv olmazsa halk perişan olacak, sefalet içerisinde bir hayat sürecek gibi mübalağa içermektedir.

Burada methiye teması anlatılırken başka bir hususun daha göz ardı edilmemesi önem arz etmektedir. O da modern Arap edebiyatındaki bu temanın klasik dönemde yazılan bu tür şiirlerden farklı olarak meth edilen kişiye ek olarak halkın beğenisini kazanma, onlar nezdinde itibarlı ve saygın bir konum kazanma amacını da taşıyor olmasıdır.[258] Zira yazılan beyitler gazetelerde yayımlanıyor, büyük halk kitlelerine ulaşıyordu. Hatta bazen bu kitlelere doğrudan veya dolaylı olarak ulaşmak için bile methiyeler yazılmıştır. Osmanlı Halifesine yazılanlar buna örnek olarak zikredilebilir.

Şâir bu gibi kasideleri daha çok onlara tabi olanların beğenisini kazanmak suretiyle yazmış ve bu konuda da başarılı olmuştur. Bu minvalde yazar bunu için yazılan şiirlerin kolay ve anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Daha önce de ifade

[257] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/140; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/491.

[258] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 121-122.

edildiği gibi klasik dönemde yazılan methiyeler sadece yazılan şahsiyetler için olur, halkın bunu öğrenip öğrenmemesi takip edilmez ve umursanmazdı. el-Mütenebbi ve diğerlerinin amaç ve gayesi şiirlerini yazarken sadece meth ettiği kişinin beğenisini kazanmak istemişlerdir. [259]

Aşağıdaki şiir bu dönemde Şevki'nin en çok övdüğü Hidiv Abbâs için yazdığı bir methiyedir. (Kâmil):

الـدَّهْرُ جَـاءَكَ بَاسِـطُ الأَعْـذَارِ فَاقْبَـلْ فَـأَمْرُ الـدَّهرِ لِلْأَقْـدَارِ

هَلْ كُنْتَ تَـدْفَعُ حَاضِـرًا أَوْ غَائِبًا عَـنْ مِصْـرَ حُكْـمَ الوَاحِـدِ القَهَّـارِ

ذَاقَـتْ نَـوَاكَ وَرُوِّعَـتْ بِثَلَاثَـةٍ بِالـدَّاءِ بَعْـدَ الْمَحْـلِ بَعْـدَ النَّـارِ

وَدَهَى الرَّعِيَّةَ مَا دَهَـى فَتَسَـاءَلُوا فِـي كُـلِّ نَـادٍ أَيْـنَ رَبُّ الـدَّارِ

ذَكَـرُوكَ وَالتَفَتُـوا لَعَلَّـكَ مُسْـعِدٌ ذِكْرَ الصَّـغِيرِ أَبَـاهُ فِـي الأَخْطَـارِ

فَأَسَـى جِـرَاحَهُمُ وَبَـلَّ صَـدَاهُمُ طِيـبُ الرَّسَـائِلِ مِنْـكَ وَالأَخْبَـارِ

لَهْفِـي عَلَـى مُهَـجٍ غَـوَالٍ غَالَهَـا خَـافَى الـدَّبِيبِ مُحَجَّـبُ الأَظْفَـارِ

فَانْصُـرْ بِهِمَّتِـكَ العُلُـومَ وَأَهْلَهَـا إِنَّ العُلُـومَ قَلِيلَـةُ الأَنْصَـارِ

لَا يُظْهِـرُ الكُبَـرَاءُ آيَـةَ عِـزِّهِمْ حَتَّـى يُعِـزُّوا آيَـةَ الأَفْكَـارِ

فُتَّ النُّجُومَ الزُّهْرَ فِي طَلَبِ العُـلَا وَنَزَلْـتَ فَـوْقَ مَنَـازِلِ الأَقْمَـارِ

وَظَهَرْتَ فِي شَرْقِ البِلَادِ وَغَرْبِهَا كَالشَّـمْسِ مَظْهَـرَ رِفْعَـةٍ وَوَقَـارِ

وَالأَرْضُ مِنْ أَنْوَارِ ذَاتِكَ أَشْرَقَتْ لَا تُخْلِهَـا أَبَـدًا مِـنَ الأَنْـوَارِ

هُـزَّتْ مَنَاكِبُهَـا بِـأَعْظَمِ مُسْـلِمٍ فِـي النَّـاسِ بَعْـدَ خَلِيفَـةِ الْمُخْتَـارِ

مَـنْ مُبْلِـغٌ دَارَ السَّـعَادَةِ أَنَّهَـا سَـعِدَتْ بِعَـالٍ فِـي الْمُلْـوكِ مَنَـارِ

أَسْـنَى وِفَادَتَـهُ بِهَـا وَأَجَلَّـهُ حَـامِي الَحقِيقَـةِ وَالحِمَـى وَالجَـارِ

بَـرْدُ الخِلَافَـةِ وَالسِّيَاسَـةُ جَـذْوَةٌ وَحِمَـى الخِلَافَـةِ وَالسُّـيُوفُ

لَكَ عِنْدَهُ مَا شِئْتَ مِـنْ حُـبٍّ وَمِـنْ عَطْـفٍ وَمِـنْ نَصْـرٍ وَمِـنْ إِكْبَـارِ

[259] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 49-50.

عَرْشٌ عَلَـى البُّوسْـفُورِ مُعْتَـزٌّ بِـهِ ... عَــرْشُ قَوَائِمُــهُ عَلَــى الأَنْهَــارِ

لَكَ فِي كِتَابِ الدَّهْرِ يَا ابْـنَ مُحَمَّـدٍ ... طُغْــرَى مُذَهَّبَــةٌ مِــنَ الأَشْــعَارِ

وَدَّ الرَّشِــيدُ لَــوْ أَنَّهَــا لِزَمَانِــهِ ... فِــي جُمْلَــةِ الحَسَــنَاتِ وَالآثَــارِ

وَيَـوَدُّ قَيْصَـرُ لَـوْ تَكُـونُ لِعَصْـرِهِ ... سِـمَةً يَتِيـهُ بِهَـا عَلَـى الأَعْصَـارِ

لَا أَقْنِــعُ الحُسَّــادَ أَيْــنَ مَكَانُهَــا ... أَمْـرِي إِلَــى حَكَـمٍ مِـنَ الأَدْهَـارِ

1- Zaman sana bahanelerini öne sürerek geldi. (Özürlerini) kabul et. Nitekim zamanın durumu takdirlere göredir.

2- Sen ister hazır bulun ister gaip ol Mısır'dan tek ve Kahhar olanın (Allah'ın) hükmünü savabilir misin?

3- (Mısır) senden sonra üç şeyi tattı ve üç şeyden korktu: Koleradan, yangınlardan ve sonrasında gelen kıtlıktan.

4- Raiyye (halk) kaybedeceğini kaybetti. Ve her yerde birbirlerine "Evin sahibi nerede?" diye sordular.

5- Seni küçük çocuğun tehlikeli durumlarda babasını hatırlaması gibi hatırladılar. Ve dönüp baktılar belki sen yardımcı olursun diye.

6- Senden gelen mektuplar ve haberlerin güzel olması sebebiyle, Yaraları sarıldı ve susuzlukları dindi.

7- Benim üzüntüm değerli canlaradır ki onları yok eden sürüngenin yürümesi ile kapalı tırnaklardır. (Gözle görülemeyecek kadar gizli şeylerdir.)

8- Gayretinle ilimlere ve ilim erbabına yardım et. Nitekim ilmi destekleyenler azdır.

9- Fikirlerinin alametleri yücelmeden büyük insanlar, izzetlerinin belirtilerini izhar etmezler.

10- Yüceliği arzulamada parlak yıldızları geçtin. Sen ayın menzillerinin üzerine çıktın (kuruldun).

11- Doğu ve batı beldelerinde yücelik ve vakar göstergesi olarak güneş gibi doğdun.

12- Yeryüzü, varlığının nurları ile parladı. Artık onu nursuz bırakma.

13- Yerin omuzları, seçilmiş halifeden sonra insanlar arasındaki en yüce insan ile sarsıldı.

14- Saadet yurduna kim ulaşabilir ki? Saadet yurdu, padişahlar arasında bile büyük olan biriyle mutlu oldu. O, (yolları aydınlatan) fenerdir.

15- Onun o beldeye gelişini, hakikatin, koruluğun ve komşunun koruyucusu (Sultan Abdülhamid Han) yüceltti.

16- Halife soğukkanlıdır. Siyaset ateşten gömlek halifeliği korumak gerek, kılıçlar yalın.

17- Senin onun yanında dilediğin kadar sevgi, şefkat, yardım ve büyük kıymetin var.

18- Onunla yücelmiş Boğaziçi'nde bir taht. Bir taht ki sütunları nehirler üzerine kurulu.

19- Ey Muhammed oğlu! Zaman kitabında senin için şiirlerle bezenmiş bir tuğra vardır.

20- Hârûn er-Reşîd, iyilikler ve eserler zümresinden olarak onun kendi zamanında olmasını arzulardı.

21- Kayser de asırlara nişane olsun diye o asrın kendi asrı olmasını dilerdi.

22- Ben, konumunu kıymetlendirmek adına hasetçileri ikna edemem. Benim durumum tüm zamanlarda bir hakeme kaldı.[260]

Şevkî bu şiiri, 1902 yılında Hidiv Abbâs'ın gıyabında Mısır'ın Asyût şehrine bağlı Mûşâ beldesinde çıkan Kolera hastalığı sebebiyle kaleme almaştır.[261] Burada şâir, Mısır valisinin geliş haberlerini almasının bile halkı nasıl sevindirdiğini anlatmıştır.

Şâir, bu kaside de saray sahibini kutlamış ve özelliklerini anlatmıştır. Zamanın ellerini açarak nasıl ondan özür dilemeye geldiğini, fakat Allah'ın verdiği hüküm

[260] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/142; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/469.

[261] el-Hûfî, *Dîvân Şevkî*, 1/469.

karşısında kimsenin bir şey yapamayacağını da itiraf ederek yine Hidiv'i meth etmiştir. Devamında valinin dönüş haberlerinin halkı nasıl mutlu ettiğini, onun bir mektubunun dahi halkın acısını dindirmeye yeterli olduğunu anlatmıştır. Yine sultanın kendisinin nasıl ilim ve ilim erbabına destek verdiğini, bunu yaparken oldukça alçak gönüllü davrandığını ve bunu yaparken de kendisini ön plana çıkarmadığını da özellikle ifade etmiştir. Sonrasında yeryüzünün valinin nuruyla nasıl aydınlandığını anlatmış, ondan ricada bulunup bir daha nursuz bırakmamasını talep etmiştir. Seçilmiş halifeden sonra en değerli Müslüman olduğunu, Sultan nezdinde her türlü ikram ve izzete sahip olduğunu da eklemiştir. Şâir, son olarak Abbâsi Halifesi Hârûn er-Reşîd ile Bizans İmpartoru Kayser'in kendisinde bulunan bu özelliklere imrendiğini ve bunların kendilerine verilmesini arzu ettiklerini anlatmıştır. Bütün bunları yaparken kendisini kıskananları ikna etme gibi bir çabasın olmadığını, bunun ancak zamanın hükmüyle ortaya çıkacağını dile getirmiştir.

Bu şiir değerlendirildiğinde, klasik dönem Arap edebiyatı ve onun ilk dönemindeki tipik medih anlayışını yansıttığı görülmektedir. Zira o, bu evrede sarayda aristokratik bir yaşam sürmekte ve her fırsatı saray erkânını öven bir sanat anlayışını tercih etmiştir.

Burada şu hususu da hatırlamakta fayda vardır. Şevkî'nin bu dönem yazdığı methiye şiirleri yalnız Hidiv'ler için değildi. Diğer şiirlerinin tamamı da aşırı övgülerle dolu olup bu şiirlerde çoğu meth edilen kişi, adeta gerçek bir kurtarıcı olarak topluma sunulmuştur.

Bu dönemde saray siyasetine uygun olarak şâir, İngilizlere de methiyeler yazmıştır. Birleşik Krallık tahtına 9 Ağustos 1902 de Kral VII. Albert Edward (ö. 1328/1910) oturunca Şevki, ona da methiyeler dizmiş, tebrik etmiş ve övgü dolu dizeler yazmıştır.[262] Örnek olması açısından beyitlerden iki tanesi şöyledir. (Tavîl):

إِلَــى مَوْكِـبِ لـم تُخْـرِجِ الأَرْضُ وَلَـنْ يَتَهَـادَى فَوْقَهَـا مَـا يُقَارِبُـهْ

إِذَا سَارَ فِيـهِ سَـارَتِ النَّـاسُ خَلْفَـهُ وَشَـدَّتْ مَغَـاوِيرَ الْمُلُـوكِ رَكَائِبُـهْ

[262] Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 123.

1- *Bir tören alayına ki yeryüzü onun gibisini çıkarmamıştır. Ve ona yakın olan hiç kimse bunun üzerinden geçemez.*

2- *Onda (o alayda) yürüdüğünde insanlar onun peşinden yürür ve cesur krallar bineklerini durdurur.*[263]

Aynı şekilde Hidiv Abbas'ın görevden alınıp yerine amcası Hüseyin Kâmil'in (ö. 1335/1917) İngilizler tarafından Mısır krallığına getirilmesiyle şâir, onu öven dizeler yazmış,[264] İngiliz edebiyatının ünlü şair ve oyun yazarı William Shakespeare (ö. 1025/1616) anısına yazdığı şiirin giriş bölümünde de yine İngilizleri öven beyitler kaleme almıştır. [265]

Ancak sadece bu nevi beyitlerden hareketle daha sonra da anlatılacağı üzere Şevkî'nin vatansever olmadığı sonucuna varılmamalıdır. Zira bu dönem henüz onun vatan için açıkça kendisini öne attığı dönem değil, konjonktürün şartlarına uygun bir siyaset ile hareket ettiği bir zaman dilimidir. Ayrıca unutulmaması gereken bir durumda henüz *nahda* hareketlerinin Arap âleminde tam anlamıyla başlamadığı gerçeğidir.

Ahmed Şevki Osmanlı padişahı Sultan II. Abdülhamid'e (ö. 1336/1918) hayran bir kişiliğe sahipti. Ayrıca onun için birçok methiye kasidesi yazmıştır. Şâir, padişah tahta oturunca onu aşağıdaki beyitlerle tebrik etmiştir. (Kâmil):

لَـكَ أَنْ تَلُـومَ وَلِـيَ مِـنَ الأَعْـذَارِ ... أَنَّ الهَـوَى قَـدَرٌ مِـنَ الأَقْـدَارِ

مَـا كُنْـتُ أَسْـلَمُ لِلْعُيـونِ سَـلَامَتي ... وَأَبِـيحُ حَادِثَـةَ الغَـرَامِ وَقَـارِي

وَطَـرٌ تَعَلَّقَـهُ الفُـؤَادُ وَيَنْقَضِـي ... وَالـنَّفْسُ مَاضِـيَةٌ مَـعَ الأَوْطَـارِ

يَا قَلْبُ شَأْنَكَ لَا أُمُدُّكَ فِـي الهَوَى ... أَبَـداً وَلَا أَدْعُـوكَ لِلْإِقْصَـارِ

أَمْـرِي وَأَمْـرُكَ فِـي الهَـوَى بِيَـدِ ... لَـوْ أَنَّـهُ بِيَـدِي فَكَكْـتُ إِسَـارِي

جَـارِ الشَّـبِيبَةَ وَانْتَفِـعْ بِجِوَارِهَـا ... قَبْـلَ الْمَشِـيبِ فَمَـا لَـهُ مِـنْ جَـارِ

مَثَلُ الحَيَاةِ تُحَبُّ فِـي عَهْـدِ الصِّبَا ... مَثَـلُ الرِّيَـاضِ تُحَـبُّ فِـي آذَارِ

---

[263] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/73; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/303.

[264] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/376.

[265] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/6.

أَبَداً فُرُوقُ مِـنَ الـبِلَادِ هِـيَ الْمُنَـى وَمُنَـــايَ مِنْهَـــا ظَبْيَـــةٌ بِسِـــوَارِ

مَمْنُوعَـــةٌ إِلَّا الجَمَـــالَ بِأَسْـــرِهِ مَحْجُوبَـــةٌ إِلَّا عَـــنِ الأَنْظَـــارِ

خُطُوَاتُهَـا التَّقْـوَى فَـلَا مَزْهُـوَّةٌ تَمْشِـي الـدَّلَالَ وَلَا بِـذَاتِ نِفَـارِ

مَرَّتْ بِنَـا فَـوْقَ الخَلِـيجِ فَأَسْـفَرَتْ عَـنْ جَنَّـةٍ وَتَلَفَّتَـتْ عَـنْ نَـارِ

في نِسوَةٍ يورِدنَ مَن شِئنَ الهَوى نَظَـراً وَلا يَنظُـرنَ فـي الإِصـدارِ

عَارَضْـتُهُنَّ وَبَـيْنَ قَلْبِـيَ وَالهَـوَى أَمْـــرٌ أُحَـــاوِلُ كَتْمَـــهُ وَأُدَارِي

1- "Sen kınayabilirsin ama benim mazeretim var. Çünkü aşk, kaderlerden bir kaderdir.[266]

2- (O) gözler için azarlanmayı hak etmiyordum. (İyi bil ki) aşka vakarımı feda ediyorum.

3- Kalbin bağlandığı arzular geçmiştir. Oysa benlik de geçti o arzular.

4- Ey kalp kendi işini kendin gör! Aşk konusunda asla sana yardım etmeyeceğim ve seni ondan uzak durmaya da çağırmayacağım.

5- İkimiz de aşkın eliyle düşmüşüz aşka. Eğer elimde olsaydı (aşka olan) tutkuma son verirdim.

6- Gençliğini yaşa, ihtiyarlık gelmeden önce ondan istifade et. Çünkü ihtiyarlığın komşusu yoktur (ihtiyarlıkta kimse sana dönüp bakmaz).

7- Çocukluk çağındaki neşeli hayat, bahardaki güzel bahçeler gibi sevilir.

8- İstanbul, daima arzulanan bir şehirdir. Benim ondan dileğim ise bilezikli bir dilberdir.

9- Sadece tüm güzelliğine ve onu seyre izin verilmiştir.

10- Âdeta ağır adımlarla, cilveli, nazlı nazlı yürüyen evcil bir ceylandır.

11- O (ceylan), Haliç üzerinde bize uğradı Cehennem'den uzaklaştı da Cennet'e vardı.

---

[266] Bu beyitlerin tercümesi, Ürün, *Ahmet Şevki*, 111-112. İsimli kitabından istifade edilerek tercümeleri yapılmıştır.

12- O dilber kaynağına bakmaksızın bakışlarıyla aşkı arzulayanlara cevap veren kadınlar içerisindedir.

13- *Kalbimle aşk arasında saklamaya ve gizlemeye çalıştığım bir hal olmasına rağmen, onlardan yüz çevirdim."*[267]

Şâir, kendisinden öncekilerin izinden gitmiş klasik dönemde halifeleri öven şâirlerin yaptığı gibi dinin sembolü olarak kabul ettiği halife ve sultanları meth etmiştir.[268] Bunların başında ümmetin birliğini temsil ettiğine inandığı sultan Abdülhamid'i öven çok sayıda şiir yazmış, bunları yaparken de maddi menfaat beklemediğini dile getirmiştir. Şevkî'ye göre halife, takva ve adalet bakımından Hz. Ömer'le (ö.23/644) aynı özellikleri taşımaktadır.[269]

Ahmet Şevkî Sultan'ı meth etmiş fakat yeri gelince onu eleştirmekten de geri durmamış, onun tek yönetim anlayışını benimsemediğini açıkça dile getirerek bu konuda onu tenkit de etmiştir. (Kâmil):

عَبْـــدَ الحَمِيـــدِ حِسَـــابُ مِثْـــ ... لِـــكَ فِـــي يَـــدِ الْمَلِـــكِ الغَفُـــورْ
سُـــــدْتَ الثَّلَاثِـــــينَ الطِّـــــوَا ... لَ وَلَسْـــنَ بِـــالحُكْمِ القَصِـــيرْ
تَنْهَـــى وَتَـــأْمُرُ مَـــا بَـــدَا ... لَـكَ فـي الكَبِيـرِ وَفِـي الصَّـغِيرْ
لَا تَسْتَشِـــيرُ وَفِـــي الحِمَـــى ... عَـــدَدُ الكَوَاكِـــبِ مِـــنْ مُشِـــيرْ
كَـــمْ سَـــبَّحُوا لَـــكَ فِـــي الـــرَّوَا ... حِ وَأَلْهُـــوكَ لَـــدَى البُكُـــورْ
وَرَأَيْـــــتَهُمْ لَـــــكَ سُـــــجَّدًا ... كَسُـجُودِ مُوسَـى فِـي الحُضُـورْ
خَفَضُـــوا الـــرُّؤُوسَ وَوَتَّـــرُوا ... بِالـــــذَّلِّ أَقْـــــوَاسَ الظُّهُـــــورْ
مَـــاذَا دَهَـــاكَ مِـــنَ الأُمُـــو ... رِ وَكُنْـــتَ داهِيَـــةَ الأُمُـــورْ
مَـــا كُنْـــتَ إِنْ حَـــدَثَتْ وَجَلَّـــ ... ـــتْ بِـــالجُزُوعِ وَلَا العَثُـــورْ
أَيْـــــنَ الرَّوِيَّـــــةُ وَالأَنَـــــا ... ةُ وَحِكْمَـــــةُ الشَّـــــيْخِ الخَبِيـــــرْ

[267] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/124; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/131.

[268] el-Eşter, *Endelüsîyât Şevkî*, 204.

[269] Ürün, *Ahmet Şevki*, 86.

قَـــالُوا اعْتَـــزِلْ قُلْـــتَ اعْتَزَلْـــ ـــــتُ وَالحُكْـــمُ لِلَّهِ القَـــدِيرْ

صَـــبَرُوا لِـــدَوْلَتِكَ السِّنِيـــ ـــنَ وَمَـا صَـبَرْتَ سِـوَى شُـهُورْ

أُوذِيـــتَ مِـــنْ دُسْـــتُورِهِمْ وَحَنَنْـــتَ لِلْحُكْـــمِ العَسِـــيرْ

1- "Ey Abdulhamid! Senin gibiler, hesabını Melik ve Gafur olan Allah'a verecektir.[270]

2- Otuz yıl boyunca padişahlık yaptın. Bu kısa bir yönetim değildir.

3- Büyük-küçük her meselede, sana uygun geleni, yasaklarsın, emredersin.

4- Ülkede ileri görüş sahibi yıldızlar misali insanlar olduğu halde sen onlarla istişare etmezsin.

5- Akşamları seni yücelten, sabahları tanrılaştıran niceleri var.

6- Musa peygamberin huzurda (Allah'ın huzurunda) durduğu gibi onlarında sana boyun eğdiklerini gördün.

7- Başlarını eğdiler ve zilletle sırtlar büklüm oldu.

8- Sen hadiselerin felaketi iken seni hadiseler nasıl bir felakete uğratabilir?

9- (Bu hadiseler) meydana gelse de sen telaşlanıp yanılmadın.

10- Olayları enine boyuna düşünen, temkinli, ağırbaşlı davranan tecrübeli ihtiyarın hikmeti nerede?

11- Sana 'terk et' dediler de sen: 'Hükmü, kadir Allah'a terk ediyorum' dedin!

12- Senin hükmüne yıllarca sabrettiler. Sen ise ancak birkaç ay sabredebildin.

13- *Onların kanunlarından (meşrutiyet) incindin ve baskıcı bir yönetimi benimsedin."* [271]

---

[270] Bu kısmın tercümesi Muhammet Ali Orak (ed.), *2. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi: Konya, 5-7 Kasım 2012: Bildiriler Kitabı* (Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, Konya: Türkiye Yazarlar Birliği : Konya Büyükşehir Belediyesi), 438-439. Sayfalarından istifade edilerek yapılmıştır.

[271] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/94-98; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/343-344.

Bu beyitlerle şâir ülke yönetiminde tek adam rejimini eleştirmiş, yeri geldikçe tecrübe, ilim, irfan sahibi ve toplumun diğer fertlerinden istifade edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Yukarıda bu temayla ilgili söylenilenler, edebiyatçılar tarafından genel olarak kabul edilmesine rağmen bazı yazarlar özellikle de Hidiv Abbâs için yazılan methiyelerin, vatan şiirlerinin özünü teşkil ettiğini iddia etmiş, buna gerekçe olarak da onun sömürgeciliğe karşı sergilediği mücadeleyi örnek olarak vermişlerdir.[272]

Fakat yazarın kendisi yine aynı eserinin devamında birkaç sayfa sonra Abbâs'ın saltanatını korumak için bezen Osmanlıya sığınıp destek aldığını, bazen de İngilizlerin kendisini yardıma çağırdığını ifade ederek bir çelişkiye düşmektedir.[273] Ancak ulus fikrinin henüz tam anlamıyla Arap toplumlarında kendisine yer bulmaması sebebiyle bu fikrin isabetli olduğu söylemek zordur. Ayrıca Abbâs'ın, ilk göreve geldiğinde halkın fikirlerini benimsemiş olmakla beraber daha sonra dış güçlerle beraber hareket ederek saltanatını ve dolayısıyla da koltuğunu korumaya çalışması da bu söylenenleri desteklemektedir.

2.2. Dini Şiirler

Hz. Muhammed'i (sav), ailesini, sahabesini veya bazı imamları övmek gibi dini amaçlarla söylenen şiirlere, dini şiirler denilmiştir. Dini şiirin başlangıç tarihinin, İslam'ın gelmesiyle başladığı kabul edilmiştir. İslâm'dan önceki zaman diliminde bu temanın özgün örneklerine rastlanmamıştır.[274] Ancak bu kapsamda olmasa da din kelimesinin İslâm öncesi bazı Câhiliye şiirlerinde geçtiği elimizdeki kaynaklarda mevcuttur.[275]

Din düşmanlarına aynı silahla karşılık verilmesi gerekliliği ortaya çıkınca Müslüman şâirler müşrikleri hiciv ederken Peygamber ve inanan toplumu da överek yüceltmişlerdir. Böylece Câhiliye dönemi ve şiirinde var olmayan bu tema ortaya çıkmış, konu ile ilgili ilk şiir örnekleri Hz. Muhammed'i (sav) övmek için yazılmıştır.

---

[272] Hüseyin, *el-İtticâhtü'l-vataniyetu fi'l-edebi'l-muâsır*, 1/163.

[273] Hüseyin, *el-İtticâhtü'l-vataniyetu fi'l-edebi'l-muâsır*, 1/170 ve devamı.

[274] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 556.

[275] Abdurrahmân Bağdât, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî* (Tılmısân/ Cezâir: Câmiatü Ebî Bekr Bikayıd, Risâletü Doktora, 2007), 9.

Arap yarımadasına inen, semâvî dinlerin sonuncusu İslâm, Arap toplumunda var olan edebiyatı inkâr etmediği gibi onu geliştirip yeni bir kimliğe büründürerek daha da gelişmesini sağlamıştır. Dolayısıyla modern döneme gelinceye kadar din ile edebiyat arasında sıkı bir ilişki var olmuştur.[276]

İlk çıkış noktası İslâm'ı savunma gayesi olan bu tema, daha sonra dinin elçisini övme, ona yaklaşma ve nasihate dönüşmüş, önceleri orijinal olarak yazılırken daha sonraki dönemlerde taklitten öteye geçememiştir.[277]

Ahmed Şevkî'nin aşk, şarap ve dans geceleriyle ilgili şiirlerini okuyan kimse, onu, dini hassasiyetlere sahip olmayan biri olarak tasavvur edebilir.[278] Fakat bu üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olup bu konuda acele karar verilmemelidir.

Ahmed Şevkî dinini seven onun hakkında şüphesi olmayan bir kişiliğe sahipti. Onun sürgünden sonra işlediği şiir temaları değişmiş olsa da bu tema hayatında hep var olmuş ve işlenmiştir. Bununla birlikte onun mütedeyyin bir hayat sürdürdüğü de söylenemez. Zira şâir, duygularını doğrudan dile getirmesine rağmen, dinin birçok yasağına da uymamıştır. Bu anlamda onun tasavvufi bir hayatı benimsediğini söylemek de yanlıştır.[279]

Şâirin hayatında sadece saray döneminde değil, sürgünde kaldığı süre zarfında ve sürgünden döndükten sonra da bu tavrında bir değişiklik olmamıştır. Yani dini şiirleri, yaşlılık evresinde ortaya çıkan bir tema olmamıştır. Bilakis şâirin yetişme, sürgün ve hayatının sonunda da bu tür şiirleri devamlı var olmuş ve sürekli hayatındaki canlılığını korumuştur.[280]

Şevki'nin Osmanlı halifelerine yazdığı şiirleri bu alanda yazılmış şiirler olarak kabul edilebilir. Zira şâir, bu şiirleri dini gayeler çerçevesinde söylemiştir. O, dîvânın farklı yerlerinde hilafet ile ilgili 25 kaside yazmış,[281] bu beyitlerde Müslümanların birliğini temsil eden makamı övmüştür.

---

[276] Bağdât, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 8.

[277] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 557.

[278] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 241-242.

[279] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 128.

[280] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/11.

[281] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 30-31.

Şevki dini beyitleri yazmaya başlamak istediğinde, önünde konuyla ilgili muazzam bir kültür mirası bulmuştur. Zira Hz. Peygamber'in şâiri olarak tanınan sahâbî Hassân b. Sâbit el-Ensârî (ö. 60/680) ile başlayan bu şiirler, ilk dönemden itibaren modern çağa ulaşana kadar devam etmiştir. Dini şiirler bu süre zarfında kesintiye uğramak bir yana devamlı artarak devam etmiş ve ortaya eşine az rastlanır muazzam bir birikim ortaya çıkarak yeni nesillere ilham kaynağı olmuştur.

Şâir Peygamber'in hayatında yaşadığı olayları yeri geldikçe işlemiştir. Doğumundan sonraki hayatında farklı zamanlarda gerçekleşen her bir hadiseyi şiirinde işlemiştir. O, hicret, İsrâ ve Mi'rac, gazveleri gibi olayları beyitlerine konu edinmiştir.[282]

Bu tema altında Şevkî'nin peygamberin doğum gecesi münasebeti için yazdığı şiiri örnek olarak verilecektir. (Mütekârib):

فَـدَيْنَاهُ مِـنْ زَائِـرٍ مُرْتَقَـبْ ... بَـدَا لِلْوُجُـودِ بِمَـرْأىً عَجَـبْ

تَهُـزُّ الجِبَـالَ تَبَاشِـيرُهُ ... كَمَا هَزَّ عِطْفَ الطَّرُوبِ الطَّرَبْ

وَيُحْلِـي البِحَـارَ بِلَأْلَائِـهِ ... فَمِنَّـا الكُـؤُوسُ وَمِنْـهُ الحَبَـبْ

مَنَـارُ الحُـزُونِ إِذَا مَـا اعْتَلَـى ... مَنَـارُ السُّـهُولِ إِذَا مَـا انْقَلَـبْ

أَتَانَـا مِـنَ البَحْـرِ فِـي زَوْرَقٍ ... لُجَيْنـاً مَجَاذِيفُـهُ مِـنْ ذَهَـبْ

فَقُلْنَـا سُـلَيْمَانُ لَـوْ لَـمْ يَمُـتْ ... وَفِرْعَـونُ لَـوْ حَمَلَتْـهُ الشُّـهُبْ

وَكِسْـرَى وَمَـا خَمَـدَتْ نَـارُهُ ... وَيُوسُـفُ لَـوْ أَنَّـهُ لَـمْ يَشِـبْ

وَهَيْهَـاتَ مَـا تُوِّجُـوا بِالسَّـنَا ... وَلَا عَرْشُـهُمْ كَـانَ فَـوْقَ السُّـحُبْ

أَنَـافَ عَلَـى الْمَـاءِ مَـا بَيْنَهَـا ... وَبَـيْنَ الجِبَـالِ وَشُـمَّ الهُضَـبْ

فَـلَا هُـوَ خَـافٍ وَلَا ظَـاهِرٌ ... وَلَا سَـافِرٌ لَا وَلَا مُنْتَقِـبْ

وَلَـيْسَ بِثَـاوٍ وَلَا رَاحِـلٍ ... وَلَا بِالبَعِيـدِ وَلَا الْمُقْتَـرِبْ

تَـوَارَى بِنِصْـفٍ خِـلَالَ السُّـحُبِ ... وَنِصْـفٌ عَلَـى جَبَـلٍ لَـم يَغِـبْ

[282] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 147-148.

يُجَـــدِّدُهَا آيَـــةً قَـــدْ خَلَـــتْ وَيَـــذْكُرُ مِـــيلَادَ خَيْـــرِ العَـــرَبْ

1- Beklenen ziyaretçiye kurban olalım, şaşırtıcı bir bakışla hayata göründü.

2- Eğlencenin, neşeli insanın bedenini titrettiği gibi onun müjdecileri/alametleri dağları titretir.

3- Nuru ile denizleri süsler. Kadehler bizden, kabarcıklar da ondan.

4- Tırmandığında yükseklerin nuru ve hidayeti geri döndüğünde ise obaların nuru.

5- Bize kürekleri altından olan gümüş bir kayık içerisinde denizden geldi.

6- Süleyman eğer ölmeseydi ve Firavunu göktaşı taşısaydı o derdik.

7- Ateşi sönmeseydi Kisra derdik ve eğer Yusuf yaşlanmasaydı o zannederdik.

8- Nur ile taçlandırmaları ne kadar uzaktır, tahtları da bulutların üstünde değildi.

9- Yüksek tepeleri, dağları ve aralarındaki suları aştı ve yükseldi.

10- O ne gizlidir ne de aşikâr ne açıktır hayır ne de peçeli.

11- O ne yerleşiktir ne de yolcu ne uzaktır ne de yakınlaşan.

12- Bulutlar arasında yarısı ile gizlendi diğer yarısı ise dağın üstünde batmadan durur.

13- *Geçmiş olan, bir mucizeyi (شق القمر) tekrarlıyor/yeniliyor ve Arapların en hayırlısının (Hz. Peygamber'in s.a.v.) doğumunu dile getiriyor.*[283]

Şâir bu kasidesini Hz. Peygamber'in (sav) doğum gecesi münasebetiyle kaleme almıştır. O, öncelikle şanlı elçinin gelişine olan sevgisini dilendirmiş, kendisine bütün benliğini feda etmeye hazır bir şekilde beklediğini ifade etmiştir. Sonrasında, kaynaklardan da ilham alarak o kutlu gecede meydana gelen olağanüstü olayları anlatmıştır. Nurunun nasıl da yeri ve göğü aydınlattığını, ondan önce yaşayan ve dönemlerinin peygamberleri ve büyük saltanat sahibi olanların göçüp gittiklerini bilmemiş olsaydık onların geldiğini sanırdık, ancak bunların tamamının olmadığı aşikârdır. Zira gelen nur bütün bunlardan daha üstün birinin geldiğini bize

[283] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/51; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/48.

müjdeliyor. Şâir devamla, tüm kâinatın nasıl da onun gelişine sevindiğini, her bir varlığın onu selamlayarak nurundan faydalandığını, bu nurun yarısının dahi hepsine yettiğini anlatarak, tüm bunların Arapların en hayırlısının müjdesini verdiğini lisanı halleriyle bizlere anlatmaya çalıştığını söylüyor.

Ahmed Şevkî İslâm birliği fikrini benimsemekle beraber diğer dinlere karşı müsamahalı olunması gerekliliğini unutmamış, Mısır'da bulunan Hıristiyan azınlıklarla uzlaşma yollarını her zaman değerlendirme yoluna gitmiştir.[284] O, özellikle aynı çatı altında yaşayan bütün insanları ayrım gözetmeksizin yekvücut olmaları arzusunda olmuştur. Bu bağlamda ülkesi için kaleme aldığı beyitlerde genel bir dil kullanmış, "ey bu ülkenin evlatları" şeklinde her kesimi içine alan bir hitap şeklini tercih etmiştir.[285]

2.3. Mısır Sevgisi ve Tarihi

Kişinin doğup büyüdüğü yere olan sevgisi insan fıtratının bir tecellisidir. Her insan içinde yaşadığı toplumu kutsal olarak görür. Dolayısıyla da toplumunu sever ve ona saygı duyar. Tarih bu minval üzere gelmiş, insanlık var olduğu sürece bu şekilde devam edecek gibi gözüküyor.

Şâir gerek saray döneminde gerekse sürgünden sonra, Mısır'a siyasi yönden bağlı bir kişiliğe sahip olmuştur. O, eski ve modern dönemdeki ülkesi için birçok methiye mahiyetinde kaside yazmıştır. Önceleri yönetimin siyasetine uygun bir yol tercih etmiş olsa da daha sonraki evrede milli siyaset yolunu benimsemiş ve geniş halk kitlelerine katılmıştır.[286]

Onun tarihi şiir tarzında yazmasında Fransa'da eğitim için bulunduğu yılların önemli bir etkisi olmuştur.[287] Bu süre zarfında batı edebiyatındaki örnekleri inceleme fırsatı bulmuş, ülkesine döndükten sonra bu alanda şiirler yazmıştır.

Ahmed Şevkî içinde doğup büyüdüğü yer olan Mısır ve tarihine âşık bir kişiliğe sahip olduğundan,[288] döneminin şâirleri arasında ülkesini ve tarihini en fazla ele alan

---

[284] Ürün, "Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar", 95.

[285] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/149.

[286] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 240.

[287] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 46.

[288] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 3.

bir şahsiyet olarak ön plana çıkmış, henüz yetişme dönemindeyken, bunları beyitlerinde işlemiştir. 1894 yılında Mısır'ı temsil etmek üzere İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan müsteşrikler kongresine katılmak için gönderildiğinde, Mısır'ın tarihi, edebi ve farklı yönlerini de açıklayan 292 beyitten oluşan *Kibâru'l- Havadis fî Vâdî'n-Nil*,[289] başlıklı şiirini bu toplantıda okumuştur.[290]

O bu yönüyle Mısır tarihi hakkında bir ilke imza atarak Firavunlar döneminden kalan tarihi eser ve yapıtları şiirlerinde işleyerek anlatmış, onlarla gurur duymuştur.[291] Dahası Mısır'ı ve tarihini kendisine dert edinip vasf eden ilk şâir olduğu Arap edebiyatçıları tarafından ifade edilmiştir.[292]

Şimdi de önce Mısır sevgisini anlatan beyitlere yer verilecek, daha sonra da şâirin Mısır tarihini işlediği bazı beyitler verilecektir.

Aşağıdaki beyitler Şevki'nin ülkesine olan sevgisini göstermesi açısından önemlidir. (Hafîf):

أَيُّهَـا الكَاتِـبُ الْمُصَـوِّرُ صَـوِّرْ ... مِصْـرَ بِـالْمَنْظَرِ الأَنِيـقِ الخَلِيـقِ

إِنَّ مِصْـرَ رِوَايَـةُ الـدَّهْرِ فَـاقْرَأْ ... عِبْـرَةَ الـدَّهْرِ فِـي الكِتَـابِ العَتِيـقِ

مَلْعَـبٌ مَثَّـلَ القَضَـاءُ عَلَيْـهِ ... فِـي صِـبَا الـدَّهْرِ آيَـةَ الصِّـدِّيقِ

وامِّحَـاءَ الكَلِـبِمِ آنَـسَ نَـارًا ... وَالْتَجَاءَ البَتُـولِ فِـي وَقْـتِ ضِـيقِ

وَمَنَايَـا مِنَّـا فَكِسْـرَى فَـذِي القَـرْ ... نَـيْنِ فَالقَيْصَـرَيْنِ فَالفَـارُوقِ

دُوَلٌ لَـمْ تَبِـدْ وَلَكِـنْ تَـوَارتْ ... خَلْـفَ سِـتْرٍ مِـنَ الزَّمَـانِ رَقِيـقِ

رَوْضَـتِي ازَّيَّنَـتْ وأَبْـدتْ حُلَالَهَـا ... حِـينَ قَـالُوا رِكَـابُكُمْ فِـي الطَّرِيـقِ

مِثْـلَ عَـذْرَاءَ مِـنْ عَجَـائِزِ رُومَـا ... بَشَّـرُوهَا بِـزَوْرَةِ البِطْرِيـقِ

ضَـحِكُ الْمَـاءِ وَالأَقَـاحِي عَلَيْهَـا ... قَابَلَتْـهُ الغُصُـونُ بِالتَّصْـفِيقِ

زُرْتَهَـا وَالرَّبِيـعُ فَصْـلًا فَخَفَّـتْ ... نَحْـوَ رُكْبَيْكُمَـا خُفُـوفَ الْمَشُـوقِ

---

[289] Kasideni tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

[290] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 136.

[291] Mübârek, *Ahmed Şevkî*, 38-39.

[292] Mübârek, *Ahmed Şevkî*, 51.

فَانْزِلَا فِي عُيُونِ نَرْجِسِهَا الغَضِّ صِـــيَانًا وَفَــوْقَ خَـــدِّ الشَّـــقِيقِ

1- Ey Mısırı yazmaya çalışan yazar, onu zarif narin manzarasıyla yaz.

2- Mısır, zamanın romanıdır, onun zaman derslerini antik kitapta oku.

3- Yusuf'un nişanesi, zamanın gençliğinde üzerinde takdir edilenin canlandırıldığı bir sahnedir.

4- Musa'nın hayretler içerisinde ateşi gördüğü, darlıkta Betül'ün (Hz. Meryem) sığındığı yerdir.

5- Faruk'un, iki Kayserin, Zülkarneyn'in, Kisra'nın ve bizden (doğu ve batıyı birleştiren firavun) ölüm yeri.

6- Devletler yok olmadı, fakat güçsüz bir zaman perdesinin arkasına gizlendi.

7- Yolcularınız yolda denildiğinde, bahçem süslenip zinetlerini gösterdi.

8- Romalı generalin geldiği ile müjdelenen yaşlı bakire Romalı kadının süslendiği gibi.

9- Su ve polen çiçeği ona güldü, dallar ise onu alkışla karşıladı.

10- Bahar mevsiminde onu ziyaret ettin o da dizlerinize doğru, özleyenin hafiflediği gibi hafifledi.

11- Bakımlı taze nergis çiçeğinin gözlerine ve düğün çiçeğinin yanağına inin.[293]

Bu beyitler şâirin, vatanını ne derecede sevdiğinin bir nişanesidir. Zira o, Mısır'ı anlatmaya gelen kişiye gücü yettiği kadar destek olmuş, bununla da yetinmeyerek kendi ülkesinin güzelliklerini, tarihte büyük şahsiyetleri konuk ettiğini, bunların içerisinde Allah'ın peygamberlerinden tutun da tarihe isimlerini altın harflerle yazdıran kral ve komutanların da buraya gelip ona hayran olduklarını ifade etmek suretiyle sevgisini ortaya koymuştur. Fakat bu şiirlerin, onun sürgünden önce/sonra söylediği şiirlerle kıyaslandığında az ve zayıf olduğu görülmekle beraber, bu konuyu saray da bulunduğu dönemde de ihmal etmemesi kendisinin bütün şartlarda vatanına karşı olan hissiyatını işlediğini ortaya koyması açısından önemlidir.

[293] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/77; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/245.

Şevkî Mısır tarihi ile ilgili çok sayıda şiir yazmış ve bunları, ülkesini diğer ülkelerden ayıran özellikleri olarak görmüş, bu sayede Mısır'ın, önceki dönemlerden insanlığa miras, medeniyet ve kültür hazinesini bırakarak diğer milletlere öncülük ettiğini, bu konuda kimsenin onunla yarışamayacağını dile getirmeye çalışmıştır. O, bu konudaki bazı beyitlerinde şöyle demiştir. (Hafîf):

قِفْ بِتِلْكَ القُصُورِ فِي اليَمِّ غَرْقَـى ... مُمْسِكاً بَعْضُهَا مِـنَ الـذُّعْرِ بَعْضَـا

كَعَـذَارَى أَخْفَـيْنَ فِـي الْمَـاءِ بَضّـاً ... سَـــابِحَاتٍ بِـــهِ وَأَبْـــدَيْنَ بَضَّـــا

مُشْـرِفَاتٍ عَلَـى الـزَّوالِ وَكَانَـتْ ... مُشْـرِفَاتٍ عَلَـى الكَواكِـبِ نَهَضَـا

شَابَ مِن ْحَوْلِهَا الزَّمَانُ وَشَابَتْ ... وَشَـبَابُ الفُنُـونِ مَـازَالَ غَضَّـا

رُبَّ نَقْـشٍ كَأَنَّمَـا نَفَـضَ الصَّـا ... نِـعُ مِنْـهُ اليَـدَيْنِ بِـالأَمْسِ نَفَضَـا

وَدُهَـانٍ كَلَامِـعِ الزَّيْـتِ مَـرَّتْ ... أَعْصُـرٌ بِالسِّـرَاجِ وَالزَّيْـتِ وُضَّـا

وَخُطُـوطٍ كَأَنَّهَـا هُـدْبُ ريـمٍ ... حَسُـنَتْ صَـنْعَةً وَطُـولاً وَعَرضَـا

وَمَحَارِيـبَ كَـالبُرُوجِ بَنَتْهَـا ... عَزَمَاتٌ مِنْ عَزْمَةِ الجِـنِّ أَمْضَـى

1- "Nehire batmış ve şiddetli korkudan birbirlerine el verdiği halde görünen şu saraylara bir bak![294]

2- Bunlar, yüzerken yumuşak tenlerinin bir kısmını suda gizleyen ve diğer kısmını da gösteren bakire kızlar halinde görünüyorlar.

3- Yok, olup gitmek üzereler, zamanında ise yıldızlar ile boy ölçüşür, ayakta dururlardı.

4- Fakat zaman onlarla, onlar da zamanla beraber ihtiyarlamışlar, buna rağmen sanatlarının tazeliği hâlâ canlı.

5- Ve orada nice süslemeler var ki sanki sanatkâr ellerini ondan tamamıyla daha dün çekmiş gibi.

[294] Bu beyitlerin tercümesi Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 239-240. sayfalardan yararlanılarak yapılmıştır.

6- Birçok boyalar var ki yüz yıllarca güneş altında kaldığı halde parlayan yağlı boya gibi görünmektedir.

7- Bir nice çizgiler var ki sanatça, ence ve boyca güzel olup sanki bir beyaz ceylanın kirpikleri gibi.

8- Cinlerin kudretleri ve azimleri ile inşa edilip ayakta duran burçlar gibi orada birçok mihraplar var."[295]

Amerika Birleşik Devletleri'nin 32. Başkanı olan Franklin Delano Roosevelt (ö.1364/1945), 24 Mart 1910 da Mısır'ı ziyaret etmiştir. Dönemin Mısır kralı Ahmed Fuat (ö.1355/1936) tarafından Mısır Üniversitesinde (daha sonra adı Kahire üniversitesi olmuştur.) konuşmaya davet edilmiştir. Burada yaptığı konuşmada bu ülkenin bir anayasasının bulunmamasının onu tehlike ve yok olmaya maruz bıraktığını ifade ederek, İngiltere'nin buradaki sömürgeciliğini övmüş, akabinde de Hristiyanlığa methiyeler dizmiş ve İslâm'a saldırmıştır. Bu konuşma Mısır halkı nezdinde infiale neden olmuştur. Başta el-Livâ, el-Müeyyed ve diğer gazeteler tarafından bu saldırının (konuşmanın) kabul edilemez olduğu yazılmış ve Roosevelt şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir.[296] İşte bu kasideyle Şevkî, Amerikan başkanına cevap vermiştir. Mısır'ın kadim medeniyete sahip olduğunu, bunu görebilmek için onun mazisine ve hala ayakta olan kadim saraylarına, yapıtlarına bakmanın yeterli olacağını anlatmaya çalışmıştır.

Bu şiirde şâir, ülkenin eski eserlerinin hala canlı olduğunu, henüz bugün yapılmışçasına yeni, tarihi saraylardaki boya ve parlaklığın zamanın akıp gitmesinden, güneşin ışınlarına nasıl karşı koyarak bugüne kadar geldiğinden bahisle, mazisinde böyle bir medeniyeti barındıran bir toplumun bırakın yok olmayı her zaman ayakta kalacağını güzel bir şekilde anlatmıştır.

Şâir bunun dışında Mısır tarihini anlatan yüzlerce beyit yazmış ve yukarıda da anlatıldığı gibi bu konuda kendisinden sonrakilere ilham olmuştur.[297]

---

[295] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/56; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/227-228.

[296] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 225.

[297] Bu konuyla ilgili daha detaylı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17, 2/53, 2/62, 2/77, 2/77, 2/ 93 ilgili sayfalarındaki şiirler.

Şevki, eski Mısır medeniyetinin kurucuları olarak gördüğü Firavunları şiirlerinde işlerken iki noktayı göz önünde bulundurmuştur. Bunlardan birincisi; batının, doğu toplumlarını bilgisizlik ve geri kalmışlıkla itham etmesine bir cevap olarak bu medeniyetle övünmüş, ikincisi ise bu uygarlıktan gelen halkların hem İslâm'ı hem de Hıristiyanlığı kabul ettiklerinin farkına vararak kendi çıkarları için birlik olmaları gerektiğini şiirlerinde işleyerek sonuca varmayı hedeflemiştir.[298] Şevkî bu alanda bir ilke imza atarak Mısır tarihini destansı bir şekilde anlatan ilk şâir olmuş ve bunu gençliğinde yani yetişme dönemindeyken yapmaya başlamıştır.[299] Daha sonraki dönemlerde de bu alanı geliştirerek aynı minval üzere sürdürmüştür.[300]

O, bu alanda yazdığı şiirlerle ülkesinin tarihini şiire dönüştürmedeki üstün kabiliyetini ortaya koymuştur.[301] Dolayısıyla onun bütün hayatı boyunca bu konuyla ilgili kasideler nazmederek bu alanda sürekli ilerleme kaydettiği rahatlıkla ifade edilebilir.

2.4. Mersiye

İnsanoğlu ölüm karşısında her daim aciz kalmış, sevdiği kişileri kaybettiğinde üzülmüş, yitirdiği şahsiyetlere ağlayarak kendini teselli etmeye gayret etmiştir. Hiçbir kimsenin, vefat haberine duyarsız kalması, duydukları karşısında etkilenmemesi mümkün gözükmemektedir.

Mersiyenin tarihi Câhiliye dönemine kadar uzanmakta olup mersiye, bu konuda kadınların ölüler üzerine yaktıkları ağıtlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde bunlar manzum kalıplara dönüşmüş ve bugünkü anlamda bildiğimiz mersiyeler ortaya çıkmıştır.[302]

Sözlükte; *ölümden sonra ağlamak, ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek* gibi anlamlarda kullanılan mersiye,[303] terim olarak ise; ölen kişinin yardım,

---

[298] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 69.

[299] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 178.

[300] Bu konuda ilk defa Cenevre'de Müsteşrikler kongresinde katılmış ve orda Mısır'ın tarihini, edebiyatını ve farklı yönlerini açıklayan 292 beyitten oluşan *Kibâru'l- Havadis fî Vâdi'n-Nîl* kasidesini okumuştur. Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

[301] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 54.

[302] M. Faruk Toprak, "Mersiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/215.

[303] Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, "risâ" 15/123; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "risâ" 156.

cesaret, cömertlik, kahramanlık,[304] düşkünlere yardım, direnme vs. gibi olumlu vasıflarıyla meth edilmesi olarak kullanılmaktadır.[305] Ayrıca mersiye, başa gelen bela ve musibetin büyüklüğünü anlatan şiirlerdir.[306]

Bu temanın aslında en önemli konusu ölen veya başkaları tarafından öldürülen kişinin öne çıkan özelliklerini öne çıkararak intikam almak için diğer fertleri teşvik etme isteğidir. Klasik dönemde başka bir ifade ile Câhiliye döneminde kadın şâirler erkekleri geride bırakarak bu alanın öncüleri olmuşlardır.[307]

Şevkî, divânının üçüncü cildini mersiyeler ayırmıştır. O, burada sadece ailesi, sevdikleri, Mısır ve Arap ülkelerindeki insanlara mersiyeler yazmamış,[308] insanlığa faydasının dokunduğuna inandığı kişileri din, mezhep ve meşrebine bakmaksızın yaptıklarını takdirle onları yâd etmiş, bu şahsiyetler için uzunlu kısalı dîvânında elli dokuz kaside nazmetmiştir.[309] Ancak bu sayı son baskıda mevcut olup ilk baskıdakiler de eklendiğinde sayı doksana ulaşmaktadır.[310] Bu sayı çok olarak görülmemeli, zira şâir, sadece Mısır'ın sesi olmamış, bütün Arap âlemi ve İslam'ın önemli şahsiyetlerinin ölümlerine ağıt yakmıştır. Bu kişileri yaptıkları hizmetler neticesinde halkları için öncü olarak görmüş, vefat haberlerini aldığında halklarına sunduklarını takdir ederek onlar için mersiyeler yazmıştır.

Ancak şunu söylemek gerekir ki onun bu dönemde söylediği mersiyelerin sürgün sonrasına kıyasla daha az olduğu mülahaza edilmektedir.[311] *Emîrü'ş-Şuarâ,* saray döneminde bu temayı daha az işlemiş, çoğunlukla yakın akrabaları, kendisinin yetişmesinde emeği olan hidiv ve ona yakın olanlar için yazmıştır. Şâirin bu dönemdeki mersiyelerini, saray erkanına karşı yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk/görev olarak değerlendirmek mümkündür.

---

[304] el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 960.

[305] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 473; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 89.

[306] el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 39.

[307] Şevkî Dayf, *"Târîhu'l-edebî'l-'Arabî (el-'Asru'l-Câhilî)"* (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1960), 208.

[308] Yazıcı, "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid", 182.

[309] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 341.

[310] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/333.

[311] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 341.

Bu mersiyeler Şevkî'nin henüz şiirde olgunluk aşamasına geçmediği, beyit söylemekte klasik Arap şâirlerinin yolunu benimsediği anlaşılmaktadır. Aşağıda bu dönemde duygularını en içten bir şekilde söylediğine inanılan, babası vefat ettiğinde kaleme aldığı bir mersiye verilecektir. (Ramel):

سَـــأَلُونِي لِـــمَ لَـــمْ أَرْثِ أَبِـــي ... وَرِثَـــاءُ الأَبِ دَيْـــنٌ أَيُّ دَيْـــنْ

أَيُّهَـــا اللَّـــوَّامُ مَـــا أَظْلَمَكُـــمْ ... أَيْـنَ لِـيَ العَقْـلُ الّـذِي يُسْـعِدُ أَيْـنْ

يَـا أَبِـي مَـا أَنْـتَ فِـي ذَا أَوَّلٌ ... كُـلُّ نَفْـسٍ لِلْمَنَايَـا فَـرْضُ عَـيْنْ

هَلَكَـتْ قَبْلَـكَ نَـاسٌ وَقُـرًى ... وَنَعَـى النَّـاعُونَ خَيْـرَ الثَّقَلَـيْنْ

غَايَـةُ الْمَـرْءِ وَإِنْ طَـالَ الْمَـدَى ... آخِـــذٌ يَأْخُـــذُهُ بِالأَصْـــغَرَيْنْ

وَطَبِيـــبٌ يَتَـــوَلّى عَـــاجِزًا ... نَافِضًـا مِـن طِبِّـهِ خُفَّـيْ حُنَـيْنْ

إِنَّ لِلْمَـــوْتِ يَـــدًا إِنْ ضَـــرَبَتْ ... أَوْشَـكَتْ تَصْـدَعُ شَـمْلَ الفَرْقَـدَيْنْ

تَنْفُـــذُ الَجـــوَّ عَلَـــى عِقْبَانِـــهِ ... وَتَلَاقِـــي اللَّيْـــثَ بَـــيْنَ الَجبَلَـــيْنْ

وَتَحُـــطُ الفَـــرْخَ مِـــنْ أَيْكَتِـــهِ ... وَتَنَـــالُ البَبَّغَـــا فِـــي الْمِئَتَـــيْنْ

أَنَـا مَـنْ مَـاتْ ومَـنْ مَـاتَ أَنَـا ... لَقِـــيَ الْمَـــوْتَ كِلَانَـــا مَـــرَّتَيْنْ

نَحْـــنُ كُنَّـــا مُهْجَـــةً فِـــي بَـــدَنٍ ... ثُـــمَّ صِـــرْنَا مُهْجَـــةً فِـــي بَـــدَنَيْنْ

ثُـــمَّ عُـــدْنَا مُهْجَـــةً فِـــي بَـــدَنٍ ... ثُـــمَّ نُلْقَـــى جُثَّـــةً فِـــي كَفَنَـــيْنْ

ثُـــمَّ نَحْيَـــا فِـــي عَلِـــيٍّ بَعْـــدَنَا ... وَبِـــهِ نُبْعَـــثُ أَولَـــى البِعْثَتَـــيْنْ

أُنْظُـرِ الكَـوْنَ وَقُـلْ فِـي وَصْـفِهِ ... كُـلُّ هَـذَا أَصْـلُهُ مِـنْ أَبَـوَيْنْ

فَـــإِذَا مَـــا قِيـــلَ مَـــا أَصْـــلُهُمَا ... قُـلْ هُمَـا الرَّحْمَـةُ فِـي مَـرْحمَتَيْنْ

فَقَـــدَا الَجنَّـــةَ فِـــي إِيَجادِنَـــا ... وَنَعِمْنَـــا مِنْهُمَـــا فِـــي جَنَّتَـــيْنْ

وَهُمَـــا العُـــذْرُ إِذَا مَـــا أَغْضِـــبَا ... وَهُمَـــا الصَّـــفْحُ لَنَـــا مُسْتَرْضَـــيَيْنْ

لَيْـتَ شَـعْرِي أَيُّ حَـيٍّ لَـمْ يَـدِنْ ... بِالَّـــذِي دَانَـــا بِـــهِ مُبْتَـــدِئَيْنْ

وَقَـــفَ اللهُ بِنَـــا حَيْـــثُ هُمَـــا ... وَأَمَـــاتَ الرُّسُـــلَ إِلَّا الوَالِـــدَيْنْ

مَـــا أَبِـــي إِلَّا أَخٌ فَارَقْتُـــهُ ... وُدُّهُ الصِّـدْقُ وَوُدُّ النَّـاسِ مّـيْنْ

طَالَمَـــا قُمْنَـــا إِلَـــى مَائِـــدَةٍ ... كَانَـتِ الكِسْـرَةُ فِيهَـا كِسْـرَتَيْنْ

وَشَـــرِبْنَا مِـــنْ إِنَـــاءٍ وَاحِـــدٍ ... وَغَسَـلْنَا بَعْـدَ ذَا فِيـــهِ اليَـدَيْنْ

وَتَمشَّـــيْنَا يَـــدِي فِـــي يَـــدِهِ ... مَـنْ رَآنَـا قَـالَ عَنَّـا أَخَـوَيْنْ

نَظَـــرَ الـــدَّهْرُ إِلَيْنَـــا نَظْـــرةً ... سَـوَّتِ الشّـرَّ فَكَانَـتْ نَظْـرَتَيْنْ

يَـا أَبِـي وَالْمَـوْتُ كَـأْسٌ مُـرَّةٌ ... لَا تَـذُوقُ الـنَّفْسُ منهـا مَـرَّتَيْنْ

كَيْـفَ كَـانَ سَـاعَةٌ قَضَّـيْتَهَا ... كَـلُّ شَـيْءٍ قَبْلَهَـا أَوْ بَعْـدُ هَـيْنْ

أَشَـرِبْتَ الْمَـوْتَ فِيهَـا جُرْعَـةً ... أَمْ شَـرِبْتَ الْمَـوتَ فِيهَـا جُـرْعَتَيْنْ

لَا تَخَـفْ بَعْـدَكَ حُزْنًـا أَوْ بُكًـا ... جَمَـدَتْ مِنِّـي وَمِنْـكَ اليَـوْمَ عَـيْنْ

أَنْـتَ قَـدْ عَلّمْتَنِـي تَـرْكَ الأَسَـى ... كُـلُّ زَيْـنٍ مُنْتَهَـاهُ الْمَـوْتُ شَـيْنْ

لَيْـتَ شَـعْرِي هَـلْ لَنَـا أَنْ نَلتَقِـيَ ... مَـــرَّةً أَمْ ذَا افْتِـــرَاقُ الْمَلَـــوَيْنْ

وَإِذَا مِـــتُّ وَأُدِعْـــتُ الثَّـــرَى ... أَنَلْقَـــى حُفْـــرةً أَمْ حَفْـــرَتَيْنْ

1- Bana neden babama ağıt yakmadığımı soruyorlar. Babaya ağıt yakmak borç mudur ki?

2- Ey kınayanlar! Siz ne zalimsiniz bana yardımcı olacak akıl nerede?

3- Ey babam! Sen bu işte ilk değilsin ölüm her nefis için farzı ayındır. (Her nefis ölümü tadacaktır).

4- Senden önce nice insanlar ve nice köyler helak oldu ve insanlar sakaleyn (insanlar ve cinler)in en hayırlısına (Hz. Muhammed'e sav) bile yas tuttular.

5- İnsanın gayesi ne kadar uzun süreli olsa da onu iki küçük şeyle (dil ve kalp) yakalayabilir.

6- Aciz kaldığı bir durumu üslenmeye çalışan doktor hüneynin mestlerini bile elde edemez.

7- Ölümün bir eli var onunla vurduğu zaman nerdeyse kutup yıldızlarının çarpışması gibidir.

8- O (Ölüm) havada keskin gagalı kuvvetli ukabaneyi (Kuş) dağların arasında da aslanı yakalar.

9- Ne konuşan papağanı ne de ağaçtaki yuvayı terkeder.

10- Ben ölüyüm ölü benim ölüm her birimize iki defa ulaşır.

11- Biz bir bedende can iken sonradan iki bedendeki can olduk.

12- Sonra tekrar bir bedende can olduk sonra iki kefende bir ceset olduk.

13- Sonra yücelerde diriliyoruz ve onda iki mahşerden ilkini yaşayacağız.

14- Kâinata bak ve deki: bütün bunlar bir anne ve bir babadan meydana gelmiş.

15- Onların kökü nedir diye sorulduğunda ''iki merhamet içindeki rahmettir'' de.

16- Bizi icat etmek için cenneti kaybettiler biz de onların sayesinde iki cenneti yaşadık.

17- Onlar kendilerine kızıldığında özrü, bize de rızayı gösterdiler.

18- Başlangıçta onların boyun eğidiğine keşke kimin boyun eymediğini bilseydim.

19- Allah peygamberleri öldürdü ancak bizi ana babamızın neslinde bıraktı.

20- Babam kendisinden ayrıldığım kardeş gibiydi başkalarının sevgisi yalan iken onunki gerçekti.

21- Nice zamanlar bir sofraya oturuyorduk ki bir kırıntı ekmek iki olurdu.

22- Bir kaptan su içtik sonradan o kapta ikimiz ellerimizi yıkardık.

23- Yürüdüğümüzde elim onun elindeydi bizi görenler kardeş olduğumuzu söylerlerdi.

24- Zaman bize bir bakış attı şer getirerek iki bakış yaptı.

25- Ey babam ölüm acı bir bardaktır onu nefis iki kere tatmaz.

26- O saati nasıl geçirdin ondan önce ve sonra her şey kolaydır.

27- Ölümü bir defada mı yoksa onu iki defada mı içtin.

28- Öldükten sonra üzüntü ve ağlamaktan korkma bugün bende de sende de gözler kurudu.

29- Bana üzüntüyü terk etmeyi öğreten sensin sonu ölüm olan her güze şey fenadır (kusurdur).

30- Bir daha beraber olacak mıyız yoksa gece ve gündüz gibi hep ayrı mı kalacağız bilseydim.

31- *Ölüp toprağa atıldığımda bir çukura mı yoksa iki çukura mı atılacağımı bilseydim.*[312]

Ahmed Şevkî bu mersiyeyi babasının ölümünden altı ay sonra söylemiştir.[313] Onun bu kadar süre beklemesi kişinin babasını kaybetmesinin acı bir şey olduğu ve bunu kabullenmenin nasıl da zaman aldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Aslında onun ilk anda bu beyitleri yazma yeteneği mevcuttu. Fakat kaybettiği kişinin çok değerli olması onun musibetiyle kendini bir boşlukta hissetmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Şevki, insanların bu konuda ileri geri konuşması üzerine bu şiiri yazmıştır.

Bu dizelere bakıldığında şâirin, yapmacıktan uzak bir şekilde, gerçek anlamda duyguların dile getirdiği mülahaza edilebilir. Zira kaybedilen kişi şairin en yakını, daha da ötesi burada ikisinin bir beden gibi olduğu, her daim beraber oldukları, karşıdan bakıldığında baba oğul değil de iki kardeş gibi göründükleri, bu durumda olan birinden ayrılmanın acı olduğunu vurgulanmaktadır.

Soruyor babasına Ahmed Şevkî; ölümü nasıl bir defa mı yoksa defalarca mı tattığını? Sonraki beyitlerde şair, babasından sonra gözyaşlarının nasıl kuruduğunu, zira onun vefatı kadar kendisine başka bir şeyin daha ağır olmayacağını dile getirerek bu yükün ne kadar zor olduğunu anlatma çalışmıştır.

Yine dönüp soruyor; bu dünyadan sonra tekrar kavuşma var mıdır, yoksa bu girdiği kabir yolun sonu mudur? Yoksa tekrar dirilip yine beraber olmak mümkün mü? Şair devamla insanoğlunun bu dünyada acı ve kederler çektiğini en sonunda da ölümü tattığını belirterek, bundan kurtulmanın mümkün olmadığını savunmuştur.

---

[312] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/120; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/559.

[313] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 160.

O, bu ölümü, insanların ve cinlerin en hayırlısı olan Hz. Muhammed'in (sav) de tattığını ifade ederek, ölümden kaçışın olmadığını, her insanın bununla mutlaka karşılaşacağını, güzel olanın ise bunun iki defa olamayacağını anlatarak kendisini teselli ettiği anlaşılmaktadır.

2.5. Vasf

Sözlükte; *bir şeyi vasfetmek, nitelemek, biçim vermek, resmini yapmak, en ince ayrıntılarıyla anlatmak* anlamında kullanılan vasf,[314] terim olarak ise; şâirin, gördüklerini, hissettiklerini maddi veya manevi olsun içinde bulunduğu durumu anlatmaya, tasvir sanatı denir.[315]

Klasik Arap edebiyatının çoğunluğunu bu tema teşkil etmekteydi. Câhiliye döneminde şâirler, çöl hayatını ayrıntılarıyla anlatmış,[316] hatta bineği olan, devesini en ince noktasına varıncaya dek tasvir etmiştir. Dolayısıyla İslâm'dan önceki şiir konularının çoğunluğu bu temanın oluşturduğu ifade edilmiştir.[317]

İşte bu nedenle birçok Arap edebiyatı eleştirmeni şiir temalarının aslının vasf etme olduğunu, şarap, av ve doğa şiirlerinin de bu kabilden olduğunu ifade ettiklerinden dolayı vasf temasının sınırlarını belirlemek oldukça güçtür.[318]

Arap şiirindeki tasvir, İslâm'ın doğuşundan sonra Müslümanların büyük medeniyetler kurarak ilerlemesiyle daha da gelişme sağlamıştır. Önceleri dar bir çerçevede olan tasvir şiirleri gelişmiş, özellikle Endülüs'ün doğal güzelliklerini anlatan şâirler aracılığıyla zirve noktasına ulaşmıştır.[319]

Ahmed Şevkî, vasf konusunda gerek modern gerekse klasik şâirler arasında en zirvede yerini alır. O, bu konuda eşine ender rastlanan örnekler vermiştir. Dîvânı incelendiğinde onun vasf örnekleriyle dolu olduğu görülür.[320]

---

[314] Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, "vsf" 12/248; et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 883.

[315] Hafâcî, *el-Hayâtü'l-edebiyye fi'l-'asri'l-Câhilî*, 331.

[316] el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 40.

[317] Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi -I, Cahiliye dönemi* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009), 1/145.

[318] el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/82.

[319] Hüseyin Elmalı, "Tasvir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/136.

[320] Bu konuda daha detaylı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/227. ve sonrası.

Ahmed Şevkî'nin, gördüğünü, okuduğunu, anlatılanı vasf etmek gibi üstün bir becerisi olduğu konusunda kimsenin itirazı olmadığı gibi,[321] özellikle görmediklerini, anlatılanı tasvir etme konusunda da eşine ender rastlanan bir beceriye sahip olduğu konusunda kimsenin onunla kıyaslanmayacağını Arap edebiyatı tarihçileri ifade etmişlerdir.[322] Fransa'da İstanbul'dan daha fazla kalmasına rağmen, boğazı tasvir etmesi, Paris'i tasvirinden daha güzeldir. Şâir bu konuda önceki konuları işlemekten ziyade kendisinin müstakil olarak söyleyip geliştirdiği özel başlıklar altında birçok konuyla ilgili şiirler yazmıştır.[323]

Bütün bunlara rağmen Şevkî özelikle de Mısır'da meydana gelen dönemin büyük olaylarını ihmal ettiği görülmektedir.[324] Örneğin şair Mısır'ın kalelerini, mescitlerini, denizlerini, Sina dağı gibi önemli bir geçmişi olan ve daha burada sayılamayan birçok şeyin tasvirini yapmamıştır.

Aşağıda yaz aylarında İstanbul'a sık sık yaptığı ziyaretlerinden birinde Galata köprüsünün eski olduğunu ne denli tehlikelerle karşı karşıya kalmasına rağmen geçiş ücretinin alındığını konu edindiği bir kasidesi verilecektir. Şâir köprünün içler acısı durumunu aşağıdaki dizelerde vasfetmiştir. (Vâfir):

أَمِيـرَ الْمُـؤمِنِينَ رَأَيْـتُ جِسْـرًا ... أَمُـرُّ عَلَـى الصِّـرَاطِ وَلَا عَلَيْـهِ

لَـهُ خَشَـبٌ يَجُـوعُ السُّـوسُ فِيـهِ ... وَتَمْضِـي الفَـأْرُ لَا تَـأْوِي إِلَيْـهِ

وَلَا يَتَكَلَّـفُ الْمِنْشَـارُ فِيـهِ ... سِـوَى مَـرِّ الفَطِـيمِ بِسِـاعِدَيْهِ

وَكَـمْ قَـدْ جَاهَـدَ الحَيَـوَانُ فِيـهِ ... وَخَلَّـفَ فِـي الهزِيَمـةِ حَافِرَيْـهِ

وَأَسْـمَجُ مِنْـهُ فِـي عَيْنِـي جُبَـاةٌ ... تَـرَاهُمْ وَسْـطَهُ وبِجَانِبَيْـهِ

إِذَا لَاقَيْـتَ وَاحِـدَهُمْ تَصَـدَّى ... كَعِفْرِيـتٍ يُشِـيرُ بِرَاحَتَيْـهِ

وَيَمْشِـي الصَّـدْرُ فِيـهِ كُـلَّ يَـوْمٍ ... بِمَوْكِبَيْـهِ السَّـنِيِّ وَحَارِسَـيْهِ

وَلَكِـنْ لَا يَمُـرُّ عَلَيْـهِ إِلَّا ... كَمَـا مَـرَّتْ يَـدَاهُ بِعَارِضَـيْهِ

---

[321] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 361.

[322] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 50.

[323] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 361.

[324] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 362-363.

وَمِـنْ عَجَـبٍ هَـوَ الِجسْـرُ الْمُعَلّـى عَلَــى البُسْــفُورِ يَجْمَــعُ شَــاطِئَيْهِ

يُفِيــدُ حُكُومَــةَ السُّــلْطَانِ مَــالًا وَيُعْطِيهَــا الغِنَــى مِــنْ مَعْدِنَيْــهِ

يَجُــودُ العَــالَمُونَ عَلَيْــهِ هَــذَا بِعَشْــــــرَتِهِ وَذَاكَ بِعَشْــــــرَتَيْهِ

وَغَايَــــةُ أَمْــــرِهِ أَنَّــــا سَــــمِعْنَا لِسَــــانَ الحَــــالِ يُنْشِــــدُنَا لَدَيْــــهِ

أَلَــيْسَ مِــنَ العَجَائِــبِ أَنَّ مِثْلِــي يَــرَى مَاقَــلَّ مُمْتَنِعًــا عَلَيْــهِ

وَتُؤْخَــذُ بِاسْــمِهِ الــدُّنْيَا جَمِيعًــا وَمَــا مِــنْ ذَاكَ شَــيْءٌ فِــي يَدَيْــهِ

1- "Müminlerin emiri! Bir köprü gördüm ki, üzerinden sanki Sırat'tan geçer gibi geçiyorum.[325]

2- Kurtçukları bile acıktıracak tahtaları var. Fareler geçer de bir an durmazlar.

3- Onu, testere zorlanmadan kesebilir, (ancak) emekleyen bir çocuğun, kollarını kıpırdatması yeterlidir.

4- Nice hayvan, ondan geçmeye çalıştı, ancak deliklerinden dolayı başaramadılar.

5- Gözümde ondan daha kötüsü, kenarlarında ve ortasında gördüğün tahsildarlardır.

6- Onlardan birisiyle karşılaştığında avuçlarını açmış ifrit(cin) gibi seni engeller.

7- Her gün oradan iki muhafızı ve büyük bir tören alayıyla sadrazam geçer.

8- İki elinin yanaklarının üzerinden geçmesi gibi köprüye hızlıca bir göz atar.

9- Ne gariptir ki o, boğazın iki yakasını toplayan, yükseltilmiş bir köprüdür.

10- Köprü Sultan'ın hükümetine altın, gümüş ve paralar kazandırır.

11- Kimi onluk kimi yirmilik olmak üzere herkes ona bolca verir.

12- Onun lisan-ı haliyle, bize durumunu şöyle dile getirdiğini işittim:

13- Benim gibi birinin bu imkânsız durumu(işi) görmesi garip değil midir?

14- *Onun adına onca vergi toplanıyor ancak bunun ona hiçbir faydası yoktur."*[326]

---

[325] Bu beyit tercümelerinin bazıları Ürün, *Ahmet Şevki*, 114. adlı kitabından istifade edilerek yapılmıştır.

İstanbul tarihte birçok şâir için ilham kaynağı olmuş, her bir dönemdekiler tarafından farklı yönleriyle anlatılarak doğal ve tarihi güzellikleri vasfedilmiştir.

Hidivlerle beraber yaz aylarını çoğunlukla İstanbul'da geçiren Ahmed Şevkî de bu şâirler kervanına katılarak Osmanlı devletinin başkentinde gördüğünü kaleme alarak yazmıştır.[327] Ancak sadece güzellikleri anlatmakla kalmamış, bazen de şahit olduğu eksikleri şiir tarzında işleyerek düzeltilmesine katkıda bulunmuştur.

İşte yukarıda verilen beyitlerde Şevkî, Galata köprüsün eskiyip gıcırdadığını, bırakın insanların üzerinden geçmesini ufak yaratıkların ve farelerin bile oradan ümit kestiğini anlatarak tasvir etmiştir.

Burada görüldüğü kadarıyla şâir köprüyü Müslümanların Ahirette geçmekte zorlanacakları Sırat köprüsüne benzetmek suretiyle aşırı mübalağa yapmış, her sınıftan insanın kolaylıkla anlayacağı testere ve odun kelimelerini seçerek, geçiş için bilet kesen memuru şeytana benzetmek suretiyle köprünün tahtalarının zayıflığının kurtların bile açlığını gideremeyeceğini güzel ve etkileyici bir şekilde anlatmıştır.[328]

Bu kasideyi duyan dönemin Osmanlı sultanı II. Abdulhamid (ö.1336/1918) Ahmed Şevkî'yi yanına çağırarak kendisinden yazdığı bu kasideyi huzurunda okumasını talep etmiştir.[329]

2.6. Gazel

Gazel sözlükte; *kadınlarla muhabbet/sevgi konusunda konuşmak, kur yapmak, aşıkâne arkadaşlık yapmak* gibi anlamlarda kullanılır.[330] Istılahi olarak ise; kadınlara şiirle duygularını doğrudan veya dolaylı olarak anlatmak, güzel sözlerle onların sevgisini kazanmaya çalışmak,[331] kadınlarla konuşmak şeklinde anlaşılmıştır.[332]

---

[326] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, II/ 107-108; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, I/ 165.

[327] Bu konuda yazdığı şiirler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/3 ve sonrası.

[328] Ürün, *Ahmet Şevki*, 114-115.

[329] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/107.

[330] Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, "gzl" 8/49; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "gzl" 935.

[331] Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 281.

[332] et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 2/1253.

Bu terim Arap edebiyatında özellikle aşk, şarap ve güzelliği konu edinen şiirler için kullanılır.[333] Fakat Câhiliye döneminde gazel bağımsız, başlı başına bir şiir şekli olmayıp genelde kasidenin başında bulunan ve aşktan bahseden şiirler şeklindeydi. Bu beyitler kasidenin başında bulunuyorsa buna Nesib adı verilirdi.[334] Sonraki dönemlerde ediplerin sevgi, aşk, şarap, bahar vb. gibi konuları coşkulu bir şekilde anlattığı şiirlere uzun veya kısa oluşuna bakılmaksızın gazel denilmiştir.[335]

Ahmed Şevkî, gazeli iki şekilde işlemiştir: Birincisi şâirin sürgünden önce sarayda yaşadığı dönemdeki gazelleridir. Bu dönemde yazılan gazel klasik Arap şiirinin bir devamı niteliğindedir.[336] O, bu dönemde bağımsız bir şekilde gazeli işlememiş, yalnızca methiyelerin girişinde kullanmıştır. Ancak şâir, klasik dönemde yazılan ve müstehcen olan gazel türünden uzak durmuştur. Bu konuda mu'tedil davranarak hem kendisini hem de sarayda bulunması hasebiyle kişiliğini ve onurunu zedeleyecek bu gazel tarzını tercih etmemiştir.

İkinci gazel türü ise şairin sürgünden sonra yazdığı gazelleridir. Şâir bu yeni hayatında artık gazeli bir basamak olarak değil de müstakil bir şekilde işlemiştir.[337]

Şiire bu tema ile başlamak şarkıdan önceki nağmelere benzetilmiştir. Şarkıcı bu sayede kendisini toparlayıp hazırlık yaptığı gibi şâir de esas konuya geçmek için bunu değerlendirerek iletmek istediği mesajı vermek için uygun ortamı hazırlar. Klasik dönem edipleri bu konuyu kasidenin süsü olarak kabul ediyorlardı.[338]

Aşağıda Ahmed Şevkî'nin, saray döneminde Fransa'da bulunduğu sırada Hidiv'e yazdığı bir methiyenin giriş bölümünde eski Arap geleneğine uygun bir şekilde kaleme aldığı gazale yer verilmiştir. (Hafîf):

خَـــدَعُوهَا بِقَـــوْلِهِمْ حَسْـــنَاءُ وَالغَـــوَانِي يَغُـــرُّهُنَّ الثَّنَـــاءُ

أَتُرَاهَـــا تَنَاسَـــتِ اسْـــمِي لَمَّـــا كَثُـــرَتْ فِـــي غَرَامِهَـــا الأَسْـــمَاءُ

[333] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 670.

[334] el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/194; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 89.

[335] Halûk İpekten, "Gazel" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/440.

[336] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 350.

[337] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 233.

[338] Mübârek, *el-Bedâi'*, 2/34.

إِنْ رَأَتْنِـي تَمِيـلُ عَنِّـي كَـأَنْ لَـمْ تَـــكُ بَيْنِـــي وَبَيْنَهَـــا أَشْـــيَاءُ

نَظْـــرَةٌ فَابْتِسَـــامَةٌ فَسَـــلامٌ فَكَـــلاَمٌ فَمَوْعِـــدٌ فَلِقَـــاءُ

فَفِـــرَاقٌ يَكُـــونُ فِيـــهِ دَواءٌ أَوْ فِـــرَاقٌ يَكُـــونُ مِنْـــهُ الـــدَّاءُ

يَـوْمَ كُنَّـا وَلَا تَسَـلْ كَيْـفَ كُنَّـا نَتَهَـادَى مِـنَ الهَـوَى مَـا نَشَـاءُ

وَعَلَيْنَـــا مِـــنَ العَفَـــافِ رَقِيـــبٌ تَعِبَـــتْ فِـــي مِرَاسِـــهِ الأَهْـــوَاءُ

جَـاذَبَتْنِي ثَـوْبِي العَصِـيَّ وَقَالَـتْ أَنْـــتُمُ النَّـــاسُ أَيُّهَـــا الشُّـــعَرَاءُ

فَـــاتَّقُوا اللهَ فِـــي قَلْـــبِ العَـــذَارَى فَالعَـــذَارَى قُلُـــوبُهُنَّ هَـــوَاءُ

1- Sen güzelsin diye kandırdılar onu, güzeller zaten övgüye kanarlar.

2- Onu sevenler çoğalınca adımı unuttuğunu görüyor musun?

3- Beni gördüğünde sanki onunla aramda bir şey geçmemiş gibi benden uzaklaşıyor.

4- Bir bakış, bir gülümseme, sonra selam ardından randevulaşma ve karşılaşmadır,

5- Kendisinde ilaç olan bir ayrılıktır ya da o ayrılıkta hastalık vardır.

6- Beraber olduğumuz zamanı sorma! o zaman nasıl dilediğimiz gibi aşkta hediyeleşirdik.

7- Üzerimizde iffetten bir gözetici vardı da aşk onu tedavi etmekten yoruldu.

8- Beni elbisemden çekip dedi ki: Ey insanlar sizler şâirsiniz.

9- *Bakirelerin kalplerini (çelmekten) Allah'tan sakının, bakirelerin kalbi aşktır (temizdir çabuk kanarlar).*[339]

Şâir bu beyitlere Arap edebiyatında var olan bir üslupla başlamış, esas konuya geçmek için bunu bir basamak olarak kullanmıştır. O, burada gelenek olduğu üzere hayali bir dilber ile arasında geçen konuşmasını aktarmaya çalışmıştır.

[339] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/ 111; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/91.

Yukarıda da denildiği gibi bu şiiri Fransa da bulunduğu esnada yazmış, haliyle adı geçen sevgili de şâirin klasik arap edebiyatında olduğu gibi hayali bir sevgilidir. Onu anlatırken nasıl insanların kendisine yaptığını ve gerçeği yansıtmayan konulara da aldandığını anlatmış, güzelsin demelerine kanarak kendisini terk ettiğini anlatmaya çalışmıştır.

Burada Şevkî, onu sevenler arasında sevgisinde en samimi kişi olduğu düşüncesine varmak istemektedir. Daha sonra şâir soruyor ve sevenleri çoğalınca isminin unutulduğunu, kendisiyle karşılaşmalarda yüz çevirip uzaklaştığını, aralarındaki uzun zamanı muhabbeti hayretler içerisinde nasıl da unuttuğunu anlatıyor.

Sonraki beyitlerde o uzun zaman diliminde güzel vakit geçirdiklerini anlatıyor. Devamında aralarında bu kadar sevgi olmasına rağmen bunun temiz ve saf olduğunu ifade ediyor.

Beyitlerin sonunda bu dilberin nasıl kendisini elbisesinden çekerek uyardığını anlatmış, saf, temiz kadınların hakkında dikkatli olunması noktasında özellikle de şair olanları uyarmış, zira bu çeşit kadınları kandırmanın basit olduğunu söyleyerek gazelini bitirmiştir.

2.7. Hikmet

Sözlükte; *adalet, ilim, yumuşak huyluluk, peygamberlik, Kur'an,*[340] *hakikate uygun söz,*[341] gibi anlamlara gelen hikmet, edebi terim olarak da şu şekilde tanımlanmıştır; şâirin tavsiye ve öğüt vermek için yazdığı beyit,[342] doğru bir varsayım içeren harika söz.[343]

Bu tema altında yazılan şiirler genelde kısa ve özlüdür. Zira burada az lafızla çok mana dile getirilirken zihinlerde de yer edinmesi hedeflenir. Câhiliye döneminden itibaren bu tema Arap edebiyatında işlenmiştir.

Medresetü'l-İhya şâirleri hikmeti, şiirin aslı ve değerinin kaynağı olarak görürler. Bu sebeple de onlar klasik dönemde yazılan kasidelerin izinden gitmekle eskiyi

---

[340] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "hkm" 988.

[341] Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 98.

[342] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 555.

[343] el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 15.

yakalamayı, onların kazandığı itibarı elde etmek için bu hususta aynı yolları takip etmeyi benimsemişlerdir.[344]

Bu ekol müntesipleri *(Medresetü'l-İhya),* hikmetin bütün milletlerin ortak kültürü olduğunu, Arap edebiyatında da bu temanın ve hikmet sahibi şahsiyetlerin sürekli var olduğu gerçeğini bildikleri için onu etkili bir şekilde kullanmaktan geri durmamışlardır.[345]

Bütün edebiyatçılar nezdinde Ahmed Şevkî, sadece *Medresetü'l-İhya*'nın temsilcisi değil hatta bu ekolün en önemli şahsiyeti olduğunu kabul edilmiş, bu görüşe muhalefet edenin olmadığı vurgulanmıştır.[346] Ahmed Şevkî'nin çok sayıda hikemi şiirleri vardır.

Ahmed Şevkî bu tema altında oldukça başarılı şiirler yazmıştır. Şâirin yazdığı bu temanın kaynağı çoğunlukla dini referanslardan oluşmaktaydı. Bunlar genelde kısa ve özlü olup insanlarca daha rahat benimsenmiş ve bu ezberlemeyi de kolaylaştırmıştır.

Onun bu konuda darbü'l-mesel olan bazı beyitleri aşağıdaki gibidir. (Basît):

إِنَمَـا الأُمَـمُ الأَخْـلَاقُ مَـا بَقِيـتْ فَـإِنْ هُـمْ ذَهَبَـتْ أَخْلَاقُهُـمْ ذَهَبُـوا

Milletler ancak ahlakları sayesine var olur, ahlakı olmayan milletler yok olur.[347]

Şâir bu kısa beyitte toplumları ayakta tutan en önemli erdem olan ahlakın ne derecede mühim olduğunun altını çizmek suretiyle toplumu buna sarılmaları konusunda uyarma amacını gütmüştür. Bu sayede de varlıklarını idame etmelerinin mümkün olacağını, bundan ayrılmanın neticesinin vahim sonuçlar doğuracağını ve bunun, tarih sahnesinden silinmeye kadar varacağını veciz bir şekilde anlatmıştır.

Başka bir yerde yine bu konuda güzel örnek vermiştir. (Recez):

تَحْـــتَ التُّـــرَابِ خَلَائِـــقُ مَـــا كُلُّهُـــمْ قَتْلَـــى الْمَـــرَضْ

[344] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 221.

[345] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 222.

[346] el-İşmâvî, *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabi'l-hadîs*, 15.

[347] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/371.

النِّصْـــفُ مَـــاتَ بِجَهْلِـــهِ وَالنِّصْـــفُ مَـــاتُوا بِـــالغَرَضْ

1- *Toprak altında hepsi hastalıktan ölmeyen insanlar vardır.*

2- *Yarısı bilgisizlikten öldü diğer yarısı da amaçtan.*[348]

Bu dizelerde insanlara bilgi sahibi olmanın gerekliliğini anlatmaya çalışmış, bilgisiz insanların gayeleri olmadığından bu dünyada amaçsızca yaşamaya mahkûm olacaklarını dile getirmeye çalışmıştır.

Dîvânın ilgili bölümünde, bu konuda yine diğer bir erdem olan vefa'yı şu şekilde ele almıştır. (Kâmil):

إِنَّ الوَفَـاءَ سِـيَاجُ أَخْـلَاقِ الفَتَـى مَـنْ حَـازَهُ حَـاز الَمَحَامِـدَ أَجْمَعَـا

كَـمْ مِـنْ لَبِيـبٍ كَـانَ يُرْجَـى نَفْعُـهُ لَكِـنْ أَبَـى عَـدَمُ الوَفَـاءَ أَنْ يَنْفَعَـا

1- *Vefa (sadakat) gencin ahlakını koruyandır, kim onu kazanırsa bütün övgüleri alır.*

2- *Nice akıllı kimseler vardır ki onların faydası umulur, ancak vefasızlık fayda vermesini engeller.*[349]

Emîrü'ş-Şuarâ burada yine güzel huyun önemine dikkat çekerek ona sahip olan kişinin bütün erdemleri kendisinde toplayacağını, ondan mahrum olanın da her şeyi kaybedeceğini, bu konuda nice akıllı kimselerden güzellik beklenirken vefasızlığın, kötü huyun buna engel olduğunu ve kişinin iyilik yapmasını engellediğine veciz bir şekilde değinmiştir.

Bu konuda Ahmed Şevkî nice beyitler yazmış bunlardan bazıları yukarıda anlatıldığı gibi bütün Arap ülkelerinde *darbü'l-mesel* haline gelerek küçük büyük herkes tarafından ezberlenip söylene gelmiştir.

[348] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/213.

[349] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/214.

Onun ahlakı bu derecede önemsemesinin altında yatan asıl nedenin ahlakın, ulusların yaşam temelini oluşturan ilke olmasının yanında şair tarafından toplumları ihtişama ve zafere götüren yol olarak görülmesi olarak değerlendirilebilir.

2.8. Latife/ Şakalaşma

Mizah edebiyatın önemli bir bileşenidir, çünkü kahkaha hayatımızın bir parçası olup, ruhsal ve fizyolojik bir işlevi yerine getirir, bu nedenle onu besleyen, ilham veren diğer sanatlarda da olmalıdır. Mizah, ruhları eğlendirmede, ahlakı düzeltmede büyük bir sosyal işlev gerçekleştirir. Bu edebî sanat, toplumların gelenekleri ve koşulları ile çalışarak kişinin hayatın tüm alanlarında üstün meziyetlere ulaşmasına katkı sağlar.[350]

Bu tema insanları eğlendirerek onların rahatlamalarını sağlayıp gerginliklerini azaltmak ve gevşemelerini sağlamanın yanında bazen de ders çıkarmayı amaç edinir. Dolayısıyla latife sadece bir şiir türü olmayıp farklı edebi alanlarda da görülen bir tarzdır.[351]

Edebiyat sanatlarında medeniyetin ulaştığı en zirve/üst/son tema olarak kabul edilir. Bu nedenle şakalaşma şiiri İslâm öncesi Câhiliye döneminde çokça işlenen bir tema değildi.[352]

Ahmed Şevkî, şakalaşma temasını kimsenin onurunu zedelemeyecek bir tarzda işlemeyi tercih etmiştir. O daha çok insanları eğlendirme, onlara destek olma amacını güttüğünden, onun bu tarz şiirleri düşmanlığa götürecek tarzda olmayıp tatlı şakalardan ibaret olmuştur.[353]

Ahmed Şevkî tercih ettiği saray hayatının ağırlığını bir nebze olsun hafifletmek için şiirin bu farklı alanında beyitler kaleme almıştır. Bazı dost ve akrabalarına takılarak onlara latife, mizah, espri tarzlarında kısa fakat ruhu dinlendiren şiirler yazmıştır. Hatta bir defasında Şevkî, çok sevdiği dayısının oğlu tüberküloz hastalığına yakalandığında, onu bu durumda yalnız bırakmayıp devamlı ziyaret ederek ona moral vermiştir. Yanına uğradığı her vakit onunla şakalaşır moralini yüksek tutmaya çalışır,

---

[350] Ahmed Emîn, *Faydü'l-hâtir* (Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2012), 63.

[351] Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017), 222.

[352] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 2/565.

[353] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 381.

yatağına altın keseleri atarak, iyileştiğinde bunlarla Paris'e beraber gezmeye gideceğiz diyerek ona moral desteği vermiştir.[354] Hüseyin Şevkî'nin anlattığına göre bu adam burnunun uzunluğuyla tanınan biriymiş, bir defasında Ahmed Şevkî'nin yanına uğradığında onun acısını hafifletmek için aşağıdaki iki beyitlik şiiri söylemiştir. (Kâmil):

لَــكَ أَنْــفٌ يَــا ابْــنَ خَــالِي تَعِبَــتْ مِنْــهُ الأُنُــوفْ

أَنْــتَ بِالبَيْــتِ تُصَــلِّي وَهُــوَ بِــالرُّكْنِ يَطُــوفْ

1- Ey dayımın oğlu, bir burnun var ki ondan burunlar yoruldu.

2- Sen evde namaz kılarken o Rükünde (Kâbe'de) tavaf ediyor.[355]

Burada şiirden de anlaşıldığı gibi muhatabı eğlendirme, onu rahatlatma amacı söz konusudur. Zira özellikle de Şevkî'nin oğlu Hüseyin, yukarıda da anıldığı üzere, bu şiirin yazılma amacının hasta olan birini sevindirmek olduğuna vurgu yapmıştır.

Kısacası şakalaşma üslubu kişileri rahatlatma özelliğinin yanında onların sıkıntılarını da bir nebze olsun unutturmaya yardımcı olmaya çalışan bir edebî türdür. Ancak bazen mizah ile hicvin biri birine karıştırıldığı mülahaza edilmektedir. Fakat aralarında ince bir çizginin olduğu unutulmamalıdır. Zira hicivde başkasına saldırı, küçük düşürme hedeflenirken mizahta neşe ve insanların gevşemeleri amaçlanır.[356] Kısacası mizahta muhatabın neşelenmesi esas alınarak bu yola başvurulur.

2.9. Hiciv

Sözlükte; *şiirle sövmek,*[357] *kelimeyi, harflerini tek tek hece şeklinde okumak, şahısları ya da toplumların hoşa gitmeyen meziyetlerini anlatmak,*[358] *yermek, kötü huylardan dolayı sövmek,*[359] *ağıt söylemek, ağıt dizmek.*[360] gibi farklı anlamlarda kullanılan hiciv, terim

---

[354] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 157.

[355] Bu konuda yazdıkları için bk. el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/195. Ve devamı.

[356] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 222.

[357] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "hcv" 1210.

[358] Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, "hcv" 14/296.

[359] el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 960.

[360] İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, "ağıt" 34.

olarak ise; şâirin, biri veya birilerine karşı öfkesini ve nefretini ifade etmek istediğinde yazdığı övgünün zıttı olan bir şiir türü olarak tanımlanır.[361]

Hiciv methiyenin zıttıdır. Methiyede zikredilen iyi huylar kişinin ölümünde tekrarlanır. Câhiliye toplumunda bu tema özellikle savaşlarda etkin bir moral desteği sağlıyordu.[362] Bu nedenle hiciv şiiri, keskin kılıç, ok ve mızrağa benzetilmiştir. Şâir bu temayla savaş meydanlarında düşmanı yermek suretiyle onların maneviyatlarını zayıflatırken kendi kabilesini de cesaretlendirirdi.[363]

Hicvin toplumsal hayatla sıkı bir ilişkisi mevcuttur. Şahıslar veya gruplar arasında var olan mücadele ve düşmanlıklar da kullanılan en acımasız silah, insanların onur ve haysiyetleri olmuştur.[364] Şevkî, bir dönem hicve niyetlendiğini, nefsinin de bunu arzuladığını fakat insan onurunu korumak ve kendisinden sonra gelen insanlara güzel bir intiba bırakmak için bundan vazgeçtiğini söylemiştir.[365] O, bu konuda İbn Zeydûn'u kendine örnek aldığını, onun da bu temadan uzak durduğunu ifade ederek gerçek anlamda şâir olanın bu gibi konularla kendisini değersiz hale getirmemesi gerektiğini savunmuştur.[366]

Klasik Arap edebiyatında bu tema çok işlenmiş, çoğu zaman insanların onurunu zedeleyen, onu küçük düşüren, insanlar içine çıkamayacak derecede çirkin bir şekilde işlenmiştir. Bu gibi şiirler nesilden nesile aktarılmış olup, bazen de bu hiciv şiirleri adeta gerçekmiş gibi algılanmıştır.[367] Şevki'nin şiir söyleme yeteneği düşünüldüğünde bu temayı işlememesinin nedeni, onun insan onuruna verdiği değeri ve bu konudaki hassasiyetinin bir göstergesi ve her zaman insanlarla iyi ilişki halinde olma arzusu olarak görülebilir. Ancak tüm bu söylenenlere rağmen Şevki'nin sarayda yaşamayı tercih ettiği dönemde İngiliz sömürgeciliğine karşı çıkan ordu komutanlarından Ahmet Urâbî Paşa'yı (ö.1329/1911), çıkardığı ayaklanma nedeniyle

---

[361] el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 960; et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 872.

[362] İsmail Durmuş, "Hiciv" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/488.

[363] Dayf, "Târîhu'l-Edebî'l-'Arabî (el-'Asru'l-Câhilî)", 198-199.

[364] Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 89.

[365] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 333.

[366] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 27.

[367] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 27-28.

hicv ettiği görülmektedir. Bu şiir *eş-Şevkiyyât* adlı dîvânın ilk baskısında yayınlanmış ancak ikinci defa dîvân baskıya verilince, bu yazdığı beyitleri gelen tepkiler üzerine çıkarmıştır.[368] Lakin Şevkî'nin dîvânını şerh eden Ahmed Muhammed el-Hûfî (ö. 1403/1983), aşağıdaki şiirin ve bunun dışında iki kasidenin daha Urâbî'yi hicv etmek için şâir tarafından yazıldığını, bu beyitlerin dönemin dergi ve gazetelerinde yayımlandığını da dikkate alarak şerh ettiği dîvânda neşretmiştir.[369]

Bahsi geçen hiciv şiirlerinden bir tanesi aşağıdaki gibidir. (Vâfir):

صَغَارٌ فِي الـذَّهَابِ وَفِـي ٱلإِيَـابِ ... أَهَـذَا كُـلُّ شَـأْنِكَ يَـا عُرَابِـي

عَفَـا عَنْـكَ الأَبَاعِـدُ وَالأَدَانِـي ... فَمَنْ يَعْفُو عَنِ الـوَطَنِ الْمُصَـابِ

وَمَـا سَـأَلُوا بَنِيـكَ وَلَا بَنِينَـا ... وَلَا التَفَتُـوا إِلَـى القَـوْمِ الغِضَـابِ

فَعِشْ فِي مِصْـرَ مَوْفُورَ الْمَعَـالِي ... رَفِيـعَ الـذِّكْرِ مُقْتَبَـلِ الشَّـبَابِ

أَفَـرْقٌ بَـيْنَ سَـيْلَانَ وَمِصْـرَ ... وَفِـي كِلْتَيْهِمَـا حُمْـرُ الثِّيَـابِ

يَتُـوبُ عَلَيْـكَ مِـنْ مَنْفَـاكَ فِيهَـا ... أَنَـاسٌ مِنْـكَ أَوْلَـى بِالْمَتَـابِ

وَلَا وَاللهِ مَـا مَلَكُـوا مَتَابًـا ... وَلَا مَلَكُـوا القَـدِيمَ مِـنَ العِقَـابِ

وَلَا سَـاوَوْكَ فِـي صِـدْقِ الطَّوَايَـا ... وَإِنْ سَـاوَوْكَ فِـي الثِّـيَمِ الكِـذَابِ

حُكُومَـةُ ذِلَّـةٍ وَسَـرَاةَ جَهْـلٍ ... كَعَهْـدِكَ إِذْ تُحَيِّيـكَ الطَّـوَابِي

وَإِذْ ضَـرَبُوا وَسَـيْفَكَ لَـمْ يُجَـرَّدْ ... وَإِذْ دَخَلُـوا وَنَعْلَـكَ فِـي الرِّكَـابِ

وَإِذْ مُلِئَـتْ لَـكَ الـدُّنْيَا نِفَاقًـا ... وَضَـاقَتْ بِالغَبَـاوَةِ وَالتَّغَـابِي

وَإِذْ تُقْنَـى الْمَعَـالِي بَـالتَّمَنِّي ... وَإِذْ يُغْـزَى الأَعَـادِي بِالسَّـبَابِ

وَإِذْ تُعْطَـى الأَرِيكَـةَ فِـي النَّـوَادِي ... وَتُعْطَى التَّاجَ فِي هَـزْلِ الِخطَـابِ

سَتَنْظُرُ إِنْ رَفَعْتَ بِمِصْـرَ طَرْفًـا ... رِجَالُ الوَقْتِ مِـنْ تِلْـكَ الصَّـحَابِ

وَقَـدْ نَبَـذُوا جَنَابَـكَ حِـينَ أَقْـوَى ... وَقَـدْ لَاذُوا إِلَـى أَقْـوَى جَنَـابِ

---

[368] Ahmet Zekî Ebû Şâdî, *Kazâyâ'ş-şi'ru'l-muâsır* (Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2014), 51.

[369] Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/170 ve sonrası

وَبِالإِنْجِيــلِ قَــدْ حَلَفُــوا لِقَــوْمٍ كَمَــا حَلَفُــوا أَمَامَــكَ بِالكِتَــابِ

يُرِيــدُونَ النِّسَــاءَ بِــلَا حِجَــابٍ وَنَحْــنُ اليَــوْمَ أَوْلَــى بِالحِجَــابِ

فَمَــاذَا يَعْلَــمُ الأَحْيَــاءُ عَنَّــا إِذَا مَــا قِيــلَ عَــادَ لَهَــا عُرَابِــي

1- Gidiş ve gelişte de zelilsin, bütün durumun(saygınlığın/prestijin) bu mu ey Urâbî?

2- Uzaktakiler ve yakındakiler seni bağışladı. Yaralı vatanı kim affedecek?

3- Ne senin ne de bizim çocuklarımıza sormadılar ne de kızgın halkı hesaba katmadılar.

4- Mısır'da gençliğin baharında saygın, şanı yüce ve rızkı bol yaşa,

5- Mısır ve Seylan arasında bir fark var mı? Her ikisinde de kırmızı elbiseliler (İngilizler) var.

6- Sürgününde seni bağışlayan insanlar senden pişman olmaya daha layıktırlar.

7- Hayır, Allah'a yemin olsun ki onlar ne kınamaya ne de önceden ceza vermeye sahip değiller.

8- Onlar niyetin samimiyetinde seninle eşit değiller, her ne kadar yalancı huylarda seninle eşit olsalar da.

9- Adi hükümet ve bilgisiz şefler/başlar, dönemin gibi seni taburlar selamlıyordu.

10- Onlar dövdüğünde kılıcın çekilmemişti ve onlar girdiğinde ayakların yolculuktaydı.

11- Dünya sana ikiyüzlülükle dolduğunda ve ahmak aptallıkla daraldığında

12- Sen Mısır'a hâkim olmayı arzuladın ve düşmanlar saldırıyla sövmeye başladı.

13- Toplantılarda sana koltuk ve ciddiyetsiz sözlerle hükümranlık tacı veriliyor.

14- Mısır'a başını kaldırıp bir göz atsan, o gün arkadaş olan adamlar

15- Güçlü olduğunda senin cenabını atıp senden daha güçlü olana sığındılar.

16- Sana, kitaba yemin ettikleri gibi diğer insanlara da İncil ile ant içtiler.

17- Kadınların örtüsüz olmasını istediler, biz bugün utanmayı daha çok hak ediyoruz.

18- *Urâbî oraya döndü denildiğinde yaşayanlar hakkımızda ne der.*[370]

Şâirin bu beyitleri yazmasının arka planında saray erkânını memnun etme çabası olduğu aşikârdır. Zira şâir ile Ahmed Urâbî arasında herhangi bir didişme veya intikam almaya sebep olacak bir hadise yaşanmamıştır. Şevkî, hayatını geçirdiği yerde halkın duygularını değil yetiştiği çevrenin duygularına tercüman olmaya çalışıyordu. Kaleme alınan kaside tam anlamıyla buna örnek teşkil etmektedir.

Ancak Ahmed Şevkî'nin bu konudaki fikri daha sonra değişmiş, sürgünden döndükten sonra bu konuda Urâbî devrimini övmüş, onu 1919 da yapılan ve parlamentonun açılmasında büyük payı olan bu devrimle eş gördüğünü anlatan beyitler yazarak düşüncesini ortaya koymuştur.[371] Bu bağlamda anlatıldığına göre Urâbî'yi hicvetmesini dönemin hidivi Abbâs istemiş, oda bunu yerine getirmiştir. Ancak Şevkî sürgünden döndükten sonra bir defasında trende bulunduğu sırada Ahmed Urâbî paşayla tesadüfen karşılaşmış, kendisiyle karşılaştığına sevindiğini ifade edip oturması için yer göstermiş, fakat Urâbî, önceden olanlar sebebiyle kendisinden yüz çevirerek yanından uzaklaşmıştır. Ahmed Şevkî, bunu yapmasının ardındaki asıl amacının ondan özür dilemek olduğunu ve oturması halinde bunu talep edeceğini yakın çevresine anlatmıştır.[372]

Abbas Hasan ise *el-Mütenebbî ve Şevkî* isimli eserinde şâirin hicivlerini üçe ayırmıştır. Birincisi; şair, dağınık şekilde dîvânında serpilmiş olan ve kendisine zararları dokunan kişileri isim veya onları tanıtacak sıfatları vermeden hicvetmiş, ikincisi; arkadaşlarıyla şakalaşma kabilinden olan hicivler, üçüncüsü ise; içinde sahiplerini acıtan türden hicivlerdir. Şairin bu türden olan hicivleri daha çok Mısır'a

[370] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/170.

[371] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/184.

[372] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/184. el-Hûfî bu konuyu anlatırken Şevkî ile samimi dostluğu bulunan Ahmed Mahfûz'un bu olanları *Hayâtu Şevkî* adlı eserinde anlattığını yazmıştır. Zikredilen kitaba ulaşmak için yaptığımız çabalar sonuçsuz kalmış maalesef kitaba ulaşılamamıştır.

ve halkına zarar veren kişiler hakkındadır.[373] Bu son kabilden olmak üzere Birleşik Krallığın elçisine karşı söylediği şiirin örnek olarak verilmesi mümkündür.[374]

2.10. Fahr

Sözlükte; *övünmek,*[375] *iftihar etmek, kendi kendisini övmek,*[376] gibi anlamlarda kullanılan fahr, terim olarak ise; methiyenin kendisi olarak kabul edilmekte fakat burada şâir genelde kendisini ve kabilesini över.[377] Diğer bir tanımda, şâirlerin kendilerini, mensubu oldukları kabileyi,[378] soyunu, sopunu, nesebini, itikadını, diyanetini, öğretilerini ve mizaçlarını, edebî ve siyasî güçleriyle şiirdeki becerilerini, kabiliyet ve erdemlerinden, hatta kılıç, zırh, at ve özellikle deve gibi şahsî mal ve eşyalarından ya da uzun yaşamalarıyla, hayat deneyimlerinden övünerek yazdıkları şiirler olarak tanımlanmıştır.[379]

İnsanın doğasında başkaları tarafından beğenilme arzusu olduğundan, bu tema edebiyat alanında insan fıtratını en iyi şekilde gösteren ve kişinin iç dünyasını yansıtan sanat olarak görülmüştür. Burada şâir övülmeye değer hasletlerini sayar, çirkin olanları da hoş gösterme gayreti içerisinde olur.[380]

Edebiyat sanatının olduğu her zaman ve mekânda fahr teması da olmuştur. Bilhassa İslâm öncesi dönemde yaşayan Araplar, övünmeye çokça düşkün oldukları için bu şiir türünün Câhiliye toplumlarında aşırı bir şekilde örnekleriyle beraber işlendiği kaynaklarda mevcuttur.[381]

---

[373] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 333-336.

[374] Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/135.

[375] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "fhr" 410.

[376] Celaluddin Muhammed b. Mukerremu'l-Ensarî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Kahire: Dârü'l-Meâ'rif, 1980), "fhr" 4/ 67; Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 245.

[377] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 682.

[378] el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 39.

[379] Saide Ali Abdulvâhid, *Binyetü'l-kasidetu'l-Câhiliyye* (Sudan: Ümmü Dermân Üniversitesi, Risâletü'l-Macister, 2007), 72-73; İsmail Durmuş, "Fahr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/79.

[380] el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/149.

[381] Bint eş-Şâtî, *Kiyemün cedidetün li'l- edebi'l -arabi'l-kadîm ve'l- müâsır*, 36.

Ahmed Şevkî, kendisini çok sever, övgüler dizerdi, dünyada kendisinden daha büyük bir şair olmadığına inanırdı.[382] Onu bu yönüyle Câhiliye döneminde yaşayan ve kendisiyle iftihar eden şairlere benzetmek yanlış olmasa gerek. Zira o birçok şiirinde kimsenin kendisiyle yarışamayacağını, bu kişi öz evladı dahi olsa buna gücünün yetmeyeceğini ifade etmiş ve bu son kısım şiirlerinde kendisini övdüğü beyitler vardır.[383]

Aşağıdaki beyitte şâir bu konuda yazdığı şiiri ile övünmüştür. (Hafîf):

كَانَ شِعْرِي الغِنَاءَ فِي فَرَحِ الشَّـرْ ... قِ وَكَــانَ العَــزَاءُ فِــي أَحْزَانِــهِ

Şiirim doğunun sevincinde şarkı, üzüntülerinde ise teselliydi.[384]

Bu beyitte Şevkî, nasıl bir ruh halinde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira yazdığı kasidelerin etkisinin Mısır'la sınırlı kalmadığını, aksine geniş bir coğrafyaya yayıldığını, bu sayede yazdığı beyitlerin geniş halk kitlelerinin mutluluk ve sevinçlerini yansıttığını, yeri geldiğinde de aynı şekilde üzüntüleri için teselli kaynağı olduğunu gurur duyarak anlatmıştır.

Ahmed Şevkî başkaları tarafından oğlu Ali ile kıyaslandığında bunun mümkün olmadığını ifade etmek ve ailesinden kimsenin onunla yarışacak derecede olmadığını belirtmek için de aşağıdaki beyitleri yazmıştır. (Müctes):

هُــــمْ يَحْسُــــودُونِي عَلَيْــــهِ ... وَيَغْبِطُــــــونِي بِســــــعْدِي

وَلَا أَرَانِــــــي وَنَجْلِــــــي ... سَــــــنَلْتَقِي عِنْــــدَ مَجْــــدِ

وَسَــــــوْفَ يَعْلَــــمُ بَيْتِــــي ... أَنِّــــي أَنَــــا النَّسْــــلُ وَحْــــدِي

1- Onlar onunla (oğlu Ali) beni kıskanıyorlar ve mutluluğuma imreniyorlar.

2- Ben ve oğlumun aynı asalette birleşeceğini sanmıyorum.

3- *Ve sadece benim soy olduğumu ailem de (ilerde) anlayacak.* [385]

---

[382] Mübârek, *el-Bedâi'*, 2/94.

[383] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 163.

[384] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/194; el-Hûfî, *Dîvân Şevkî*, 1/598.

Bu beyitlerde şâir, sadece kendisinin şan ve şerefe hakkıyla layık olduğunu ve bu konuda en sevdiği oğlu, ciğer paresi dahi olsa kendisiyle yarışamayacağını, kendisinin ulaştığı noktaya ulaşamayacağını, bu hakikatin açık olduğunu, ileride ailesinin de bunun farkına varacağını övünerek anlatmıştır.

Şâir, bu konuda gölgesiyle yarışacak kadar kıskanç ve hevesli, klasik dönem şâirleriyle yarışarak onlarla beraber olduğunu kanıtlama, modern şâirlerle yarışarak onları geride bırakma isteği, bütün bunların da ötesinde kendi nefsiyle yarışarak Şevkî'nin nefsinden daha önde olduğunu ortaya koymak için gayret sarf etmiştir.

Başka bir beyitte de kendisi hakkında aşağıdaki beyti yazmıştır: (Muktedab):

شَـــــاعِرُ العَزِيـــــزِ وَمَـــــا بِالقَلِيـــــــــلِ ذَا اللّقَـــــــــبُ

Valinin şâiri ve bu unvana sahip olmak az değildir.[386]

Bu beyitte Şevkî, kendisiyle iftihar etmiş, hidiv'i Mısır azizine kendisini de Hz. Yusuf'un (as) lakabını takmak suretiyle övmüştür. Dikkat edilecek olursa bu beyitte hem kendisini hem de hidivi övmüştür.

2.11. Çocukların Bahçesi/ Çocuklara Yazdığı şiirler

Çocuklar, hayatlarının her safhasında şiir ve türlerinden haz alır, kendilerine okunan bu türden yapıtları idrâk edemeseler de dinler ve onları tekrar etmeyi severler. Dolayısıyla denilebilir ki çocuklar ile şiir arasında doğal bir ilişki ya da iletişim şekli mevcuttur. Bunun en güzel örneği konuşmaya başladıklarında önceden duydukları bu cümleleri tekrar etmeye çalışmalarıdır.

Ahmed Şevkî, yaşadığı dönemde şiirde ön plana çıkmış olmasına rağmen genel anlamda sanatın tamamına ilgi duymuş, farklı alanlarda eserler yazmıştır. O, bu sanat dallarının içinde çocuklara ayrı bir yer ayırmıştır. Bu anlamda çocuklara hikâye tarzında kasideler yazarak okumayı sevdirmenin yanında kalplerine girmeyi arzuladığı da söylenebilir. Zira onun bu tema altında yazdığı beyitler genelde kısa ve

---

[385] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/74; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/230.

[386] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/9.

öz olmuş,[387] şâirin burada, okumayı sevdirmenin yanında ders almayı da hedeflediği söylenebilir. Klasik Arap edebiyatında örneğine çok rastlanılmayan bu temaya şâir,[388] Avrupa'da kaldığı süre zarfında muttali olmuş, eğitimi esnasında Fransa'da bu türden özgün kasideler yazmıştır. Mısır'a döndükten sonra da bu tür şiirleri modern edebiyata kazandırmıştır. Kendisinden sonra gelen edebiyatçılar da aynı yolu takip ederek bu temanın gelişmesine katkı sağlamışlardır.[389]

Şevkî'den önce bu alanda Rifâa et-Tahtâvî, batı edebiyatından bazı tercümeler yapsa da,[390] kendisinin bu alanda beyitler yazdığı hakkında bir bilgiye mevcut kaynaklarda ulaşılamamıştır.[391] Bu şiirin özelliği çocukların yaşlarına uygun olarak seçilen lafızların kolay, anlaşılır ve eğlendirici tarzda olması olarak zikredilebilir.

Şâir bu hikayeleri ünlü Fransız yazar Jean de La Montaigne'den (ö. 1107/1695) esinlenerek yazmaya karar verdiğini bu sayede Mısır çocuklarını gelişmiş olan ülkelerde olduğu gibi okumayı sevdirerek zihinlerinin kaldıracağı şekilde onlara hikmet ve edebiyatı kısa ve akıcı bir şekilde vermeyi amaçladığını ifade etmiştir.[392]

Aşağıda bu konuda örnek olarak yazdığı eşek gemide adlı kasidesi verilecektir. (Kâmil):

سَـقَطَ الحِمَـارُ مِـنَ السَّـفِينَةِ فِـي ... فَبَكَـى الرِّفَـاقُ لِفَقْـدِه وَتَرَحَّمُـوا

حَتَّـى إِذَا طَلَـعَ النَّهَـارُ أَتَـتْ بِـهِ ... نَحْـوَ السَّـفِينَةِ مَوْجَـةٌ تَتَقَـدَّمُ

قَالَـتْ خُـذُوهُ كَمَـا أَتَـانِي سَـالِمًا ... لَـمْ أَبْتَلِعْـهُ لِأَنَّـهُ لَا يُهْضَـمُ

[387] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/73 ve sonrası; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/229 ve sonrası.

[388] Câhiliye döneminde çocuklarını süt annelere verdikten sonra özlem duydukları ve buna benzer bazı denemeler olmakla beraber modern dönemde yazıldığı gibi bu tema kendisine klasik dönemde varlık bulamamıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Müdessir Hamid, "Edebü'l-etfâli'l-Arabî ve tatavvuruh", *Mecelltü'l-Kısmi'l-Arabî* 22 (2015), 151-152.

[389] Selmânî Fetîma ez-Zehra, *Şi'rü'l-etfâl fî kasâid Ahmed Şevkî* (el-Mesîle/ Cezayir: Câmiatü Muhammed Bûdyâf, Risâletü'l-Mâcîster, 2015), 12.

[390] Hilal Görgün, "Rifâa et-Tahtâvî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/96.

[391] ez-Zehra, *Şi'rü'l-etfâl fî kasâid Ahmed Şevkî*, 18.

[392] Ahmed Zelt, *Edebü'l-etfâl beyne Ahmed Şevkî ve Osman Celâl* (Kahire: Dârü'l-Vefâ, 1994), 7-8.

1- Karanlıkta eşek gemiden düştü, arkadaşları onu kaybettikleri için ağlayıp acıdılar.

2- Sabah olduğunda onu gemiye doğru bir dalga getirdi.

3- *Bana geldiği gibi onu sağlam alın, onu yutmadım zira o, sindirilmiyor.*[393]

Ahmed Şevkî, ulusların geleceği olan çocukları ihmal etmemiş, toplumun kanaat önderlerinden olması hasebiyle bu konuyu işlemiştir. Şâir, onlara kitabı, bilgiyi sevdirme gayesi ile şiirler yazmaya gayret etmiştir.

Çocuklar genel anlamda kısa ve eğlenceli hikayelere meyilli olurlar. Bu sebeple eğitimciler hayvanların anlatıldığı hikayelerin çok okunmasının erken dönemde zihni daha hızlı çalışmaya dolayısıyla da bunun okuma alışkanlığını kazandırmaya yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir.[394] Yukarıdaki beyitlere bakıldığında çocuğun dikkatini çeken ve sonucu öğrenmek için şevkle devamının gelmesini beklediğini mülahaza etmek zor değildir. Zira burada zifiri karanlıkta bir yolculuk var. Bu yolculukta, kasidenin akışından anlaşılan o ki gemide birden fazla hayvan türünü olduğu, içlerinden birisi olan eşeğin her ne olduysa bir anda dengesini kaybedip denizin engin sularında kaybolması neticesinde arkadaşlarının buna üzülmesi ve öldüğünü zannederek arkasında rahmet okumaları söz konusu edilmektedir.

Hikâye tam bitti denildiği anda şâir küçük okuyucularını tekrar heyecanlandırarak geceleyin suya düşen hayvanın tekrar geri geldiğini, üzerlerindeki şaşkınlıklarını atamadan dalganın dile geldiğini ve denize düşen bu canlıyı tekrar kendilerine iade etmesinin sebebi olarak da etinin hazmedilmemesi olduğunu ifade ederek hikâyeye eğlence, heyecan ve merak unsurlarını katarak çocukların ilgisini diri tutmaya çalışmaktadır.

---

[393] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/117; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/310.

[394] Hamid, *"Edebü'l-etfâli'l-Arabî ve tatavvuruh"*, 160.

III. BÖLÜM

SÜRGÜNDEKİ AHMED ŞEVKÎ

1. Sürgün

Sürgün, kişinin isteği olmadan ikamet ettiği yerin dışına gönderilmeye mecbur bırakması, onun etkisizleştirmesi demektir. Resmî ideolojilerin kendisine, çıkarlarına karşı zararlı olarak gördüğü kişi veya zümreleri ülke dışına zorla göndermesi, ilk çağlardan beri bir cezalandırma çeşidi olarak tüm toplumlarda var olmuştur.

Fikirlerin açıkça beyan edilmesinin suç sayıldığı, düşünce özgürlüğünün olmadığı bütün toplumlarda bu siyaset uygulanarak fert cezalandırılmıştır. Bazen de birey, özgürlüklerin kısıtlandığı toplumlara başkaldırarak, doğup büyüdüğü vatanını terk etmek durumunda kalmıştır.[395] Ancak bu kaçış sadece bireysel nedenlerle olmayıp siyasi iradenin baskısı neticesinde de ortaya çıkmış olduğundan sürgüne giden her şahıs, zihninde, kalbinde geri dönme umudunu taşımış ve bu sayede teselli bulmaya çalışmıştır. Fakat bununla birlikte bu ayrılığın ne zaman biteceği konusunda da devamlı bir bekleyiş ve endişe içerisinde olmuştur.

Serüveni/Tarihi, bilinebildiği kadarıyla insanlık tarihiyle yaşıt olan sürgünün şimdiye kadar var olan bir dili/alfabesi keşfedilememiştir. Ancak her dil ve toplumda sürgünün labirentleri paralellik arz etmiştir.[396]

Arap edebiyatında da bu durum İslâm öncesi Câhiliye dönemine kadar uzanır. Bu zaman diliminde çeşitli sebeplerden dolayı kabile öğretilerinin dışına çıkan fertler, istekleri dışında başka devletlere veya diğer kabilelerin yanında kalmaya mecbur bırakılmışlardır.[397] Kimi şâirler, renkleri nedeniyle sürgün edilirken kimileri de üst tabakanın zulmünden dolayı kendisi sürgünü tercih etmiştir. Bu durumun neticesinde zamanla Arap edebiyatında sürgün, *su'lûk* edebiyatı denilen yeni bir tür olarak ortaya çıkmıştır.[398]

---

[395] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 669.

[396] Andaç, *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, 17.

[397] Yahyâ el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî* (Amman: Dâr Mecdlâvî lin'-Neşri ve't-Tevzîi, 2008), 20.

[398] el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 40.

Arap edebiyatında sürgün edilen ilk şâir "*el-Melikü'd-Dellîl*" lakaplı İmruülkays b. Hucr'dür (ö. 540).[399] O, dönemin kabile öğretilerine başkaldırması neticesinde ömrünün sonuna kadar ailesinden uzak yaşamak zorunda bırakılmıştır.[400]

Ana vatanından uzaklaştırılan şâirler her şeyden uzak olduklarını bilirler, bu sebeple de yazdıkları kasideler genel anlamda kalplerinin derinliklerinden çıkan, yapmacıktan uzak, geçmişlerinde yaşadıkları hayat tarzlarına duyulan özlemle dolu olur.[401] Ayrıca kişinin doğduğu yerden uzak kalması da onun vatanına olan sevgisinin artmasına yardımcı olur.[402]

Arapçada sürgün sözlük anlamı itibariyle; *göçmek, vatandan uzaklaşma, başkasından ayrılma,*[403] gibi anlamlara gelmektedir. Edebi terim olarak ise sürgün, bir şiir türü olarak, şöyle tanımlanmaktadır: Sömürge güçlerince sürgün edilen şâirlerin ana vatanlarının dışında düzenledikleri, duyguların coştuğu, samimi ve içten gelerek söylenen şiirlerdir.[404]

Ahmed Şevkî, hayatının ilk döneminde sürgün edilmemiştir. O, birinci dünya savaşında ülkesi için siyasi atmosferden uzak durmamış, üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Bu nedenle de sürgüne gönderilmiştir.[405] O, sarayın resmi şâiri sıfatının kendisine yüklediği görev gereği kalemi ve diliyle sömürgeciliğe karşı koymanın gerekli olduğuna inanmış ve bunun gereğini yerine getirmiştir. İngilizlerin ülke yönetimine el koyarak meşru yönetimin dönmesini engellemesi neticesinde eski saray erkânını öven, yeni gelen kadroyu yeren, halkı buna karşı durmaya davet eden şiirler yazmış olan Şevkî, bu nedenle de yurdundan çıkartılarak Endülüs'e sürgüne edilmiştir.[406]

---

[399] Kenze Zermât, *el-Hanîn fî şi'r Ahmet Şevkî* (Bevâkî/Cezair: Câmiatü'l-Ârabî bin Mehîdî- Ümmü'l-Bevâkî/ Cezair, Risâletü'l-Mâcîster, 2017), 29.

[400] Ahmet Savran, "İmruülkays b. Hucr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 238.

[401] el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 147.

[402] Zermât, *el-Hanîn fî şi'r Ahmet Şevkî*, 13.

[403] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "grb" 110; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "grb" 3/251.

[404] Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 186; et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 669.

[405] Ürün, "Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar", 86.

[406] el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 61.

Onun Endülüs'ü kendine kalacak yer olarak seçmesinin, önceden oraya ilgi duyması veya orada bulunan İslâm eserlerini inceleme amacından kaynaklandığını iddia etmek zordur. Zira bu yolculuktan önce onun İspanya ile olan ilintisi çok azdı.[407] Ancak ülkesine en kısa zamanda dönmeyi arzu etmesi nedeniyle burayı tercih ettiğini söylemek daha doğru bir yaklaşım olur. Zira Mısır'a dönüş en iyi deniz yoluyla yapılmakta ve en yakın limanda sürgün edildiği diyarda bulunmaktaydı.[408]

Şâirin sürgünde bulunduğu süre zarfında İspanya hakkında derin bir birikime sahip olduğu, atalarının buradan Avrupa'ya medeniyet yayması sebebiyle, sadece Endülüs'ün tarihini değil burada yetişen şâirleri ve onların ve dîvânlarını da incelediği görülmektedir.[409] Zira o, sürgünde kaldığı süre zarfında klasik Arap edebiyatı tarihini ve özellikle Endülüs Arapları edebiyatıyla ilgili eserleri tanımaya gayret etmiştir.[410] Şâir bu alanda hatırı sayılır derecede birikim sahibi olmuştur. Bu dönemde okuduğu kitaplar arasında onu en çok etkileyen Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-Makkarî'nin (ö. 1041/1632) Endülüs tarihini anlatan *Nefhu't-Tayyib* adlı eseridir.[411]

Şevkî, bu okumalardan elde ettiği birikim neticesinde *Duvelü'l- 'Arab ve Uzemâu'l-İslâm* adlı eserini kaleme almıştır. Şiir tarzında yazdığı bu eser yaklaşık 1500 beyitten oluşmaktadır. O, bu manzumede İslâm'ın ilk döneminden başlayarak Fâtimî devletinin sonuna kadar yaşayan İslâm büyüklerini ve İslâm tarihini şiir olarak anlatmıştır.[412]

Sürgün, Şevkî'nin üzerinde olumlu etkiler bırakmış, ufkunu geliştirmiş, edebî mahsulünü halka ve topluma karşı açma fırsatı tanıyarak onu bütün doğu halklarının şâiri haline getirmiştir.[413] O, sürgünden döndükten sonra aristokratik hayata veda etmiş, halktan yana tavır içinde olmaya gayret etmiş, ömrünün sonuna kadar da bu minval üzere devam etmiştir. Kısacası gurbete isteği dışında gönderilmesi bir anlamda onun ve Arap edebiyatının lehine olumlu sonuçların ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

---

[407] el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 80.

[408] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 55.

[409] Dayf, *Şevkî, Şâirü'l-'Asri'l-Hadîs*, 33.

[410] Yazıcı, "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid", 181.

[411] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 61.

[412] Şevkî, *Duvelü'l-'Arab ve üzemâu'l-İslâm*.

[413] el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 94.

İnsanın doğup büyüdüğü yere olan özlemi, fıtratın bir tecellisidir. Bu duygu insanoğluna has bir durum olmayıp onun dışındaki varlıklar âleminde de mevcuttur. Her hayvanın yuvasına/kaldığı yere dönme isteği bunun en güzel örneğidir. Kişinin yurduna olan özlemi kadar doğal bir şey yoktur.

Bu vatan hasreti İslam peygamberi ve onun ashabı Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde de kendisini izhar etmiş ve çıkarıldıkları yurtları her daim zihinlerinde canlı bir şekilde kalmıştır.[414] Yine Allah Kur'an'da anayurda olan sevgiyi âyet'i kerimede şöyle anlatıyor *"Eğer biz onlara, "Hayatlarınızı feda edin veya yurtlarınızdan çıkın" diye yazmış olsaydık, içlerinden pek azı hariç, bunu yapmazlardı."*[415] bu âyette kendilerini öldürme ve yurtlarından çıkma eşit tutulmak suretiyle yurtların insanların kalbindeki konumu açıkça belirtilmiştir. Yine Arap atasözü bu duyguyu şu şekilde anlatmaktadır: *İnsanların vatan sevgisi olmasaydı vatanlar yok olurdu*.[416] Bu hasret bütün canlı varlıkların ortak özelliği olduğunu söylemek mümkündür.

Şâir sürgünde kaldığı süre zarfında yalnızca şiir değil nesir alanında da eserler kaleme almıştır. Burada öncelikle bunlar tanıtılacak daha sonra bu dönemde en fazla işlediği tema olan vatan hasretini dile getirdiği şiirler incelenecektir. Bunların devamında diğer şiirlerinden belli pasajlar verilerek bu bölüm tamamlanacaktır. Şiirlerin incelenmesine geçmeden önce sürgünde kaleme aldığı yapıtların incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Şevkî bu süre zarfında aşağıdaki şu eserleri yazmıştır:

Kanâtu's-Süveyş (Süveyş Kanalı), bu yapıt 10 sayfadan oluşan ve nesir türünde kaleme alınan bir yazıdır. Şâir Mısır'dan İspanya'ya yolculuk yaparken gemide hissettiği duygularını dile getirmiştir.[417] Bu yapıt daha sonra şâirin *Esvâku'z-Zeheb* isimli kitabıyla beraber basılmıştır. Şevkî bu nesirde Mısır'ın tarihi serüvenini kısa ve öz bir şekilde anlatmıştır.[418]

Duvelü'l-'Arab ve Uzemâü'l-İslâm, sürgünde bulunduğu sırada kaleme aldığı ve şiir tarzında yazdığı bu eser Recez bahrinde ve yaklaşık 1500 beyitten oluşmaktadır. Bu

---

[414] el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 5.

[415] Nisâ, 4/66.

[416] Ebu Osman Âmr b. Bahr el-Câhız, *el-Hanîn ile'l-evtân* (Beyrut: Dârü'r-Râidi'l-Ârbî, 1982), 11-12.

[417] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 32.

[418] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 79.

manzume, İslâm'ın ilk döneminden başlayarak Fâtimi devletinin sonuna kadar yaşayan İslâm büyüklerini ve İslâm tarihini anlatan bir eserdir.[419] O, bu "urcûze" de adeta bir tarihçi gibi öncelikle Arap dilini, sonrasında Hz. Peygamber'in (sav) hayatını yaşanan olayları kronolojik bir şekilde ele alarak anlatmıştır.[420] Ahmed Şevkî, bu manzumeyi yazarken *el-ʿİkdü'l-ferîd* adlı eseriyle tanınan Endülüslü âlim ve şâir İbn Abdürabbih'den (ö. 328/940) esinlenmiştir.[421]

Endelüsiye Şiiri, şâirin İbn Zeydûn el-Endelüsî'den etkilenerek yazdığı ve vatan hasretini dile getirdiği Basît bahrinde olup 82 beyitten oluşan bir şiiridir.[422]

*Annesine yazdığı Mersiye şiiri***,** Şevkî sürgüne gönderildiğinde annesi Mısır'da kalmış oğluyla beraber İspanya'ya gitmemiştir. Şâir yurda dönme izni çıktıktan kısa bir süre sonra annesinin vefat haberini almış, ona Tavîl bahrinde 52 beyitten oluşan duygularını ve özlemini anlatan bir mersiye yazmıştır.[423]

Siniyye kasidesi, şâir bu kasideyi *el-Hamâse* adlı eseriyle tanınan Arap şâiri olan Ebû Ubâde el-Buhtürî'den etkilenerek yazmıştır. Bu şiirinde şâir, Endülüs'e olan yolculuğunu ve Arap-İslâm tarihi eserlerinin güzelliğine hayranlığını dile getirerek, onları nasıl beğenerek izlediğini güzel bir şekilde anlatmıştır.[424]

Hâfız İbrâhim'e Yazdığı üç beyit ve Hâfız'ın cevabı, Şevkî, bu beyitleri Endülüs'te kaldığı sırada Mısır ve Nil nehrine duyduğu hasretini anlatmak için yazmıştır. Bu konuda kendisini en iyi anlayacak olan kişinin de kendisi gibi bir şâir olan arkadaşı Hâfız İbrahim olduğundan şüphesi olmadığı için vatan özlemini ona anlatmayı tercih etmiştir. Şâirin bu konuda haklı olduğu Hâfız'ın verdiği cevapta da açık ve net olarak kendisini göstermiştir.[425] İleride bu şiire ayrıca yer verilecektir.

Müveşşahâtü Sakru Kureyş, Remel bahrinde yazılan ve 132 beyitten oluşan bir kasidedir. Bu beyitlerde Şevkî, Endülüs Emevî devletinin kurucusu olan Ebü'l-Mutarrif

---

[419] Şevkî, *Duvelü'l-'Arab ve üzemâu'l-İslâm*.

[420] el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 88.

[421] el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 91.

[422] Bu beyitlerin detaylı tercüme ve şerhi birkaç sayfa sonra ele alınacaktır. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/101; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/147.

[423] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/114; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/532.

[424] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/204.

[425] er-Râfiî, *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısr*, 82; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 23.

Abdurrahmân ed-Dâhil b. Muâviye b. Hişâm'ın (ö.172/788) hayatının ne zorluklarla geçtiğini, Abbâsi devletinin elinden kurtulup Mağrib'e geldiğini oradan da Endülüs'e geçip temelleri sağlam olan yeni bir devlet ve medeniyet inşa ettiğini anlatmıştır. Bu sayede asırlarca Müslümanların bu devlette dünyaya ilim ve medeniyeti yaydığını anlatarak, yeni nesilleri teşvik etmek suretiyle, onlara atalarının yolunu takip etmelerini zira bu sayede dünyaya tekrar hâkim olacaklarını anlatmaya çalışmıştır.[426]

Emîretü'l-Endülüs, trajedi tarzında yazılmış bir hikâye olan eser, XI. y.y.'da Fas ve Endülüs'te İşbiliyye Emiri el-Mu'temid b. Abbâd zamanında meydana gelen olayları konu edinir. Ele alınan konular trajik bir şekilde anlatılır.[427]

Ahmed Şevkî'nin sürgün sırasında yazdığı eserler yukarıda anlatılanlardır. Bu yazdıklarına bakıldığında şâir için bu zaman diliminin kendisi için özellikle de şiir alanında çok da mümbit bir süre olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Şevkî gibi bir şairin beş yıl gibi bir sürede bu denli az sayıda şiir veya hikâye yazmasının onun için bu dönemin pek de verimli geçmediğini ifade etmek haksızlık olarak görülmemelidir.

Duvelü'l-'Arab ve Uzemâü'l-İslâm adlı manzume çıkarıldığında geriye kalan toplam beyit sayısı neredeyse Şevkî'nin bir oturuşta yazdığı beyit sayısı kadar azdır. Beş yılın mahsulü dört yüz beyite ulaşamamıştır.[428] Ayrıca buna Endülüs'ün göz alıcı doğa güzellikleri eklendiğinde bu söylenenlerin haklılık payının olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Zira bu kanaatin burada hâsıl olmasının sebebi, önceden bir oturuşta, sinemada, arkadaş ortamında,[429] yürürken, sevinçli olduğunda veya hüzün vb.[430] durumlarda onlarca hatta yüzlerce beyit yazma kabiliyetine sahip olduğu dikkate alındığında bu söylenenlerin gerçekliği ortaya daha da iyi çıkmaktadır.

Yine bu söylenenleri destekler mahiyetinde 1927 yılında kendisi için hazırlanan ve *Emîrü'ş-Şuarâ/ Şairlerin Prensi* payesinin verildiği tören için yazdığı kasideyi bu toplantı esnasında başka bir şiir yazarak değiştirmiş, yerine yenilerini çok geçmeden

---

[426] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/241.

[427] Şeşen, "Ahmed Şevkî", 2/137.

[428] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 176.

[429] Mübârek, *el-Muvâzene beyn'ş-şu'arâ*, 125.

[430] Abdulvehhab, *İsnâ 'aşere âmen fî sühbeti Emîrü'ş-Şu'arâ*, 18.

yazmıştır.[431] Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda sürgün döneminin onun için verimsiz geçtiğini söylemek mümkündür. Bunun sebebi ile ilgili Arap edebiyatçıları arasında farklı nedenler zikredilmiştir. Kimilerine göre o, hiçbir zaman kendisi için yaşamamış, sürgünden önce saray için sonrasında da Arap halklarının tercümanı olmuş dolayısıyla Mısır'dan uzak kaldığı zaman diliminde kimin duygularına tercüman olacağının şaşkınlığı içinde olduğundan buradaki edebî mahsulü azalmıştır.[432] Kimilerine göre ise şiir coşku zamanında veyahut üzüntü anında kendini dışa vurur. Şâir, sürgünde ikisinin arasında bocaladığı için şiirini hangi duygulanım içerisinde yazması gerektiğini tam olarak kestiremediğinden bu dönemdeki kaside sayısı diğer dönemlere göre az olmuştur.[433]

Bazı eleştirmenler de yazdığı kasidelerde onun şahsiyetinin keşfedilmesinin mümkün olmadığını dolayısıyla da yapmacık şiirler yazdığını ifade etmişlerdir. Sürgün döneminde yalnız olduğu için de edebî mahsulünün az olduğunu savunmuşlardır.[434]

2. Ahmed Şevkî'nin Sürgün Dönemdeki Şiir Temaları

Yukarıda da anlatıldığı üzere şâir sürgünde kaldığı zaman zarfında vatanından uzak olmanın verdiği acıyla daha çok bu özlemini anlatan kasideler yazmıştır. Aşağıda bunlardan bir tanesi tam olarak verilecek, vatan hasretini anlatan diğer kasidenin de giriş kısmından bir bölüm verilmeye çalışılacaktır.

2.1. Vatan Özlemini Anlatan Endelüsiye Şiiri

Câhiliye döneminde vatan kavramı modern anlamdaki gibi algılanarak kullanılmamış olsa da Arap şâirler yurtlarından uzaklaştıklarında yaşadıkları yere ve orada bulunan toprağa özlem ve duygularını anlatan şiirler yazmışlardır.[435] Bu yüzden denilebilir ki vatana duyulan özlemi anlatan şiirlerin tarihi, İslâm'dan önceki zamana kadar uzanır. Bunu anlamak için yanlızca *Muallakât* denilen şiirlere bakmak yeterli olur. Câhiliye döneminde yazılan çok az şiirde bu tema işlenmemiştir.[436]

---

[431] Fehmî, *Ahmed Şevkî*, 158; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 37.

[432] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 149.

[433] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 177-178.

[434] ʿAbbâs Mahmûd el-ʿAkkâd, *Şüarâü Mısr ve bîâtühüm fi'l-cîli'l-mâdî* (Kahire: Matba'aatü Hicâzî, 1937), 156.

[435] Zermât, *el-Hanîn fi şi'r Ahmet Şevkî*, 30.

[436] el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 39.

Konu edindiğimiz şiirde Ahmed Şevkî'nin, İbn Zeydûn el-Endelüsî'den etkilenerek yazdığı ve vatan hasretini dile getirdiği 82 beyitten oluşan bir şiiridir. Ahmed Şevkî bu beyitlerde Mısır'a olan özlemini anlatmış, vatanına susayan nefsinin tasvirini, gurbetteki ıstırabını telaffuz etmiş ve sürgündeki durumunu gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Ahmed Şevkî, hayatının bütün safhalarında olduğu gibi sürgünde de klasik Arap şâirlerinin yolunu takip etmeyi tercih etmiş ve Endülüs'te kaldığı süre zarfında vatan özlemini anlatan aşağıdaki kasideyi yazmıştır:(Basît):

يَـا نَـائِحَ الطَّلْـحِ أَشْـبَاهٌ عَوَادِينَـا ... نَشْـجَى لِوَادِيـكَ أَمْ نَأْسَـى لِوَادِينَـا

مَـاذَا تَقُـصُّ عَلَيْنَـا غَيْـرَ أَنَّ يَـداً ... قَصَّتْ جَنَاحَكَ جَالَتْ فِي حَوَاشِينَا

رَمَى بِنَا البَيْنُ أَيْكـاً غَيْـرَ سَـامِرِنَا ... أَخَـا الغَرِيـبِ وَظِـلّاً غَيْـرَ نَادِينَـا

كُلٌّ رَمَتْهُ النَّوَى رِيشَ الفِرَاقُ لَنَـا ... سَـهْماً وَسُـلَّ عَلَيْـكَ البَـيْنُ سِـكِّينَا

إِذَا دَعَا الشَّوْقُ لَمْ نَبْرَح بِمُنْصَـدِعٍ ... مِــنَ الجَنَــاحَيْنِ عَــيٍّ لَا يُلَبِّينَــا

فَإِنْ يَكُ الجِنْسُ يَا ابْنَ الطَّلْحِ فَرَّقَنَا ... إِنَّ الْمَصَـائِبَ يَجْمَعْـنَ الْمُصَـابِينَا

لَـمْ تَـأْلُ مَـاءَكَ تَحْنَانـاً وَلَا ظَمَـأً ... وَلَا اِدِّكَــاراً وَلَا شَــجْوًا أَفَانِينَــا

تَجُـرُّ مِـنْ فَـنَنٍ سَـاقاً إِلَـى فَـنَنٍ ... وَتَسْـحَبُ الـذَّيْلَ تَرْتَـادُ الْمُؤَاسِـينَا

أَسَـاةُ جِسْمِكَ شَـتَّى حِـينَ تَطْلُبُهُمْ ... فَمَـنْ لِرُوحِـكَ بِـالنُّطْسِ الْمُـدَاوِينَا

آهـاً لَنَـا نَـازِحِي أَيْـكٍ بِأَنْـدَلُسٍ ... وَإِنْ حَلَلْنَـا رَفِيقـاً مِــنْ رَوَابِينَــا

رَسْمٌ وَقَفْنَا عَلَـى رَسْـمِ الوَفَـاءِ لَـهُ ... نَجِـيشُ بِالـدَّمْعِ وَالإِجْـلَالِ يَثْنِينَـا

لِفِتْيَــةٍ لَا تَنَــالُ الأَرْضُ أَدْمُعَهُــمْ ... وَلَا مَفَـــــارِقَهُمْ إِلَّا مُصَـــــلِّينَا

لَـوْ لَـمْ يَسُـودُوا بِـدِينٍ فِيـهِ مَنْبَهَـةٌ ... لِلنَّـاسِ كَانَـتْ لَهُـمْ أَخْلاقُهُـمْ دِينَـا

لَـمْ نَسْـرِ مِـنْ حَـرَمٍ إِلاَّ إِلَـى حَـرَمٍ ... كَالخَمْرِ مِنْ بَابِـلٍ سَـارَتْ لِـدَارِينَا

لَمَّـا نَبَـا الخُلْـدُ نَابَـتَ عَنْـهُ نُسْـخَتُهُ ... تَمَاثُـلَ الـوَرْدِ خِيرِيّـاً وَنَسْـرِينَا

نَسْـقِي ثَـرَاهُمْ ثَنَـاءً كُلَّمَـا نُثِـرَتْ ... دُمُوعُنَـا نُظِمَـتْ مِنْهَـا مَرَاثِينَـا

كَـادَتْ عُيُـونُ قَوَافِينَـا تُحَرِّكُـهُ ... وَكِـدْنَ يُـوقِظْنَ فِـي التُّـرْبِ

لَكِنَّ مِصْرَ وَإِنْ أَغْضَتْ عَلَى مِقَةٍ ... عَيْنٌ مِنَ الخُلْدِ بِالكَافُورِ تَسْقِينَا

عَلَـى جَوَانِبِهَـا رَفَّـتْ تَمَائِمُنَـا ... وَحَـوْلَ حَافَاتِهَـا قَامَـتْ رَوَاقِينَـا

مَلَاعِـبٌ مَرِحَـتْ فِيهَـا مَآرِبُنَـا ... وَأَرْبُـعٌ أَنِسَـتْ فِيهَـا أَمَانِينَـا

وَمَطْلَـعٌ لِسُـعُودٍ مِـنْ أَوَاخِرِنَـا ... وَمَغْـرِبٌ لِجُـدُودٍ مِـنْ أَوَالِينَـا

بِنَّـا فَلَـمْ نَخْـلُ مِـنْ رَوْحٍ يُرَاوِحُنَـا ... مِـنْ بَـرِّ مِصْـرَ وَرَيْحَـانٍ يُغَادِينَـا

كَـأُمِّ مُوسَـى عَلَـى اسْـمِ اللهِ تَكْفُلُنَـا ... وَبِاسْـمِهِ ذَهَبَـتْ فِـي الـيَمِّ تُلْقِينَـا

وَمِصْـرُ كَـالكَرْمِ ذِي الإِحْسَـانِ ... لِحَاضِـرِينَ وَأَكْـوَابٌ لِبَادِينَـا

يَـا سَـارِيَ البَـرْقِ يَرْمِـي عَـنْ ... بَعْـدَ الهُـدُوءِ وَيَهْمِـي عَـنْ مَآقِينَـا

لَمَّا تَرَقْرَقَ فِـي دَمْـعِ السَّمَاءِ دَمـاً ... هَاجَ البُكَا فَخَضَبْنَا الأَرْضَ بَاكِينَـا

اللَّيْـلُ يَشْـهَدُ لَـمْ نَهْتِـكْ دَيَاجِيَـهُ ... عَلَـى نِيَـامٍ وَلَـمْ نَهْتِـفْ بِسَـالِينَا

وَالـنَّجْمُ لَـمْ يَرَنَـا إِلّا عَلَـى قَـدَمٍ ... قِيَـامَ لَيْـلِ الهَـوَى لِلْعَهْـدِ رَاعِينَـا

كَزَفْـرَةٍ فِـي سَـمَاءِ اللَّيْـلِ حَـائِرَةٍ ... مِمَّـا نُـرَدِّدُ فِيـهِ حِـينَ يُضْـوِينَا

بِاللهِ إِنْ جُبْتَ ظَلْمَاءَ العُبَابِ عَلَـى ... نَجَائِـبِ النُّـورِ مَحْـدُوّاً بِجُرِينَـا

تَـرُدُّ عَنْـكَ يَـدَاهُ كُـلَّ عَادِيَـةٍ ... إِنْسـاً يَعِـثْنَ فَسَـاداً أَوْ شَـيَاطِينَا

حَتَّـى حَوَتْـكَ سَمَاءُ النِّيـلِ عَالِيَـةً ... عَلَى الغُيُـوثِ وَإِنْ كَانَـتْ مَيَامِينَـا

وَأَحْرَزَتْكَ شُفُوفُ اللَّازَوَرْدِ عَلَى ... وَشْيِ الزَّبَرْجَدِ مِنْ أَفْـوَافِ وَادِينَـا

وَحَـازَكَ الرِّيـفُ أَرْجَـاءً مُؤَرَّجَـةً ... رَبَـتْ خَمَائِـلَ وَاهْتَـزَّتْ بَسَـاتِينَا

فَقِفْ إِلَى النِّيلِ وَاهْتُفْ فِي خَمَائِلِهِ ... وَانْزِلْ كَمَا نَـزَلَ الطَّـلُّ الرَّيَاحِينَـا

وَآسِ مَا بَـاتَ يَـذْوِي مِـنْ مَنَازِلِنَـا ... بِالحَادِثَاتِ وَيَضْـوَى مِـنْ مَغَانِينَـا

وَيَا مُعَطِّرَةَ الوَادِي سَرَتْ سَحَراً ... فَطَـابَ كُـلُّ طُـرُوحٍ مِـنْ مَرَامِينَـا

ذَكِيَّـةُ الـذَّيْلِ لَـوْ خِلْنَـا غِلَالَتَهَـا ... قَمِيصَ يُوسُفَ لَمْ نُحسَـبْ مُغَالِينَـا

جَشِمْتِ شَوْكَ السُّرَى حَتَّى أَتَيْتِ بِالوَرْدِ كُثْباً وَبِالرَيّا عَنَاوِينَا

فَلَوْ جَزَيْنَاكِ بِالأَرْوَاحِ غَالِيَةً عَنْ طِيبِ مَسرَاكِ لَمْ تَنْهَضْ

هَلْ مِنْ ذُيُولِكِ مِسكِيٌّ نُحَمِّلُهُ غَرَائِبَ الشَّوْقِ وَشْياً مِنْ أَمَالِينَا

إِلَى الّذِينَ وَجَدْنَا وُدَّ غَيْرِهِمُ دُنْيَا وَوُدَّهُمُ الصَّافِي هُوَ الدِّينَا

يَا مَنْ نَغَارُ عَلَيْهِمْ مِنْ ضَمَائِرِنَا وَمَنْ تصُونُ هَوَاهُمْ فِي تَنَاجِينَا

جِئْنَا إِلَى الصَّبْرِ نَدْعُوهُ كَعَادَتِنَا فِي النَّائِبَاتِ فَلَمْ يَأْخُذْ بِأَيْدِينَا

وَمَا غُلِبْنَا عَلَى دَمْعٍ وَلَا جَلَدٍ حَتَّى أَتَتْنَا نَوَاكُمْ مِنْ صَيَاصِينَا

وَنَابِغِيٍّ كَأَنَّ الحَشْرَ آخِرُهُ تُمِيتُنَا فِيهِ ذِكْرَاكُمْ وَتُحْيِينَا

نَطْوِي دُجَاهُ بِجُرْحٍ مِنْ فِرَاقِكُمُ يَكَادُ فِي غَلَسِ الأَسْحَارِ يَطْوِينَا

إِذَا رَسَا النَّجْمُ لَمْ تَرْقَأْ مَحَاجِرُنَا حَتَّى يَزُولَ وَلَمْ تَهْدَأْ تَرَاقِينَا

بِتْنَا نُقَاسِي الدَّوَاهِي مِنْ كَوَاكِبِهِ حَتَّى قَعَدْنَا بِهَا حَسْرَى تُقَاسِينَا

يَبْدُو النَّهَارُ فيُخْفِيهِ تَجَلُّدُنَا لِلشَّامِتِينَ وَيَأْسُوهُ تَأَسِّينَا

سَقْياً لِعَهْدٍ كَأَكْنَافِ الرُّبَى رِفَةً أَنَّى ذَهَبْنَا وَأَعطَافِ الصَّبَا لِينَا

إِذِ الزَّمَانُ بِنَا غَيْنَاءُ زَاهِيَةٌ تَرِفُ أَوْقَاتُنَا فِيهَا رَيَاحِينَا

الوَصْلُ صَافِيَةٌ وَالعَيْشُ نَاغِيَةٌ وَالسَعْدُ حَاشِيَةٌ وَالدَّهْرُ مَاشِينَا

وَالشَّمْسُ تَخْتَالُ فِي العِقْيَانِ بَلْقِيسَ تَرْفُلُ فِي وَشْيِ اليَمَانِينَا

وَالنِّيلُ يُقْبِلُ كَالدُّنْيَا إِذَا احْتَفَلَتْ لَوْ كَانَ فِيهَا وَفَاءٌ لِلْمُصَافِينَا

وَالسَّعْدُ لَوْ دَامَ وَالنُّعْمَى لَوِ أَلْقَى عَلَى الأَرْضِ حَتَّى رَدَّهَا مَاءً لَمَسْنَا بِهِ الإِكْسِيرَ أَوْ طِينَا

أَغْدَاهُ مِنْ يُمْنِهِ التَّابُوتُ عَلَى جَوَانِبِهِ الأَنْوَارُ مِنْ سِينَا

لَهُ مَبَالِغُ مَا فِي الخُلْقِ مِنْ كَرَمٍ عَهْدُ الكِرَامِ وَمِيثَاقُ الوَفِيِّينَا

لَمْ يَجْرِ لِلدَّهْرِ إِعْذَارٌ وَلَا عُرُسٌ إِلَّا بِأَيَّامِنَا أَوْ فِي لَيَالِينَا

وَلَا حَوَى السَّعْدُ أَطْغَى فِي أَعِنَّتِهِ ... مِنَّا جِيَاداً وَلَا أَرْحَى مَيَادِينَا

نَحْنُ اليَوَاقِيتُ خَاضَ النَّارَ ... وَلَمْ يَهُنْ بِيَدِ التَّشْتِيتِ غَالِينَا

وَلَا يَقُولُ لَنَا صِبْغٌ وَلَا خُلُقٌ ... إِذَا تَلَوَّنَ كَالحِرْبَاءِ شَانِينَا

لَمْ تَنْزِلِ الشَّمْسُ مِيزَاناً وَلَا فِي ... فِي مُلْكِهَا الضَّخْمِ عَرْشاً مِثْلَ

أَلَمْ تُؤَلِّهْ عَلَى حَافَاتِهِ وَرَأَتْ ... عَلَيْهِ أَبْنَاءَهَا الغُرَّ الْمَيَامِينَا

إِنْ غَازَلَتْ شَاطِئَيْهِ فِي الضُّحَى ... خَمَائِلَ السُّنْدُسِ الْمَوشِيَّةِ الغِينَا

وَبَاتَ كُلُّ مُجَاجِ الوَادِ مِنْ شَجَرٍ ... لَوَافِظَ القَزِّ بِالخِيطَانِ تَرْمِينَا

وَهَذِهِ الأَرْضُ مِنْ سَهْلٍ وَمِنْ ... قَبْلَ القَيَاصِرِ دِنَّاهَا فَرَاعِينَا

وَلَمْ يَضَعْ حَجَراً بَانٍ عَلَى حَجَرٍ ... فِي الأَرْضِ إِلَّا عَلَى آثَارِ بَانِينَا

كَأَنَّ أَهْرَامَ مِصْرَ حَائِطٌ نَهَضَتْ ... بِهِ يَدُ الدَّهْرِ لَا بُنْيَانُ فَانِينَا

إِيوَانُهُ الفَخْمُ مِنْ عُلْيَا مَقَاصِرِهِ ... يُفْنِي الْمُلُوكَ وَلَا يُبْقِي الأَوَاوِينَا

كَأَنَّهَا وَرِمَالاً حَوْلَهَا التَطَمَتْ ... سَفِينَةٌ غَرِقَتْ إِلَّا أَسَاطِينَا

كَأَنَّهَا تَحْتَ لَأْلَاءِ الضُّحَى ذَهَباً ... كُنُوزُ فِرعَوْنَ غَطَّيْنَ الْمَوَازِينَا

أَرْضُ الأُبُوَّةِ وَالْمِيلَادِ طَيَّبَهَا ... مَرُّ الصِّبَا فِي ذُيُولٍ مِنْ تَصَابِينَا

كَانَتْ مُحَجَّلَةً فِيهَا مَوَاقِفُنَا ... غُرّاً مُسَلْسَلَةَ الْمَجْرَى قَوَافِينَا

فَآبَ مِنْ كُرَةِ الأَيَّامِ لَاعِبُنَا ... وَثَابَ مِنْ سِنَةِ الأَحْلَامِ لَاهِينَا

وَلَمْ نَدَعْ لِلَيَالِيَ صَافِياً فَدَعَتْ ... بِأَنْ نَغَصَّ فَقَالَ الدَّهْرُ آمِينَا

لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخُضْنَا الجَوَّ صَاعِقَةً ... وَالبَرَّ نَارَ وَغىً وَالبَحْرَ غِسْلِينَا

سَعْياً إِلَى مِصْرَ نَقْضِي حَقَّ ... فِيهَا إِذَا نَسِيَ الوَافِي وَبَاكِينَا

كَنْزٌ بِحُلْوَانَ عِنْدَ اللهِ نَطْلُبُهُ ... خَيْرَ الوَدَائِعِ مِنْ خَيْرِ الْمُؤَدِّينَا

لَوْ غَابَ كُلُّ عَزِيزٍ عَنْهُ غَيْبَتَنَا ... لَمْ يَأْتِهِ الشَّوْقُ إِلَّا مِنْ نَوَاحِينَا

إِذَا حَمَلْنَا لِمِصْرٍ أَوْ لَهُ شَجَناً ... لَم نَدْرِ أَيُّ هَوَى الأُمَّيْنِ شَاجِينَا

1- Ey Talh vadisi için ağlayan güvercin, musibetlerimiz benzerdir. Senin vadin için mi yoksa bizim vadimiz için mi üzülelim. (Vadiden maksat Sevilya vadisi ve şâirin Nil vadisi).

2- Bana hikâyeni anlatma senin kanadını kesen elin\ organlarımızda dolaştığını biliyorum.

3- Ayrılık bizi sohbetsiz/arkadaşsız bu vadiye ve ormana attı. Gurbet kardeşi! Biz de gölgesine takılıp kaldık.

4- Ayrılık her birimizi uzaklara attı ve bize bir ok saplandı ayrılık sana bıçak gibi çekildi.

5- Vatan özlemi bizi çağırdığında kalbimiz parçalanır, ama aciz kalan kanatlarımız bize el vermez.

6- Ey güvercin (ibnu't-talh) cinsimiz farklı olsa da musibetler bizi bir araya getirmiştir.

7- Sen özlem, susamak, hatırlama ve çeşit çeşit üzüntüleri açısından hiçbir şey ihmal etmedin.

8- Bir daldan diğer dala gidip geliyorsun ve seni teselli edecekler gibi, etrafa bakınıyorsun.

9- Aradığın zaman cismini tedavi edecek doktor çoktur, fakat ruhunu tedavi edecek mahir doktor bulamazsın.

10- Endülüs'te ormanlık bir yere düşen göçmenler/gurbetçiler her ne kadar bereketli ve yüksek yerlerde olsak da vay halimize.

11- Endülüs'te ecdadın kalıntılarını görünce vefadan dolayı gözyaşlarımız akar ancak onlara duyduğumuz yücelik gözyaşlarımızı engeller.

12- Öyle ecdat (Endülüs yiğitleri) ki alınları ve başları secde dışında yere değmemiştir. (İzzetli idiler Allah'tan başkasına boyun eğmezlerdi).

13- Eğer onlar insanlara şanlı bir din ile hükmetmeselerdi ahlakları yine onlara din olurdu. (Bu ahlakları asırlar boyunca insanların onlara muhabbet beslemesine sebep olmuştur.)

14- Biz Endülüs şehirleri arasından başka bir yer gezmedik şarabın Babil ile Darîn arasında gezdiği gibi.

15- Cennet yüz çevirdiğinde onun kopyası da yüz çevirdi gülün Hayri ve Nesrin çiçeklerine benzemesi gibi.

16- Onların topraklarını övgülerimizle sularız, gözyaşlarımız her aktığında ve onlara mersiye düzdüğümüzde.

17- Neredeyse mersiyelerimizin kafiyeleri onları hareketlendirecek ve neredeyse topraktaki sultanları uyandıracaktı.

18- Ancak Mısır ona olan sevgimizi görmezden gelmesine rağmen cennetten bir pınar olup bizi Kâfurla sular.

19- (Mısır'ın bu güzelliklerini kem gözlerden korumak için) etrafında tılsım ve nazarlıklar serpilmiş ve dinen uygun görülen rukyeler var.

20- Amaçlarımızın eğlendiği oyun alanları ve dileklerimizin şen olduğu yerlerdir.

21- Sonrakilerimizin şansının doğum yeri ilk atalarımızın batış yeri.

22- Ayrılığa düştük fakat Mısır'ın iyiliğinden bize sabah gelen merhamet esintisinden ve akşam gelen Reyhan kokusundan uzak kalmadık.

23- Hz. Musa'nın annesi gibi Allah'ın ismine tevekkül ettik ve Allah'ın ismi ile bizi denize bırakmaya gitti (yani Mısır bizi sevmesine rağmen denize- Endülüs'e- bıraktı).

24- Mısır üzüm gibi bereketli ve iyi bir meyvedir hem meskunlara yiyecek hem de badiyede yaşayanlara içecektir.

25- Ey gece gelen yağmur bulutu sakinliğimizden sonra içimizdeki dertleri ortaya attın ve göz pınarımızdan durmayan yaşlar akıttın.

26- Gökyüzünün gözyaşları kan gibi hareketlenince ağlama seslerimiz yükseldi ve yeri ağlayarak boyadık.

27- Gece şahittir ki biz uyuyanlar üzerine karanlıkları yırtmadık ve güven içinde olanlara bağırarak korkutmadık (düşmanımıza korkak gibi baskın yapmadık bilakis karşı karşıya vuruştuk).

28- Yıldızlar da bizi gece arkadaşı gibi daima ahde vefa eder ve sabit durumda ilerleyenlerden başka bir durumda görmedi.

29- Geceleyin gökyüzünde şaşkın bir ilinti/teneffüs gibi bizi zayıflatıncaya kadar bırakmayacağımız içimizdeki sevgiden

30- Allah yemin olsun ki dalga karanlıkları, üstün nura galip gelmek isterlerse Cebrail onu sınırlandırır.

31- İnsan olsun cin olsun yeryüzünde fesat çıkaran ve bozgunculuk yapan her türlü elin sana ulaşmasını engelleriz.

32- Taki bolluk ve bereketi içinde olmasına rağmen yüksek bulutları kapsayana kadar.

33- Vadimizin şeffaf kumaşları değerli taşları işlemeli sarı yakut (Zeberced) çeşitleri ve ince elbiseleri sana kazandırdı.

34- Kırsal sana güzel kokulu bölgeler kazandırdı; ağaçlıklar bitirdi ve bostanlıklar verdi.

35- Nil'in yanında durup yeşilliklerine konuş ve yağmur'un reyhanlara indiği gibi onlara in.

36- Kötü hadiseler sebebiyle evlerimizden solup kuruyan ve yıkılan hayallerimiz teselli edilemiyor.

37- Seher vakti gelip geçen, vadinin güzel kokulusundan hedeflerimizden uzak her yer güzelleşti.

38- Misk kokulu, geceliğini hazreti Yusuf'un gömleği farz etsek abartmış sayılmayız.

39- Bize gülleri kitap ve güzel kokuları başlıklar olarak getirmek için gece yürüyüşünün yükünü yüklendin.

40- Güzel yürüyüşüne değerli ruhlarımızı feda etsek dahi mükâfatını vermiş sayılmayız.

41- Arta kalanlarından süslü temennilerimizi ve özlemlerimizi yükleyeceğimiz bir şey var mı?

42- Onlardan başkasının sevgisinin bize yakın olduğunu ve bütün sevgilerin sadece dünya olduğunu gördüklerimize.

43- Ey yüreklerimizden bile kıskandıklarımız ve fısıldamalarımızda bile sevgilerini muhafaza ettiklerimiz.

44- Âdetimiz üzere musibet anında sabrı çağırdığımızda sabır elimizden tutmadı.

45- Daha önce hiç ağlamadık ve sabırsızlanmadık ayrılığınız bize kalelerde gelene kadar.

46- Sonunda sanki mahşer olacak uzun ve kederli gecelerde sizi hatırlamak bizi öldürüp diriltir.

47- Seherin alacakaranlıklarında neredeyse bizi dürecek/kuşatacak olan ayrılığınızın yarasıyla gecenin karanlığını sararız.

48- Yıldız demir attığında/durduğunda gözden kaybolana kadar gözyaşlarımız ve hıçkırıklarımız durmaz.

49- Yıldızlarından şiddetli musibetler çeker olduk ta ki orada merhametsizliklerinden üzgün olarak oturduk.

50- Gün ağırır, sabır ve cesaretimiz onu alay edenlerden gizler ve sabrımız onu tedavi eder.

51- O ne güzel zamandı ki nereye gidersek gidelim nimet ve ikramın bolluğu/parıltısı bizi her şekilde gözetirdi ve sabalin şefkati.

52- Bolluk ve güzellik içinde olduğumuz zaman reyhanlar serpilir her ânımızda.

53- Vuslat saftır, hayat narin başarılar ve şanslar bizimle birliktedir. Zaman bize uyum sağlar.

54- Güneş altında çalımlı yürürken onu, ona Yemenlilerin süslü elbiselerinde çalım atan Belkıs sanırsın.

55- Nil merasim için süslenen dünya gibi gelir. Temiz kalpli insanlar için vefa varsa.

56- Şans devam etse, nimetler sürekli olsa, sel durulsa ve hüküm boyun eğse.

57- Yeryüzüne attığında onu altın'a çeviren bir su ki onunla hayat suyu veya çamur hissettik.

58- (Hz. Musa'nın) beşiği ona (Mısır'a veya Nil e) bereketini bulaştırdı ve Sina'nın nuru etrafına çizildi.

59- Onun olabildiğince güzel ahlakı ve cömertliği vardır asillerin ahdi ve vefakârların sözü gibi

60- Dünyada olan düğün veya sünnet yemekleri sadece bizim günlerimiz veya gecelerimiz de olmuştur.

61- Talih, ne dizginlerine üstün gelen bizden daha mükemmel ne de yumuşak huylu olanları bir araya getirmedi.

62- Biz özü ateşe giren yakutlarız onları dağıtmak suretiyle değerimiz azalmadı.

63- Bizi kötüleyenler bukalemun gibi renkten renge girdiğinde bizim ne ahlakımız ne de boyamız değişmez.

64- Güneş görkemli saltanatında bizim vâdimiz gibi yüce bir yere (doğup batmamıştır) inip çıkmamıştır.

65- Etrafına bakıp üstünde soylu onurlu ve mübarek çocuklarını görmedi mi?

66- Güneş kuşluk vakti (Nil) kıyılarına kur yaptığında yeşil süslemeli ipek elbiselerini giyer.

67- Vadinin ağaçlarından çıkan her şey ipek böceği gibi bize ip atar olur.

68- Bu yeryüzü ve onda olan dağ ve ovaları Kayser (Sezar) lerden önce Firavunlara teslim ettik.

69- Yeryüzünde taş üstüne taş koyan herkes bizim inşa ettiğimiz temeller üzerine koymuştur.

70- Mısır'ın Piramitleri fanilerin eliyle değil adeta zamanın eliyle dikilmiş saraylardır.

71- Onun görkemli sarayı yüksek bölmelerinden görüldüğünde kralları yok edip saraylarından eser bırakmaz.

72- Piramitler etrafındaki kumlarla çarpıştığında adeta sütunlar hariç batmış gemilerdir.

73- Piramitler kuşluk vaktinin parıltısı altında sanki altın gibidir Firavun'un hazineleri olup tartıları kapatır.

74- Ataların yurdu ve doğduğumuz yerdir. Çocukluğumuzun orada geçmesi ve daha sonra çocuklaşmamız onu güzelleştirdi.

75- O meşhur idi, onda meşhur duruşlarımız, sürekli mecrasında olan kafiyelerimiz vardı.

76- Oynayanımız çağın oyunundan geri döndü umursamayanımız rüya uyuşukluğundan ayıldı.

77- Geceleri rahat bırakmadık boğazımızda kalsın diye beddua edince zaman da âmin dedi.

78- Yapabilseydik göğe yıldırım gibi, karaya savaş ateşi gibi denize de kor gibi dalardık (yani Mısır'a gitmek için her türlü zorluğa katlanırdık).

79- Vefalı ve bize ağlayanlar unutunca orada bizi hatırlayanın hakkını ödemek için Mısır'a yönelirdik (onu hatırlayanlara teşekkür, onu unutanlara sitem etmek için Mısır'a dönmek istiyor).

80- Hulvan'da bir hazine (annesinin mezarı) Allah katında, en hayırlı emaneti en hayırlı eda edenden istiyoruz.

81- Eğer her değerli kimse bizim kadar ondan uzak kalsa ona(annesine) özlem sadece bizim tarafımızdan gelir.

82- *Mısır için ilk üzüntü taşıdığımızda iki anneden (Mısır ve annesi) hangisinin özleminin bizi kederlendirdiğini bilemiyoruz.*[437]

Şâir Endülüs'te yazdığı bu beyitlerde bir taraftan tabiatı tasvir ederken diğer taraftan da Mısır'a duyduğu özlemini dile getiriyor. Onun nazmettiği şiirin ilhâm kaynağı İbn Zeydûn'dur.[438]

Bu kaside de Ahmed Şevkî, Mısır'a duyduğu özlemini dile getirip, nefsinin ülkesine olan susuzluğunu anlatmıştır. O, öncelikle Endülüs'te gördüğü bazı yerlerini tasvirini yapıyor. Şiire doğrudan vatan hasretiyle başlamıyor. Ancak 1. beyitten 9'a kadar, Sevilya'nın Talh vadisinde yuvasından uzak kalan ve bu sebeple ağıt yakan güvercin'e hitap ediyor. Buradaki şâir ile güvercin arasındaki ortak nokta her ikisinin de ana yurtlarından uzakta yaşamasıdır.

---

[437] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/101; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/147.

[438] el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 99.

Daha sonra 10. beyitten 17. beyite kadar bu memleketin Araplara olan vefasını ve hatıralarını güzel bir biçimde tasvir ederek asıl geçmek istediği konuya hazırlık yapıyor.

18. beyitten 42. beyite kadar olan beyitlerde ise içini yakan hasret ve özlemlerini anlatamaya başlıyor. Şair bu beyitlerle Mısır hakkındaki düşünceleri, anıları, bazı doğal manzaraların tasviri ve ülkesinin esintilerinden bir esintiyle iletişim kurma gayreti içerisinde olmaya çalışmaktadır.

43. beyitten 51. beyite kadar tekrar Mısır'a olan hasret ve özlemlerini konu edinip, ona olan sevgisini dile getiriyor. 52. beyitten 79. beyite kadar yine hatıralarını, vatanının güzelliğini, onunla övünmeyi ve tekrar tekrar özlemini dile getiriyor.

Geriye kalan beyitlerde yani 80 ile 82. beyitlerde ise sürgüne giderken geride bıraktığı en kıymetli varlığı olan annesine olan sevgisini ifade ederek ona selam göndermek suretiyle bu kasideyi bitirmiştir. Şevkî burada annesi ile Mısır'ı eş değerde tutup ikisine ne kadar âşık olduğunu güzel bir şekilde anlatmıştır.[439]

Burada şuna da işaret etmekte fayda vardır. Şevkî bu beyitlerde sadece kaybedilen Firdevs'e ağlarken diğer yandan da atalarıyla övünmektedir. O, kasidenin 62 ve 63. beyitlerinde bunu güzel bir şekilde ifade ediyor:

62- Biz özü ateşe giren yakutlarız, onları dağıtmak suretiyle kıymetimiz azalmadı,

63- Bizi kötüleyenler bukalemun gibi renkten renge girdiğinde bizim ne ahlakımız ne de boyamız değişmez.

Kasidenin ilk beytine bakıldığında şâirin nida edatıyla başladığı dikkat çekmektedir. Burada amaç kişinin nefsinde bulunanları yazıya dökerek rahatlamasıdır. Ayrıca burada muhatabın da söz konusu üzüntüye ortak edilerek duyulan acının hafifletilme çabasının var olduğu da söylenebilir.

Yine bu şiirde Şevkî, üzüntüsünü ve ülkesine olan özleminin sürekliliğini ve bu üzüntünün yenilendiğini ifade etmek için bu hissiyatı dillendirmeye uygun olan muzari fiili çokça kullanarak duygularını belirgin olarak ortaya koyma açısından isabetli bir seçim yapmıştır. Aynı şekilde kasideye başlama tarzı olarak, sürekliliği

[439] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/147.

ifade eden ismi fâil kalıbını kullanmak suretiyle hasretinin yenilendiğini vurgulama yoluna gitmiştir.[440]

Bu kaside de Şevkî'nin, ülkesi olan Mısır'a herhangi bir dargınlık veya küskünlük izi yoktur. Zira o, kendisine reva görülen bu uzaklaştırma cezasının halkla doğrudan ya da dolaylı bir etkisinin olmadığını biliyor ve bu gerçeğin de farkındadır.

Şevkî, eşsiz bir doğaya sahip Endülüs gibi bir yerde olmasına rağmen vatanından uzak kalmasının acısını yüreğinin derinliklerinde hissetmiş, doğup büyüdüğü halkı ve yurdunu yazdığı şiirlerde daima özlemle anmıştır.

Ancak görünen o ki şâir, hayatının bu safhasında da klasik dönemdeki şairlerin yolunu takip etmekte ve onların kalıplarını kullanmayı tercih etmektedir. Zira bu kasidenin de klasik dönem şairi olan ibn Zeydûn'dan ilham alarak yazdığı yukarıda ifade edilmişti.

2.2. Siniyye Kasidesi

Ahmed Şevkî, bu kasideyi *el-Hamâse* adlı eseriyle tanınan Arap şâiri Ebû Ubâde el-Buhtürî'den etkilenerek yazmıştır. Bu şiirde Endülüs'e olan yolculuğunu ve Arap-İslâm tarihi eserlerinin güzelliğine olan hayranlığını dile getirerek, onları beğenerek izlediğini güzel bir şekilde anlatmıştır.[441]

Burada kasidenin tarihi eserlerle ile ilgili olan kısmından ziyade şairin, çocukluğunun geçtiği topraklara olan özlemini anlatan ilk kısmından bir bölüm verilecektir. Bu beyitler aşağıdaki gibidir. (Recez):

اِخْـتِلَافُ النَّهَـارِ وَاللَّيْـلِ يُنْسِـي ... أُذْكُـرَا لِـيَ الصِّـبَا وَأَيَّـامَ أُنْسِـي

وَصِـفَا لـي مُـلَاوَةً مِـنْ شَـبَابٍ ... صُـوِّرَتْ مِـنْ تَصَـوُّرَاتٍ وَمَـسِّ

عَصَفَتْ كَالصِّبَا اللَّعُوبِ وَمَرَّتْ ... سِـــنَةً حُلْـــوَةً وَلَـــذَّةُ خَلَـــسِ

وَسَلَا مِصْرَ هَلْ سَلَا القَلْبُ عَنْهَا ... أَوْ أَسَـا جُرْحَـهُ الزَّمَـانَ الْمُؤَسِّـي

كُلَّمَـــا مَـــرَّتِ اللَّيَـــالِي عَلَيْـــهِ ... رَقَّ وَالعَهْـدُ فِـي اللَّيَـالِي تُقَسِّـي

مُسْـــتَطَارٌ إِذَا البَـــوَاخِرُ رَنَّـــتْ ... أَوَّلَ اللَّيْـلِ أَوْ عَـوَتْ بَعْـدَ جَـرَسِ

---

[440] Zelt, *Edebü'l-etfâl beyne Ahmed Şevkî ve Osman Celâl*, 64.

[441] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/204.

رَاهِبٌ فِي الضُّلُوعِ لِلسُّفْنِ فَطْنُ كُلَّمَـــا ثُـــرْنَ شَـــاعَهُنَّ بِـــنَقْسِ

يَـا ابْنَـةَ الـيَّمِّ مَـا أَبُـوكِ بَخِيـلٌ مَـــا لَـــهُ مُولَعـــاً بِمَنْـــعٍ وَحَـــبْسِ

أَحَـــرَامٌ عَلَـــى بَلَابِلِـــهِ الـــدَّوْ حُ حَـلَالٌ لِلطَّيْـرِ مِـنْ كُـلِّ جِـنْسِ

كُـــلُّ دَارٍ أَحَـــقُّ بِالأَهْـــلِ إِلَّا فِـي خَبِيـثٍ مِـنَ الْمَـذاهِبِ رِجْـسِ

نَفْسِـــي مِرْجَـلٌ وَقَلْبِـــي شِـــرَاعٌ بِهِمَا فِي الـدُّمُوعِ سِـيرِي وَأَرْسِـي

وَاجْعَلِـي وَجْهَـكِ الفَنَـارَ وَمَجْـرَا كِ يَـدَ الثَّغْـرِ بَـيْنَ رَمـلٍ وَمَكْـسِ

وَطَنِـي لَـوْ شُـغِلْتُ بِالخُلْـدِ عَنْـهُ نَـازَعَتْنِي إِلَيْـهِ فِـي الخُلْـدِ نَفْسِـي

1- Gece ve gündüzün gelip geçmesi unutturuyor, çocukluğumu ve mutlu günlerimi bana anlatın.

2- Delilikten ve hayallerden oluşan gençliğimin bir süresini bana vasfedin,

3- İnce güzel bir koku ve gizli, tatlı bir uyuklama gibi gelip geçti.

4- Sorun Mısıra kalp onu unuttu mu, yoksa onu sürgün zamanı mı tedavi etti.

5- Geceler her geçtiğinde onun(kalbin) Mısıra özlemi daha da artıyor oysa ayrılık (kalbi) katılaştırır.

6- Gecenin evvelinde gemilerin varış ya da kalkış sirenleri çalındığında (kalp kuşların) titrediği gibi titriyor.

7- Kalp kendini ibadete adayan zeki rahip gibi gemilerin gelip geçtiğini görünce atışlarını artırıyor.

8- Ey denizin kızı (gemi) baban cimri değil, o hapsetmeye ve engellemeye düşkün de değil.

9- O bütün bülbüllere (vatan evlatlarına) yasak da onun dışındaki herkese (sömürgecilere) serbest mi.

10- Kötü iğrenç düşünceli kişiler hariç her yurt sahibi evine daha layıktır

11- Ruhum bir kazan ve yüreğim bir yelken onlardaki yaşlarla git ve demir at.

12- Yüzünü fenere (deniz feneri) ve yolun da kum ve müks mahallesi arasında olan liman (İskenderiye limanı) olsun.

13- *Vatanım, ebedi yurtta olsam dahi nefsim yine de sana kavuşmak ister.*[442]

Bu şiirde Şevkî, gece ve gündüzün birbirini takip ederek geçmesinin, mazisini nasıl da unutmasıyla karşı karşıya bıraktığını anlatamaya çalışmıştır. Onun, bunu kabullenemediği de açık bir şekilde görülüyor. Zira o, klasik Arap şiirinde var olan bir yola başvurarak hayali iki arkadaşa hitap ederek geçmişini, yani çocukluk yılları ile o dönemde yaşadığı mutlu günlerini anlatmalarını kendilerinden talep etmektedir. Daha sonra bu yılların ne kadar çabuk bir şekilde gittiğini anlatarak tatlı bir uykuya benzetmiştir.

Şâir daha sonra tekrar arkadaş olarak zihninde canlandırdığı kişilere, ülkesi olan Mısır'a; "kalbin onu unuttuğunu mu yoksa zamanın mı kendisini bu hallere düşürdüğünü" sormalarını istiyor. Bu metaforla/mecazla o aslında özlemin daha da artığını ifade etmek istemiştir. Zira söylediklerini desteklemek için her bir gecenin geçip gitmesiyle hasretinin katlanarak devam ettiğini, gecenin karanlığında gemiden gelen sirenlerle irkildiğini ve kalp atışlarıyla vatanına duyduğu arzunun kabararak arttığını dile getirmiştir.

Ahmed Şevkî daha sonra denize sitem ederek aslında babasının(denizin) cimri biri olmadığını ancak kendisine karşı neden bu tavrı takındığını anlayamadığını, öz vatanının kedisinin dışında kalan herkes için rahatça gezilen bir yer olduğunu, oysa asıl sahiplerinin orada olmaları gerektiğini acıklı bir şekilde dile getirir.

Bundan sonra denize seslenerek içinde bulunduğu durumun kendisini ne kadar yıprattığını, ruhunun derinliklerine doğru sel olan bu özlemleri alıp İskenderiye şehrine doğru yol almasını/götürmesini istiyor. Daha sonra, ülkesine olan aşırı hasretini dile getirerek onu ebedi yurda değişmediğini, nefsinin her daim doğduğu yere dönmek istediğini belirtmiştir.

[442] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/204.

2.3. Hâfız İbrâhim'e Yazdığı Üç Beyit ve Hâfız'ın Cevabı

Ahmed Şevkî Endelüs'te kaldığı sırada yine bir şâir olan, vatan özlemini daha iyi anladığına inandığı Nil Şâir'i lakaplı Hâfız İbrâhim'e, Mısır'a olan hasretini dile getiren aşağıdaki beyitleri 1917 yılında kendisine göndermişti. (Basît):

يَا سَاكِنِي مِصْرَ إِنَّا لَا نَـزَالُ عَلَـى عَهْـدِ الْوَفَـاءِ وَإِنْ غِبْنَـا مُقِيمِينَـا

هَـلَّا بَعَثْـتُمْ لَنَـا مِـنْ مَـاءِ نَهْـرِكُمْ شَـيْئاً نَبَّـلُ بِـهِ أَحْشَـاءَ صَـادِينَا

كُـلُّ الْمَنَاهِـلِ بَعْـدَ النِّيـلِ آسِـنَةٌ مَـا أَبْعَـدَ النِّيـلَ إِلَّا عَـنْ أَمَانِينَـا

1- Ey Mısır'ın sakinleri biz orada olmasak da verdiğimiz söze bağlı kalmaya devam ediyoruz.

2- Bize nehrinizden biraz su gönderseniz de onunla susayan bağırsaklarımızı ıslatalım.

3- *Bütün pınarlar Nil'den sonra içilmez oldu, Nil arzularımızdan ne kadar da uzaktır.*[443]

Vatan özlemi kalbini sarınca suyun pınardan kaynayıp döküldüğü gibi Şevkî'nin dilinden şiir dökülmüş, yalnızlığına ve gurbetine ağlamıştır. İçinde bulunduğu bu durumu dostuna, Mısır'da olan arkadaşına yollayarak bir nebzede olsa memleket suyuna hasret kalmış bedenini sulamak için dilekte bulunmuştur. Ancak bunun gerçekleşmesi ne kadar da uzak bir temenni olduğunu söylemekten de kendini alamamıştır.

Bu isteğinin gerçekleşemeyeceğini kendisi de biliyor fakat yine de içindeki hasret, kendini dışarı atmadan duramıyor. Onun bu beyitleri, yani içindekini dışa vurmaya ilişkin sanatsal tavrı, saray safhasındaki şiirleriyle kıyaslandığında yeni bir Şevkî'nin ortaya çıktığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Zira önceleri devletin bir anlamda resmi şâiri olduğundan buna benzer şiirler yok denecek kadar azdır.

Bu safhadan önceki hayatında başkalarının duygularına tercümanı olmayı seçen şâir, genel olarak kendisinin dışındaki insanların istekleri doğrultusunda bir yaşam biçimi yaşamayı tercih ettiği için kendi duygularını şiirlerine yansıtmamıştır. Ancak

[443] er-Râfiî, *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısr*, 82; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 23.

bu beyitlerde görünen o ki artık şâir ayrılık acısına daha fazla dayanamayarak nefsinin derinliklerinde hissettiğini yazdıklarına yansıtıp yeni bir aşamaya geçmenin ilk adımlarını atmaya başlamıştır.

Bu beyitler Hâfız İbrâhim'e ulaşınca o da Şevkî'ye aşağıdaki şu beyitlerle karşılık vererek üzüntüsüne ortak olduğunu ifade etmiştir. (Tavîl):

عَجِبْـتُ لِلنِّيـلِ يَـدْرِي أَنَّ بُلْبُلَـهُ صَادٍ وَيَسْقِي رُبَـا مِصْـرَ وَيَسْـقِينَا

وَاللهِ مَا طَـابَ لِلأَصْـحَابِ مَـوْرِدُهُ وَلَا ارْتَضَـوْا بَعْـدَكُمْ مِـنْ عَيْشِـهِمْ

لَـمْ تَنْـأَ عَنْـهُ وَإِنْ فَارَقْـتَ شَـاطِئَهُ وَقَـدْ نَأَيْنَـا وَإِنْ كُنَّـا مُقِيمِينَـا [1]

1- Bülbülünün susamış olduğu halde Nil'in Mısır'ın (yeşil) tepelerini ve bizleri suladığına şaşıyorum.

2- Dostlara ona (Nil'e) gelmek tatlı olmadı(gelmediler) ve sizden sonra rahat yaşamlarına razı gelmediler.

3- Sen sahilinden ayrılsan da ondan uzaklaşmadın, biz yanında olduğumuz halde ondan uzaklaştık.

Bu beyitlerde Hâfız İbrâhim her ne kadar Mısır'da olsalar da arkadaşlarının uzak olması nedeniyle kendilerine de hayatın tatlı olmadığını dile getirmiştir. Ona göre burada asıl olması gerekenlerin bulunmadığı halde bu koca nehrin buna nasıl katlanıp diğer insanları ve tabiatı suladığını hayretler içerisinde izlediğini anlatıyor.

Daha sonra şâirin yüreğine su serperek, gerçek anlamda bu tatlı sudan uzak olanların kendileri olduğunu ancak Şevkî'nin uzaklarda olsa da aşkıyla beraber sanki sahillerinde olduğunu ifade etmiştir.

Sürgünde kaldığı süre zarfında Arap-İslâm tarihi ve medeniyetinin yanında daha çok vatanına duyduğu özlemi dile getiren şâirin, ne gariptir ki kendisinin beş yıl boyunca ülkesinden uzak kalmasına neden olan dönemin yönetimi veya destekçilerini eleştirmemesi de yadırganan bir durum olarak değerlendirilmiştir. Buna yönelik; Şevkî'nin bir an önce vatanına dönme isteği dolayısıyla da siyasi iradeyle iyi geçinmek zorunda olduğu tezinin öne sürülmesi, bir zayıflık olarak değerlendirilmiş, bu evredeki edebî mahsul, teslim olma ya da en hafif tabirle yumuşaklık olarak

görülmüştür.[444] Ancak bu konu şâirin tercihi olduğu, sanat anlayışının sorgulanması sağlıklı bir değerlendirme olmadığı kanaatindeyiz.

Kısacası yukarıdaki beyitlerden de hareketle; saray hayatındaki dönemde genel anlamda rastlanmayan bu durum, Şevkî'nin içinde kabaran hasret duygularını açık olarak kelimelere döktüğü bu tarz şiirleri, Arap edebiyatı tarihçileri nezdinde şâir adına yeni bir dönemin başlayacağının habercisi olarak değerlendirilmiştir.[445]

2.4. Müveşşahâtü Sakru Kureyş Kasidesi

Müveşşah kelimesi sözlükte; *iki tarafı da süslenmiş gerdan,*[446] *omuzdan sarkıtılan ve koltuk altına kadar inen iki parçalı süslü kuşak kemer*,[447] gibi anlamlarda kullanılır. Terim olarak ise farklı tanımları yapılmıştır; geleneksel Arap şiirinin çoklu kafiye ve farklı vezinlerinden ayrılan,[448] şarkı için yazılan şiir, kaside,[449] şiirde iki temel sanatı kendisinde barındıran coşkulu beyitlere verilen isim olarak kabul edilmiştir.[450]

Bu şiir türünün menşei hakkında Arap edebiyatçıları arasında birçok tartışıma yapılmıştır.[451] Ancak burada bir hususa işaret etmekte yarar vardır; müveşşaha beyitleri yalnızca bir temayı işlemekle sınırlı kalmamış klasik Arap edebiyatında var olan temaların tamamını farklı şekilde işlemiştir. Yalnız bu temada coşku ön planda olduğundan mersiye teması daha az işlenmiştir.[452]

Remel bahrinde yazılan ve 132 beyitten oluşan bir kasidedir. Bu beyitlerde şâir, Endülüs Emevî devletinin kurucu olan Ebu'l-Mutarrif Abdurrahmân ed-Dâhil b. Muâviye b. Hişâm'ın hayatının ne zorluklarla geçtiğini anlatmıştır. Onun Abbâsi devletinin elinden nasıl kurtulup Mağrib'e geldiğini oradan da Endülüs'e geçip temelleri sağlam olan yeni bir devlet ve medeniyet inşa ettiğini akıcı bir üslupla ifade

---

[444] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 174-175.

[445] el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 94.

[446] Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, "vşh" 3/255.

[447] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "vşh" 224.

[448] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 838.

[449] el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 813.

[450] Nedîm Ali Dervîş, *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye* (Halep: Mat'ba'tü'ş-Şark, 1955), 17.

[451] Müveşşah'ların doğup gelişmesiyle ilgili tartışmalar için bk. el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*; Dervîş, *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye*; Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldûn, *Mukaddime* (Beyrut: Dârü'l-Er'kam b. Ebî'l-Er'kam, 2001); el-İskenderî vd, *el-Mufassal fî târîhi'l-edebi'l-'Arabî*.

[452] Muhammed Zekeriyyâ Annânî, *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye* (Riyad: el-Elûke, 1988), 41 ve sonrası.

etmiştir. Müslümanların bu devlet sayesinde asırlarca dünyaya ilim ve medeniyet yaydığını anlatarak, yeni nesilleri teşvik etmeye, atalarının yolunu takip etmek suretiyle dünyaya tekrar hâkim olacaklarını anlatmaya çalışmıştır.[453]

Bu şiirde Ahmed Şevkî, doğuda Abbâsî devletinin kurucularından kaçıp batıda yeni bir devletin temelini atan bu şahsiyete duyduğu hayranlığını ortaya koymuştur. O, bu kasideyi yazarken Arap edebiyatına yeni bir tür olan *destansı şiir* türünü kazandırmıştır.[454] Şâir bu vesileyle yeni devletin temellerini atan ilk hükümdarın hatırasına sahip çıkarak onunla gurur duymuştur.

Şâir, kendisi gibi gurbette olan ve vatanından koparılmış bir şekilde ayrılık acısı çeken halifeyle arasında bir bağ kurmuştur. Kanaatimizce ed-Dâhil'in de kendisi gibi şâir olması nedeniyle bu bağın güçlendiği ve dolayısıyla da böyle bir eserin ortaya çıkmasında bunun etkili bir rol oynadığı gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.[455]

Ahmed Şevkî bu kasideye, içini kavuran vatan özlemini anlatan aşağıdaki girişle başlamıştır. (Remel):

مَـــنْ لِنِضْـــوٍ يَتَنَـــزَّى أَلَمَـــا بَـرَّحَ الشَّـوْقُ بِـهِ فِـي الغَلَـسِ

حَـــنَّ لِلْبَـــانِ وَنَـــاجَى العَلَمَـــا أَيْـنَ شَـرْقُ الأَرْضِ مِـنْ أَنْـدَلُسِ

بُلْبُـــلٌ عَلَّمَـــهُ البَـــيْنُ البَيَـــانْ بَـاتَ فِـي حَبْـلِ الشُّـجُونِ ارْتَبَكَـا

1- Gece karanlığında başına gelen hasret acısından sızlanan bülbüle kim çare bulur?

2- Endülüs ile doğu bir olur mu deyip dağ bayırı ile dertleşip ağlayan.

3- Ayrılık hasreti bülbüle ötmeyi öğretince, dertlerin tuzağına takılmış kalmış.[456]

Kasidenin girişi kendi öz vatanından uzak kalmaya mecbur bırakılan şahsiyetlerin ortak acısını dile getiriyor. Öyle ki şakımayı unutan bülbül bile dile gelip,

---

[453] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/241.

[454] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 145.

[455] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 138.

[456] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/172; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/217.

doğuya olan hasretini haykırıyor. Sadece bununla yetinmeyip Endülüs gibi doğa harikalarının olduğu bir yerde dahi mazisini ve dolayısıyla da ülkesinin bu diyarlarla kıyaslanamayacak kadar güzel olduğunu ifade etmiştir. Burada bülbülden kasıt şâirin bizzat kendisidir. O, buradan da anlaşılabileceği üzere üzüntü ve keder içerisinde bocalamaktadır.

Burada şâir kasidesinin içerisinde doğu toplumlarının gençlerine hitap ederek, doğu toplumlarından gelip batı medeniyetine, adını altın harflerle nakşeden bu önemli şahsiyeti örnek alarak, tarih sahnesinde hak ettikleri konuma ulaşmalarının mümkün olacağını anlatmaya çalışmıştır.

Aşağıdaki beyitler bu durumu anlatmaktadır. (Remel):

يَا شَبَابَ الشَّـرْقِ عُنْـوَانَ الشَّـبَابْ ثَمَـرَاتِ الحَسَـبِ الزَّاكِـيِ النَّمِيـرْ

حَسْبُكُمْ فِي ٱلكَرَمِ المَحْضِ اللّبَـابْ سِـيرَةٌ تَبْقَـى بَقَـاءَ ابْنَـيْ سَـمِيرْ

فِـي كِتَـابِ الفَخْـرِ لِلـدَّاخِلِ بَـابْ لَـمْ يَلِجْـهُ مِـنْ بَنِـي الْمُلْـكِ أَمِيـرْ

فِي الشُّمُوسِ الزُّهْرِ بِالشَّامِ انْتَمَـى وَنَمَـــى الْأَقْمَـــارَ بِالْأَنْـــدَلُسِ

قَعَـــدَ الشَّـــرْقُ عَلَـــيْهِمْ مَأْتَمـــا وَانْثَنَـى الْغَـرْبُ بِهِـمْ فـي عُـرُسِ

1- Ey doğunun gençleri, gençliğin baharı; saf ve temiz asaletin meyveleri/evlatları,

2- Gece ve gündüzün kaldığı gibi saf kalan, temiz ve cömert birinin hayatı size yeterdir.

3- Dâhil (Abdurrahman) için fahr kitabında bir bölüm vardır. Ona hiçbir kralın oğlu girmemiştir.

4- Soyu Şam'daki parlayan güneşlere uzandı ve Endülüs'teki Ay'ları da geliştirdi.

5- Doğu oturarak ona ağıt yaktı, batı ise düğünlerle ile üstüne büküldü.[457]

Bu beyitlerde Şevkî, doğu toplumlarındaki genç nesillere seslenerek kendi içlerinden çıkan ve tek başına mücadele ederek batıda muazzam bir devlet kuran şahsiyetin yolunu takip etmelerini istemektedir.

[457] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/172; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/217.

Şâire göre imkânsız diye bir şey yoktur. O, insanın kendisine örnek alacağı kişilerin hayatına bakarak istediği hedeflere ulaşmasına engel ne varsa bunları bertaraf edebilecek güce ve kapasiteye sahip olduğunu ifade eder. Bunu en güzel örneğiyle Endülüs Emevî devletinin kurucusu olan Sakrû Kureyş yapmıştır. O, bütün zorluklara göğüs germiş, azmini her daim canlı tutarak temelleri sağlam olan bir hükümdarlık inşa etmekle kalmamış, tüm batının hayran kaldığı bütün alanlarda eşsiz icraatlar gerçekleştirmiştir.

Ahmed Şevkî bu derece hayran olduğu Emîr'in kabrini sürgünde kaldığı sürede ziyaret etmek istemiş,[458] ancak kabrinin yok olup gittiğini ancak bununla birlikte bütün bunları gerçekleştiren birinin mezarının bilinmemesinde bir zarar olmayacağını da yine aşağıdaki beyitlerde güzel bir şekilde ifade etmiştir. (Remel):

كُنْــتَ صَــقْراً قُرَشِــيًّا عَلَمًــا مَــا عَلَــى الصَّـقْرِ إِذَا لَـمْ يُـرْمَسِ

إِنْ تَسَــلْ أَيْــنَ قُبُــورُ ٱلْعُظَمَــا فَعَلَــى الأَفْــوَاهِ أَوْ فِــي ٱلأَنْفُــسِ

كَــمْ قُبُــورٍ زَيَّنَــتْ جِيــدَ الثَّــرَى تَحْتَهَا أَنجَسُ مِـنْ مَيْـتِ الْمَجُـوسِ

1- Sen Kureyş'in seçkin şahiniydin, Şahin'in kabre konulmaması (kabrinin bilinmemesi) ona bir zarar vermez.

2- Eğer büyüklerin kabri nerede diye sorarsan, onlar dillerde ve gönüllerdedir.

3- Toprakları güzelce süslenmiş nice kabirler vardır ki altında bulunanlar, Mecusilerden daha necistir.[459]

Yukarıdaki beyitlerde şâir, bir kez daha bu büyük halifeye olan hayranlığını anlatıyor. Ona göre bu kadar başarılı olmuş bir şahsiyetin kabri/mezarının bilinip bilinmemesinin hiçbir önemi yoktur. Zira o, yaptıklarıyla daima dillerde ve gönüllerde hatırlanmakta ve bu da zaman ve mekân kaydına bağlı olmaksızın devamlılık arz etmektedir.

Akabinde şâir, sanki buna itiraz eden birileri varmış gibi tahayyül ederek *"nerede bunların yattıkları yer?"* sorusunu farazi olarak sormuş ve yine kendisi buna cevap

[458] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 144.

[459] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/178; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/224.

olarak; nice güzelce tezyin edilmiş olan kabirlerde yatanların, ateşe tapanlardan daha da kötü olduklarını dile getirmiştir.

2.5. Annesine Yazdığı Mersiye

Ahmed Şevkî sürgüne gönderildiği zaman annesi ona bu yolculuğunda eşlik etmemiş, Mısır'da kalmayı tercih etmiştir. Oğlu ve torunlarıyla beraber bu zorlu yolculuğa neden katılmadığıyla ilgili farklı nedenler zikredilmiştir. Hasta ve yaşının ilerlemiş olması, sürgünde mali külfetin çok olması ve kendince en önemli sebeplerden birisi de savaşın kısa zamanda biteceğine olan inancı, onu bu yolculuğa çıkmaktan alıkoyan sebeplerden sayılmıştır.[460]

Birinci dünya savaşı bitip sürgüne gönderilenlerin yurda dönme izni çıktığı haberi yayılınca şâirin annesi de bunu duymuştur. Fakat hasta ve yaşlı kalbi bu sevince yenik düşmüş, önce şiddetli hastalığa yakalanmış daha sonra da ciğer paresini göremeden hayata gözlerini yummuştur.[461]

Şevki Barselona'dan ayrılmadan önce kalbine zehirli bir ok gibi saplanan bu kara haberi almış, bu durum karşısında şaşkın ne yapacağını bilmez bir halde, nasıl da doğu ile batının bu kadar kısa zamanda annesin ölüm haberini verdiğine hayretler ederek Allah'a yönelmiş ve ilgili mersiyeyi yazmıştır. Şâir, sürgünde kaldığı süre zarfında annesini sürekli anmış, onun bir an bile zihninden çıkmadığını ifade etmiştir.[462]

Hüseyin Şevkî'nin dediğine göre babası bu mersiyeyi, kendilerinin Endülüs'ten vatan toprağına dönme izinleri çıktığı esnada annesinin ölüm haberini alınca ifade etmiştir. Fakat şiddetli hüznünden dolayı şâir bu kasideyi yayınlamamıştır. Oğlu, bu mersiyenin şâirin vefatından sonra kendileri tarafından diğer mersiyelerle beraber dîvâna eklendiğini ifade etmiştir.[463]

Şâirin bu mersiyeyi, kara haber kendisine ulaştıktan sonra, kısa bir zamanda yazdığı yine kaynaklarda mevcuttur.[464] Ahmet Şevkî bu mersiyeyi kaleme alırken her zaman kendisine hayran olduğu Abbâsî dönemi şâiri el-Mütenebbî'nin ninesine

---

[460] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 112.

[461] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 347.

[462] Abdulvehhab, *İsnâ 'aşere âmen fî sühbeti Emîrü'ş-Şu'arâ*, 31-32.

[463] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 156.

[464] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/532; Şevkî, *Ebî Şevkî*, 156.

yazdığı mersiyeden ilham almıştır. Zira her iki mersiyenin ortak noktası evlatlarının yurda dönüş haberini alanların bu sevinçli habere kalplerinin dayanamaması ve bunun neticesinde hayatlarını kaybetmeleridir.[465]

Bu mersiyenin hasret kalınan anneye yazılması gereği içten gelerek yazıldığı, yapmacıktan uzak, kalbin derinliklerinden gelen lafızların dile dökülmesiyle ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu mersiyenin tamamı 52 beyitten oluşmaktadır. Burada mersiyenin tamamı değil yalnızca giriş kısmından bir bölüm verilecektir.[466]

Giriş bölümü aşağıdaki gibidir. (Mütekârib):

إِلَى اللهِ أَشْكُو مِنْ عَوَادِي النَّوَى ... أَصَابَ سُوَيْدَاءَ الفُؤَادِ وَمَا أَصْمَى

مِنَ الَهاتِكَاتِ القَلْبَ أَوَّلَ وَهْلَةٍ ... وَمَا دَخَلَتْ لَحْماً وَلَا لَامَسَتْ

تَوَارَدَ وَالنَّاعِي فَأَوْجَسْتُ رَنَّةً ... كَلَاماً عَلَى سَمْعِي وَفِي كَبِدِي

فَمَا هَتَفَا حَتَّى نَزَا الجَنْبُ وَانْزَوَى ... فَيَا وَيْحَ جَنْبِي كَمْ يَسِيلُ وَكَمْ يَدْمَى

طَوَى الشَّرْقَ نَحوَ الغَرْبِ وَالْمَاءَ ... إِلَيَّ وَلَمْ يَرْكَبْ بِسَاطاً وَلَا يَمَّا

أَبَانَ وَلَمْ يَنْبِسْ وَأَدَّى وَلَمْ يَفُهْ ... وَأَدْمَى وَمَا دَاوَى وَأَوْهَى وَمَا

زَجَرْتُ تَصَارِيفَ الزَّمَانِ فَمَا يَقَعْ ... لِيَ اليَوْمَ مِنْهَا كَانَ بِالأَمْسِ لِي

1- Kalbin derinliklerine isabet edip de öldürmeyen bir oktan, engellerden (beklenmeyen durumdan) Allah'a şikâyet ediyorum.

2- İlk anda kalbin yırtıklarından, ete(beden) karışmayan ve de kemiğe dokunmayandan.

3- Ölüm haberi ardarda geldi, ciğerimde yara olduğu halde, kulaklarımda ondan bir söz yankılanması hissettim.

4- O haberi aldığında kalp sıçradı da içine büzüldü, kalbime yazıklar olsun ne kadar da akıp ne kadar da kanıyor.

[465] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 105-106.

[466] Kasidenin tamamı için dîvânda ilgili yerlere müracaat edilebilir.

5- Denize ve halıya binmediği halde bana doğuyu batıya, suyu da toprağa dürdü (haberi hızlıca getirdi)?

6- İfade etti de konuşmadı, ödedi de hakkını vermedi, kanattı da tedavi etmedi, zayıflattı ve onu onarmadı.

7- Kaderin zorluklarını tahmin ettim de bu başıma gelenler dün bana hayal gibiydi.[467]

Ahmed Şevkî bu beyitlerde annesine olan sevgisini dile getiriyor. Zira o, sürgüne giderken arkasında hasta validesine kavuşma ümidini hiçbir zaman yitirmediği ifade edilmişti.

Ölüm karşısında ilk çağlardan itibaren insanoğlu etkilenmiş, duyduğu bu haberin karşısında aciz kalmış, acısını bir nebze dindirmek için bu konuda şiirler yazmıştır. Şâir de kendisine ulaşan bu haber karşısında derin bir üzüntü yaşamıştır. Zira sürgünden yurduna dönme izni çıkmış, sevdiklerine kavuşma vakti gelmiştir. Bu sevincin verdiği aşkla vatanına kavuşmayı beklerken kendisine bu acı haberin gelmesi onu derinden yaralamış, o da bu mersiyeyi kaleme almıştır. Şâir yazdığı şiirde kabine ok gibi saplanan kara haberin bedenindeki etine ve kemiğine dokunmadığı halde içini parçaladığını, ciğerlerinin bu haberin ulaşmasıyla yara aldığını dile getirmiştir.

Sonraki beyitlerde kalbinin büklüm büklüm olduğunu, bu nedenle de şiddetli bir şekilde kanadığını, kara haberin gemiye ve uçan halıya binmediği halde nasıl da doğuyla batıyı süratli bir şekilde aşarak çabucak uzak diyarlara ulaştığına hayret ettiğini bu durumu şaşkınlıkla karşıladığını ifade ediyor. Kendisine bu haberi getirenin suskun kaldığını, gönlünü zayıflatarak onarmadığını onu bu şekilde bıraktığını anlatarak, devamında da başına gelen bu durumu önceden tahmin ettiğini ancak bunu kabullenemediğini, başına gelen musibetin eski günlerinde hayalden ibaret olduğunu anlatmıştır

[467] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/114; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/532.

IV. BÖLÜM

HALK ŞÂİRİ AHMED ŞEVKÎ

Endülüs'te geçirilen beş yıl şâir için oldukça sıkıntılı ve zor geçmiş, bu süre zarfında bir yandan vatan hasreti diğer taraftan geride bıraktığı sevenleri, özellikle annesi her daim gönlündeki yerini ve canlılığını korumuştur.

Esaretin bitmesiyle ülkesine dönen Şevkî, vatan evlatlarının sömürgeciliğe karşı çıkarak ülkeleri uğruna akıttıkları kanla sulanan bağımsızlık mücadelesinin ortasında kendisini bulmuştur.[468] Limanda ve Kahire'de kendisini coşkuyla karşılayan bu mücadelenin kahramanlarına şiiriyle destek olma vaktinin geldiğini, nefsinin derinliklerinde var olan sevginin artık ortaya çıkması gerektiğinin bilincine vararak bu yolda tüm benliğiyle adım atmaya başlamıştır.

Onun için artık saray hayat değil halkın taleplerini dile getirmek öncelikli hale gelmiş,[469] kimseye muhtaç olmayacak kadar servet sahibi olması da bunu kolaylaştırmıştır. İşte bundan sonra halkın taleplerini yüksek sesle dile getirme hususunda kimse onunla boy ölçüşemez olmuştu.[470]

Aslında şâir sürgünden döndükten sonra belli bir müddet içine kapanmış, şiir yazmamıştır. Ancak bu suskunluğu çok sürmemiştir. Zira o, yeni ruh hali ve gerçekleştirdiği seyahatler sayesinde kendisini ve şiirini daha da ileriye götürme imkanına kavuşarak üzerindeki kırgınlığı atmıştır. Bu bağlamda o, Suriye, Lübnan Türkiye ve Fransa olmak üzere birçok yere geziler yapmış, kendini geliştirmiştir.[471]

Kısacası artık sarayın değil halkın şâiri olan Şevkî, vatan evlatlarının isteklerini dile getirerek kendine yepyeni bir yol çizmiştir. Klasik dönemin kalıplarını kullanmakla beraber, kendine has üsluplar geliştirmek suretiyle hayatının kalan kısmını bu minvalde sürdürmüş ve milletine faydalı olacak beyitler yazmıştır.[472] O,

---

[468] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 112.

[469] el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 984.

[470] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 112.

[471] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 214.

[472] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 118.

artık sadece klasik arap edebiyatını tercih eden değil yenilikçi bir şâir olmayı seçmiştir. [473]

1. Halk Şâiri Olarak Ahmed Şevkî'nin Şiir Temaları

Ahemed Şevkî sürgünden döndükten sonra hayatında yeni bir sayfa açmış, saray dönemi olan yetişme evresinde seçtiği yaşam tarzını terk etmiştir. Bu dönemde eski alışkanlıklarına veda ederek gerçek anlamda hizmet edilmesi gereken vatan ve onun değerli halkına şiirini vakfetmiş, ömrünün sonuna kadar bu minval üzere yaşamıştır.

Şâir, bu dönemde klasik Arap edebiyatında olmayan bazı yenilikler getirmeye çalışan ve bu alanda hatırı sayılı bir başarı elde ettiği herkes tarafından kabul edilen bir gerçek olan Ahmed Şevkî'nin, özellikle de "Paris" ismiyle kaleme aldığı kasidesi,[474] dikkate değerdir. Şâir yine Paris'te bulunan meşhur "Gab Bolon parkı"[475] na atfen kaleme aldığı bir başka şiiriyle de yenilikler ortaya koymuş ve bu alanda kendi adına orijinal tarzda beyitler nazmetmiştir.[476]

Hayatının geriye kalan kısmında Mısır ve Arap halklarının mücadelesini konu edinen beyitler yazarak idame ettiren şâirin şiirleri ve klasik şâirlerin yazdıkları beyitlerde geçen doğu kelimesiyle ile kastedilen Arap ve İslâm âlemi olmuştur.[477] Şevkî'nin bu dönemde işlediği temalar aşağıda verilmeye çalışılacaktır.

Bu dönemde Şevkî, Arap devletlerinin ve Arap milliyetçiliğinin resmî ideolojisinin adeta sesi olmuş, hayatının ilk evresinde Osmanlı ve sultanlarını öven şahsiyetlerin yerini Arap ve doğu halkları almıştır.[478] Artık Halife makamının yerine Arap halklarını öven şâir, onları, ülkelerinin bağımsızlığını kazanmak için mücadeleye teşvik eden kasideler nazmetmiştir. O, aynı dili konuşan toplumları; akraba, üzüntü ve yaraları sarmada kardeş olarak kabul etmiştir.

Şevkî, bundan sonraki hayatında sanatını halkın talepleri doğrultusunda dile getirmeye gayret eden bir şâir portresi çizmeyi kendisine ilke edinmiş, ömrünün

---

[473] Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 499.

[474] Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/79; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/126.

[475] Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/26; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/74.

[476] Yazıcı, "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid", 183.

[477] Ahmed Muhammed el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1981), 14.

[478] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 54.

sonuna kadar bu şekilde bir hayat sürmüştür. Bu, daha önce klasik tarzda şiir yazan edebiyatçıların yapmadıkları veya dönemin şartları neticesinde farkına varamadıkları bir yenilik olarak Şevkî tarafından modern Arap edebiyatına kazandırılmıştır.[479]

Şâir, bu dönemde yazdığı beyitlerle Arap toplumunun ortak vicdanını doğru ve gerçekçi bir şekilde ele alma gayreti içine olmuştur. Bu durum, sanatında yeri geldiğinde açık bir şekilde hem işlemiş hem de düzenlenen törenlerde bunu anlatan şiirler yazarak dillendirmiş, anlatmıştır.[480]

Ahmed Şevkî'yi bu zaman diliminde diğer şâirlerden ayıran özelliklerden birisi de onun herhangi bir parti taraftarlığı yapmamış olmasıdır. Şâirin temel felsefesi kendi ulusu ve bütün Arap halklarının lehine olan uygulamaları desteklemek, aleyhte olanları da uygun bir dille, kimseyle düşmanlık etmeden eleştirmek olmuştur.[481]

Aşağıda bu dönemde işlediği şiir temaları ele alınacaktır.

1.1. Vatan Sevgisi

Sözlükte vatan kelimesi; *oturulan yer, yerleşmek, yurt edinmek,*[482] *kendini bir şeye alıştırmak, inek ve koyunların bağlandığı yer,*[483] gibi anlamlarında kullanılmaktadır.

Vatan kişinin doğduğu yetiştiği yer,[484] ataların yattığı toprak ve dostların bulunduğu bölgeye verilen isimdir.[485] siyasi ve duygusal anlamada bağlı bulunduğu Arapçada *beled* ve *dâr* olarak tabir edilen mekâna verilen isimdir.[486] O sadece bir kara toprak parçasından ibaret değil, insanın kalbinin attığı yerdir.

Vatan kavramı klasik ve modern dönemlere göre farklılaşmış, önceleri ev, kabile, oturulan yer gibi dar ve sınırlı alanlar için kullanılırken, hayatın hızla değişmesiyle bu kavram genişlemiş, insanın doğup büyüdüğü veya aidiyet duygusuyla bağlı olduğu yer anlamında kullanılmıştır.

---

[479] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 55.

[480] el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 13.

[481] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 410.

[482] el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 940.

[483] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "vtn" 1116.

[484] el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 940.

[485] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 384.

[486] Mustafa Çağrıcı, "Vatan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/563.

Vatan Şiiri/Milli Şiir: Memleketi öven, özlemi anlatan ve çeşitli edebi dönemler boyunca Arap edebiyatında ortaya çıkan şiir türüdür. Bu tema Endülüs şiirinde, Abbâsilerde ve hatta Câhiliye döneminde terk edilmiş konaklama yerleri olan atlâl/harabelerin konu edildiği şiirlerde görülmektedir.[487]

Bu şiir çeşidi modern öncesi dönemde de mevcuttu. İslâm'dan önceki Câhiliye şiirinde bu tema, dönemin şartlarına uygun olarak şâirler tarafından kasidelerinde kendisine yer bulmuştur.[488] İnsan fıtratı gereğince bütün toplumlarda sıla hasreti çeken edebiyatçılar tarafından gerek şiir alanında olsun gerekse de nesir alanında buna benzer yapıtlar/eserler kaleme alınmıştır.

Modern çağda, Arap ülkelerinin yabancı ülkeler tarafından sömürgeye maruz kalması sonucu gelişen milli şiir, aynı zamanda Arap ülkelerinin içinden geçtiği/içinde bulunduğu zorlu ekonomik ve siyasi koşulların ürünü olarak kabul edilmektedir.

Şâirimiz Ahmed Şevkî de vatan kavramını şiirlerinde ele almış ve vatanına olan düşkünlüğünü dile getirmiştir. Onun, vatanını ne derecede sevdiğini anlamak açısından bu kelimeyi şiirlerinde ne derecede kullandığına bakmak yeterli olur. O, vatan kelimesini müfret olarak 39 cemi olarak ta 45 defa zikrederek bu konuda ulaşılması güç bir ilki gerçekleştirmiştir.[489]

Kimi Arap yazarlar onun bütün hayatı boyunca vatan şâiri olduğunu savunmuş,[490] bazıları daha da ileri giderek onun sürgün edilmesinin nedenini vatansever olmasıyla ilişkilendirmiştir.[491] Bazı yazarlarca sürgün döneminin onun şiir yeteneğini geliştirmesine vesile olduğu dolayısıyla da hayatının sonlarına doğru bu alanda yazdıklarıyla zirveye çıktığı kabul edilmiştir.

Aslında Ahmed Şevkî, sürgünden önce de Mısır dışındaki Arap ülkelerinde yaşanılan sömürgeciliğe karşı koyan halkların sesi olmuştur. Zira 1912 yılında Kızılay'ın Libya halkını İtalyanlara karşı verdiği mücadelede destek vermeleri için başlattığı kampanyaya şâir, zengin iş adamlarını bu yardıma koşmaya davet eden

---

[487] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 2/567.

[488] el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 10.

[489] Muhammed el-Hâdî et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât* (Tunus: Menşurâtü'l-Câmiatü't-Tûnusyye, 1981), 553-554.

[490] er-Râfiî, *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısr*, 46.

[491] el-Hûfî, *Vataniyyet Şevkî*, 90.

şiirler yazmıştır.[492] Aynı şekilde o, İtalyan donanması 1912 yılında Beyrut'u bombaladığında onlara karşı kahramanca karşı koyan Lübnan halkının kahramanlıklarını yazdığı şiirlerle övmüş sömürgecileri de zemmetmiştir.[493]

Ahmed Şevkî sürgünde kaldığı süre zarfında vatan hasretini kalbinin derinliklerinde hissetmiştir. Önceleri Arap milletçiliğini sadece meth ettiği Hidivlere, Osmanlı sultanlarına yazdığı beyitlerinin içerisine kıyıda köşede serperek veya peygambere yazmış olduğu naat diye tabir edilen şiirlerde dillendirmiş onun için müstakil beyitler yazmamıştır.

Şâirin bu yeni dönemindeki hayatı incelendiğinde onun halkla yakınlaştığı açık bir şeklide kendini göstermiştir. Yazdığı şiirlerde önceliğinin değiştiği zira bu dönemde fertlerin değil toplumun maslahatlarını önceledeği mülahaza edilmektedir.[494] İlham perisi, bu dönemde şâire sadece doğup büyüdüğü halkın milliyetçiliğini değil bütün Arap coğrafyasını sesi olmasını ister gibi onun ruhunu okşamış artık günlük olarak yazdığı ve gazetelerde çıkan bütün şiirleri aynı dili konuşan halkların sesi olmuştur. Dolayısıyla da sevinçleriyle sevinip üzüntülerini paylaşan kasideler yazmıştır.[495]

Vatan şiirleri bu zaman diliminde Şevkî ile beraber en zirve noktasına ulaşmıştır. O, doğu toplumlarını bir aile gibi gördüğü için sadece bir ülkeyi veya şahsı değil de bütün İslâm âlemini yekvücut olarak kabul etmiş, dertleriyle dertlenmiş sevinçlerine ortak olup sevinmiştir. [496]

Bu konuda hiçbir şâirin onun seviyesine ulaşamadığı söylenebilir. Zira Arap toplumlarının tamamı onun vatan sevgisini, günlük olaylar hakkında yazdığı ve yayınladığı beyitlerin üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Birinci dünya savaşından önce bu konuda ön saflarda yer alan Nil şâir'i Hâfız İbrahim Arap ülkelerinin toplanıp

---

[492] Bu konuda yazdığı şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/116.

[493] Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/127.

[494] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 66-67.

[495] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'âsri'l-hadîs*, 144.

[496] er-Râfiî, *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısr*, 44.

"Emîrü'ş-Şuarâ" unvanının verildiği törende bunu ilk kabul edenlerin arasında yer almıştır.[497]

Ahmed Şevkî, sürgünden sonraki hayatında bütün ulusal liderlerle sıkı sıkıya bir bağ içinde olmuş,[498] fakat belirli bir zümre veya partinin taraftarlığını yapmamış, herkese eşit mesafede durmuş, ömrünün geri kalan kısmını Mısır ve İslâm âlemindeki olayları takip etme ve elinden geldiği kadar birleştirici bir rol üstlenmeye çalışmıştır.[499] Onun, bu dönemde yazdığı methiye ve mersiyeler önceki hayatından farklı olarak başta ülkesi olmak üzere diğer Müslüman toplumlarındaki siyasi, vatansever, reform ve sömürgeciliğe karşı koyan şahsiyetler için olmuştur. Zira o, artık sarayın etkisinden kurtulmuş, oradaki vazifesinden ayrılmıştır. Bunun sonucunda halkla birlikteliği artmış ve tecrübelerinin artmasıyla da eski alışkanlıklarını bırakarak gerçek anlamda tüm doğu toplumlarının şâiri olmuştur. [500]

Aşağıda Ahmed Şevkî'nin bu dönemde vatanını ne kadar sevdiğini anlatan, siyasi partilerin iktidar mücadelesi neticesinde, elde edilen kazanımların neredeyse yok olmaya bırakıldığı bir dönemde onları uyaran ve yaptıklarının yanlış olduğunu anlatan bir şiiri örnek olarak verilmiştir. (Recez):

إِلَامَ الخُلْـــفُ بَيْـــنَكُمُ إِلَامَـــا ... وَهَـذِي الضَّـجَّةُ الكُبْـرَى عَلَامَـا

وَفِـــيمَ يَكِيـــدُ بَعْضُـــكُمُ لِـــبَعْضٍ ... وَتُبْـــدُونَ العَـــدَاوَةَ وَالخِصَـــامَا

وَأَيْـنَ الفَـوْزُ لَا مِصْـرُ اسْـتَقَرَّتْ ... عَلَـــى حَـــالٍ وَلَا السُّـــودَانُ دَامَـــا

وَأَيْـــنَ ذَهَبْـــتُمُ بِـــالحَقِّ لَمَّـــا ... رَكِبْـــتُمْ فِـــي قَضِـــيَّتِهِ الظَّلَامَـــا

لَقَـدْ صَـارَتْ لَكُـمْ حُكْمـاً وَغُنْمـاً ... وَكَـانَ شِـعَارُهَا الْمَـوْتَ الزُّؤَامَـا

وَثِقْـــتُمْ وَاتَّهَمْـــتُمْ فِـــي اللَّيَـــالِي ... فَـــلَا ثِقَـــةً أَدَمْـــنَ وَلَا اتِّهَامَـــا

شَـبَبْتُمْ بَيْـنَكُمْ فِـي القُطْـرِ نَـاراً ... عَلَـــى مُحْتَلِّـــهِ كَانَـــتْ سَـــلَامَا

إِذَا مَـــا رَاضَـــهَا بِالعَقْـــلِ قَـــوْمٌ ... أَجَـدَّ لَهَـا هَـوَى قَـوْمٍ ضِـرَامَا

---

[497] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 83.

[498] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/5.

[499] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 420.

[500] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/10.

تَــرَامَيْتُمْ فَقَــالَ النَّــاسُ قَــوْمٌ ... إِلَــى الخِــذْلَانِ أَمْــرُهُمُ تَرَامَــى

وَكَانَـتْ مِصْـرُ أَوَّلَ مَـنْ أَصَـبْتُمْ ... فَلَـمْ تُحْـصِ الجِـرَاحَ وَلَا الكِلَامَـا

إِذَا كَــانَ الرُّمَــاةُ رُمَــاةَ سُــوءٍ ... أَحَلّــوا غَيْــرَ مَرْمَاهَــا السِّــهَامَا

أَبَعْـدَ العُـرْوَةِ الـوُثْقَى وَصَـفـٍّ ... كَأَنْيَــابِ الغَضَــنْفَرِ لَــنْ يُرَامَــا

تَبَــــاغَيْتُمْ كَــــأَنَّكُمُ خَلَايَــــا ... مِـنَ السَّـرَطَانِ لَا تَجِـدُ الضِّـمَامَا

أَرَى طَيّــارَهُم أَوْفَــى عَلَيْنَــا ... وَحَلّــقَ فَــوْقَ أَرْؤُسِــنَا وَحَامَــا

وَأَنْظُرُ جَيْشَـهُمْ مِـنْ نِصْـفِ قَـرْنٍ ... عَلَـى أَبْصَـارِنَا ضَـرَبَ الخِيَامَـا

فَــلَا أَمَنَاؤُنَــا نَقَصُــوهُ رُمْحــاً ... وَلَا خُوَّانُنَــــا زَادُوا حُسَــــامَا

وَنَلْقَــى الجَــوَّ صَــاعِقَةً وَرَعْــداً ... إِذَا قَصْــرُ الــدُّبَارَةِ فِيــهِ غَامَــا

إِذَا انْفَجَـرَتْ عَلَيْنَـا الخَيْـلُ مِنْـهُ ... رَكِبْنَـا الصَّـمْتَ أَوْ قُـدْنَا الكَلَامَـا

فَأَبْنَــا بِالتَّخَــاذُلِ وَالتَّلَاحِــي ... وَآبَ مِمّــا ابْتَغَــى مِنَّــا وَرَامَــا

مَلَكْنَــا مَــارِنَ الــدُّنْيَا بِوَقْــتٍ ... فَلَـمْ نُحسِـنْ عَلَـى الـدُّنْيَا القِيَامَـا

طَلَعْنَــا وَهِــيَ مُقْبِلَــةٌ أَسُــوداً ... وَرُحْنَــا وَهِــيَ مُــدْبِرَةٌ نَعَامَــا

وَلِينَـا الأَمْـرَ حِزْبـاً بَعْـدَ حِـزْبٍ ... فَلَـمْ نَـكُ مُصْـلِحِينَ وَلَا كِرَامَـا

جَعَلْنَــا الحُكْــمَ تَوْلِيَــةً وَعَــزْلاً ... وَلَــمْ نَعْــدُ الجَــزَاءَ وَالانْتِقَامَــا

وَسُسْـنَا الأَمْـرَ حِـينَ خَـلَا إِلَيْنَـا ... بِــأَهْوَاءِ النُّفُــوسِ فَمَــا اسْــتَقَامَا

إِذَا التَّصْـرِيحُ كَـانَ بِـرَاحَ كُفْـرٍ ... فَلِـمَ جُـنَّ الرِّجَـالُ بِــهِ غَرَامَــا

وَكَيْـفَ يَكُـونُ فِـي أَيْـدٍ حَـلَالاً ... وَفِـي أُخْـرَى مِـنَ الأَيْـدِي حَرَامَـا

وَمَــا أَدْرِي غَــدَاةَ سُــقِيتُمُوهُ ... أَتِرْيَاقــاً سُــقِيتُمْ أَمْ سِــمَامَا

1- *Aranızdaki bu anlaşmazlık niye niye ve bu büyük gürültü neden?*

2- *Neden birbirinize tuzak kurup düşmanlık ve husumet besliyorsunuz?*

3- Başarı nerede? Ne Mısır istikrara kavuştu ne de Sudan (var olmaya) devam etti?

4- Hakkı nereye götürdünüz? Onun problemini karanlığa yerleştirdiğinizde?

5- Size ganimet ve kazanç oldu, onun şiârı/işareti acil ölüm idi.

6- Güvendiniz ve gecelerde suçlandınız ne güven kalıcıdır ne de suçlama.

7- Sömürgeciye barış olduğu halde aranızda, ülkede ateş tutuşturdunuz.

8- İnsanlar onu akılla yönettiğinde, bazıları ihtiraslarıyla ateşlemeyi yenilediler.

9- Birbirinize atıldınız, insanlar dediler ki bunların işi başarısızlığa savrulur.

10- Mısır ilk vurduğunuzdur! ne korudunuz ne de yarayı iyileştirdiniz.

11- Okçular beceriksiz olduğunda hedeflerinin dışındaki nişangahı vururlar.

12- Güvenilir/sağlam bağ ve aynı saftan sonra, aslanın dişleri gibi iyi olmayacak/düzelmeyecek

13- Birbirinizden nefret ettiniz ve Kanser hücreleri gibi çare bulamadınız.

14- Pilotlarının bizi tatmin ettiğini ve başımızın üzerinde uçtuğunu görüyorum.

15- Ordularının yarım asırdır gözlerimizin önünde çadır kurduklarına bakıyorum.

16- Güvendiklerimiz mızrakla onları azaltmadılar (buna karşın) hainlerimiz kılıçlarını artırdılar.

17- Dübbare sarayı bulutlandığında gök gürültüsü ve yıldırım çarpmış gibi havaya düşeriz.

18- Ondan bize atlılar çıktığında suskunluğa bineriz (sessizliğe gömülürüz) veya bir iş yapmadan konuşmaya devam ederiz.

19- Biz zayıf ve birbirimize söverek döneriz, o, ise dilediği ve arzuladığıyla döner.

20- Bir zamanlar dünyanın zirvesine sahiptik, onu ayakta tutmayı beceremedik.

21- Biz çıktığımızda o, aslanlar gibi geliyordu ve biz gittiğimizde o, deve kuşu gibi kaçıyordu.

22- Parti üstüne parti ile işi ele aldık ne reformist ne de cömert olduk.

23- Yönetimi atama ve görevden almaya dönüştürdük, intikam ve ödül vermeyi aşamadık.

24- Yetki bize bırakıldığında onu nefsin arzularıyla yönettik de düzelmedi.

25- Açıklama/demeç (Mısır'da 28 Şubat diye bilinen partilerin ortak açıklaması) açık küfür ise neden bazı adamlar ona tutkulu bir şekilde tutuldular.

26- Birilerinin elinde nasıl oluyor da helal diğerlerinde ise haramdır.

27- Bilmiyorum, bu sabah panzehir mi yoksa zehir mi içirildiniz.[501]

Bu kaside sürgünden sonra vatanın birliği için bütün partilere hitaben Şevkî tarafından kaleme alınmıştır. Zira 1924 yılında ülkedeki partiler arasında iktidar için birbirlerini boğazlayacak derecede husumetler yaşanmış, her bir grup kendi partisinden olmayanı düşman olarak görmüş ve bu alanda şiddetli tartışmalar, kavgalar yaşanmıştır.[502]

Bu çekişmelerin Mısır'ın birliğine zarar verdiğine inanan Şevkî, bu konuda parti liderlerini ve dolayısıyla da müntesiplerini uyarmıştır. O, aralarında yaşanan bu muhalefetin hem halka hem de vatana zarar verdiğini anlatan şiirler yazmak suretiyle toplumun gerek kanaat önderi olması sebebiyle gerekse de bir vatandaş olarak üzerine düşen vazifeyi yerine getirmiştir. Şevkî, ülkesinin bunları hak etmediğini anlatarak birlik olmaları gerektiği hususunda partileri uyarmıştır. O, koltuk ve kişisel çıkarlar uğruna ülke çıkarlarının yok sayıldığını, bunun kabul edilemez olduğunu uygun bir dille anlatmıştır. Partilerin bu tavırlarının sömürgecilerin hoşuna gittiğini dolayısıyla da yapılan bu yanlışların yeni bir işgalin habercisi olabileceğini ve işgalcilerin iştahını kabarttığını ifade etmiştir.

Şâir bu beyitlerde Arap ülkelerinin görmezden geldiği, sömürgeciliğin altında türlü işkence ve zulme maruz kalan Sudan'a ayrı bir parantez açmıştır. Bu toprağın da vatan toprağı olduğunu, Mısır ile aynı konumda olması gerektiğine işaret etmiş, bağımsızlığına kavuşması gerektiğini dile getirmiştir.[503]

---

[501] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/538.

[502] er-Râfiî, *Şüarâü'l-vataniyye fi Mısr*, 66; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/538.

[503] Ürün, *Ahmet Şevki*, 57.

Ahmed Şevkî'nin bu dönemde yazdığı methiyeler yetişme dönemi olan sürgündeki hayatından öncekilere göre daha içten, lafız ve anlam bakımından daha üstün kabul edilmiştir. O, klasik şâirlerin yaptığı gibi, hazır lafızlardan uzak, her meth edilen için kullanılan kalıpları bırakmış, herhangi bir grup ve zümreye bağlı olmadığı için de kendisinde bulunmayan vasıfları zikretmeden o günkü durum neyse onu kullanmış, bunda da muvaffak olmuştur. [504]

O, şiirlerinde Mısır ile ilgili birçok olayı anlatmış, şanlı geçmişiyle gurur duymuş, parlak geleceğine olan inancını her daim dillendirmiş, ülkesinin zayıflamasına üzülmüş, genç nesilleri vatanlarını savunmaya teşvik etmiştir.[505]

Çalışmanın ikinci bölümünde şâirin sürgün hayatından önce dönemin siyasetine uygun olarak İngilizleri övdüğü örneklerle anlatılmıştı. Fakat şâir kendisinin sürgüne gönderilmesine de sebep olan bu kişileri daha sonra işgalci olarak görmüş ve onlara karşı Mısır halkını mücadele etmeye davet eden şiirler yazmıştır.[506]

1923 yılında Lozan barış antlaşması sırasında ülkesinin doğal hakları göz ardı edildiğinde İngilizlerin izledikleri siyasete karşı çıkmıştır. Şevkî, direnişin önemini dile getiren, özellikle gençlere çağrılar yapan, onlara hakların nasıl kazanıldığını anlatan beyitler yazarak Mısır'ın hak ettiği özgürlüğüne kavuşması için gayret sarf etmiştir. Onun Lozan antlaşmasında dayatılan şartları kabul etmediğini aşağıdaki beyitlerde açıkça ortaya koymaktadır. (Vâfir):

أَتَعْلَمُ أَنَّهُمْ صَلَفُوا وَتَاهُوا وَصَدُّوا الْبَابَ عَنَّا مُوصِدِينَا

وَلَوْ كُنَّا نَجُرُّ هُنَاكَ سَيْفًا وَجَدْنَا عِنْدَهُمْ عَطْفًا وَلِينَا

1- Onların övünüp kaybolduklarını ve bize kapıyı kapattıklarını biliyor musun?

2- Eğer biz orada kılıçlarımızı çekseydik onların yanında şefkat ve yumuşaklığı bulurduk.[507]

---

[504] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 327.

[505] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 33.

[506] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/70; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/269.

[507] Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 275.

Burada şâir, hakların nasıl kazanıldığına dikkat çekerek, ulusların kendi çıkarlarını elde etmek için neye ihtiyaç duyuyorlarsa onun yapılması hususunda topluma gerekli olan bütün yolların denenmesi gerektiğinin altını çiziyor.

Yukarıda anlatılanlar incelendiğinde bu evrede yazılan vatan şiirlerinin, haçlı ordularının İslâm topraklarına düzenledikleri savaşlarda Müslümanları cihada teşvik etmek için yazılan şiirlere benzediği görülmektedir.[508] Zira vatan şiirleri de bu sayede, özellikle gençlerin üzerinde büyük etkiler bırakmış ve onlara gerek manevi gerekse de moral motivasyon açısından güç kuvvet olmuştur.

Ahmed Şevkî'nin vatan sevgisini genç nesillere aşılamak için yazdığı ve içinde aşağıdaki beytin bulunduğu şiiri onun bu konuda ne derece hassas olduğunun anlaşılması açısından dikkat çekicidir. (Remel):

كُنْ إِلَى الْمَوْتِ عَلَى حُبِّ الوَطَنْ مَنْ يَخُنْ أَوْطَانَهُ يَوْماً يُخَنْ

1- Ölüme kadar vatan sevgisi üzerine ol, vatanına ihanet eden bir gün ihanete uğrar (ihaneti bulur).[509]

Bu beyitte şâir bütün şartlarda insanın vatanını sevmesi gerektiğini yeni kuşaklara anlatmaya çalışmıştır. Devamında ise onların, vatana ihanet etmekten uzak durmalarını istemiştir. İhanet edilmesi halinde bir gün bu ihanetin kişinin kendisini de yakalayacağını belirterek bu konuda uyarıda bulunmaktadır.

1.2. Günlük Olaylar

Her milletin tarihinde zaman zaman hayatında önemli olaylar yaşanır. Bunlar bazen olumlu bazen de olumsuz olabilmektedir. Toplumların münevverleri de bu tür olaylar karşısında üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışırlar. Ahmed Şevkî de Mısır'ın önde gelen şahsiyetlerinden olduğundan, sürgünden döndükten sonra bu gibi olaylarla karşı karşıya kaldığında tavrını ortaya koymuştur. O, özellikle de halkın birliğini, beraberliğini bozacak olaylar meydana geldiğinde bu konuda tavrını net olarak ortaya koymuş, din, dil ve mezhep ayrılığı gözetmeksizin halkı sükûnete, beraberliğe davet eden şiirler yazmış, soğukkanlılıktan ödün verilmemesi gerektiğinin

[508] el-'Atvî, *eş-şi'rü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 113.

[509] Kasidenin tamamı 91 beyittir daha fazla bilgi için ilgili yere bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/37.

altını çizmiştir. Bu bağlamda kaleme alınan şiir türü, bir taraftan eğitici rol üstlenirken diğer yandan o toplumda meydana gelen güncel olaylara yer verir. Öte yandan bu tür olaylar dolayısıyla yazılan şiirler zamanla içerisinde meydana geldiği milletlerin tarihini sonraki nesillere aktarma görevini de üslenmiş olurlar. Ancak edebiyatçıların ele aldığı bu konuların tamamının tarihi olacak derecede önemli olduğu da söylenemez. Bunlardan bazıları tarihin derinliklerinde kaybolup gider.[510]

1910 yılında Mısır'da Başbakanlık yapmış olan Kıptilerin önemli liderlerinden/ siyaset adamı Butros Gâli (ö.1327/1910) sömürgecilerin destek ve kışkırtmasıyla Müslüman olduğu iddia edilen birisi tarafından kendisine ateş edilmek suretiyle öldürülmüştür.[511] Yaşanan bu hadise nedeniyle ülkede karışıklıklar baş göstermiş, aynı toplumda yaşayan Müslümanlar ile Kıpti Hristiyanların düşman olma yolundaki huzursuzlukları artmıştır. Bu olayla, aynı vatan içerisindeki insanlar arasında nefret tohumları ekilmek istenmiştir. İşte tam da bunlar hedeflenirken Ahmed Şevkî, yaşamını yitiren meşhur siyasetçiyi yazdığı bir mersiye ile anarak özellikle aşağıdaki iki beyitle Mısır'da insanların yatışmasına destek olmuştur. (Kâmil):

نُعْلِـــي تَعَـــالِيمَ الْمَسِـــيحِ لِأَجْلِهِـــمْ وَيُـــوقِّرُنَ لِأَجْلِنَـــا الإِسْـــلَامَا

الـــدِّينُ لِلـــدَّيَّانِ جَـــلَّ جَلَالُـــهُ لَـــوْ شَـــاءَ ربُّـــكَ وَحّـــدَ الأَقْوَامَـــا

1- Onlar için Mesih'in öğretilerini yüceltiyoruz (değer veriyoruz), onlarda bizim için İslâm'a saygı gösteriyorlar.

2- Din Deyyan olan Allah içindir, Rabbin dileseydi tüm milletleri bir yapardı.[512]

Şevkî'nin yukarıda kaleme aldığı bu iki beyit insanların ibret alıp kendilerine gelmesine, kurulan tuzakların boşa çıkarılmasına vesile olmuştur. O, burada en nihayetinde bütün dinlerin Allah tarafından geldiğini, her din mensubunun diğerine saygı göstermesi sayesinde hayatın yaşanılabilecek seviyeye gelebileceğini anlatmıştır. Şâir, yine bu hoşgörü sayesinde bir arada kaldıklarını dile getirerek

[510] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 41.

[511] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/591.

[512] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/114; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/591.

farklılıkların Allah'ın dilemesiyle olduğuna dikkat çekmiş ve buna rıza gösterilmesine her iki tarafı da davet etmiştir.

Ahmed Şevkî ayrıca dünyada meydana gelen olaylara adeta bir gazeteci gözüyle bakmış yeni çıkan icat ve buluşlar hakkında birçok şiir yazmıştır. Bu bağlamda 1930 yılında Mısır'ın ilk pilotu, Berlin'den Kahire'ye uçarak bu alanda bir ilki gerçekleştirmiş ve ülkesinin gurur kaynağı olmuştur.[513] Şevkî, bu hadiseyi de yazdığı bir kaside ile anlatmış, Mısırlı pilotu yüksekliğin ve gücün sembolü olarak tasvir etmiştir. (Remel):

أَعُقَــابٌ فِــي عَنَــانِ الَجــوِّ لَاحٍ أَمْ سَـحَابٌ فَـرَّ مِـنْ هَـوْجِ الرِّيَـاحْ
أَمْ بِسَــاطُ الــرِّيحِ رَدّتْــهُ النَّــوَى بَعْدَ مَـا طَـوَّفَ فِـي الـدَّهْرِ وَسَـاحْ
أَوْ كَــأَنَّ البُــرْجَ أَلْقَــى حُوتَــهُ فَتَرَامَـى فِـي السَّـمَاوَاتِ الفِسَـاحْ

1- Gökyüzünün bulutlarında gözüken kartal mısın, yoksa şiddetli rüzgârdan kaçan bulut mu?

2- Yoksa zamanı dolaştıktan sonra uzaklıktan döndürülen uçan halı mısın?

3- *Ya da sanki gökyüzü burcu balinasını atmış da geniş göklerde yayılıyor.*[514]

Bu ve buna benzer günlük olayları şiirlerinde sıkça kullanmak Şevkî'nin de mensup olduğu *Medresetü'l-İhya* şâirlerinin ortak özellikleri arasında yer almaktadır.[515] Zira bu akımın müntesipleri sadece kendi coğrafyalarında meydana gelen yenilikleri değil dünyanın neresinde olursa olsun ortaya çıkan yeni icatlarla ilgili beyitler yazmayı şiirsel temaları arasında kabul etmişlerdir.[516]

1.3. Osmanlı Devleti ile İlgili Şiirler

Ahmed Şevkî'nin ülkesine olan bağlılığı ve sevgisi onu diğer ülkelerde yaşayan Müslümanları, dolayısıyla da onların bulundukları coğrafyaları sevmesine engel

[513] Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 284.

[514] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/154; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/447.

[515] Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*, 112.

[516] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/3 ve devamı.

olmamıştır. Zira aynı dinin mensubu olmaları hasebiyle o, diğer İslâm ülkelerine karşı da kendisini sorumlu hissetmiştir.

Onun yaşadığı dönemde bazı muâsır şâirler Osmanlıyı eleştirirken, onların aksine Şevkî, Mısır'ı savunduğu gibi hilafet makamı olan Devleti-Âliye'yi kendi öz vatanını savunduğu gibi savunmuştur. Zira dîvânı incelendiğinde hemen hemen bütün baskılarında ve ayrıca her cildinde bu konuda kasidelerin var olduğu görülmektedir. Birinci ciltte hilafet ile ilgili on sekiz şiir, ikinci cildinde dört beyit ve üçüncü cildinde ise bir adet kaside mevcuttur.[517]

Ahmed Şevkî'nin sürgünden sonra yaşadığı dönem ele alındığında onun saray hayatında işlediği konuların tamamına yakınının değiştiği kendisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak onun Osmanlı ve dolayısıyla da Türkler hakkındaki fikirlerinin değişmediğini söyleyebiliriz. Zira yazdığı kasidelere, Dîvânına bakıldığında bunlarla dolup taştığı yukarıda ifade edilmişti.[518] Çünkü o, hilafet makamının el değiştirmesine hayatı boyunca sıcak bakamamış, bu konudaki görüşü diğer alanlar kıyaslandığında hayatının tamamında savunmuştur. O, Devleti-Âliye'nin zaferlerine methiyeler dizmiş, buna karşın Devleti-Âliye'ye başkaldıranları hainlikle suçlayarak hicvetmiştir.[519]

Şâire göre Müslümanları yekvücut kılıp, bu birliği sağlayan yegâne güç hilafet, dolayısıyla da Osmanlıdır. Bu yüzden o, ömrünün bütün safhalarındaki bu görüşüne sadık kalmıştır. Sadece bu da değil o, bu bağın daha da sağlam olması için Türk halkını ve idarecilerini Arapça öğrenmeye davet etmiştir. Zira ona göre dil, bu konudaki en kuvvetli bağdır.[520]

Modern dönemde yetişen şâirler arasında Osmanlı devletini ve halifelerini şiirlerinde en çok anlatan şahsiyet olarak ön plana çıkan ve bu tavrını hayatının bütün safhalarında terk etmeyip, ömrünün sonuna kadar buna bağlı kalan Ahmed Şevkî'yi,[521]

---

[517] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 30.

[518] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 53.

[519] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/87; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/328.

[520] el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 8.

[521] Zeki Tekin, İsmail Kırmızı, "Mısır'da Osmanlı Hayranı Bir Entelektüel: Ahmet şevki", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2013), 123.

diğer yazar ve şâirlerden ayıran başka bir özellik de onun Osmanlı'yı har daim olumlu yönleriyle anmasıdır.

Şevkî yalnızca Osmanlı'ya değil bütün milletler hakkında samimi duygular beslemiştir.[522] Onun bu konuda edindiği tavrın oluşmasında doğu ve batıya yaptığı seyahatlerin etkili olduğu söylenilebilir.

Ahmed Şevkî, birinci dünya savaşından sonra Türk halkının düşmanlarına karşı yaptığı bağımsızlık mücadelesini desteklemiş, kazandıkları zaferleri şiirlerinde işlemiştir. Bu konuda yapılan mücadeleyi, komutanları ve askerleri İslâm tarihinin dönüm noktası sayılan Bedir savaşı ve Bedir ashabına benzetmek suretiyle elde edilen başarıları beyitler yazarak kutlamıştır.

Burada onun Yunan ordusunun Türk askerleri tarafından bozguna uğratılarak kazanılan zaferin ardından bu savaşa katılan komutanı, onun cesaretini, müsamahasını ve askeri dehasını övmüş, muharebe meydanında yaptığı taktikler sayesinde savaşın kazanıldığını ifade ederek, bu komutanı büyük İslâm komutanı sahabe Hâlid b. Velîd'e (ra) (ö.21/642) benzetmiştir.

Onun bu konuda yazdığı beyitlerden bir bölümü aşağıdaki gibidir: (Basît)

اللهُ أَكبَرُ كَمْ فِي الفَتْحِ مِنْ عَجَبٍ ... يَا خَالِدَ التُّرْكِ جَدِّدْ خَالِدَ العَرَبِ

صُلْحٌ عَزِيزٌ عَلَى حَرْبٍ مُظَفَّرَةٍ ... فَالسَّيْفُ فِي غِمْدِهِ وَالحَقُّ فِي

يَا حُسْنَ أُمْنِيَّةٍ فِي السَّيْفِ مَا ... وَطِيبُ أُمْنِيَّةٍ فِي الرَّأْيِ لَمْ تَخِبِ

خُطَاكَ فِي الحَقِّ كَانَتْ كُلُّهَا كَرَمًا ... وَأَنْتَ أَكْرَمُ في حَقْنِ الدَّمِ السَّرِبِ

حَذَوْتَ حَرْبَ الصَّلَاحِيِّينَ فِي ... فِيهِ القِتَالُ بِلَا شَرْعٍ وَلَا أَدَبِ

لَمْ يَأْتِ سَيْفُكَ فَحْشَاءً وَلَا هَتَكَتْ ... قَنَاكَ مِنْ حُرْمَةِ الرُّهْبَانِ وَالصُّلُبِ

سُئِلْتَ سِلْمًا عَلَى نَصْرٍ فَجُدْتَ بِهَا ... وَلَوْ سُئِلْتَ بِغَيْرِ النَّصْرِ لَمْ تُجِبِ

مَشِيئَةٌ قَبِلَتْهَا الخَيْلُ عَاتِبَةً ... وَأَذْعَنَ السَّيفُ مَطْوِيًّا عَلَى

أَتَيْتَ مَا يُشْبِهُ التَّقْوَى وَإِنْ خُلِقَتْ ... سَيُوفُ قَوْمِكَ لا تَرْتَاحُ لِلْقُرُبِ

[522] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 257.

1- "Allâhu Ekber, bu fetihte ne büyük hikmetler var! Ey Türklerin Hâlîd'i hatıralarda Arapların Hâlîd'ini canlandır![523]

2- Zaferle biten bir savaş sonrası onurlu bir barış ve kılıç kınında, hak sahiplerinde.

3- Savaşta, isabetli olan ne güzel bir arzu! Fikirlerde, kaybetmeyen ne iyi bir ideal!

4- Hak yolda hep şerefti adımların. Akan kanı durdurmada, en üstün sendin.

5- Savaşın haksız ve edepsizce yapıldığı bir zamanda, Selâhaddinlerin savaşını örnek aldın.

6- Kılıcın bir kötülük, mızrakların rahip ve haçların saygınlığına leke getirmedi.

7- Zafer sonrası senden aman dilendi, hemen verdin, zaferden önce istenseydi asla vermezdin.

8- Öyle bir irade ki koşan atlar itaat etti, keskin kılıçlar boyun eğdi.

9- Onlara, kılıcından istenen sükûneti verdin. Keskin görüşünden de bir sükûnet ver."[524]

İşte hayatının tüm safhalarında var olan ve ömrünün hiçbir aşamasında sekteye uğramayıp sürekli canlı kalarak şiirlerinde en zirve yerde bulunan Şevkî'nin Osmanlıya olan hayranlığı ve desteğini izhar eden bu beyitler şâirin bu sevgisinin bir tecellisi olarak dile gelmiş, o, İstiklal mücadelemizde Yunan askerlerine karşı elde edilen zaferi kutlamış, zaferden sonra düşmana karşı sergilenen asil tavrı da övmüştür.

Ahmed Şevkî'nin gerek sürgünden önce gerekse de sonrasında Osmanlı ve Türkler hakkında yazdığı şiirlerde onların kahramanlıklarını anlatması bazı Arap yazarlar tarafından eleştirilmiş, onun bu konuda Türk milliyetçiliği yaptığı iddia edilmiştir.[525] Ancak daha önce de ifade edildiği gibi bu durum, hilafet makamının birleştirici yönüne vurgu yapmak istediğini söylemek daha doğru ve gerçekçi bir yaklaşım tarzıdır.

---

[523] Bu beyitlerin tercümesi Ürün, *Ahmet Şevki*, 96. Adlı kitaptan Yararlanılarak yapılmıştır.

[524] Bu kasidenin tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/55; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/306.

[525] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 222-223; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 194-195.

Bu kasidede kullandığı Allâhu Ekber lafzı sebebiyle, modern dönemin yetiştirdiği en büyük şâirlerden olan Şevkî, bu gibi bir başlangıç sebebiyle eleştiriye maruz kalmıştır. Zira eleştiri sahiplerine göre böyle bir başlangıç mutasavvıf birisi tarafından söylense dahi bunun şiirde kabul edilmesi mümkün değildir.[526] Öte yandan yapılan eleştirilerden biri de, kendisinden sayıca çok üstün olan bir orduya karşı muazzam bir başarı kazanarak adını tarihe altın harflerle yazan bir komutan için daha münasip olanın onu güzel bir şekilde vasfedilmesi olup onun Hâlîd b. Velid'e benzetilmesi de iki komutanın yaşadıkları dönemler göz önünde bulundurulduğunda yanlış ve askerlik sanatına yapılmış bir hakaret olarak kabul edilmiştir.[527]

Ancak burada şu akıldan çıkarılmamalıdır ki bu tür benzetmelerin yapılışındaki gaye, yalnızca meydana gelen olaylar arasında bulunan ortak yönlere atıfta bulunmaktır. Zira bu teşbih yapılırken de her iki savaşta da düşmanın gerek sayı gerekse de maddi güç olarak üstün olmalarına rağmen, komutanların ortaya koyduğu askerî deha sayesinde toprakların işgal edilmesine izin verilmediği izah edilmeye çalışılmıştır. [528]

Yazılan bu şiir birçok kişi tarafından beğenilmesine karşın Tâhâ Hüseyin (ö.1393/ 1973) "bu şiirin gülünç olduğunu savunmuş, ayrıca yaptığı bu benzetmeyle Türk komutanını övmüş müdür yoksa zemm mi etmiştir bilemiyoruz demiştir." Diğer taraftan o, modern teknolojinin kullanıldığı bu savaşın at sırtında yapılan savaşlara benzetilmesinin de Şevkî'nin bu tasviri yapmaktaki zayıflığına işaret olduğunu söylemiştir.[529]

Şevkî'yi eleştiren bu yazarlar Arapların tarihte aynı anda birçok cephede savaştıklarını delil göstererek kahramanlık konusunda kimsenin Arapların seviyesine ulaşamayacağını dile getirdikten sonra Arap İslâm ordularının yaptıkları savaşları örnek olarak sunmuşlardır.[530]

---

[526] Ürün, *Ahmet Şevki*, 96.

[527] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 191 ve sonrası.

[528] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 255.

[529] Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 26-27.

[530] Bu konuda yazılanlar için bk. Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 222 ve sonrası.

Fakat bu anlatılanların Arap milliyetçiliğinin zirvede olduğu bir zaman diliminde söylenildiğine bakılırsa bunu Şevkî için söyleyenlerin aynı hataya kendilerinin de düştüğünü anlamak zor olmazsa gerekir. Zira İslâm ordularının aynı anda farklı coğrafyalarda savaşmalarını Arap toplumların yaptığı savaş gibi göstermek en basit ifadeyle doğruları çarpıtmaktır. Çünkü bahse konu olan savaşlarda bulunanların çok az bir kısmı Arap, geriye kalanların bu dine giren farklı milletlere mensup kişilerin olduğu aşikârdır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu şiirler, Osmanlının Müslümanların birliğini temsil etmesi nedeniyle olduğunu söylemek daha gerçekçi bir yaklaşımdır.

1.4. Siyasi ve Toplumsal Olaylar

Bu başlık altında; toplumun birliği, kalkınması, kurtuluşu, eğitime davet, Müslümanlar arasındaki birliği sağlama, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında iletişim kurma, Arap Birliğine davet, toplumun ahlakını bozan huyları anlatan ve bununla beraber birleştirici bir dil kullanılarak yazılan şiirleri incelemek mümkündür.[531] Klasik Arap edebiyatında bu tür konuların bir şiir teması olarak değerlendirilip işlendiği pek de aşina olunan bir durum değildi. Zira özellikle de Câhiliye döneminde toplumu bir arada tutan bir devlet anlayışının olmaması, bir arada yaşama tecrübesi edinmeyen bir toplumda da bu alanda beyitlerin yazılması ve günlük yaşanan gelişmeler hakkında uyarı yahut tavsiye kabilinden kasidelerin nazmedilmesi de beklenen bir davranış değildi.

Mısır'da dünyaya gözlerini açan ve bu ülkeyi ana vatanı olarak kabul eden Ahmed Şevkî, yaşadığı dönemde meydan gelen gerek siyasi gerekse de toplumu ilgilendiren olaylar karşısında düşüncelerini, yazdığı beyitlerle ortaya koymuştur. O gerek sarayda olduğu zaman diliminde gerekse sürgünden döndükten sonra bu alanda birçok beyit yazmıştır. Onun şiirleri ele alındığında toplumu ilgilendiren bütün alanlarda olduğu, siyasi, toplumsal meseleler, eğitim, iş ve işçi hakları, kadının toplumdaki yeri vb. gibi daha birçok konuyu işlediği mülahaza edilmektedir.[532] Ancak sürgünden sonra nazmettiği şiirler önceki dönemleriyle kıyaslandığında yeni dönemindeki şiirlerin hem daha fazla hem de içerik ve kuvvet bakımından daha üstün olduğu söylenebilir.

---

[531] el-'Atvî, *eş-şi'rü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 87.

[532] Yazıcı, "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid", 184.

Bu başlık altında şâirin birçok kasidesine vermek mümkün olmakla beraber parçalar halinde farklı kasidelerden bazı beyitler verilmeye çalışılacaktır. Şâirin Osmanlı hakkında hayatının üç evresinde de bakış açısı değişmemiş, kazandıkları siyasi zaferler ve elde ettikleri toplumsal kazanımları her daim yazdığı kasidelerde işlediğini daha önce ifade edilmişti.

1923 yılında başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınmasıyla beraber Ahmed Şevkî bunu düşmanlara karşı kazanılmış bir zafer olarak kabul etmiş ve kutlamıştır. O, bunun için 66 beyitlik bir kaside yazmıştır. Burada kasidenin giriş kısmından bir bölüm verilecektir. (Kâmil):

قُـمْ نَـادِ أَنقَـرَةً وَقُـلْ يَهْنِيـكِ ... مُلْـكٌ بَنَيْـتِ عَلَـى سُـيُوفِ بَنِيـكِ

أَعْطَيْتِـهِ ذَوْدَ اللّبَـاةِ عَـنِ الثَّـرَى ... فَأَخَذْتِـهِ حُـرّاً بِغَيْـرِ شَـرِيكِ

وَأَقَمْـتِ بِالـدَّمِ جَانِبَيْـهِ وَلَـمْ تَـزَلْ ... تُبْنَـى الْمَمَالِـكُ بِالـدَّمِ الْمَسْـفُوكِ

فَعَقَدْتِ تَاجَكِ مِـنْ ظُبـىً مَسْـلُولَةً ... وَحَلَلْتِ عَرْشَكِ مِـن قَنًـا مَشْـبُوكِ

تَـاجٌ تَـرَى فِيـهِ إِذَا قَلّبْتَـهُ ... جُهْدَ الشَّـرِيفِ وَهِمَّـةَ الصُـعْلُوكِ

وَتَرَى الضَّحَايَا مِـنْ مَعَاقِدَ غَـارِهِ ... وَعَلَـى جَوَانِـبِ تِبْـرِهِ الْمَسْـبُوكِ

وَتَـرَاهُ فـي صَـخَبِ الحَـوَادِثِ ... كَالصَّـخْرِ فِـي عَصْـفِ الرِّيَـاحِ

خَرْزَاتُـهُ دَمُ أُمَّـةٍ مَهْضُـومَةٍ ... وَجُهُـودُ شَـعْبٍ مُجْهَـدٍ مَنْهُـوكِ

بِالوَاجِبِ الـتَمَسَ الحُقُـوقَ وَخَـابَ ... طَلَـبَ الحُقُـوقَ بِوَاجِـبٍ مَتْـرُوكِ

لَا الفَـرْدُ مَـسَّ جَبِينَـكِ العَـالِي وَلَا ... أَعْوَانُـهُ بِـأَكُفِّهِمْ لَمَسُـوكِ

لَمّـا نَفَـرْتِ إِلَـى القِتَـالِ جَمَاعَـةً ... أَصْـلَوْكِ نـارَ تَلَصُّـصٍ وَفُتُـوكِ

هَـدَرُوا دِمَـاءَ الأُسْـدِ فِـي آجَامِهَـا ... وَالأُسْـدُ شَـارِعَةُ القَنَـا تَحْمِيـكِ

يَا بِنْتَ طُورُوسَ الْمُمَرَّدِ طَأْطَـأَتْ ... شُـمُّ الجِبَـالِ رُؤُوسَـهَا لِأَبِيـكِ

أَمْعَنْتُمَـا فِـي العِـزِّ وَاسْتَعصَـمْتُمَا ... هُوَ فِي السَّحَابِ وَأَنْتِ فِـي أَهْلِيـكِ

نَحَتَ الشُّعُوبُ مِنَ الجِبَالِ دِيَارَهُمْ ... وَالقَـوْمُ مِـنْ أَخْلَاقِهِـمْ نَحَتُـوكِ

فَلَوْ اَنَّ أَخْلاقَ الرِّجَـالِ تَصَـوَّرَتْ ... لَرَأَيْـتِ صَـخْرَتَها أَسَاسـاً فِيـكِ

إِنَّ الَّـــذِينَ بَنَـــوْكِ أَشْـــبَهُ نِيَّـــةً بِشَـبَابِ خَيْبَـرَ أَو كُهُـولِ تَبُـوكِ

1- "Kalk ve Ankara'ya seslen, ona; çocuklarının kılıcıyla kurduğun ülke seni sevindirir de.[533]

2- Onu, vatanlarını savunan Arslanların eline verdin. Böylece tek başına kaldın.

3- Doğusu ve batısıyla vatanı bedel ödeyerek kurdun. Dökülen kanlarla ülkeler kurulmaya devam etmektedir.

4- Kınından çekilmiş kılıçlardan taç edindin. Tahtını, birbirine girmiş mızraklardan çıkardın.

5- Öyle bir taç ki, çevirdiğinde içinde yüksek rütbelinin gayretini de fakirin himmetini de görürsün.

6- Canlarını feda edenleri, etrafında yaldızlar bulunan çelengin içerisindeki çiçek düğümleri gibi görürsün.

7- Onu, olayların gürültüsü içinde şiddetli fırtınalardaki kayalar gibi sessiz görürsün.

8- O tacın değerli taşları, hakkı elinden alınmış bir milletin kanı, yenilgiye ve meşakkate uğramış bir halkın gayretidir.

9- İnancı gereği hakkını istedi. Görevini ihmal ederek hakkını isteyen ise kaybetmiştir.

10- Ne Vahdettin, yüce alnına dokunabildi, ne de vezirleri elleriyle sana dokundular.

11- Topluca savaşa kalktığın zaman seni hırsızlık ve zorbalık ateşine attılar.

12- Sık ağaçlıklardaki Arslanların kanını heder ettiler. Arslanlar seni koruyan mızrakları yükseltiyordu.

13- Ey uzun Torosların kızı! Dağların uç tepeleri, başlarını ataların için eğdi.

---

[533] Bu beyitlerin tercümesi Ahmet Kazım Ürün'ün, *Ahmet Şevki* isimli kitabının 150. Sayfasından istifade edilerek yapılmıştır.

14- Şeref bakımından yükseldiniz ve ona tutundunuz. O bulutta, sen ise ailenin içindesin.

15- İnsanlar, dağlardan evlerini yaparlar; senin ailen(millet) ise seni kendi ahlaklarından oluşturdular.

16- Eğer insanların ahlakı şekillense, onun taşını, kendinde temel olarak görürsün.

17- Seni bina edenler, gaye bakımından, Hayber'in gençlerine veya Tebük'ün ihtiyarlarına benziyorlar."[534]

Ahmed Şevkî'nin sürgünden döndükten sonra halkla içi içe olduğu yukarıda ifade edilmişti. Bunun neticesinde o, etrafında meydana gelen tüm olaylara, özellikle de siyasi gelişmelere karşı sessiz kalamamıştır. Bu bağlamda o, Osmanlı'ya ve halkına karşı tüm hayatı boyunca sevgi beslemiştir. Bu sevginin kaynağının Osmanlı'nın o dönemde İslâm aleminin birliğini sağlayan ülke konumunda olmasına bağlamanın daha doğru bir yaklaşım olduğuna yer verilmişti.

Şâir alıntıladığımız bu beyitlerde Ankara ve Türk halkını, başına gelen büyük sıkıntılardan kurtulması sebebiyle kutlamıştır. Daha sonra vatanı kurtarma adına verilen mücadelelerin uzun uğraşlardan sonra meyvelerini verdiğini, bu uğurda nice aslanların kendi canlarını feda ettiğini anlatmıştır. Ancak ülkelerin düşman istilalarından kurtarılmasının kolay olmadığını bunun ancak yiğit vatan evlatlarının mücadeleleri sayesinde gerçekleşmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir.

Şâir, bu kutlu mücadeleyi yapan aslanların amaçlarını asrı saadette yaşanan ve ilk dönem İslâm devleti için önemli kazanımları barındıran iki olaya benzetmiştir. Bunlardan ilki Müslümanların genç nesli sayesinde elde ettiği Hayber'in fethi, ikincisi ise büyük zorlukların yaşandığı Tebük seferidir. Şevkî Ankara'nın başkent yapılmasındaki amacı iki muazzam olaya benzeterek büyüklüğüne atıfta bulunmuştur.

Sürgünden döndükten sonra toplumun işgal altında iktisadi buhranlar sebebiyle açlıkla ve pahalılıkla boğuştuğunu konu edindiği şiirini de bu başlık altında vermek mümkündür. Şâir bu beyitlerde Allah'a münacatta bulunarak bu krizin geçmesi için yardım talebinde bulunuyor. (Recez):

---

[534] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/129; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/356.

عِبَـادَكَ رَبِّ قَـدْ جَـاعُوا بِمِصْـرَ أَنِـيلاً سُـقْتَ فِـيهِمُ أَمْ سَـرَابَا

حَنَانَـكَ وَاهْـدِ لِلْحُسـنَى تِجَـاراً بِهَـا مَلَكُـوا الْمَرَافِـقَ وَالرِّقَابَـا

أَمَـنْ أَكَـلَ اليَتِـيمَ لَـهُ عِقَـابٌ وَمَـنْ أَكَـلَ الفَقِيـرَ فَـلَا عِقَابَـا

1- *"Allah'ım! Kulların Mısır'da acıktılar, onlara Nil'i mi gönderdin yoksa serap mı?*[535]

2- *Merhamet et ve orada hayat vesilelerini hem de insanların kaderlerini elinde bulunduran tüccarları iyiliğe erdir.*

3- *Yetimin malını yiyene caza var da fakirin malını yiyene hiçbir ceza yok mu?"*[536]

Şâir bu beyitlerde toplumun içinde bulunduğu durumu ülke yönetiminde bulunanların, halkı açlığın pençesine düşürdüğünü ele almıştır. O, bu şiirinde sıkıntıların geçmesi için dua ve temennilerini dile getirmiştir. Şevkî yaşanan bu gelişmelerden kurtulmanın bir çaresi olarak da Allah'ın, ticaret erbabının kalplerine merhamet bahşetmesiyle mümkün olabileceğini ifade ederek bir açıdan da onlara ayrıca mesaj vermiştir.

Eğitim ve öğretimin toplumun geleceğinin teminatı olduğuna inanan Şevkî, bu konuda öğretmenlere gereken saygının gösterilmesini istemiştir. Bu bağlamda o, genç nesilleri yetiştiren, onların düşünce dünyalarını aydınlatan muallimlerin değerlerinin bilinmesine dair Arap aleminde *darbü'l- Mesel* olmuş iki beyti aşağıdaki gibidir. (Recez):

قُـمْ لِلْمُعَلِّـمِ وَفِّـهِ التَّبْجِـيلَا كَـادَ الْمُعَلِّـمُ أَنْ يَكُـونَ رَسُـولَا

أَعَلِمْتَ أَشْرَفَ أَوْ أَجَلَّ مِـنَ الّـذِي يَبْنِـي وَيُنشِـئُ أَنْفُسـاً وَعُقُـولَا

1- Öğretmene saygıdan ayağa kalk, ona hürmeti ifa et, öğretmen nerdeyse peygamber olacak.

2- Nefisleri ve akılları inşa edenden daha yüce ve şerefli olan birini biliyor musun?[537]

---

[535] Bu beyitlerin tercümesi Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 228. Adlı makalesinden yararlanılarak yapılmıştır.

[536] Kasidenin tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/62; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/14.

Bu beyitlerde şâir, öğretmelerin insanlara yol göstermelerindeki rolüne yer vermektedir. Öyle ki şâir öğretmenlerin bu rolleriyle neredeyse Allah'ın insanlara hidayet rehberi olarak gönderdiği peygamberlerin derecesine ulaşacaklarını belirtir. Öte yandan burada öğretmenliğin diğer meslek gruplarına nispetle yüceliğine de vurgu söz konusudur. Çünkü öğretmen, nefis ve akılları inşa ederek insanlık adına en büyük hizmeti ifa etmektedir. Bu anlamda olmak üzere çalışmamızın ikinci bölümünde şâirin çocuklara okulu ve okumayı sevdirmek için harcadığı çabaya ve bununla ilgili çok sayıda kaside yazdığına yer verilmişti.

Şevkî'nin, özellikle de ülkesinde meydana gelen olaylar içerisinde gençliğin meselelerine verdiği önem ayrıca dikkate değerdir. Zira o, bir ara Mısır'da sınavlarda başarısız olan öğrencilerin sıkça intihara başvurduklarını görünce, onlara umut aşılayarak hayatta mücadele etmenin önemini anlatmış, yol göstermiştir. Dahası o, umutsuzluğun zararlarını belirterek gençlerin ondan nefret etmelerini sağlamaya çalışmıştır.[538]

Şâir aynı şekilde toplumda meydana gelen ve genç kızların para karşılığında kendilerinden yaşça büyük insanlarla evlendirilmesine de karşı çıkmıştır. Hatta o, bu duruma sadece karşı çıkmakla yetinmeyip bunun evlilik değil bir alışveriş olduğunu söyleyerek bu konudaki tavrını net olarak ortaya koymuştur. Şevkî, bu dönemde çok eşliliğe de karşı çıkmıştır. Bu konuya ilişkin kaleme aldığı beyitlerde o, paranın her şeyi serbest kıldığını, hatta bakire kızların ihtiyarlara bu sayede helal kılındığını ve bunun kabul edilebilir bir yanı olmadığını ifade etmiştir. Ona göre işte bu şekilde yapılan bir evlilik alışverişten başka bir şey değildir.[539]

Burada örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte dîvânın ilgili yerlerine bakmak, bu konuda ne denli çok kaside yazdığı hakkında fikir vermek için yeterli olacaktır.[540]

---

[537] Kasidenin devamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/497.

[538] Bu konu hakkında yazdığı kaside için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/102; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/42.

[539] Konunu detayına ulaşmak için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/105; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/57.

[540] Konuyla ilgili yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17 ve sonrası.

1.5. Tarihi Konular

Tarih: Toplumları, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan olayları, mekân ve zamanı izah eden, başından geçen olayları, bunların arasındaki sebep ve sonuçlarını,[541] sonraki olaylarla bağlantısını, tüm toplumların inşa ettiği uygarlıkları, kendi dâhili sorunlarını inceleyen bilim dalıdır.[542] Kısacası tarih, geçip giden zamanın ele alınıp incelenmesidir. Yani tarih, insanlığın serüveninin ya da diğer bir ifadeyle insanın yapıp etmelerinin bilimsel olarak incelenmesi ameliyesidir.

Her milletin tarihini yansıtan yapıtlar ve eserler vardır. Dolayısıyla bunlara aidiyet duygusuyla bağlı olanlar her zaman tarihlerinin büyüklüğü ve diğer halkların tarihine olan üstünlüğüyle övünürler. Zira bu arzu, insanoğlunun fıtratında var olan tabii bir meyildir.

Ahmed Şevkî, Mısır'a ve tarihine âşık bir kişiliğe sahipti. O, daha gençliğinde elçi olarak katıldığı müsteşrikler kongresinde ülkesinin tarihi, edebi ve diğer yönlerini de açıklayan 292 beyitten oluşan *Kibâru'l- Havâdis fî Vâdî'n-Nil*,[543] başlıklı şiirini okumuştur.[544] Hatta o, Mısır'ın tarihini şiirlerinde anlatan ilk şâir olma unvanına da sahiptir.[545]

Bu yönüyle Şevkî, sadece Mısır'ın tarihini ele almamış, Arapların geçmişte kazandıkları başarıları, kurdukları medeniyetleri, bıraktıkları kültür mirasını da ele almıştır.

Şâir bir yandan Mısır uygarlığının sahipleri olarak kabul ettiği Firavunların tarihini beyitlerinde işlerken diğer taraftan onlarla İslâm tarihini mezc etme çabası içerisinde olmuştur.[546] Bunu yaparken de Firavunların yaşadığı Mısır ile Kur'an'da zikredilen Mısır tarihini karşılaştırma yolunu takip etmiştir.[547]

---

[541] Mustafa Fayda, "Tarih" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/30.

[542] İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, 1907.

[543] Kasideni tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

[544] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/136.

[545] Mübârek, *Ahmed Şevkî*, 51.

[546] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 70-71.

[547] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/93; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/454.

Ahmed Şevkî Arap âleminin asırlar boyunca dünyaya hükmettiğini, ilim, irfan ve medeniyeti yaydığını, batının gelişmesini de bu medeniyete borçlu olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda o, özgürlüğe kavuşma yolunda tüm Arap halkalarına manevi anlamda kuvvet aşılamıştır.[548] Hatta onun, bu bağlamda Arap diline bakış açısı da anılmaya değerdir. Zira ona göre yeryüzünde dil ve onu ifade etme bakımından hiçbir dil Arapçanın seviyesine erişmesi mümkün gözükmemektedir.[549]

Mısır medeniyeti, tarih boyunca birçok şâir tarafından şiirlerine konu edilse de ya el-Buhturî'nin yaptığı gibi çoğunlukla yanlış anlatılmış, -o, Firavunları Tenûh Arapları olarak kabul etmiştir- ya da diğer bazı şâirler gibi sathi olarak ele alınmıştır. Ancak Ahmed Şevkî yazdıklarıyla bu konuda çığır açmış ve dîvânını bu kasidelerle doldurmuştur.[550]

Burada şâirin Mısır tarihini anlatan tüm şiirlerine elbette yer verilmeyecek, sadece bu konuda yazdığı birkaç beyit alıntılanacaktır. Konuyla ilgili detay için, dîvânın ilgili yerlerine bakılabilir.[551]

Burada şâirin, tarihi şiir olarak anlatma becerisini ortaya koyması açısından aşağıda yazdıkları beyitlerin önemli olduğu düşünülmektedir. (Vâfir):

خَلِيلَـيَّ اهْبِطَـا الـوَادِي وَمِـيلَا ... إِلَـىَ غُـرَفِ الشُـمُوسِ الغَارِبِينَـا

وَسِـيرَا فِـي مَحَـاجِرِهِمْ رُوَيْـدًا ... وَطُوفَـا بِالْمَضَـاجِعِ خَاشِـعِينَا

وَخُصَّـا بِالعَمَـارِ وَبِالتَّحَايَـا ... رُفَـاتَ الْمَجْـدِ مِـنْ تُوتَنْخَمِينَـا

وَقَبْـراً كَـادَ مِـنْ حُسْـنٍ وَطِيـبٍ ... يُضِـيءُ حِجَـارَةً وَيَضُـوعُ طِينَـا

يُخَـالُ لِرَوْعَـةِ التَّـارِيخِ قُـدَّتْ ... جَنَادِلُـهُ العُـلَا مِـنْ طُـورِ سِـينَا

1- "Arkadaşlarım! Şu vadiye ininiz de batan güneşlerin(firavunların) odalarına doğru bir ilerleyiniz.[552]

[548] el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 24-25.

[549] el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 24.

[550] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 74.

[551] Bu konuda bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17,1/93,1/107,1/199,1/202,2/53,2/62,2/93.

2- Bahçelerinde yavaş yürüyünüz, yattıkları yerleri samimi bir şekilde tavaf ediniz(dolaşınız).

3- (Tut-Ang-Ammon) zamanından kalan yücelik kalıntılarına, krallara sunulan reyhanları selamlayın.

4- (Selamlarınızı)Yüksek kum yığıntısından ve güzel kokudan ibaret olup taşça ışık ve toprakça misk salıvermek olan bir makbere sununuz.

5- *Bu mezarın takdire şayan tarihi büyük kayaları sanki Tûrisînâ'dan koparılıp getirilmiştir."* [553]

Şevkî, bu beyitlere, klasik Arap şiirindeki gibi kendisine hayali arkadaşlar edinmek suretiyle hitâbî bir üslûpla başlamıştır.

Kaside, 1923 yılında Tut-Ang-Ammon'un mezarının keşfedilmesi üzerine yazılmıştır. Bu önemli olay sadece Arap aleminde değil bütün dünyada büyük yankı uyandırmıştır.[554] Duyarlılığı yüksek bir şâir olan Şevkî, bu hadise üzerine yukarıdaki dizeleri yazmış ve Mısır tarihinin gün yüzüne çıkmasını iftiharla sunmuştur.

Şâir, eski Mısır Firavunlarını zamanı gelince batan güneşe benzeterek onların tarihte ne kadar büyük olduklarına işaret etmiş, geçmişte bu ülkeye yaptıkları hizmetlerin bir gereği olarak huzurlarına saygıyla girip çıkılmasını istemiştir. Bu mekânda bulunan tarihi kalıntıların güzel koktuklarını ifade ederek, bu tarihi eserlerin sonraki dönemleri de aydınlattığına işaret etmek istercesine onlara edeple yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir. Buradaki görkemli yapıtların sırrın da taşlarının Sînâ yarımadasındaki Tur dağından getirilmesine bağlayarak güzel bir şekilde yazdığı şiirine ve el aldığı konuya manevi/mistik bir hava katmıştır.

Şâirin burada Mısır ve Mısır medeniyetiyle iftihar etmesinin altında vermek istediği iki mesaj olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi; batıya, doğu toplumlarının iddia edildiğinin aksine geri kalmadığını, tarihte büyük medeniyetlere ev sahipliği yaptığını bu yüzden de bilgisiz bir toplum olmadığını anlatmak, ikincisi ise; ülkesinde bulunan Müslüman ve Hristiyanların aynı uygarlığın sahipleri olduklarını hatırlatarak

---

[552] Bu beyitlerin tercümeleri Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 217. Adlı çalışmasından yararlanarak hazırlanmıştır.

[553] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/205; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/260.

[554] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/256.

onların birlik içerisinde yaşamalarının önemini belirtmektir.[555] Öte yandan şâir kendisinin de bu tür şiirleriyle aslında bu vatanın tarihine vakıf olduğunu ima ederek ortak tarih vurgusuyla bundan ders çıkarılmasının mesajını verdiği söylenebilir.

1.6. Vasf

Çalışmanın ikinci bölümünde vasf ile ilgili genel bilgiler verilmişti.

Tasvir beyitleri eski Arap şiirinde önemli bir yere sahipti. Câhiliye şâirleri bulundukları coğrafi şartlardan etkilenerek bu konuda diğer milletlerde eşine az rastlanır örnekler vermişlerdir. Yalnızca doğayı tasvir etmekle kalmamışlar, bineklerini ve yaşam şartlarına bağlı olarak gördükleri ne varsa bu temanın altında en ince ayrıntılarına kadar işlemişlerdir.[556]

Burada şâirin gerek Avrupa ülkelerini gerekse Arap âlemindeki birçok ülkeyi gezmesinin yanı sıra yaz aylarında İstanbul'u ziyaret edip orada kalması neticesinde yaptığı gözlemler, tasvir konusundaki yeteneğinin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Onun yaptığı tasvirleri klasik dönemde yapılanlardan ayıran en önemli özellik, kır hayatını vasfetmekten ziyade modern hayatın yaşandığı şehirleri bu temada işlemesidir. O, bu konuda çağdaşlarını geride bırakan geniş bir hayal gücüne sahipti.[557]

Ahmed Şevkî, görmediklerini tasvir etme konusundaki yeteneğiyle de ön plana çıkmıştır. O, bazen medyadan duyduğu kadarıyla Mısır'ın dışında meydana gelen olayları gözünün önünde vuku bulmuş gibi ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.[558] Örneğin Tokyo'da meydan gelen bir depremi Japonya'dan çok uzakta olmasına rağmen şiirinde işlemiş ve sanki hadisenin meydana geldiği yerde bulunan bir kişi gibi bunu çok etkileyici bir şekilde tasvir etmiştir.[559]

---

[555] Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 69.

[556] el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 40.

[557] Ürün, *Ahmet Şevki*, 102.

[558] Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 119.

[559] Japonya'da meydana gelen deprem kasidesi için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/83; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/144.

Şâir, sürgünden Mısır'a İstanbul üzerinden dönerken kaleme aldığı *el-Bûsfûr* (Boğaziçi) kasidesinde doğayı adeta resmeden ressam gibi boğazın güzelliklerini anlatmıştır.[560]

Aşağıda bu kasidesi verilecektir. (Vâfir):

عَلَـــى أَيِّ الجِنَـــانِ بِنَـــا تَمُـــرُّ ... وَفِـــي أيِّ الحَـــدَائِقِ تَسْـــتَقِرُّ ؟

رُوَيْـــدًا أَيُّهَـــا الفُلْـــكُ الأَبَـــرُّ ... بَلَغْـتَ بِنَـا الرُّبُـوعَ فَأَنْـتَ حُـرُّ

سَـهِرْتَ وَلَـمْ تَـنَمْ لِلرَّكْـبِ عَـيْنٌ ... كَـأَنْ لَـمْ يُضْـوِهِمْ ضَـجَرٌ وَأَيْـنُ

يَحُـثَّ خُطَـاكَ لُـجٌّ بَـلْ لُجَـيْنُ ... بَـلِ الإِبْرِيـزُ بَـلْ أَفُـقٌ أغَـرُّ

عَلَـى شِـبْهِ السُّـهُولِ مِـنَ المِيَـاهِ ... تُحِـيطُ بِـكَ الجَزَائِـرُ كَالشِّـيَاهِ

وَأَنْـــتَ لَهُـــنَّ رَاعٍ ذُو انْتِبَـــاهِ ... تَكُـــرُّ مَـــعَ الظَّـــلَامِ وَلَا تَفِـــرُّ

يُنِيـفُ البَـدْرُ فَوْقَـكَ بِالبَهَـاءِ ... رَفِيعًـا فِـي السُّـمُوِّ بِـلَا انْتِهَـاءِ

تَخَالُكُمَـا العُيُـونُ إِلَـى التِّقَـاءِ ... وَدُونَ الْمُلْتَقَـى كَـوْنٌ وَدَهْـرُ

إِلَـى أَنْ قِيـلَ هَـذَا الـدَّرْدَنِيلُ ... فَسِـرْتَ إِلَيْـهِ وَالفَجْـرُ الـدَّلِيلُ

يُجِيـزُكَ وَالأَمَـانُ بِـهِ سَـبِيلُ ... إِذَا هُـوَ لَـمْ يُجِـزْ فَالْمَـاءُ خَمْـرُ

تَمُـرُّ مِـنَ الْمَعَاقِـلِ وَالجِبَـالِ ... بِعَـالٍ فَـوْقَ عَـالٍ خَلْـفَ عَـالِي

إِذَا أَوْمَـــأَنَ وَقَّفَـــتِ اللَّيَـــالِي ... وَتَحْمِـــي الَحادِثَـــاتِ فَـــلَا تَمُـــرُّ

مُـــدَافِعُ بَعْضُـــهَا مُتَقَلِّبَـــاتُ ... وَمِنْهَـــا الصَّـــاعِدَاتُ النَّـــازِلَاتُ

وَمِنْهَـــا الطَّـــاهِرَاتُ وأَخْرَيَـــاتُ ... تَـوَارَى فِـي الصُّـخُورِ وتَسْتَسِـرُّ

فَلَـــوْ أَنَّ البِحَـــارَ جَـــرَتْ مِئِينَـــا ... وَكَـــانَ اللُّـــجُ أَجْمَعُـــهُ سَـــفِينَا

لِتَلْقَـــى مَنْفَـــذًا لَلَقِـــينَ حَيْنَـــا ... وَلَمَّـــا يَمْسَـــسِ البُوغَـــازَ ضُـــرُّ

وَبَعْـــدَ الأَرْخَبِيـــلِ وَمَـــا يَلِيـــهِ ... وَتِيـــهٍ فِـــي العَيَـــالِمِ أَيِّ تِيـــهِ

بَـدَا ضَـوْءُ الصَّـبَاحِ فَسِـرْتَ فِيـهِ ... إِلَـى البُسْـفُورِ وَاقْتَـرَبَ الْمَقَـرُّ

[560] Ürün, *Ahmet Şevki*, 105.

تُسَـــايِرُكَ الْمَـــدائِنُ وَالأَنَاسِـــي ... وَفُلْـــكٍ بَـــيْنَ جَـــوَّالٍ وَرَاسِـــي

وَتَحْضُـنُكَ الْجزَائِـرُ وَالرَّوَاسِـي ... وَتَجْـرِي رِقَّـةً لَـكَ وَهِـيَ صَـخْرُ

تَسِيُر مِـنَ الفَضَـاءِ إِلَـى الْمَضِـيقِ ... فَآنَـا أَنْـتَ فِـي بَحْـرٍ طَلِيـقِ

وَآوِنَـةً لَـدَى مَجْـرًى سَـحِيقٍ ... كَمَـا الشَّـلَّالُ قَـامَ لَدَيْـهِ نَهْـرُ

وَتَـأْتِي الأُفْـقَ تَطْوِيـهِ سِـجِلَّا ... لِآخَـرَ كَالسَّـرَابِ إِذَا أَضَـلَّا

إِذَا قُلْنَـا الْمَنَـازِلُ قِيـلَ كَـلَّا ... فَـدُونَ بُلُوغِهَـا ظُهْـرٌ وَعَصْـرُ

إِلَـى أَنْ حَـلَّ فِـي الأَوْجِ النَّهَـارُ ... وَلِلرَّائِـي تَبَيَّنَـتِ الـدِّيَارُ

فَقُلْنَـا الشَّـمْسُ فِيهَـا أَمْ نُضَـارُ ... وَيَـاقُوتٌ وَمَرْجَـانٌ وَدُرُّ

وَدِدْنَـا لَـوْ مشَـيَتَ بِنَـا الهُوَيْنَـا ... وَأَيْـنَ لَنَـا الخُلُـودَ لَـدَيْكَ أَيْنَـا

لِنَـبْهَجَ خَـاطِرًا وَنَقَـرَّ عَيْنَـا ... بِأَحْسَنِ مَـا رَأَى فِـي البَحْـرِ سَفْرُ

بِلَـوْحٍ جَـامِعِ الصُّـوَرِ الغَـوَالي ... وَدِيـوَانٍ تَفَـرَّدَ بِالخَيَـالِ

وَمِـرْآةِ الْمَنَـاظِرِ وَالْمَجَـالِي ... تَمُـرُّ بِهَـا الطَّبِيعَـةُ مَـا تَمُـرُّ

فَضَـاءٌ مُثِّـلَ الفِـرْدَوسُ فِيـهِ ... وَمَـرْأَىً فِـي البِحَـارِ بِـلَا شَـبِيهِ

فَإِيـهٍ يَـا بَنَـاتِ الشِّـعْرِ إِيـهٍ ... فَمَـا لَـكِ فِـي حُقُـوقِ الشِّـعْرِ عُـذْرُ

لِأَ جْلِـكِ سِـرْتُ فِـي بَـرٍّ وَبَحْـرِ ... وَأَنْـتِ الـدَّهْرُ أَنْـتِ بِكُـلِّ قُطْـرِ

حَنَنْـتِ إِلَـى الطَّبِيعَـةِ دُونَ مِصْـرِ ... وَقُلْـتِ لَـدَى الطَّبِيعَـةِ أَيْـنَ مِصْـرُ

فَهَـلَّا هَـزَّكِ التِّبْـرُ الْمُـذَابُ ... وَهَـذا اللَّـوْحُ وَالقَلَـمُ العُجَـابُ

وَمَـا بَيْنِـي وَبَيْنَهُمَـا حِجَـابُ ... وَلَا دُونِـي عَلَـى الآيَـاتِ سِـتْرُ

جِهَـاتٌ أَمْ عَـذارَى حَالِيَـاتُ ... وَمَـاءٌ أَمْ سَـمَاءٌ أَمْ نَبَـاتُ

وَتِلْـكَ جَزَائِـرٌ أَمْ نَيِّـرَاتُ ... وَكَيْـفَ ظُلُوعُهَـا وَالوَقْـتُ ظُهْـرُ

جَلَاهَا الأُفُقُ صُفْرًا وَهْـيَ خُضْـرُ ... كَزَهْرٍ دُونَـهُ فِـي الـرَّوْضِ زَهْـرُ

لَـوَى بَحْـرٌ بِهَـا وَالتَّـفَّ بَحْـرُ ... كَمَـا مَلَكَـتْ جِهَـاتِ الـدَّوْحِ غُـدْرُ

تَلُــوحُ بِهَــا الْمَسَــاجِدُ بَاذِخَــاتِ ... وَتَتَّصِــلُ الْمَعَاقِــلُ شَــامِخَاتِ

طِبَاقًــا فِــي العُــلَا مُتَفَاوِتَــاتِ ... سَــمَا بِهَــا بَــرٌّ وَانْحَــطّ بَــرُّ

وَكَــمْ أَرْضٍ هُنَالِــكَ فَــوْقَ أَرْضِ ... وَرَوْضٍ فَــوْقَ رَوْضٍ فَــوْقَ

وَدُورٍ بَعْضُــهَا مِــنْ فَــوْقِ بَعْضِ ... كَسَطْرٍ فِــي الكِتَــابِ عَـلَاهُ سَطْرُ

سُــطُورٍ لَا يُحِــيطُ بِهِــنَّ رَسْــمٌ ... وَلَا يُحْصِــي مَعَــانِيهنّ عِلْــمُ

إِذَا قُرِئَــتْ جَمِيعًــا فَهِــيَ نَظْــمُ ... وَإِنْ قُرِئَــتْ فُــرَادَى فَهِــيَ نَثْــرُ

تَــأَرَّجُ كُلَّمَــا اقْتَرَبَــتْ وَتَزْكُــو ... وَيَجْمَعُهَــا مِــنَ الآفَــاقِ سِــلْكُ

تُشَــاكِلُ مَــا بِــهِ فَالقَصْــرُ فُلْــكُ ... عَلَــى بُعْــدٍ لَنَــا وَالفُلْــكُ قَصْــرُ

وَنُــونٌ فِــي البَحْــرِ دُونَهَــا نُــونُ ... مِــنَ البُسْــفُورِ نَقَّطَهَــا السَّــفِينُ

كَــأَنَّ السُّــبْلَ فِيــهِ لَنَــا عُيُــونُ ... وَإِنْسَــانُ السَّــفِينةِ لَا يَقِــرُّ

هُنَالِــكَ حَفَّــتِ النُّعْمَــى خُطَانَــا ... وَحَاطَتْنَــا السَّــلَامَةُ فِــي حِمَانَــا

فَأَلْقَيْنَــا الْمَرَاسِــيَ وَاحْتَوَانَــا ... بِنَــاءٌ لِلْخِلَافَــةِ مُشْــمَخِرُّ

فَيَــا مَــنْ يَطْلُــبِ الْمَــرْأَى البَــدِيعَا ... ويَعْشَــقُهُ شَــهِيدًا أَوْ سَــمِيعَا

رَأَيْــتُ مَحَاسِــنَ الــدُّنْيَا جَمِيعــاً ... فَهُــنَّ الــوَاوُ وَالبُسْــفُورُ عَمْــرُو

1- "Hangi bahçelere bizi götürüyorsun! Hangi bahçelerde konaklıyorsun?[561]

2- Ey iyiliksever gemi! Bizi İstanbul'a ulaştırdığında artık serbestsin.

3- Yolcular için geceleri gözünü hiç kırpmadın da sıkıntı ve yorgunluk ürpertmedi onları.

4- Deniz midir sana koşan, gümüş mü, som altın mı, engin ufuk mu yoksa?

5- Ovayı andıran sularda, koyunlara benzeyen adalar kuşatıyor seni.

6- Adeta sen onların dikkatli bir çobanısın; karanlıklara atılırsın, kaçmazsın.

[561] Bu beyitlerin tercümesi Ürün, *Ahmet Şevki* isimli kitabının 159-161. Sayfalarından istifade edilerek yapılmıştır.

7- Ay ışığı, sonsuz yükseklikliere çıkararak senin üzerinde sonsuz bir toz bulutu gibi geçmektedir.

8- Gözler, sizler (ay ve boğaz)'de odaklaşır. Sizin dışınızda evren ve zaman.

9- Burası Çanakkale denilinceye kadar yürüdüm ona doğru fecir kılavuzdu.

10- Yol seni emniyetle geçirir. Eğer geçirmezse, su seni sarhoş eder.

11- Yüksek yüksek tepelerin ardında, ulu dağlara ve kalelere uğrarsın.

12- (Tepelerdeki Türk askerleri), işaret ettiklerinde geceleri dahi savaş gemilerinin geçmesini engeller ve durdururlar.

13- Topların bir kısmı gelenleri karşılar, diğer bir kısmı kayalarda çıkıp inmektedir.

14- Bazıları (topların) ortaya çıkar, bazıları da kayaların arkasında gizlenir.

15- Yüzlerce deniz oraya aksa ve denizin suyu gemilerle dolsa da,

16- Bir çıkış bulabilme çabasında iken helak oldular. Ve henüz boğaza bir zarar dokunmadı.

17- Önce Erhebîl (Ege denizinde İmroz, Bozcaada ve çevresinde yer alan takım adalar) ve daha sonra gemilerde şaşkınlık.

18- Sabah ışığı göründü ve o ışıkta Boğaz'a ilerledim. Varacağımız yer yaklaştı.

19- Sana koşuyor şehirler ve insanlar, gezgin ve sabit duran gemiler,

20- Adalar ve dağlar seni bağrına basıyor, kayalar bile sana yumuşaklık gösteriyor.

21- Geniş olan bir denizden dar bir boğaza girersin. Ve işte yine engin bir denizdesin.

22- Bazen uzak bir yerde, şelale gibi bir nehir yükselir,

23- Bazen bir kitap misali ufka ulaşırsın. Başka bir ufka yöneldiğinde ise serap gibidir.

24- İşte evler (görünüyor) dediğimiz zaman, hayır denildi oraya varmaya bir öğle ve ikindi var.

25- Gündüz tam öğle vakti girdiğinde, etrafa bakanlara evler göründüğünde,

26- Orada güneş, saf altın, yakut, mercan veya inci midir dedik.

27- Ey iyiliksever gemi! Bizimle yavaşça yürümeni dilerdik. Fakat nerede, bizim için senin yanında sonsuzca kalmak?

28- Denizdeki yolcuların gördüğü en güzel şeylere zihnen rahatlayalım ve hoşnut olalım.

29- Değerli resimleri kapsayan bir levhayla, hayal gücü bakımından tek olan bir divanla,

30- İçinde tabiatın akıp gittiği tepelerin güzel manzaraların aynasıyla,

31- İçinde cennet yetiştirilmiş bir feza(genişlik) ve denizlerde benzersiz bir manzara!

32- Devam edin ey şiirin kızları! Devam edin. Şiirin şımarmasında sizin bir kusurunuz yok.

33- Sizin için karada ve denizde yürüdüm. Siz zamansız ve her yerdesiniz.

34- Mısır'dan uzakta tabiata ilgi duydun. Tabiatla baş başa iken de neredesin Mısır dedin?

35- (Tabiattaki) altın tozları, doğa harikası ve bu ilginç levha ve kalem (kaza ve kader) seni coşturdu.

36- Benimle onlar (kaza ve kader) arasında bir engel yoktur. Benden başka bu bu ayetler (üstün şiirler) üzerinde örtü yoktur.

37- Buralar, adeta süslenmiş bakire kızlar gibi ya da su, gökyüzü veya bitkiler gibidir.

38- Bunlar adalar mı yoksa parlak yıldızlar mıdır? Öğle vaktinde nasıl doğmuşlar?

39- Yeşil olduğu halde ufuk, bunları başka bir bahçede benzeri olmayan bir çiçek gibi sarıya boyanmış.

40- Büyük ağaç dallarının dereleri örttüğü gibi, deniz onları örtmüş,

41- Orada camiler yüksek görünür. Kaleler görkemli burçlarla birleşir.

42- Yükseklikleri birbirinden farklıdır, bazı yerler yüksek, bazı yerler alçaktır.

43- Orada, yer yer üstünde, bahçe bahçe üstünde, bahçe bahçe...

44- Kitaptaki üst üste olan satırlar gibi üst üste nice evler vardır.

45- Öyle satırlar ki kuşatmaz onları yazılar, anlamlarını saymaz bilim.

46- Birlikte okunduğu zaman adeta bir nazım, tek tek okunduğunda ise bir nesirdir.

47- Yaklaştıkça güzel kokular çıkar ve yayılır. Sanki zincir misali ufuklar, onları bağlar.

48- Uzaktan bize saray gemi, gemi de saray gibidir.

49- Denizde geminin ön ve arkası, gemilerin noktaladığı Boğaz'dan bir nun gibidir.

50- Boğazda yollar, sanki gözler gibi (kıvrımlı), geminin kılavuzu da (gözler gibi) yerinde durmaz.

51- Orda rahatlığa kavuştuk ve bizi güven sardı.

52- Limana demir attık. Görkemli halifelik merkezi (Yıldız sarayı) bizi kucakladı.

53- Ey o harika manzarayı görmek isteyen! Gören veya işiten ona âşık olur.

54- *Dünyanın bütün güzelliklerini gördüm. Onlar (dünyanın güzellikleri) vav, boğaz ise Amr'dır".*[562]

Tarih boyunca İstanbul boğazının güzelliğinden esinlenen birçok şâir onun eşsiz güzelliğini anlatan şiirler yazmıştır. Şevkî'de dönemin Mısır valileriyle birlikte birçok kez İstanbul'u ziyaret etmiş, yaz aylarını bu şehirde geçirmiştir. Bu yolculuklarında Osmanlı halifeleriyle görüşmüş, zaman zaman verdikleri davetlere icabet ederek boğazı en güzel yerlerden müşahede imkanını elde etmiştir.[563]

Onun boğazı tasvir etmek için elde ettiği birikim sadece bunlardan ibaret de değildi. Zira şâirin yaz aylarında ikamet etmek için İstanbul'un Büyükdere semtinde bir evi de bulunuyordu.[564] Dolayısıyla Şevki, sadece boğazı değil İstanbul da bulunan birçok saray, köprü, mescit ve doğal yeri de tasvir etmiştir.[565]

İşte Şevkî'nin İstanbul'a dair en güzel kasidelerinden biri olan bu kasidesinde de gökyüzünün eşsiz güzelliği ve İstanbul arzusu nedeniyle gemide bulunanların gözüne uyku girmediğini ifade etmiştir.

---

[562] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/38; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/98.

[563] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 18.

[564] Şevkî, *Ebî Şevkî*, 19.

[565] Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/24 ve sonrası.

Şevkî, İstanbul yolculuğu esnasında gördüğü adaları otlakta bulunan koyun sürülerine, gökyüzünü de onlara çobanlık yapan kişilere benzetmiştir.

O, payitahta olan sevgisi ve bağlılığından ötürü Çanakkale boğazının geçilemez oluşuna telmihle; Çanakkale boğazının toplar ve dağlarla muhafaza edildiğini ifade eder. Ancak tüm bu içten tasvirlerine rağmen yine de doğup büyüdüğü vatanı Mısır'ın hasretiyle yanıp tutuştuğunu anmadan geçemiyor. Şiirinde boğazı tasvir etmeyi sürdüren Şevkî, boğazı, ırmak elbisesi giymiş bir deryaya benzeterek, yemyeşil doğasıyla, manzarasıyla, camileri, boğaza nazır saraylarıyla olağanüstü bir yer olarak tavsif eder/betimler.[566]

Şâir, boğazı dolayısıyla da İstanbul'u tasvir etmekle yetinmemiş, tabiattaki zarif yerleri de İstanbul'un bu güzel boğazına benzeterek bu şehrin adeta bir cennet misali olduğunu şiirinde dile getirmiştir. Hilafet makamının burada oluşu da eklenince boğaz ve etrafını kuşatan güzellik, neden olarak Şevkî'nin şiirlerine konu olmayı fazlasıyla hakkediyordu.[567]

1.7. Mersiye

Çalışmanın ikinci bölümünde Şevkî'nin, dîvânın üçüncü cildinin mersiyelere ayrıldığına yer verilmişti. Onun sadece Mısır ve Arap ülkelerindeki insanlara mersiyeler yazmadığına, insanlığa faydasının dokunduğuna inandığı kişileri din, mezhep ve meşreplerine bakmaksızın takdir ederek onları sundukları hizmetlerle yâd ettiğine, onlar için kasideler nazmettiğine değinilmişti.[568]

Şâirin ikinci dönemindeki mersiyeleri yalnızca akraba ve sarayda yaşayanlarla sınırlı kalmamıştır. Onun şiirleri, özellikle Arap âleminde bağımsızlık mücadelesi veren bütün şahsiyetleri kapsamıştır.[569] O, şiirlerinde sömürgeci ülkeler karşısında elde edilen kazanımların korunması gerektiğini dile getirerek, sonraki nesillerin, kahramanlarını hayırla yâd etmeleri gerektiğini ve onların gittikleri yoldan sapmamalarını istemiştir.[570]

---

[566] Ürün, *Ahmet Şevki*, 105.

[567] Ürün, *Ahmet Şevki*, 108.

[568] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 341.

[569] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 147-148.

[570] Konu hakkında yazdıklarına ulaşmak için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/3 ve devamı.

Şevkî, ikinci döneminde bu temayı işlerken, eski Arap şâirlerinin kullandığı ve herkes için uygun olan belirli kalıplardan tercih uzak durmayı tercih etmiştir. O, bu bağlamda edebiyat tarihinde yeni bir çığır açmıştır. Zira yeni mersiyeleri okunduğunda her birinin farklı özellikler taşıdığı görülür ve birinin diğerinin yerine kullanılmayacağı çok net olarak kendini gösterir.[571] Şevkî'nin mersiyelerinde yer alan ve daha önce klasik dönem Arap edebiyatı yer almayan en temel özelliklerden biri de yazdığı şiirlerde ölen kişileri muhatap alıp onlarla konuşmasıdır. Şair mersiyelerinde ölümü, ölümden sonraki hali, ahireti, vasiyetleri, ölünün yaşarken ki şöhretini veya onları yaptıkları işlere geri çağırma gibi konuları işlemiştir.[572] Şâir mersiyelerinin giriş bölümlerinde bunu çok açık bir şekilde tekrarlamıştır.[573] İşte Nil şâiri ve aynı zamanda arkadaşı Hâfız İbrahim'e yazdığı mersiyenin başında aşağıdaki beyitle başlamıştır. (Kâmil):

قَـدْ كُنْـتُ أَثِـرُ أَنْ تَقُـولَ رِثَـائِي يَـا مُنْصِـفَ الْمَـوْتَى مِـنَ الْأَحْيَـاءِ

1- *Ağıtımı söylemeni tercih ederdim, ey yaşayanlardan daha insaflı ölü.*[574]

Burada şâirin, ölen kişi karşısında duruyormuş gibi bir hitap şekli seçerek, onun yokluğuna alışamadığını dile getirme çabası içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Bu tema altında daha önce sarayda yaşamayı tercih ettiği dönemde eleştirdiği, fikirlerine karşı çıktığı, Arap âleminde ilk defa kadın özgürlüğü için mücadele veren ve bu konuda feminist görüşleriyle tanınan Kâsım Emîn (ö.1326/1908) için yazdığı mersiyeye yer verilecektir.

Bu şiirin, sürgün hayatının şâirimize ne denli tesir ettiğini, onun fikir dünyasını nasıl değişime uğrattığını, kadın hakları savunucusu olan bu şahsa dair fikirlerinin nasılda iki zıt kutupta yer almış olduğunu göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. (Kâmil):

---

[571] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 342-343.

[572] el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 991.

[573] Bu konuda detaylı bilgi için Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/3 ve devamına bk.

[574] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/18; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/359.

يَــا أَيُّهَــا الــدَّمْعُ الــوَفِيُّ بَــدَارِ ... نَقْضِــي حُقُــوقَ الرِّفْقَــةِ الأَخْيَــارِ

أَنَا إِنْ أَهَنْتُكَ فِـي ثَـرَاهُمُ فَـالهَوَى ... وَالعَهـدُ أَنْ يُبْكَـوْا بِـدَمعٍ جَـارِي

هَانُوا وَكَانُوا الأَكْرَمِينَ وَغُودِرُوا ... بِــالقَفْرِ بَعْــدَ مَنَــازِلٍ وَدِيَــارِ

لَهَفِي عَلَـيْهِمْ أَسْكِنُوا دُورَ الثَّـرَى ... مِنْ بَعْدِ سُكْنَى السَّمْعِ وَالأَبْصَـارِ

أَيْنَ البَشَاشَةُ فِـي وَسِـيمِ وُجُـوهِهِمْ ... وَالبِشْــرُ لِلنُّــدَمَاءِ وَالسُّــمَارِ

كُنَّـا مِـنَ الـدُّنْيَا بِهِـمْ فِـي رَوْضَـةٍ ... مَــرُّوا بِهَــا كَنَسَــائِمِ الأَسْــحَارِ

عَطْفًـا عَلَـيْهِمْ بِالبُكَـاءِ وَبِالأَسَـى ... فَتَعَهُّــدُ المَــوْتَى مِــنَ الإِيثَــارِ

يَـا غَـائِبَيْنَ وَفِـي الجَـوانِحِ طَـيْفُهُمْ ... أَبْكِــيكُمُ مِــنْ غُيَّــبٍ حُضَّــارِ

بَيْنِــي وَبَيْـنَكُمُ وَإِنْ طَـالَ الْمَـدَى ... سَــفَرٌ سَــأَزْمِعُهُ مِــنَ الأَسَــفَارِ

إِنِّــي أَكَــادُ أَرَى مَحَلِّــي بَيْـنَكُمْ ... هَــذَا قَــرارُكُمُ وَذَاكَ قَــرَارِي

إِنَّ الْمُصِـيبَةَ فِـي الأَمِـينِ عَظِيمَـةٌ ... مَحْمُولَــةٌ لِمَشِــيئَةِ الأَقْــدَارِ

أَوْفَــى الرِّجَــالِ لِعَهْـدِهِ وَلِرَأْيِــهِ ... وَأَبَــرَّهُمْ بِصَــدِيقِهِ وَالْجَــارِ

وَأَشَــدَّهُمْ صَــبْراً لِمُعْتَقَدَاتِــهِ ... وَتَأَدُّبــاً لِمُجَــادِلٍ وَمُمَــارِي

قُـلْ لِلسَّـمَاءِ تَغُـضُّ مِـنْ أَقْمَارِهَـا ... تَحْـتَ التُّـرَابِ أَحَاسِـنُ الأَقْمَـارِ

آثَــارُهُ بَعْــدَ الْمَــوتِ حَيَاتُــهُ ... إِنَّ الخُلُــودَ الحَــقَّ بِالآثَــارِ

أُنْفُضْ غُبَارَ الْمَوتِ عَنْكَ وَنَاجِنِي ... فَعَسَـايَ أَعلَـمُ مَـا يَكُـونُ غُبـارِي

1- *Ey sadık gözyaşı acele et, değerli dostların hakkını yerine getiriyoruz.*

2- *Sana toprağında hakaret edersem, sevgi ve yeminle gözyaşlarının akıtılması gerekir.*

3- *Daha önceden değerli oldukları halde değersiz olup, yurt ve evlerinden çorak arazilere gittiler.*

4- *Dinleme ve işitme yerlerinden sonra toprak evlerde oturanlara hayıflanıyorum.*

5- *Geceleri kendileriyle sohbet ettiklerim, yüzlerinde tebessüm ve sevinç olanlar nerede?*

6- *Onlarla beraber dünyada bir bahçe idik, seher esintisi gibi oraya uğradılar.*

7- *Üzüntü ve şefkatle ile onlara merhamet gösterelim, ölenleri kollamak onları kendine tercih etmektir.*

8- *Ey görünmeyenler ve yüreğimde sevgisi olanlar, hâzırda da gâipte de size ağlıyorum.*

9- *Benimle sizin aranızda mesafe ne kadar uzak olsa da onu yerine getireceğim*

10- *Neredeyse kendi yerimi aranızda görüyorum, bu sizin o da benim tercihimdir.*

11- *Emin'deki musibet büyüktür. Önceden belirlenmiş kadere hamledilir.*

12- *Görüşlerine ve sözüne en vefakâr olanlardandır. Arkadaşına ve komşuya en iyi olandır.*

13- *İnandıklarına en şiddetli sabreden, tartışmana ve itiraz edene en nazik davranandır.*

14- *Gökyüzüne deki Ay ve yıldızların kapatsın, toprak altında Ay'ların en güzeli vardır.*

15- *Ölümden sonra bıraktıkları hayatıdır, gerçek sonsuzluk geride bırakılanladır.*

16- *Ölüm toprağını silkele ve benimle konuş, belki toprağımın ne olduğunu öğrenirim.*[575]

Bu mersiye şâirin sürgün hayatının şiirlerine ne denli etki ettiğini anlamak için önemli bir kasidedir. Zira şâirin hayatının ilk evresiolan saray döneminde kadın özgürlüğünü savunan Kâsım Emîn'in fikirlerine açıkça karşı çıkan, öne sürdüğü düşüncelerinin yanlış olduğunu ifade eden Şevkî, vefatından sonra onu yukarıdaki beyitlerle yâd etmiştir. O, yazdığı bu mersiyede ölen kişinin gözyaşı akıtılması gereken önemli bir şahsiyet olduğunu şiirin en başında dile getirmiştir. Daha sonra da bu kişide bulunan güzel hasletleri zikrederek ölümüne karşı duyduğu acıyı anlatmaya çalışmıştır.

[575] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/59; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/468.

Şâir, bunlarla da yetinmeyerek önceden karşı çıktığı görüşleri sebebiyle onu övmüş, inandığı değerleri savunduğu ve onları terk etmediğinden dolayı da ona saygı duyulması gerektiğini dile getirmiştir. Hatta o, gökyüzünde bulunan ve aydınlatıcı vasfına sahip olan Ay ve yıldızlardan nurlarını söndürmelerini istemiştir. Bunun nedeni ise toprak altında bulunan bu değerli insana ait olan nurun olduğudur. Ayrıca son beyitte yukarıda-çalışmanın ikinci bölümündeki mersiye temasının altında- da anlatıldığı gibi ölüyü muhatap alıp onunla konuşmak istemesi de Şevkî'nin mersiyeye getirdiği yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşte bu mersiye Ahmed Şevkî'nin sürgünden sonra işlediği şiir temaları içerisinde saray döneminden farklı olarak fikirlerinin değiştiğine en bariz örneklerden biridir.

Şâirin, sürgünden sonra fikir dünyasında yaşanan değişikliklerin işlediği temalara yansımalarının bir diğer örneği de birinci dünya savaşından önce Mekke emiri olan Şerîf Hüseyin (ö.1349/1931), Osmanlı'ya karşı başkaldırıp, bağımsızlık mücadelesine giriştiğinde onu hilâfet makamına karşı çıkan âsi olarak görmesi ve onu yabancı güçlerin tuzağına düşen bir hâin kabul ederek hicvetmesidir. Hatta o, emiri peygamberlik iddiasında bulunan Müseylemetü'l-Kezzâb'a (ö. 12/633) benzetmiştir.[576] Ancak daha sonraki zaman dilimlerinde bakış açısı değişen Şevkî, Arap ülkelerinde yaşanan özgürlük savaşlarını desteklemiştir. Bunun için öncü olan şahsiyetleri övmüş, vefat ettiklerinde onlar için mersiyeler yazmıştır.[577]

Bu dönemde Şerîf Hüseyin için mersiye yazıp, ölümüyle yaşanan musibeti, Müslümanların Bedir savaşında verdiği kayıplara benzetmiştir. Hayatını kaybeden bu şahsiyet için ağıtlar yakılmasını, yeryüzü ve gökyüzünün kaybının büyük olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bütün Arap âleminin bu ölüm acısına ortak olması gerektiğini ve na'şına karşı gerekli olan saygının verilmesini yazdığı mersiyede anlatmıştır.[578]

Ahmed Şevkî'nin saray sonrası hayatında birçok alanda değişim yaşanmış olsa da en bariz değişiklikler bu temada kendini göstermektedir.

---

[576] Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/90; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/331.

[577] el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 197.

[578] Kral Hüseyin için yazdığı mersiye için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/117; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/526.

Şâir bu dönemde sürgünden önce kendisinin yetişmesinde önemli katkıları olan hidiv ailesi için de mersiyeler yazmaktan geri durmamıştır. O, ikinci Abbâs'ın annesi olan ve yaptığı iyilikler sebebiyle Ümmü'l-Muhsinîn olarak anılan hanımefendiye de bu anlamda vefa göstermiştir. Zira o, İstanbul'da vefat edip na'şı defnedilmek üzere Mısır'a getirildiğinde Ahmed Şevkî onun için de mersiye yazmıştır.[579]

1.8. Gazel

Şâir, saray hayatını terk ettikten sonra kendisini gazel yazma konusunda daha da rahat hissetmiş ve bu konuda önceki döneme nazaran daha güzel örnekler vermeye başlamıştır.

O hayatının bu döneminde klasik Arap şirinde kullanılan gazel çeşidini tam olarak bırakmamakla beraber, yavaş yavaş olgunluk belirtisi olan gazelin manevi yönünü ön plana çıkmıştır.[580] Bu bağlamda o, muhabbeti, kederi, şanslı olmayı, sevgilisinin nazlı oluşunu, kınama ve ayrılık gibi hususları ön plana çıkararak, sıcak, hoş, açık lafızlara, narin tasvirlere, ulvi manalara yer vermiştir. Bununla birlikte Şevki, bu konuları işlerken kadın ve erkeklerin onur ve şereflerini zedeleyecek lafızlardan uzak kalmaya özen göstermiştir.[581]

Şairin bu dönemde yazdığı gazel türlerinden biri de aşağıdaki beyitlerdir. (Kâmil):

يَا جَارَةَ الـوَادِي طَرِبْـتُ وَعَـادَنِي ... مَـا يُشْـبِهُ الأَحْـلَامَ مِـنْ ذِكْـرَاكِ

مَثَّلْـتُ فِـي الـذِّكْرَى هَـوَاكِ وَفِـي ... وَالذِّكْرَيَاتُ صَدَى السِّنِينَ الحَاكِي

وَلَقَدْ[1] مَـرَرْتُ عَلَـى الغَـدِيرِ بِرَبْـوَةٍ ... غَنَّـــاءَ كُنْـــتُ حِيَالَهَـــا أَلْقَـــاكِ

ضَـحِكَتْ إِلـيَّ وُجُوهُهَـا وَعُيُونُهَـا ... وَوَجَـدْتُ فِـــي أَنْفَاسِـــهَا رَيَّـــاكِ

1- "Ey aşk vadisinin komşusu! Heyecanla, neşelenerek sevindim ve senin hatırandan rüyalara benzer bir hal beni ziyarete geldi.[582]

---

[579] Bu kaside için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/127; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/561.

[580] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 354.

[581] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 233-234.

[582] Bu beyitlerin tercümesi Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 234. Yararlanılarak yapılmıştır.

2- Bu aşk hatırasında sevgini canlandırdım. Hatıralar, olayları hikâye eden yılların yankısından ibarettir.

3- Önünde seninle buluştuğum çok ağaçlı o güzel tepedeki göle uğradım.

4- Yüzleri, gözleri benimle alay eden bu tepenin kucaklarında senin kokunu buldum."[583]

Bu gazel incelendiğinde şâirin, klasik dönemde yazılan türün dışına çıktığı görülmektedir. Zira o, eski kalıplar bu beyitlerde kullanılmamış, şâirin yeni bir anlayış/tarz arayışı içerisinde olduğu belirgin bir şekilde fark edilebilmektedir. Şevki, sürgünden önceki dönemde yazdığı gazellerde aşk sözcüğünü dolaylı olarak kullanmıştır. Ancak o, bu beyitlerde daha önceki evrede açıkça ifade edemediği şeyleri ifade etmiştir. Hatta o, bu şiirde de görüleceği üzere dolayım yapmadan sevdiği kişi ile buluşmak, kokusunu almak gibi lafızları kullanarak yeni dönem edebiyatındaki yerini almıştır.

1.9. Methiye

Çalışmamızın ikinci bölümünde methiye ile ilgili bilgiler verilmişti. Bu temayı şâirin saray döneminde çok kullandığı ve bunu yaparken daha çok dönemin Mısır hidivleri ile Osmanlı sultanlarına methiyeler yazdığı zikredilmişti. Ayrıca bu konuda nazmettiği kasidelerin tipik klasik Arap edebiyatında yazılan ve aşırı mübalağalar barındıran şiirler olduğuna da değinilmişti.

Ahmed Şevkî sürgünden döndükten sonra önceki hayatına kıyasla bu temayı çok daha az işlemiştir. Kimi Arap edebiyatçıları bu dönemde yazdığı methiye sayısını dokuzdan fazla olmadığını söylemiştir.[584] O, bu dönemde yazdığı methiyelerde artık vatan için çaba harcayan Arap ülkelerindeki ulusal liderler ve vatana hizmet gayesi ile yapılan gelişmeleri ön plana çıkarmıştır.[585] Ayrıca bu şiirler artık saray zamanında tercih edilen methiyeler gibi mübalağalardan uzak bir şekilde yazılmıştır.

Şâir bu döneminde bazı şahsiyetleri ve kendisinin duruşuna uygun ortaya konulan yeni gelişmeleri bu tema altında anmıştır. Ahmed Şevkî, sürgünden döndükten sonra Kahire'nin *Matariye s*emtinde ikamet etmeye başlamıştı. O dönemde

---

[583] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/179; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/121.

[584] Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 326.

[585] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/10.

burada çocukların okuyacağı, eğitim alacakları bir okul bulunmamaktaydı. Semt sakinleri şâir vasıtasıyla mahallelerine bir okul yapılmasını istemişlerdir. Şevkî bu talepleri dönemin Eğitim Bakanı olan Sa'ad Zağlûl'a (ö. 1346/1927) iletmiş ve kendisinden burada bir okul açmasını istemiştir. Çok geçmeden Zağlûl bu talebi yerine getirmiş ve mahalleye halkın istediği okulu açmıştır.[586]

İşte Ahmed Şevkî de bunun üzerine Bakan'ın yaptığı hizmeti takdir etmiş ve yazdığı 31 beyitlik bir kasideyle ona methiyeler dizmiştir. Aşağıda bu beyitlerden iki tane verilecektir. Methiyenin tamamı için dîvânın ilgili yerine müracaat edilebilir. (Serî'):

يَــا نَاشِــرَ العِلْــمِ بِهَــذِي الــبِلَادْ وُفِّقْــتَ نَشْــرُ العِلْــمِ مِثْــلُ الجِهَــادْ

بــانِيَ صَــرْحِ الْمَجْــدِ أَنْــتَ الَّــذِي تَبْنِــي بُيُــوتَ العِلْــمِ فِــي كُــلِّ نَــادْ

1- Ey bu şehirlerde ilmi yayan, muvaffak oldun. İlmi yaymak cihat gibidir.

2- İhtişamın köşkünü yapan, bütün cemiyetlerde ilim yuvalarını inşa eden sensin.[587]

Bu iki beyitte Ahmed Şevkî, sürgünden önce kullanmayı tercih ettiği klasik Arap edebiyatındaki kalıpları terk ettiği mülahaza edilmektedir. Zira eski Arap şiirinde bazen kendisine methiye yazılan kişilerin kendilerinde olmayan bazı özellikleri anlatılıyordu. Yukarıda da anlatıldığı gibi halkın talebi yerine getirilince Şevkî buna karşılık olarak yukarıdaki beyitleri Zağlûl'u övmek için yazmıştır. Şâirin buradaki asıl amacı diğer yöneticileri de aynı şekilde vatan için hizmet etmeye teşvik kabilinden olmuştur. Yoksa kendisinin burada herhangi bir menfaati söz konusu değildir.

Ahmed Şevkî, Arap şiirinin gelişmesine katkı sağlayacağın düşündüğü dergi ve gazetelerin de kurulması sebebiyle bunlara ve kuranlara methiyeler kaleme almıştır.

Eylül 1932 Kahire de Ahmed Zeki Ebû Şâdî, İngiliz'lerin Mısır'dan çekilmesiyle beraber Mısır edebiyatının canlanmasına katkı sağlayacak olan Apollo grubunu

[586] el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 94.

[587] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/95; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/31.

kurunca,[588] Ahmed Şevkî bu adımı, şiirin geleceği için önemli bir aşama olarak kabul etmiş ve bunu öven şiirler yazmıştır. O, sadece bunula da yetinmeyerek bu grubu veya dergiyi- sonradan bu isimle şiirlerin yayımlandığı dergiye verilen isim olmuştur- Câhiliye döneminde kurulan ve şiirlerin okunduğu *Ukâz* panayırına benzetmiştir.

Onun Apollo grubu için yazdığı methiyenin girişi şu şeklide başlamaktadır. (Vâfir):

أَبُولّــو مَرْحَبــاً بِــكِ يَــا أَبُولّــو فَإِنَّــكِ مِــنْ عُكَــاظِ الشِّــعْرِ ظِــلُّ

Apollo hoş geldin Ey Apollo, sen Ukâz şiirlerinden gölgesin.[589]

Bu ve devamındaki beyitlerde şâir, edebiyat alanında atılan bu adımı şiirlerine konu ederek duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu grubun kurulmasını tarihte Arap edebiyatına en büyük katkıyı yapan *Ukâz*'â benzeterek kutlamıştır. Kaside 13 beyitten oluşmaktadır. Ahmed Şevkî'nin, bunların dışında Mısır üniversitesi için yazdığı şiir,[590] Mısır bankasının temeli atıldığı gün okuduğu şiiri,[591] Kral I. Fuâd'ın (ö.1355/1936) Mısır medeniyetini simgeleyen Anıtın perdesini açtığında onu öven şiiri vardır.[592] Ayrıca bunların dışında yazdığı ve ülkesinin bağımsızlığı yolunda olumlu olarak gördüğü gelişmeler için methiyeleri de bulunmaktadır.[593] Ayrıca bu başlık altında nazmettiği ve vatanları için hayatlarını kaybeden Arap âleminin önder şahsiyetleri için yazdığı mersiyeleri vardır.[594] Ahmed Şevkî'nin, yazdığı methiyelerde başarılı olduğu ancak siyasi, toplumsal ve tarih alanında yazdığı methiyelerinin daha fazla rağbet gördüğü rahatlıkla ifade edilebilir.[595]

---

[588] Hafâcî, *Dirâsâtün fi'l-edebi'l-Ârabiyi'l-hadîs ve medârisuh*, 2/42; Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-Ârabî (âsru'd-duveli ve'l-imârât- Mısr)*, 70.

[589] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/68; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/504.

[590] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/11.

[591] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/14.

[592] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/184.

[593] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/17 ve sonrasına bakınız.

[594] Bu şahsiyetlere yazdığı mersiyeler için Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/3. ve sonrasına bakınız.

[595] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 232.

V. BÖLÜM

AHMED ŞEVKÎ'NİN ŞİİRLERİNDE BAZI DİL VE BELAGÂT UNSURLARI

İnsanın dil becerisi, onu diğer canlılardan ayıran en belirgin hususiyettir. Dilin insan hayatındaki yeri tarife sığmayacak derecede önemlidir. Öyle ki insanın anlam dünyasını kelimelere dökebilmesi bir diğer ifadeyle edebiyat yapabilmesi dilin insanoğluna kazandırdığı en büyük hazinelerin başında gelir. İşte asırların geçmesiyle her daim canlılığını koruyan edebiyat yapıtları bunun en güzel örneklerini içerisinde barındırır. Edebiyatın en zarif sanatlarından biri olan şiir de önemini ve işlevini her daim korumuştur. Arap dünyasında da Câhiliye döneminden başlayarak modern çağa ulaşana kadar şâirler, hep var olmuş ve insanlığa bu zarafet sofrasından sunum yapmışlardır. Şâirler kendi dönemlerinin tabii meyli ve kendilerini ait hissettikleri kişi veya şiir ekollerinin şiir sanatında icra ettikleri usullere göre eserlerini ortaya koymaktadırlar. Çalışmanın bu aşamasında Arap dilinin önemli şâirlerinden biri olan Ahmed Şevkî'nin şiirindeki bazı dil ve belagât unsurları ele alınarak örneklerle beraber kısaca tahlil edilmeye çalışılacaktır.

1. Dil ve Lafız

Dil insanın duygu, düşünce ve duyduklarını kelimelerle anlatmak için kullandığı araçtır.[596] "İnsan ağzından çıkan anlamlı anlamsız ses ve ses grupları ile onları ifade eden harf ve harf gruplarının oluşturduğu remizlere lafız denir".[597]

Şiirlerini ele aldığımız Şevkî de dili kullanırken açık lafızları seçmeye özen göstermiştir. O, kulağa hoş gelmeyen kelimeleri beyitlerinde zikretmekten kaçınmıştır. Yalnızca bununla yetinmemiş seçtiği sözcükleri bir ahenk içerisine melodik olarak ifade etme gayreti içerisinde olmuştur. Onun, dönemin şarkıcılarına yazdıkları incelendiğinde harflerin birbirlerine uygunluğu dikkat çekmekte, lirik şiiri musikiye dönüştürmedeki sanatkârlığı ön plana çıkmaktadır. [598]

---

[596] İbrahim Karahanci, "Üslup Belirleme Girişimlerine Dil Verileri Üzerinden Yaklaşmak", *Journal of International Social Research* 9/45 (30 Ağustos 2016), 115; İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe sözlük*, 526.

[597] Sedat Şensoy, "Lafız" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/42.

[598] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 116.

Mısır'ın öncülük ettiği edebiyat alanındaki nahda hareketine mensup yazarlar arasında yer alan şâirimiz, kendisine biraz serbestlik tanımakla beraber eski Arap şiirinin yolunu takip etmeyi tercih etmiştir. O, özellikle klasik dönem şiir temalarını işlerken bu akımdan istifade etmiştir. Klasik dönemdeki bu etki Ahmed Şevkî'nin özelde matla (giriş) beyitlerinde genelde ise kasidenin diğer bölümlerinde kendisini göstermiştir.

Ahmed Şevkî farklı uzunlukta üç yüz altmış kaside yazmış gerek kafiyeyi gerekse de vezni başarılı bir şekilde kullanmıştır. Kaleme aldığı beyitlerin çoğunluğunu farklı bahirlerde söylemiş, nazmettiği şiirlerinin ancak beşte birinde aynı kafiyeyi kullanmıştır.[599] Şâir Arap edebiyatında kullanılan *Amûdu'ş-Şi'r'i* -Arapçada bu kavram şiirin belli kalıba bağlı olması demektir- korumakla beraber kendisine bu konuda bazı serbestlikler tanımış, kendisine has bazı tarzlar geliştirerek az da olsa bunun dışına çıkmıştır.[600]

Bir örnek olması açısından İmruülkays'ın (ö. 540) Muallâka'sının başında yer alan beyit, Şevkî'yi etkilemiş, yazdığı şiirlerde aynı minval üzere olarak onu taklit etmiştir. Aşağıdaki beyit Muallâka sahibi İmruülkays'a aittir. (Recez):

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ ومَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ

Durun, sevgilinin ve onun ed-Duhûl ile Havmel arasındaki Siktu'l-Livâ'da bulunan yurdunun hatırasına ağlayalım.[601]

Bu beyitte şâir yanında bulunan bir kişiyi iki şahıs olarak hayal ederek seslenmiştir. Bu durum, Araplarda arkadaş grubunun en az iki olarak kabul edildiğinden dolayı yapılmış veyahut da bu durum lafzın tekrarı mesabesi olarak kabul edilmiştir.[602]

Şâirimiz de klasik dönemde kullanılan bu metodu aynı şekilde kullanmıştır. Ahmed Şevkî'nin aşağıdaki şiir buna örnektir. (Vâfir):

---

[599] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 222-223.

[600] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 90.

[601] Hasan es-Sendûbî, *Şerh dîvân İmruilkays* (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1990), 164; Nurettin Ceviz vd., *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 31.

[602] es-Sendûbî, *Şerh dîvân İmruilkays*, 164.

خَلِيلَــيَّ اِهبِطــا الــوَادِي وَمِــيلَا إِلَــى غُـرَفِ الشُـمُوسِ الغَارِبِينَـا

Arkadaşlarım! Şu vadiye ininiz de batan güneşlerin(firavunların) odalarına doğru bir ilerleyiniz.[603]

Bu beyitte bulunan kalıp eski Arap şirinden esinlenerek kullanılmıştır.[604] Bunun dışında klasik dönemin izlerini taşıyan birçok etkiyi şairin dîvânında bulmak mümkündür. Fakat bunların kullanılması bir zafiyet olarak değerlendirilmemiştir.[605]

Ahmed Şevkî'nin bu şiiri incelendiğinde yukarıda anlatıldığı gibi seçilen lafızların kolay, anlaşılır ve garabetten uzak olduğu gözlemlenmektedir. Bu yöntem şâirin diğer kasidelerinde de mevcuttur. Bu tarzda açık bir dille beyit yazmak, Medresetü'l-İhyâ'nın da önde gelen özellikleri arasında zikredilmiştir.[606]

Şâirin dîvânı ele alındığında; beyitlerde açık lafızların kullanıldığı mülahaza edilmektedir. Çocuklar için yazdığı şiirler de bunlara eklendiğinde dilin yalın olduğu ve şâirin tekellüften uzak bir yol takip ettiği müşahede edilir.[607] Ahmed Şevkî'nin babasına yazdığı mersiyeden alınan şu beyitleri de örnek olarak gösterebiliriz. (Remel):

سَــأَلُونِي لِــمَ لَــمْ أَرْثِ أَبِــي وَرِثَــاءُ الأَبِ دَيْــنٌ أَيُّ دَيْــنْ

أَيُّهَــا اللّــوَّامُ مَــا أَظْلَمَكُــمْ أَيْـنِ لِـيَ العَقْـلُ الّـذِي يُسْـعِدُ أَيْـنْ

يَــا أَبِــي مَــا أَنْــتَ فِــي ذَا أَوَّلٌ كُـلُّ نَفْـسٍ لِلْمَنَايَـا فَـرْضُ عَـيْنْ

هَلَكَــتْ قَبْلَــكَ نَــاسٌ وَقُــرًى وَنَعَــى النَّــاعُونَ خَيْــرَ الثَّقَلَــيْنْ

غَايَــةُ الْمَــرءِ وَإِنْ طَــالَ الْمَــدَى آخِــذٌ يَأْخُــذُهُ بِالأَصْــغَرَيْنْ

---

[603] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/205; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/260.

[604] Tekin, İsmail, "Mısır'da Osmanlı Hayranı Bir Entelektüel: Ahmet şevki", 120.

[605] el-İşmâvî, *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabi'l-hadîs*, 17.

[606] Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*, 49-50.

[607] Çocukları yetiştirmek amacıyla yazdığı şiirler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/88; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/229.

Bana neden babama ağıt yakmadığımı soruyorlar. Babaya ağıt yakmak borç mudur ki?

Ey kınayanlar! Siz ne zalimsiniz bana yardımcı olacak akıl nerede?

Ey babam! Sen bu işte ilk değilsin her nefis için ölüm farzı ayındır. (Her nefis ölümü tadacaktır).

Senden önce nice insanlar ve nice köyler helak oldu ve insanlar sakaleyn (insanlar ve cinler)in en hayırlısına (Hz. Muhammed s.a.v) bile yas tuttular.

İnsanın gayesi ne kadar uzun süreli olsa da onu iki küçük şeyle (dil ve kalp) yakalayabilir.[608]

Bu mersiyede de görüldüğü üzere şâirin kullandığı dil sade ve anlaşılması kolay lafızlar tercih edilmiştir. Bu beyitlerin tamamı çalışmanın ikinci bölümünde ele alındığından ayrıntılı olarak tekraren ele alınmaya ihtiyaç olmadığını düşünüyoruz.

2. Terâdüf/ Eş Anlamlılık

Terâdüf sözlükte: *Peş peşe gelme, birbirini takip etme, izleme, takip etme,* [609] gibi anlamlarda kullanılır. Terim olarak da farklı kelimelerin aynı anlamı ifade etmesi,[610] veya aynı lafızların bir manada kullanılmasıdır.[611] Başka bir tanımda da *terâdüf*; "anlamları aynı veya birbirine çok yakın olan kelimelerdir"[612] şeklinde açıklanmıştır. Teradüfün bir dili zenginleştirip onu diğer lisanlar arasında yücelttiği söz konusu edilse de aslında bir dilde, özellikle de Arapçada teradüfün olup olmadığıyla ilgili tartışmalar klasik dönemden itibaren varlığını sürdürmüştür.[613]

Şâirimiz Ahmed Şevkî terâdüf/eş anlamlılığı divânının farklı yerlerindeki şiirlerinde işlemiştir. Aşağıdaki beyit terâdüfe örnektir. (Hafîf):

رَوْضَـتِي ازَّيَّنَـتْ وَأَبْـدَتْ حُلَلَهـا حِينَ قَـالُوا رِكَـابُكُمْ فِـي الطَّرِيـقِ

---

[608] Geriye kalan beyitlr için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/120; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/559.

[609] Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, "Rdf" 12/ 175; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "Rdf" 731.

[610] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 1/239.

[611] Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 1/63.

[612] İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, 655.

[613] Konuyla ilgili yapılan tartışmalar için bk. Velîd Abdulmecîd İbrâhîm, *et-Terâdüf fi'l-lugatil'l-'Arabiyye* (Ummân: el-Mektebetü'l-Vataniyye, 2012), 5-6.

Yolcularınız yolda denildiğinde, bahçem süslenip ziynetlerini gösterdi.[614]

Burada şâir ازَّيَّنَتْ ile حُلاَلَ kelimelerini ziynet ve süslenme anlamlarında kullanarak Mısır'ın doğal güzelliklerini anlatmaya çalışmıştır. Görüldüğü gibi bu iki kelime birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Böyle bir metodun dilde kullanılması terâdüf kavramıyla ifade edilmiştir.

Ahmed Şevkî, Dımaşk için yazdığı *Nekbetu Dımaşk* isimli kasidesinin aşağıdaki beytinde de terâdüfü kullanmıştır. (Recez):

أَلَسْــتِ دِمَشْــقُ لِلإِسْــلَامِ ظِئْــرًا وَمُرْضِـــعَةُ الأَبُـــوَّةِ لَا تُعَـــقُّ

Dımaşk, sen İslâm için besleyen değil miydin? Ataların besleyicisine nankörlük yapılmaz.[615]

Şâir bu beytinde ظِئْر ve مُرْضِعَة kelimelerini eş anlamlı olarak kullanmıştır. Her iki kelime de emziren kadın manasına gelmektedir. Dolayısıyla Şevkî burada yine terâdüf metodunu kullanmıştır. Şâirin bunu kullanması aynı zamanda onun Arap diline ne kadar vakıf olduğunu da gösteriyor. Buna benzer örnekler Şevkî'nin dîvânında çokça rastlamak mümkündür.

3. Belagât

Belagât b-l-ğ kökünden türetilip sözlükte; *varmak, hedefe ulaşmak, sözün açık ve güzel olması* anlamlarına gelmektedir.[616] Terim olarak da mütekellimin ulaştırmak istediği manayı en güzel ifadelerle anlatmasıdır. Yani muktezâ-yı hâle uygun olarak kullanmasıdır.[617]

Belagât; *Meâni, Beyân* ve *Bedî* olmak üzere üç bölümde incelenir. Biz de bu çalışmada Ahmed Şevkî'nin şiirlerinde kullandığı bazı belagât unsurlarını şiirlerinden örnekler vererek açıklamaya çalışacağız. Bunu yaparken de bunların her birisini belagât ilminin ilgili bölümlerinin altında zikretmenin çalışmanın anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

---

[614] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/78; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/245.

[615] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/73; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/349.

[616] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "Blğa" 701; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/343.

[617] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 415; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/343.

3.1. Meâni İlmi

Belelâgat ilminin üç bölümünden biri olan meâni, sözün yer ve zamana uygun olarak yapılmasın konu edinen ilim dalıdır. Bu ilimle sözün ifade edildiği zaman ve muhatabla konuşulduğunda nasıl bir yol takip edilmesi gerektiğinin kurallarını anlatır. Kısacası muhatap zeki ise veciz anlatılır, değilse daha uzun bir anlatım yolu seçilir.[618] Biz burada meâni kısmından tekrar ve üslûp çeşitlerinden nidâ, emir, nehy, temenni ve istifhâm ile ilgili kısımları şâirin bu yöntemini şiirlerinden örnekler vererek açıklamaya çalışacağız.

3.1.1. Tekrâr

Tekrâr t-r-k kökünden türetilip sözlükte; *bir şeyden dönmek, bırakmak* gibi anlamlarda kullanılır.[619] Terim olarak da bir şeyi art arada yineleyerek yapmak,[620] anlamına gelen tekrar, daha çok lafızlarda olur. Tekrarın anlamda olması az olarak kabul edilmiştir.[621] Bu üslup; pekiştirme, artırma, uyarma, korkutma, büyük gösterme vb. amaçlar için kullanılır.[622]

Araplar eski dönemlerden beri tekrar ve eş anlamlılığa önem vermiş ve kullanmışlardır. Bu yüzden tekrar olgusu, Câhiliye döneminden beri şiirlerde var olmuştur. İslâm'dan sonraki dönemlerden modern döneme varıncaya kadar yazılan kasidelerde bu metot bir şekilde devam etmiştir. Kur'an'ı Kerim ve Hadislerde de aynı şekilde tekrar metodu kullanılmıştır.

Ahmed Şevkî'nin Arap edebiyatında var olan bütün sanatları kullandığını söylemek mübalağa olmasa gerek. O hem kelime hem de cümle tekrarlarını kullanmıştır. Aşağıdaki şiirinde kelime tekrarı ile ilgili örnek verilecektir. Şâirimizin bazı kelimeleri tek bir mısrada tekrar etmeye alışık olduğu görülmektedir.

Şâirin şiirden hissettiği duygu ve tekrarı yapılan kelimenin, şâirin şiir üzerindeki hakimiyetini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Ahmed Şevkî'nin istediği fikri

---

[618] Ali Bulut, *Belâgat-i müyessera meʾânî- beyân-bedî* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 33.

[619] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "Kerrere" 423.

[620] Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, thk. Muhammed Siddîk el-Minşâvî (Kahire: Dârü'l-Fadîle, 2004), 59.

[621] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 277.

[622] Musa Rebâbea, "et-Tekrâru fi'ş-şi'ri'l-Câhilî", *Dârü'l-Manzûma* 5/1 (1990), 160.

açıklığa kavuşturmaya çalışması, onu doğrulamak ve düşüncesinde ısrar etmesi, bu etkinin boyutunu belirtmek içindir.[623] (Hafîf):

يَـوْمَ كُنَّـا وَلَا تَسَـلْ كَيْـفَ كُنَّـا نَتَهَـادَى مِـنَ الهَـوَى مَـا نَشَـاءُ

Beraber olduğumuz zamanı sorma, o zaman nasıl dilediğimiz gibi aşkta hediyeleşirdik.[624]

Şâir bu beyitte كُنَّا kelimesini iki defa tekrar etmiştir. Bundaki amaç karşılıklı sevgi, heva ve duyguların ortak olarak yaşandığını belirtmek içindir. O, bununla daha önce beraber geçirdikleri güzel günleri hatırlıyor ve duygularını dile getiriyor. Kullanılan bu kelime basit gibi görünse de Şevkî bunun kulağa hoş gelmesinin yanı sıra ifadeye zenginlik ve ayrıca da kasideye müzikal bir nağme de kattığı görülebilir.[625]

Ahmed Şevkî'nin şiirinde cümle tekrarına örnek olarak aynı kasidede bulunan aşağıdaki beyit verilebilir. (Hafîf):

فَفِـــرَاقٌ يَكُـــونُ فِيـــهِ دَوَاءٌ أَوْ فِـــرَاقٌ يَكُـــونُ مِنْـــهُ الـــدَّاءُ

Kendisinde ilaç olan bir ayrılıktır ya da o ayrılıkta hastalık vardır.[626]

Yukarıdaki beyitte cümle tekrar edilmiştir. Sevenlerin arasındaki en son nokta ayrılıktır. Bu firkat, acı ve ıstıraplarla doludur. Sevgilinin unutulması kalbe zor gelir. Kasidede ifade edildiği gibi bu son, ya ilaç olur sahibini huzura kavuşturur ya da ömür boyu zehirli bir ok gibi insanın gönlüne saplanır.[627] Şâir, tekrar konusunu birçok kaside de işlemiş özellikle de Türklerin Yunanlılara karşı elde ettiği başarılarını anlattığı *Sada'l-Harb* adlı kasidesinde peş peşe aynı lafızları birçok kez tekrarlamıştır.[628]

Ahmed Şevkî, öğretmenin değerinin bilinmesi ve toplumda kendisine gerekli saygının gösterilmesi gerekliliğini anlattığı başka bir şiirinde tek bir beyitte aynı kelimeyi tekrar etmiştir. (Recez):

---

[623] Muhammed Sabrî, "Kasîdetü Ahmed Şevkî 'Nekbet Dımaşk'", *Mecalletü'd-Dirâye* 8/15 (2015), 387.

[624] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/111; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/91.

[625] Lamya Yasin- Ahmet Derviş Müezzin, "Modern Eleştiri Metodolojisine Göre Ahmed Şevkî'nin Onu Aldattılar' Kasidesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Nüsha* 20/51 (27 Aralık 2020), 312.

[626] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/111; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/91.

[627] Yasin Müezzin, "Modern Eleştiri Metodolojisine Göre Ahmed Şevkî'nin 'Onu Aldattılar' Kasidesi Üzerine Bir Değerlendirme", 313.

[628] Bu konudaki beyitlere detaylı ulaşmak için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/39; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/275.

قُـــمْ لِلْمُعَلِّـــمِ وَفِّـــهِ التَّبْجِـــيلَا كَـــادَ الْمُعَلِّـــمُ أَنْ يَكُـــونَ رَسُـــولَا

Öğretmene saygıdan ayağa kalk, ona hürmeti ifa et, öğretmen neredeyse peygamber gibidir/olacak.[629]

Bu kasidede المعلم lafzını aynı anlamda tekrarlayarak toplumda öğretmenlerin hak ettiği değeri görmesinin gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu beyit Arap alemindeki insanların dilinde adeta darbü'l-mesel haline gelmiş, büyük/ küçük neredeyse herkes tarafından ezberlenmiştir.

İşçilerin hakkını anlattığı başka bir şiirin içerisinde onlara, doğru olmayı öğütlerken aynı kelimeyi peş peşe iki defa tekrar etmiştir. (Remel):

وَاسْـــــتَقِيمُوا يَفْـــــتَحِ الـــــلَ ـــهُ لَكُـــــــمْ بَابـــــــاً فَبَابًـــــــا

Doğru olun Allah size kapılar ve kapılar açar (yani arda arda).[630]

Şâir burada **بابا** kelimesini iki defa zikretmiştir. Bunu yapmasının amacı söylediklerini kuvvetlendirmek ve pekiştirmektir. Bu ve buna benzer örneklerin şâirin dîvânında çok olduğunu söylememiz gerekiyor.[631]

3.1.2. Üslûp

Üslûp Sözlükte; *yol, aslanın boynu, burnun havada olması,*[632] *anlatma, oluş, deyiş, yapma biçimi* gibi anlamlara gelmektedir.[633] Terim olarak ise; yazarın kendi konumunu ve diğerlerinden farklı olan edebi kişiliğini ifade etmek için kullandığı yöntemdir.[634] Başka bir deyişle yazarın kendine özgü hislerini, fikir ve görüşlerini coşkulu bir şekilde ifade etme metodudur.[635]

Üslûbun ilgilendiği saha dilin kullanım alanıdır. Yazar kullandığı gramer kurallarına ne derecede vakıf olduğunu bu sayede ortaya koyar. Bir edebiyatçının

---

[629] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/497.

[630] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/79; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/17.

[631] et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât*, 63.

[632] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "Selebe"91.

[633] İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, 2062.

[634] Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 1/20; et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 1/93.

[635] İsmail Durmuş, "Üslûp" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 383.

fikirlerini, sezgilerini yazıya aktarırken o dilin temel araç gereçlerini nasıl kullandığı, onun karakter yapısıyla ilgili bir durumdur.[636]

Büyük edebiyatçıların kendilerine has üslûbu olsa da bunun tamamıyla özgün olduğu söylenemez. Zira insanoğlu içinde yaşadığı toplumdan etkilenir. Dolayısıyla orijinal bir metoda sahip olmak, uzun uğraş gerektiren bir çabaya ihtiyaç duyar. Bu nedenle modern dönemde yaşayan şâirler klasik Arap edebiyatını da göz önünde bulundurmak suretiyle başarılı olmuşlardır. Bir yazarın üslûbu farklı yaş evrelerine göre değişiklik gösterebilir. Yazarın, tüm yazın hayatı boyunca aynı tarza sahip olduğunu iddia etmek zordur.[637]

Ahmed Şevkî de yaşadığı zaman dilimlerine göre farklı metot ve üslûplara sahip olmuştur. Bunların bir yansıması olarak şiirlerinde bu metot kendisini göstermiştir. Aşağıda şâirin kullandığı bazı üslûp çeşitleri örneklerle beraber verilmeye gayret edilecektir.

3.1.2.1 Üslûbü'n-Nidâ

Nidâ; أَدْعُو anlamına lafzen veya takdiren gelen seslenme edatlarından biriyle muhatabın kendisine yönelmesini istemek demektir.[638] Arapçada nidâ harfleri seslenilen kişinin konumuna göre yakın, uzak ve en uzak olmak üzere üç gruba ayrılır. Yakındaki birine seslenmek için (أ) hemze ve (أيْ) ey ,uzak için (أيا ، هَيا) eyâ, heyâ en uzak için ise (يا) ya edatı kullanılır. Bunların tamamı seslenmek için kullanılmakla beraber en çok kullanılan yâ harfidir. Bu harfler seni çağırıyorum veya sana sesleniyorum makamına kaim bir fiilin yerine kullanılır. Seslenme edatı, yâ olduğunda hazfedilmesi de caizdir.[639]

Nidâda asıl olan seslenilen kişinin seslenene yönelmesidir. Ancak bazen gerçek anlamının dışına çıkarak siyak ve sibaktan anlaşılan farklı anlamlar için de

---

[636] et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât*, 11.

[637] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 204-205.

[638] Sa'deddîn et-Teftâzânî, *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftâhi'l-Ulûm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, ts.), 430; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 2/1684.

[639] Ahmet Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha* (Beyrut: ed-Dârü'l-Arabiyeti Li'l-mevsûât, 2006), 3/327; et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 430.

kullanılabilmektedir. Bunlar kısaca; *kınama, iğrâ, men etme, istiğâse, taaccüb, ihtisas ve nüdbe* gibi manalara gelebilmektedir.[640]

Ahmed Şevkî şiirlerinde bu üslûbu farklı anlamlarda kullanmıştır. Onun dîvânı incelendiğinde birden çok kasidede bu yola başvurduğu mülahaza edilebilir. Aşağıda konuyla ilgili örnekler verilmek suretiyle bu durum açıklanmaya çalışılacaktır.

Nidâ üslûbuna dair örneklerden biri şu şekildedir. (Remel):

أَيُّهَـــا اللّـــوَّامُ مَـــا أَظْلَمَكُـــمْ أَيْـنَ لِـيَ العَقْـلُ الّـذِي يُسْـعِدُ أَيْـنَ

Ey kınayanlar! Siz ne zalimsiniz bana yardımcı olacak akıl nerede?[641]

Şâir bu beyitte babası için mersiye yazmadığı için hakkında dedikodu yapanları eleştirmiş, nidâ edatını gerçek anlamı dışına olan *kınama* maksadıyla kullanmıştır.

Şevkî sürgünden döndükten sonra yazdığı bir gazel örneğinde aşağıdaki beyitleri kaleme almıştır. (Kâmil):

يَا جَارَةَ الـوَادِي طَرِبْـتُ وَعَـادَنِي مَـا يُشْـبِهُ الأحـلامَ مـنْ ذِكْـرَاكِ

مَثّلْـتُ فِـي الـذِّكْرَى هَـوَاكِ وَفِـي وَالــذِّكْرَيَاتُ صَـــدَى السِّـــنِينَ الخَـــوَالِي

"*Ey aşk vadisinin komşusu! Heyecanla, neşelenerek sevindim ve senin hatırandan rüyalara benzer bir hal beni ziyarete geldi.*[642]

Bu aşk hatırasında sevgini canlandırdım. Hatıralar, olayları hikâye eden yılların yankısından ibarettir."[643]

Burada beyitlerden de anlaşıldığı gibi şair, nidâ üslûbunu asli anlamın dışında olan *hasret çekme ve inleme* anlamında kullanmıştır. Zira o, bu beyitlerde eski günlerin hatırasına duyduğu özlemi anlatmaya çalışmıştır.

---

[640] Sa'deddin et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî* (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1991), 142-145; Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*, 78-80.

[641] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/12; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2559.

[642] Bu beyitlerin tercümesi Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 234. İsimli çalışmasından yararlanılarak yapılmıştır.

[643] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/179; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/121.

Şevki, sürgünde kaldığı süre zarfında Mısır'a duyduğu vatan özlemini anlatan *Endülüsiye* şiirine yine bu üslûpla başlamış ve ilk beytine, *Talh* vadisinde yurdundan uzak kaldığı için acı çeken güvercine hitapla başlamıştır. (Basît):

يَـا نَـائِحَ الطَّلْـحِ أَشْـبَاهٌ عَوَادِينَـا نَشْـجَى لِوَادِيـكَ أَمِ نَأْسَـى لِوَادِينَـا

مَـاذَا تَقُـصُّ عَلَيْنَـا غَيْـرَ أَنَّ يَـداً قَصَّـتْ جَنَاحَـكَ جَالَـتْ فِـي حَوَاشِينَا

رَمَى بِنَا الْبَيْنُ أَيْكـاً غَيْـرَ سَـامِرِنَا أَخَـا الْغَرِيـبِ وَظِـلّاً غَيْـرَ نَادِينَـا

كُلٌّ رَمَتْهُ النَّوَى رِيشَ الْفِـراقُ لَنَـا سَـهْماً وَسُـلَّ عَلَيْـكَ الْبَـيْنُ سِـكِّينا

Ey Talh vadisi için ağlayan güvercin, musibetlerimiz benzerdir. Senin vadin için mi yoksa bizim vadimiz için mi üzülelim. (Vadiden maksat kuş Sevilya vadisi ve şâirin Nil vadisi).

Bana hikâyeni anlatma senin kanadını kesen elin organlarımızda dolaştığını biliyorum.

Ayrılık bizi sohbetsiz/arkadaşsız bu vadiye ve ormana attı. Gurbet kardeşi! Biz de gölgesine takılıp kaldık.

Ayrılık her birimizi uzaklara attı ve bize bir ok saplandı ayrılık sana bıçak gibi çekildi.[644]

Burada şâir ile muhatap olarak seçtiği güvercinin ortak yanı, ikisinin de ana yurtlarından ayrı olmalarıdır. İşte burada nidâ, *tahassür/ hasret çekmek* anlamında kullanılmıştır. Şevkî, özellikle seslenme edatını matla (giriş) beyitlerine başlarken kullanmış ve çoğunlukla nidâ edatını hazfetmiştir.[645]

Ebâ'l-Havl adlı kasidesinde bu metodu kullanan şâir, edatı zikretmeden kasideye başlamıştır. (Mütekârib):

أَبَـا الهَـوْلِ طَـالَ عَلَيْـكَ العُصُـرُ وَبُلِّغتَ فِي الأَرْضِ أَقْصَى العُمُرْ

Ebâ'l-Havli üzerinden asırlar uzadı (geçti) ve sen yeryüzünde en uzun ömrüne ulaştın.[646]

---

[644] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/101; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/147.

[645] Bu konudaki detaylar için bk. et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât*, 314.

[646] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/107; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/192.

Bu beyitte siyaktan da anlaşılabileceği üzere nidâ yöntemine başvurulmuştur. Ancak bunun için gelmesi gereken edat zikredilmemiştir. Burada kasidenin başında bir (يا)yâ edatı takdir edilir.

3.1.2.2. Üslûbü'l-Emri

Emir; üstün olanın kendisinden altta olan birisinden bir işi, eylemi yapmasını istemesidir.[647] Bu vasıfta bir siga, bir şeyi istemek, talep etmek demektir.[648] Ancak bazen emir üslûbu, cümledeki akışına göre asli anlamının dışına çıkarak, *duâ, istek(iltimâs), temmenî, irşâd, eşitlik(tesviye), tehdit etme, helal kılma, acziyet, te'dib* gibi anlamlara gelebilir.[649]

Şâirimiz, emir üslûbunu şiirlerinde asli anlamının dışında çokça kullanmıştır. Onun, emir üslûbunu daha çok *iltimâs* anlamında kullandığı mülahaza edilmektedir. Sürgünde yazdığı *Siniye* kasidesinde bu açık bir şekilde görülebilir. (Recez):

اِخْـتِلافُ النَّهَـارِ وَاللَّيْـلِ يُنْسِـي ... أُذْكُـرَا لِـيَ الصِّـبَا وَأَيَّـامَ أُنْسِـي

وَصِـفَا لِـي مُـلَاوَةً مِـنْ شَـبَابٍ ... صُـوِّرَتْ مِـنْ تَصَـوُّرَاتٍ وَمَـسِّ

عَصَفَتْ كَالصِّبَا اللَّعُوبِ وَمَـرَّتْ ... سِـــنَةً حُلْـــوَةً وَلَـــذَّةُ خَلَـــسِ

وَسَلَا مِصْرَ هَلْ سَلَا القَلْـبُ عَنْهَـا ... أَوْ أَسَـا جُرْحَـهُ الزَّمَـانَ الْمُؤَسِّـي

Gece ve gündüzün gelip geçmesi unutturuyor, çocukluğumu ve mutlu günlerimi bana anlatın

Delilikten ve hayallerden oluşan gençliğimin bir bölümünü bana vasfedin,

İnce güzel bir koku ve gizli tatlı bir uyuklama gibi gelip geçti

Sorun Mısıra kalp onu unuttu mu, yoksa onu sürgün zamanı mı tedavi etti.[650]

---

[647] et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/263; el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 34.

[648] Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, thk. Naîm Zerzûr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1987), 318; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/313; Nusrettin Bolelli, *Belâgat: (Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri): Arap Edebiyâtı* (İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları), 236.

[649] et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 139-140; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/314-315.

[650] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 1/204.

Bu beyitlerde emir kipi olan أُذكُرا، صِفا، سلا filleri, şâirin kendisi gibi olanlardan istediği bir şey olduğu için *rica/iltimâs* olarak kabul edilir. Zira bir belâgat kavramı olarak *iltimâs*; birbirlerine denk kimselerin karşılıklı bir şekilde birbirlerinden bir şeyi talep etmeleridir.[651]

Şair, 1910 yılında hacca giden Hidiv Abbâs'ı kutlamak için yazdığı kasidede geçen aşağıdaki beyitteki قُل emir fiilini, duâ için kullanmıştır.

فَقُل لِرَسولِ اللهِ يا خَيرَ مُرسَلٍ أَبُثُّك ما تَذْرِي مِنَ الحَسراتِ

Peygambere de ki; ey hayırlı elçi, bildiğin üzüntülerden sana şikâyet ediyorum.[652]

Ahmed Şevkî yazdığı bu kutlama şiirinde ümmetin durumunu arz edip duâ istiyor. Çünkü emir alttan yukarıya doğru yapılıyorsa bu bir isteğin gerçekleşmesini talep etmek demek olup *arzu, istek* anlamı taşır.[653] Dolayısıyla buradaki emir, gerçek kalıbının dışında kullanılmıştır. Öte yandan şâir az da olsa bu metodu asli anlamında da kullanmıştır. Öğrencilerin öğretmenlerine saygılı olması gerektiği konusunda yazdığı kasidenin ilk beyti buna örnek olarak verilebilir. (Recez):

قُم لِلمُعَلِّمِ وَفِّهِ التَبجيلا كادَ المُعَلِّمُ أَن يَكونَ رَسولا

Öğretmene saygıdan ayağa kalk, ona hürmeti ifa et, öğretmen neredeyse peygamber gibidir/olacak.[654]

Ahmed Şevkî burada قم sigasını kullanmak suretiyle emir fiilini asli anlamında kullanmıştır. Zira burada emir veren kişi olan yazar, öğrencilerden daha üstün bir konumdadır.

3.1.2.3. Üslûbü'n-Nehyi

Nehiy emrin zıddıdır.[655] İkisinde de talep vardır. Ancak birinde yerine getirme, diğerinde ise terk etme talebi söz konusudur.[656] Nehiy, konum bakımından üstün olan

---

[651] Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/317.

[652] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/84; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/445.

[653] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 319.

[654] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/497.

[655] el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 208.

[656] Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 3/344.

kimsenin daha alt derecede bulunan/bulunanlardan bir şeyi terk etmelerini istemesidir. Yani nehiy, bir şeyin yapılmamasını istemek demektir.[657] Emirde olduğu gibi nehiyde de bazen asli anlamı yasaklamanın dışına çıkılarak farklı anlamlarda kullanım söz konusu olabilir. Bu anlamlar siyak ve sibaktan anlaşılır. Nehiy; *duâ, iltimâs(istek), irşad, kınama, tehdit, şefkat, küçümseme, ümitsiz bırakma(te'yîs) akıbet bildirme, vb.*[658] gibi anlamlar için kullanılabilmektedir.

Şâir, yazdığı şiirler ele alındığında onun bu konu altında nehiy üslûbunu çoğunlukla asli anlamının haricinde kullandığını söylemek yanlış olmaz. Zira onun, hayatının her üç döneminde de konumu itibariyle kimseden üstün olamadığını, dolayısıyla da bu sigayı gerçek anlamda kullanma fırsatını yakalayamadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda nehyin gerçek anlamda kullanılabilmesi için nehyedenin üstün konumda olması gerekiyor.[659]

Şâirin nehyi, daha çok *iltimâs ve ümitsiz* bırakma anlamında kullandığı söylenebilir. Şâir aşağıdaki beyitte Ahmed Urâbî'yi hicv ederken nehiy üslûbunu kullanmıştır. Onun buradaki gayesi, Mısır'a zarar verdiğine inandığı muhatabını üzüntüler içinde bırakmaktır. (Vâfir):

وَلَا تَأْمُــلْ مِــنَ الأَمْــوَاتِ عَفْــوًا وَإِنْ كَـانَ الحُسَـيْنُ أَبَـاكَ دَعْـوَى

Baban Hüseyin duacı olsa da ölülerden bağışlanma umma.[660]

Burada ولا تأمُلْ nehiy ifadesiyle, siyaktan da anlaşıldığı gibi gerçek anlam kastedilmemiştir. Bilakis burada *kınama ve umutsuz* bırakma anlamı söz konusudur.

Ahmed Şevkî nehiy kalıbını daha çok *iltimâs* için kullanmıştır. Yani kendisiyle eşit derecede/konumda bulunan kişiye hitap ederken bu yola başvurmuştur. Aşağıdaki beyit buna örnek olarak verilebilir. (Hafîf):

يَــوْمَ كُنَّــا وَلَا تَسَــلْ كَيْــفَ كُنَّــا نَتَهَــادَى مِــنَ الهَــوَى مَــا نَشَــاءُ

---

[657] et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 141; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 320.

[658] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 320; Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*, 65-66.

[659] H. Yunus Apaydın, "Nehiy" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/545.

[660] el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/176.

Beraber olduğumuz zamanı sorma, o zaman nasıl dilediğimiz gibi aşkta hediyeleşirdik.[661]

ولا تسل kalıbı, iki eşit şahıs arasına meydana geldiği için asli kullanımın dışına çıkılmak suretiyle rica/istek olmuştur. Bu şekil kullanıma şâirin dîvân'ında sıkça rastlamak mümkündür.

3.1.2.4. Üslûbü't-Temennî

Bir şeyi istemek olan temenni; gerçekleşmesi zor veya imkânsız olduğu için vukûu ümit edilmeyen bir şeyi arzu etmektir. Burada meydana gelmesi istenilen nesne mümkün de olabilir. Fakat onun gerçekleşmesi çok uzak bir ihtimal olarak kabul edilmiştir.[662] Arapçada temenni için konulan asli edat ليت *keşke*, olmakla beraber bunun dışında لو، هل ، لعل edatları da kullanılmaktadır. Bu edatlar arasındaki ayrım ise لعل tereccî anlamına gelmekte olup gerçekleşmesi mümkün olan istekler için kullanılır. هل ise asıl olarak istifham anlamına gelir. Fakat gerçekleşmesi mümtenî olan bir şeyi mümkünmüş gibi göstermek için de bu metot da kullanılır.[663]

Arapçda Tahdîd (التحضيض) harfleri olan هلّا ، لوْلا ، لَوْما bunlardan çıkmış olup kendilerine zâid olarak ما ve لا eklenerek bu terkip oluşturulmuştur. هَلّا أَكْرَمْتَ زَيْدًا dediğimizde bu ifadenin anlamı şu şekilde olur: *Keşke Zeyd'e ikram etseydin.* İşte burada olduğu gibi tahdîd harfleri temennî manasına da kullanılır.[664]

Ahmed Şevkî, temenni üslûbunu az da olsa şiirlerinde kullanmıştır. Ancak yapılan araştırma neticesinde onun kullandığı temenînin, gerçekleşmesi mümkün olan şeyler olduğu anlaşılmaktadır. Onun edat yerine daha çok bu anlamda kullanılan fiil kalıplarını tercih ettiği görülmektedir. Sürgünde kaldığı süre içerisinde Hâfız İbrahim'e gönderdiği beyitleri bu konuya örnek olarak zikredilebilir. (Basît):

يَا سَاكِنِي مِصْرَ إِنَّا لَا نَـزَالُ عَلَـى عَهْـدِ الوَفَـاءِ وَإِنْ غِبْنَـا مُقِيمِينَـا

---

[661] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/111; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/91.

[662] Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 2/353.

[663] Ali el-Cârim, Emîn Mustafa, *el-Balâgetü'l-vâziha* (Tahran: Müessetü's-Sâdık, 1988), 207; Mehmet Kiliçarslan, "Kur'ân-ı Kerim'deki Temenni İfadeleri", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)* 2/2 (01 Aralık 2016), 19-25.

[664] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 307.

هَـلَّا بَعَثْـتُمْ لَنَـا مِـنْ مَـاءِ نَهْـرِكُمْ شَـيْئًا نَبَّـلُ بِـهِ أَحْشَـاءَ صَـادِينَا

كُـلُّ الْمَنَاهِـلِ بَعْـدَ النِّيـلِ آسِـنَةٌ مَـا أَبْعَـدَ النِّيـلَ إِلَّا عَـنْ أَمَانِينَـا

Ey Mısır'ın sakinleri biz orada olmasak ta, verdiğimiz söze bağlı kalmaya devam ediyoruz.

Bize nehrinizden biraz su gönderseniz de onunla susayan bağırsaklarımızı ıslatalım.

Bütün pınarlar Nil'den sonra içilmez oldu, Nil arzularımızdan ne kadar da uzaktır.[665]

Şâir burada ülkesine olan özlemini dile getirmekle kalmamış vatanında bulunan her şeye, nefsinin *Nil* nehrindeki tatlı suya duyduğu hasreti anlatmıştır. O, arkadaşı ve kendisi gibi şâir olan Hâfız'dan az da olsa bu tatlı suyu kendisine göndermesini isteyip, onunla susuzluktan yanıp kavrulan bağırsaklarını bir nebzede olsa rahatlatmasını istiyor.

Şiirden de anlaşılabileceği gibi suyun gönderilmesi imkânsız bir şey olmamakla beraber dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda bunun o kadar da kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Şevkî bu beyitlerde gerçekleşmesi mümkün olan fakat zor olanı temennî etmiştir.

Ahmed Şevkî yukarıda da anlatıldığı gibi temennî anlamında fiil kalıplarını yazdığı methiye kasidelerinde kullanmıştır. Aşağıda saray döneminde yazdığı bir kaside de hem mazi hem de muzari fiilini bu anlamda kullanmıştır. (Kâmil):

وَدَّ الرَّشِـيدُ لَـوْ أَنَّهـا لِزَمَانِـهِ فِـي جُمْلَـةِ الحَسَـنَاتِ وَالآثَـارِ

وَيَـوَدُّ قَيْصَـرُ لَـوْ تَكُـونُ لِعَصْـرِهِ سِـمَةً يَتِيـهُ بِهَـا عَلَـى الأَعْصَـارِ

Hârûn er-Reşîd, İyilikler ve eserler zümresinden olarak onun kendi zamanında olmasını arzulardı.

Kayser de asırlara nişane olsun diye o asrın kendi asrı olmasını dilerdi.[666]

---

[665] er-Râfiî, *Şuarâu'l-vataniyye fî Mısr*, 82; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 23.

[666] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/142; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/469.

Bu şiirde kullandığı iki fiil olan وَدَّ ، يَوَدُّ istek ve arzu için gelmiş fakat arada uzun bir zaman dilimi olduğundan bu istek ve arzunun gerçekleşmesi mümkün değildir.

3.1.2.5. Üslûbü'l-İstifhâm

Soru sormak anlamına gelen istifhâm; önceden bilinmeyen bir şeyin bilgisini öğrenmek,[667] veya bir şeyin görüntüsünün zihinde canlanmasını istemek demektir.[668] Arapçada istifham için on bir edat kullanılır. Bunlar: أ ، هل ، مَن ، ما ، أيْنَ ، متى ، أيَّان ، أنَّى ، كيفَ ، كم ، أيُّ olup bunlardan ilk ikisi -أ ، هل- harf geriye kalanlar ise isimdir.

Bu edatlar istenilen bilgilerin niteliğine bağlı olarak *tasavvur* ya da *tasdik* için kullanılırlar. هل yalnız tasdik için kullanılır. Yani cümlenin içeriğinin olumlu veya olumsuz olduğunu öğrenmek için kullanılır ve cevap olumluda evet, olumsuz da ise hayır ile olur. أ (hemze) ise hem tasdik hem de tasavvur için gelir. Tasavvurda olumlu veya olumsuz olmasına bakılmaksızın belirleme istenir. Onun için hemze, müspet veya menfi hüküm ifade etmiyorsa buna tasavvur denir. Bu durumda cevap evet hayır lafızlarıyla değil, *ta'yin/belirleme* ile olur. Geriye kalan istifhâm edatları sadece tasavvur için kullanılır.[669]

İstifhâm, cümledeki durumuna göre soru anlamından çıkarak farklı anlamlara gelebilmektedir. İstifhâm: *emir, nehiy, taaccüb, inkâr, teşvik, ta'zim, küçümseme, azarlama/kınama, korkutma, tehdit, alaya alma* gibi manalar için de kullanılır.[670]

Ahmed Şevkî istifhâm üslûbunu, yazdığı beyitlerde kullanmış, bunu yaparken genellikle onu hakiki anlamının dışında işlemiştir. O, neredeyse bu metodu gerçek anlamında hiç kullanmamıştır.[671] Şevkî'nin sürgün sonrası döneminde, siyasi partilerin iktidar uğruna halkın ve vatanın maslahatını yok sayarak birbirleriyle

---

[667] et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 171.

[668] el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 18.

[669] et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 409; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/182.

[670] et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 137-140.

[671] et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât*, 350.

kavgaya tutuşmalarına binaen nazmettiği kaside, şâirin, istifhâm edatlarını gerçek ve tali anlamlarda kullanımına örnek teşkil etmektedir.

Aşağıdaki beyitte kullanılan örnek, istifhâmın kınama anlamında kullanılan şekline bir örnektir. (Recez):

إِلَامَ الخُلْـــفُ بَيْـــنَكُمُ إِلَامَـــا وَهَـذِي الضَّـجَّةُ الكُبْـرَى عَلَامَـا

Aranızdaki bu anlaşmazlık niye niye ve bu büyük gürültü neden?[672]

Şâir burada grupların içine düştüğü anlaşmazlıkların zararlarına dikkat çekerek onları *kınamış/ azarlamıştır.* Dolayısıyla burada istifhâm gerçek anlamının dışında kullanılmıştır.

Yine aynı kasidenin başka bir beytinde şâir, bu defa istifhâmı, *inkâr* anlamına gelecek şekilde kullanmıştır. (Recez):

وَأَيـنَ الفَـوْزُ لَا مِصْـرُ اسْـتَقَرَّتْ عَلَـى حَـالٍ وَلَا السُّـودَانُ دَامَـا

Başarı nerede? Ne Mısır istikrara kavuştu ne de Sudan (varolmaya-istikrara) devam etti?[673]

Burada istifhâm edatının kullanımı gerçek anlamının dışında olmuştur. Zira başarı olarak kabul edilen Mısır'ın bağımsızlığının, istikrar getirmediği sürece şâire göre bir ehemmiyetinin olmadığı dolayısıyla da buna sevinmenin doğru olmadığını ifade edilmiştir.

İstifhâmın *taaccüb* anlamında kullanımına örnek olarak da şu beyit verilebilir. (Recez):

وَكَيْـفَ يَكُـونُ فـي أَيْـدٍ حَـلَالاً وَفِي أُخْـرَى مِـنَ الأَيْـدِي حَرَامَـا

Birilerinin elinde nasıl oluyor da helal diğerlerinde ise haramdır.[674]

---

[672] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/538.

[673] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/538.

[674] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/171; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/540.

Burada şâir şaşkınlığını ifade etmek suretiyle istifhâmı gerçek anlamı olan soru sormanın dışında kullanmış, partilerin içinde bulundukları durumu hayretler içerisinde izlediğini onlara anlatmaya çalışmıştır.

Şâir Nil nehri için yazdığı beyite yine istifhâm edatıyla başlamış ancak bununla *beğenisini* dile getirmiştir. (Kâmil):

مِـنْ أَيِّ عَهْـدٍ فِـي القُـرَى تَتَـدَفَّقُ وَبِـأَيِّ كَـفٍّ فـي الْمَـدَائِنِ تُغْـدِقُ

Hangi asırdan beri şehirlerde akıyorsun ve hangi avuçla beldeleri suluyorsun(veriyorsun).[675]

Şevkî, istifhâm üslûbunu farklı konularda yazdığı üç yüz altmış kasidenin birçok yerinde kullanmış, bunları asli anlamının dışında farklı manalara gelecek şekilde işlemiştir.

4. Beyân İlmi

Beyân ilmi sözlükte; *ortaya çıkarmak, açık olmak, anlaşılır kılmak* gibi anlamlara gelmektedir.[676] Bir terim olarak; anlamı farklı söz ve usullerle anlatma sanatını öğreten ilim olarak tanımlanmıştır.[677] Bu başlık altında edebî sanatlar içerisinde yer alan *teşbîh, mecâz-ı aklî, mecâz-ı mürsel, istiâre ve kinâye* ile ilgili bilgiler verilerek bu konuda şiir örnekleri tahlil edilecektir. Bunların örneklerine geçmeden önce edebî sanatlarla ilgili kısa bir bilgi verilerek konunun daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir.

Edebî sanatlar; bir dilin hakikat ve mecaz anlamlarından yararlanılarak, az lafızla çok şey ifade etmek, anlam ilintisini kurmak ve seslerin değerlerinden yararlanmak amacıyla kullanılan güzel ve etkili söz söyleme sanatı olarak tanımlanır. Bu sanatın kullanılmasındaki amaç, ifadeye zenginlik katmak, anlamı güzelleştirmek, kelimelerin etkisini artırmak olarak açıklanmıştır. Edebî sanatlar ince zekanın, estetik duyarlılığın ve hisli duyguların ürünü olarak ortaya çıkmıştır.[678] Bu bağlamda edebî sanatlara kısaca bir anlatım özelliği olduğu denilebilir. Edebî sanatlar, daha çok duyguların ön

[675] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/62; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/233.

[676] el-kefevî, *el-Külliyât*, 230; Matlûb, *Mu'cemu'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/406.

[677] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 415; Bolelli, *Belagât, 33.*

[678] Matlûb, *Mu'cemu'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/406-408.

planda olduğu şiirlerde kullanılarak anlamı zenginleştirir, ona renk katarak daha da etkili hale getirir ve önemini artırmaya yardımcı olur.

Şiir; insana ait his, düşünce ve hayalleri belirli bir sistem içerisinde okuyucuya aktaran en eski edebiyat türüdür.[679] Şiiri diğer edebî metinlerden ayıran özellik, az lafızla çok anlam ifade etmesidir. Buna bağlı olarak şiir, edebî sanatları en fazla kullanan alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek anlamda özgün şâirleri farklı kılan da onların dili kendine has bir şekilde yoğurup kurgulayabilmeleridir. Dolayısıyla şâirler diğer insanların anlatım tarzları ile toplumun ve diğer edebiyatçıların kelimeleri kullanmaları ve onlara yükledikleri anlamlar da farklılaşmaktadır.[680] İşte bu bağlamda Ahmed Şevkî'nin dîvânı incelendiğinde onun, Arap edebiyatında var olan başlıca edebî sanatları kullandığı rahatlıkla görülebilir. Aşağıda şâirin kullandığı edebi sanatların bazılarına yer verilmeye çalışılacaktır.

4.1. Teşbîh

Teşbîh, tef'îl babından mastar olup sözlükte; *bir şeyi bir şeye benzetmek demektir.*[681] Belagâtte beyân ilminin temel konuları arasında yer alan teşbih, bir terim olarak; muayyen bir gaye için aralarında bulunan ortak özellikten dolayı iki şeyden birini diğerine bir edatla benzetmeye çalışmak demektir.[682] Edebî sanatlar içerisinde erken dönemde farkına varılan sanattan gaye, anlatılmak istenen düşünceyi somut bir şekilde dinleyiciye aktarmaktır. Teşbihte benzetme birden fazla unsurda söz konusu olabilir. Ancak teşbihin tüm yönleriyle olmaması gerekir. Aksi halde teşbih değil tıpatıp aynı olma durumu söz konusu olur. Bu durumda da benzetme değil aynılık olmuş olur ki buna da teşbih denilemez.[683]

Teşbîhi dört bölümde inceleyebiliriz bunlar:

A. Teşbihin Unsurları: *müşebbeh* (benzetilen), *müşebbehün bih* (kendisine benzetilen), bu ikisine "طرفا التشبيه" teşbihin tarafları denir

---

[679] Durmuş, "Şiir", 39/144.

[680] Abdu's-Sâhib Ali, "Hasâis'n-Nesi'ş-Şi'rî", *Mecelltü Câmiatü'ş-Şârika* 8/3 (2011), 244.

[681] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "şbh" 1123; et-Tehânevî, *Mevsûatu Keşşâfü İstilâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, 1/434.

[682] Bahâuddîn es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2003); Matlûb, *Mu'cemu'l-Mustelhâti'l-Belâgiyyeti ve Tatavvuriha*, 2169.

[683] el-Kayrevânî, *el- Umde fi mehâsini'ş-şi'r ve âdâbih*, 1/286.

ve bu iki unsur cümlede her zaman bulunur, *vech-i şebeh* (benzetme yönü/ aralarındaki ortak özellik), ve *teşbih edatıdır*. Bunlara teşbihin rükünleri de denir.[684]

B. Teşbîhin kısımları: Edat ve benzetme yönünün bulunup bulunmamasına bağlı olarak; *Teşbîh-i Mürsel* (içinde teşbîh edatının olduğu teşbîhtir.), *Teşbîh-i mü'ekked* (içinde teşbîh edatının olmadığı teşbîhtir.), *Teşbîh-i mücmel* (benzetme yönü hazfedilen teşbîhtir.), *Teşbîh-i mufassal* (benzetme yönü zikredilen teşbihtir.) ve *Teşbîh-i beliğ* (edat ve benzetme yönü hazfedilen teşbihtir.) olarak sayılabilir. Bunların dışında teşbîhin farklı çeşitlerde mevcuttur. Bunları da şu şekilde sıralamak mümkündür: *Teşbîh-i hissî* (müşebbeh ve müşebbehün bih'in hissi-maddî- olduğu teşbihtir.), *Teşbîh-i aklî* (müşebbeh ve müşebbehün bih'in akıl ile anlaşıldığı teşbihtir.), *Teşbîhü't-Temsîl* (vech-i şebeh farklı birkaç vasıftan meydana gelip hayâlî ise buna temsîli teşbih denir, bu şekilde değilse *gayr-i temsîlî* denir.), *et-Teşbîhü'z-Zimnî* (müşebbeh ve müşebbehün bih'in bilinenin aksine açık olmadan üstü kapalı işaret edilerk yapılan teşbihtir.) ve *Teşbîh-i Maklûb* (vech-i şebehin müşabbehte daha üstün olduğu iddiasıyla yapılan teşbihtir.).[685]

C. Teşbîhin amacı: Teşbîh birkaç gaye için yapılır. Bunlar müşebbehin biçimini, durumunu, miktarını, mümkün olduğunu, güzel veya çirkin olduğunu açıklamak içindir. [686]

D. Teşbih için kullanılan edatlar: Bunları isim, fiil ve harf olarak sınıflandırmak mümkündür. Ancak benzetme daha çok harfler ile yapılır. Harf olanlar الكاف ve كَأَنّ dir. İsim olanlar نَظِيرٌ ، شَبِيهٌ ، شِبْهٌ ، مِثْلَ ، مَثِيلٌ ، نَحْوَ vb. olanlardır. يُضَاهِي ، يُنَاظِرُ ، يُمَاثِلُ ، يَشْبِهُ vb. kalıplar ise benzetme için kullanılan fiillerdir.[687]

---

[684] et-Teftâzânî, *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftâhi'l-Ulûm*, 517-518.

[685] et-Teftâzânî, *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftâhi'l-Ulûm*, 516; Matlûb, *Mu'cemu'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuriha*, 2/172-173.

[686] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 340.

[687] Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*, 130-131.

Ahmed Şevkî teşbîh'i şiirlerinde çok kullanmıştır. Onun kasidelerinde bütün teşbîh çeşitlerini defaatle kullandığı rahatlıkla söylenebilir.[688] Bu çalışmada birkaç örnek verilmek suretiyle onun teşbîh sanatını ne şekilde kullandığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1908 yılında Mısır'ın ilk üniversitesi açılarak yükseköğretim yolunda ilk adım atılmış, 1931 yılında bu eğitim kuruluşuna başka fakülteler de eklenmiştir.[689] Düzenlenen açılış töreni için şâir bir kaside yazmış ve bu gelişmede öncü olan kral Fuâd'ı Abbâsi döneminde Beytülhikme'yi kuran Halife Me'mûn'a (ö. 218/833) benzetmiştir. (Kâmil):

فَكَأَنَّــكَ الْمَــأْمُونُ فــي سُــلْطَانِهِ فِــي ظِلِّــكَ الأَعْــلَامُ وَالأَقْــلَامُ

Sen (Fuâd) hükümdarlığında Me'mûn gibisin, gölgende seçkinler ve kalemler (kalem ehli) vardır.[690]

Bu cümledeki benzetme edatı كأنَّ, müşebbeh kral Fuâd, müşebbehün bih Me'mûn, vech-i şebeh ise her ikisinin ilmi yaymak için sarf ettiği çaba ve ortaya koyduklarıdır. Yukarıda da anlatıldığı gibi teşbîhte edat varsa ona *Teşbîh-i Mürsel* denir.

Başka bir beyitte şâir şöyle demiştir. (Recez):

أَنْــــتَ شُــــعَاعٌ مِــــنْ عَــــلٍ أَنزَلَــــــــــهُ اللهُ هُــــــــــدًى

Sen, Allah'ın yüksekten hidayet için indirdiği ışıksın.[691]

Teşbîh-i mü'ekked, içinde teşbîh edatının bulunmadığı teşbihtir. Ahmed Şevkî bu beyitte teşbih edatını zikretmemiş dolayısıyla bu beyit, *mü'ekked teşbîh*' e örnektir. Buradaki أَنْتَ kelimesi müşebbeh, شُعَاعٌ kelimesi müşebbehün bih, vech-i şebeh ise her ikisinin arasında bulunan yol göstermedir. Zira ışık nasıl ki insanlara karanlıkta

---

[688] Şâirin kullandığı bütün teşbîh kısımlarına daha detaylı ulaşmak için bk. et-terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât*, 142 ve sonrası.

[689] el-Hûfî, *Vataniyyet Şevkî*, 274.

[690] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/11; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/73.

[691] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/27; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/34.

yol gösteriyorsa aynı şekilde bu beyitte bulunan müşebbeh de halka öncülük yapıp onlara doğru olanı gösteriyor.

Şâir, Hz. Muhammed (sav) için yazdığı methiyelerinden birisinde içinde *Teşbîh-i beliğ* olan aşağıdaki beyti söylemiştir. (Müctes):

وَالجَهلُ مَوْتٌ فَإِنْ أُوتِيتَ مُعْجِزَةً فَابْعَثْ مِنَ الجَهْلِ أَوْ فَابْعَث مِنَ الـ

Bilgisizlik ölümdür. Eğer sana bir mucize verilirse onu bilgisizlikten yada kabirden/mezardan gönder.[692]

Burada Şevkî bilgisizliği ölüme benzetirken teşbîh edatı ve vech-i şebeh'i zikretmeden sadece müşebbeh ile müşabbehün bihi kullanmıştır. Cehl müşebbeh, mevt de müşebbehün bih'tir. Bu şekilde kullanılan bir cümleye edat ve benzetme yönü mevcut değilse ona *Teşbîh-i beliğ* denir.

4.2. Mecâz-ı Aklî

Bir fiili ya da anlamını bir karineden dolayı asli fâilinden başkasına isnad etmeye *Mecâz-ı aklî* denir. [693] Burada hakiki fâil hazfedildiği için cümlede kısaltma söz konusudur. *Mecâz-ı aklîde* fâile atfedilmediği halde fiil hakiki anlamında kullanılır. Fiil ile fâil arasındaki alakalar; *fâiliyye, mef'ûliyye, sebebiyye, mekaniyye ve zamaniyye* gibi alakalar olabilir.[694]

Fransa'nın 1925'te aralıksız 24 saat Dımaşk'ı top atışlarıyla bombalamasından sonra Arap aleminde infiale neden olan bu hadiseyi protesto etmek için gösteriler, yürüyüşler ve Suriye halkına destek olmak amacıyla yardımlar toplanmaya başlanmıştır. Bu konuda yapılan ve şâirin de katıldığı bir yardım gecesinde Ahmed Şevkî, aşağıdaki beyitlerin geçtiği bir kaside irad etmiştir. (Recez):

لَحَاهَـــا اللهُ أَنْبَـــاءً تَوَالَـــتْ عَلَـــى سَـــمْعِ الـــوَلِيِّ بِمَـــا يَشُـــقُّ

يُفَصِّـــلُهَا إِلَـــى الـــدُّنْيَا بَرِيـــدٌ وَيُجْمِلُهَـــا إِلَـــى الآفَـــاقِ بَـــرْقُ

[692] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/157; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/628.

[693] Abdülkâhir el-Cürcânî, *Esrârü'l-balâga*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Cidde: Dârü'l-Medenî, 1991), 366; et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 223.

[694] Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 3/204; Ali el-Cârim, Mustafa Emîn, *el-Balâgetü'l-vâziha* (Tahran: Müessetü's-Sâdık, 1988), 117.

Sevenin kulağına ağır gelen peş peşe haberleri Allah kahretsin/lanetlesin,

Onu ayrıntılarıyla dünyaya açıklayan postadır ve onu uzak diyarlara toplayan da yıldırımdır.[695]

Ahmed Şevkî, bu şiirde haberin yayılmasını postaya ve onu toplayanı da yıldırıma isnad etmiştir. Posta ve yıldırım'ın bu olaylarda bizatihi bir etkisi yoktur. Dolayısıyla burada mecâz-ı aklî vardır. Aradaki alaka ise *mekaniyyedir*.

Ahmed Şevkî, 1894 yılında 26 yaşındayken Mısır'ı temsil etmek üzere İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan Müsteşrikler kongresine katılmış, Mısır'ın tarihi, edebi ve diğer yönlerini de anlatan 292 beyitten oluşan *Kibâru'l- Havadis fî Vâdî'n-Nîl*,[696] başlıklı şiirini bu toplantıda okumuştur.[697] Onun bu kasidesinin ilk beyti aşağıdaki gibidir. (Hafîf):

هَمَّــتِ الْفُلْــكُ وَاحْتَوَاهَــا الْمَــاءُ وَحَــدَاهَا بِمَــنْ تُقِــلُّ الرَّجَــاءُ

Gemi niyetlendi/hareketlendi ve su onu çevreledi ve içindekilerle beraber umuda taşıdı/ yol aldı.[698]

Yukarıdaki beyitte Ahmed Şevkî niyetlenme fiilini gemiye isnad etmekle *mecâz-ı aklî*'yi kullanmıştır. Zira gemi niyetlenmez niyetlenen insandır. Buradaki alaka fâiliyettir. Ayrıca suyun gemiyi çevrelemesine olan isnad da yine *mecâz-ı aklî vardır*. Aralarındaki alaka ise yine fâiliyettir.

4.3. Mecâz-ı Mürsel

Mecâz-ı Mürsel; asli anlamının dışında kullanılan ve âlakası müşâbehet dışında olan bir kelimenin mecâz olarak gelmesidir. *Mecâz-ı Mürsel'e* mecâz-ı müfred de denir.[699] Buna *mecâz-ı Mürsel* denmesinin sebebi, benzerlik dışındaki âlakalarının kayıtlı olmayıp birçok âlakanın olmasıdır. Bu mecâz çeşidinin amacı istenilen anlamı veciz olarak dinleyiciye aktarmaktır.[700]

---

[695] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/73; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/349.

[696] Kasideni tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

[697] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 136.

[698] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/169.

[699] el-Cürcânî, *Esrârü'l-balâga*, 408; Bolelli, *Belagat*, 144.

[700] Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 3/205-206.

Belâgat alimleri mecâz-ı mürsel için çok sayıda âlaka tespit etmişlerdir. Bunlar arasında; bir bölümünü anıp tamamını amaçlamak *cüz'iyyet* ve bunun zıddı *külliyet,* sebebini anıp müsebbebi amaçlamak *sebebiyet* ve bunun zıddı *müsebbebiyyet,* mekânı anıp içindekileri amaçlamak *mahalliyyet* ve bunun zıddı *hâliyyet,* maziyi göz önünde bulundurma *i'tibari ma kâne,* geleceği göz önünde bulundurma *i'tibari ma seyekûn,* en meşhur olanlardan bazılarıdır.[701]

Ahmed Şevkî aşağıdaki beyitte mecâz-ı mürsel'i kullanmıştır. (Recez):

إِذَا عَصَـفَ الحَدِيـدُ احْمَـرَّ أُفْـقٌ عَلَـــى جَنَبَاتِـــهِ وَاسْـــوَدَّ أُفْـــقُ

Demir patladığında ufkun her yeri kızarır ve bir ufuk da kararır.[702]

Bu beyit şâirin Fransızların geceleyin Dımaşk'ı top atışına tuttuğunu anlattığı kasidesinden bir beyittir. Şevkî burada الحديد kelimesinde mecâz-ı mürseli kullanmıştır. Burada şâir, el-Hadîd lafzıyla top atışının yapıldığı alet kastetmiştir. *Mecâz-ı mürselin* âlakası *cüz'iyettir*. Şâir burada Top atışı yapılan aletin bir parçasını zikredip tamamını kastetmiştir.

Şevkî, yine aynı kasidenin başka bir beytinde bu metodu yani *mecâz-ı mürseli* kullanmıştır. (Recez):

وَلِلأَوْطَـــانِ فِـــي دَمِ كُـــلِّ حُـــرٍّ يَـــدٌ سَـــلَفَتْ وَدَيْـــنٌ مُســـتَحِقُّ

Vatanlar için her özgür kişinin kanında geçmişi olan bir nimet ve hak edilen borç vardır.[703]

Şâir bu beyitte يد kelimesinde *mecâz-ı mürseli* işlemiştir. Bundan kasıt vatanın fertlere vermiş olduğu nimetleri hatırlatmaktır. Dolayısıyla burada *yed* kelimesiyle şâir nimetleri kastetmiştir. Mecâz-ı mürselin âlakası *sebebiyettir.* Zira nimetler el vasıtasıyla insana ulaşmaktadır. Ayrıca Ahmed Şevkî bununla vatan evlatlarının ülkelerine karşı olan sorumluluğunu hatırlatmakta ve onlardan sömürgecilerin

[701] et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 220-221.

[702] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/74; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/350.

[703] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/75; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/350.

vatandan kovulması için üstlerine düşen görevi yerine getirmede ne gerekiyorsa yapmalarını istemektedir. [704]

4.4. İstiâre

İstiâre sözlükte; *bir şeyden faydalanmak, kaldırmak ya da bir yerden başka bir yere bırakmak, ondan faydalanmak için başkasından almak* gibi anlamlarda kullanılır.[705] Bir belâgat terimi olarak ise; mecâzda âlaka müşâbehet değilse mecâz-ı mürsel, müşabehet ise istiâredir.[706] Teşbîhin taraflarından birini hazfedip diğerini zikretmek olan istiâre; âlakası müşâbehet olan bir lafzın karineden dolayı asli anlamının dışında kullanılmasıdır.[707] İstiâre aslında teşbîh ve alakası benzerlik olan bir mecaz türüdür. Bu yüzden mecâz genel, istiâre ise daha özeldir. Yani her istiâre mecazdır ancak her mecaz istiâre değildir. [708]

İstiârenin dört rüknü vardır bunlar; *el-Müsteâr*; gerçek anlamının dışında kullanılan kelime, *el-Müstâr minh*; bu müşebbehün bihtir, *el-Müstâr leh*; buda müşebbehtir, *el-Câmi'*; vech-i şebehtir.[709] İstiârenin müşebbeh ile müşebbehün bihin cümlede zikredilip edilmemesine bağlı olarak; *istiâre-i tasrîhiyye* müşebbehün bihin cümlede açıkça zikredilip müşebbehün hazfedildiği istiâre çeşididir. *İstiâre-i mekniyye* müşebbehün açıkça zikredilip, müşebbehün bihin hazfedildiği istiâredir. Yani müşebbehün bihin kaldırılıp onun mülazımlarından birinin zikredildiği istiâre çeşididir.[710] Türkçede buna kapalı istiâre denir.[711] İstiâre ayrıca kendisinden istiâre yapılan kelime camid/türetilmeyen ise buna *istiâreyi asliyye,* değilse *istiâreyi tebeiyye* denir.[712]

---

[704] Sabrî, "Kasîdetü Ahmed Şevkî 'Nekbet Dımaşk'", 371.

[705] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "avr" 403; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "avr"4/670.

[706] et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/157.

[707] Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1984), 432; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 369.

[708] el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, 462.

[709] Abdullah b. Sinân el-Hafâcî, *Sırrü'l-fesâha* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1982), 146.

[710] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 374; et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 579.

[711] Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*, 161.

[712] Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/145.

Ahmed Şevkî istiâre sanatını yazdığı kasidelerde tüm çeşitleriyle kullanmıştır. Şâirin, Müsteşrikler kongresinde okuduğu meşhur *Kibâru'l- Havadis fî Vâdî'n-Nîl*,[713] başlıklı şiirinin ilk beytinde istriâreyi mekniyye vardır.[714] (Hafîf):

هَمَّــتِ الْفُلْــكُ وَاحْتَوَاهَــا الْمَــاءُ وَحَــدَاهَا بِمَــنْ تُقِــلُّ الرَّجَــاءُ

Gemi niyetlendi/hareketlendi ve su onu çevreledi ve içindekilerle beraber umuda taşıdı/ yol aldı.[715]

هَمَّتِ الْفُلْكُ cümlesinde istiâreyi mekniyye vardır. Şâir burada her ikisinde (insan ve gemi) bulunan hareket kabiliyetinden dolayı gemiyi insana benzetmiştir. Burada Ahmed Şevkî, insana mahsus bir özellik olan *niyetlenme* lafzını gemiye vermiş fakat müşebbehün bih olan insanı zikretmemiştir. Bunun yerine ona işaret eden özelliğini anlatmakla yetinmiştir. O da insana mahsus olan همّ kelimesidir. Müşebbehin açıkça anlatılıp müşebbehün bihin hazfedildiği yalnız müşebbehün bihe işaret etmekle yetinilen istiâreye, *istiâreyi mekniyye* denir.

Yine bu beyitte bulunan ve kendisinden istiâre yapılan همّ kelimesinde diğer bir istiâre çeşidi olan *istiâreyi tebeiyye* de vardır. Zira burada kendisinden istiâre yapılan kelime müştak yani camid olmayan bir lafız olduğu için istiarenin, *istiâreyi tebeiyye* kısmına girmiştir.

Şevkî, öğretmenlere gerekli saygının gösterilmesi konusunda yazdığı kasidesi Arap ülkelerinde oldukça kabul görmüş büyük, küçük herkesin dilinde adeta darbü'l-mesel hüviyetine bürünmüştür. Aşağıda bu kasidesinin bir beyti geçen *istiâreyi tasrîhiyyeye* için örnek olarak verilebilir. (Recez):

أَخْرَجْـتَ هَـذَا العَقْـلَ مِـنْ ظُلُمَاتِـهِ وَهَدَيْتَــهُ النُّــورَ الْمُبِــينَ سَــبِيلَا

Bu aklı karanlıklardan (bilgisizlikten) çıkartın ve onu apaçık nurun (bilginin) yoluna eriştirdin.[716]

---

[713] Kasideni tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

[714] Mendûr vd, *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*, 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 136.

[715] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/169.

[716] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/497.

Bu beyitteki hitap Allah'adır. Şâir burada iki kelimede istiâreyi tasrîhiyye kullanmıştır. İlkinde bilgisizliği karanlıklara, ikincisinde ise ilmi nura benzetmiştir. Fakat burada cehl ve ilim olan müşebbehi hazfetmiştir. Dolayısıyla da burada istiârenin, *istiâreyi tasrîhiyye* çeşidine yer verilmiştir. Ahmed Şevkî'nin dîvânında bu gibi örneklere çokça rastlamak mümkündür.

4.5. Kinâye

Kinâye, birinci baptan mastar olup sözlükte; *bir kelimeyi söyleyip başka bir şey kastetmek, bir şeyi açıkça ifade etmek ya da gizlemek* gibi anlamlarda kullanılır.[717] Bir terim olarak ise; bir kelimeyi hakiki anlamına da gelecek şekilde fakat gerçek anlamının dışında kullanmak demektir.[718] Kinâyenin diğer bir adı da ta'rîzdir.[719] Kinâyede anlatılmak istenen şey üstü kapalı bir şekilde ifade edilir. Kinâyeyi mecazdan ayıran özellik ise asıl manayı engelleyecek bir karînenin bulunmamasıdır.[720]

Belâgat âlimlerine göre kinâyeli anlatım sarih ve yalın anlatım tarzından çok daha beliğ bir anlatım biçimine sahiptir. Zira bu üslûpla ifade edilmeye çalışılan lafız; çok daha çarpıcı, etkili ve vurgulu bir yolla dinleyiciye aktarılır.[721] Kinâye, mekniyyün anh'a (kinayeden amaçlanan anlama) göre; *sıfattan kinaye, mevsuftan kinaye* ve *nisbetten kinaye* olmak üzere üç kısımda ele alınır. Kinâye iki rükünden oluşur. Bunlar: *Meknüyün bih/ kendisi kinaye yapılan söz* ve *meknüyyün anh/ kendisnden kinâye yapılan lafız'dır.* Kinâye, iki rüknü arasındaki araçların niceliğine ve anlam delaletinin kapalı olmasına göre *ta'rîz, telvîh, îmâ, remz, işâret* türlerine ayrılmaktadır. Aradaki araçlar fazla ise *telvîh* az olursa *ta'rîz*, araçlar az ve anlama delaleti kapalı olursa *remz,* araçlar az ve anlama delaleti açık olursa *îmâ* ya da *işâret* ismi ile tanımlanır.[722]

Ahmed Şevkî de kinâye metodunu yazdığı kasidelerde işlemiştir. Allah'ın, peygamberlerini insanlara doğru yolu ve bilgiyi öğretmeleri için gönderdiğini ifade ettiği bir beyti aşağıdaki gibidir. (Recez):

---

[717] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "kny" 1196; el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 562.

[718] et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 630; el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 157.

[719] Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *Kitâbü's-sınâateyn, el-Kitâbe ve'ş-şi'r*, thk. Muhammed İbrâhîm, Alî Muhammed el-Bîcâvî (Beyrut: Dârü İhyai'l- Kütübi'l-Arabiyye, 1952), 368.

[720] Abdulfettâh Feyyûd Beysûnî, *İlmü'l-beyân* (Kahire, 2015), 225-226.

[721] el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, 70.

[722] Beysûnî, *İlmü'l-Beyân*, 233.

أَرْسَلْتَ بِالتَّوْرَاةِ مُوسَى مُرْشِداً وَابْنَ البَتُولِ فَعَلَّمَ الإِنْجِيلَا

Musa'yı Tevrat ile rehber olarak gönderdin ve Betül'ün oğlunu (İsa'yı) da gönderdin, o da İncil'i öğretti.[723]

Bu beyitte şâir kinâye metodunu kullanmıştır. Burada *İbnü'l-Betül* Hz. İsa'dan kinayedir. Şevkî doğrudan Hz. İsa diyebilirdi. Fakat o, bunun daha dikkat çekici olmasını arzu ettiğinden üstü kapalı olarak kinâye üslûbunu seçmiştir. Bu çeşit kinâye *mevsuftan* yapılmıştır.

Şâir, başka bir beyitte yine bu metodu kullanmıştır. (Recez)

وَطَنِي لَوْ شُغِلْتُ بِالخُلْدِ عَنْهُ نَازَعَتْنِي إِلَيْهِ فِي الخُلْدِ نَفْسِي

Vatanım, ebedi yurtta olsam dahi nefsim yine de sana kavuşmak ister.[724]

Ahmed Şevkî, sürgünde vatan özlemini anlattığı kasidesinden bir beyit olan bu şiirinde kinâye sanatını kullanmıştır. Burada الخلد kelimesi cennetten kinâye olarak kullanılmıştır. Görüldüğü gibi hem cennet hem de el-huld kelimelerinin burada kullanılması caizdir. Ancak şiire kattığı güzellik sebebiyle Ahmed Şevkî doğrudan anlatımı terk edip dolaylı olan kinâye yolunu seçmiştir. Ayrıca el-huld kelimesinin iki defa tekrar edilmesi de şâirin ülkesine olan aşırı sevgisini ve ona olan bağlılığını ifade etmek içindir. İşte bu da *mevsuftan* kinâye çeşididir.

5. Bedî' ilmi

Sözlükte, *eşsiz ve benzersiz icat eden, yaratan* anlamına gelmektedir.[725] Bir terim olarak Bedî' ilmi, muktezâ-yi hâle uygunluktan ve lafzın mânaya delâletinin açıklığından sonra, kendisiyle sözün güzelliklerinin öğrenildiği ilimdir.[726] Bu ilim içerisinde, tıbak, mukabele, tevriye, iktibas ve cinâs, gibi edebî sanatlar işlenecek, konuyla ilgili Ahmed Şevkî'den şiir örnekleri verilerek tahlil edilmeye çalışılacaktır.

---

[723] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/497.

[724] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/204.

[725] Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/378.

[726] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 423; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/318 .

5.1. Tıbâk

Belâgat ilminin bedî kısmının Muhassinât-ı maneviyyesinden olan tıbâk, mufâele babından mastar olup sözlükte; *iki şeyi eşit kılmak, hizaya getirmek* anlamlarına gelir.[727] Bir belâgat terimi olarak ise; ister hakikat isterse de mecaz olsun iki zıt anlamlı kelimeyi bir cümle içerisinde kullanmak demektir.[728] Başka bir deyişle aralarında zıtlık veya tekabül bulunan lafızları, anlamını daha etkili kılmak için bir arada kullanmaktır. Aralarında tıbâk yapılan kelimelerin her ikisi de fiil, isim, harf veya biri fiil diğeri isim olmak üzere dört türlü olabilir.[729]

İki kısımdan oluşan tıbâk sanatında, biri müsbet diğeri menfi olmak kaydıyla, iki karşıt kelimeyi bir arada kullanmakla *tıbâk-ı îcâb* aynı türden iki kelimeyi bir defasında olumlu bir defasında da olumsuz ya da aynı kelimeyi bir defa olumlu bir defa da olumsuz bir şekilde zikretmekle *tıbâk-ı selb* yapılır. Tıbâk sanatı klasik dönemden itibaren kullanılmış ancak Abbâsîlerin iktidara gelmeleriyle birlikte bu sanatın kullanımı öncesine göre biraz daha artarak yaygınlık kazanmıştır.[730]

Ahmed Şevkî tıbâk sanatını her iki çeşidiyle de yazdığı nice beyitlerde kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şâirin bu sanatı kullandığı müşahede edilmektedir. (Recez):

يُفَصِّلُهَا إِلَى الدُّنْيَا بَرِيدٌ وَيُجْمِلُهَا إِلَى الآفَاقِ بَرْقُ

Onu ayrıntılarıyla dünyaya açıklayan postadır ve onu uzak diyarlara toplayan da yıldırımdır.[731]

Şâir Suriye halkına destek olmak için yazdığı bu kasidede tıbâk üslûbunu kullanmıştır. Şiirde geçen يفصل ile يجمل zıt anlamlı kelimeler yer aldığından bu tıbâk sanatı değerlendirilir. Şâir bu beyitte *tıbâk-ı îcâb* sanatını icra etmiştir.

---

[727] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "tbk"10/211; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "tbk" 812.

[728] et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 641; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/1125; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 3/66.

[729] et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 265; Abdulazîz 'Atîk, *'İlmü'l-bedî* (Beyrut: Dârü'n-Nahdadü'l-Arabiyye, ts), 77-78.

[730] Muhammed b. Abdürrahman el-Kazvînî, *Telhîsü'l-Miftâh* (Karaçi/Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010), 114; el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 586.

[731] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/73; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/349.

Ahmed Şevkî sürgünde kaldığı süre zarfında vatana olan özlemini ve çocukluk yıllarına duyduğu hasretini anlattığı *siniyye* kasidesinin ilk beytinde de tıbâk sanatını kullanmıştır. (Recez):

اِخْـتِلَافُ النَّهَـارِ وَاللَّيْـلِ يُنْسِـي أُذْكُـرَا لِـيَ الصِّـبَا وَأَيَّـامَ أُنْسِـي

Gece ve gündüzün gelip geçmesi unutturuyor, çocukluğumu ve mutlu günlerimi bana anlatın.[732]

Bu beyitte iki zıt anlamlı kelime bir arada kullanılmıştır. Onlar da النَّهَار والليْل kelimeleridir. Buradaki tıbak çeşidi de *tıbâk-ı îcâbtır.*

Ahmed Şevkî, Hz. Muhammed(sav) için yazdığı kaside içerisinde yer alan aşağıdaki beyitte yine tıbâk üslûbunu kullanmıştır. (Kâmil):

فَـإِذَا سَـخَوْتَ بَلَغتَ بِالجُودِ الْمَدَى وَفَـعَـلْـتَ مـَا لَا تَـفْعَلُ الأَنْـوَاءُ

Sen (Hz. Muhammed sav) verdiğinde, cömertliğinle ufuklara ulaştın ve fırtınaların (veya yağmurların) yapamadığını yaptın.[733]

Ahmed Şevkî burada tıbâk sanatının bir kısmı olan *tıbâk-ı selb'i* kullanmıştır. Bu beyitte yer alan ve birincisi olumlu olan فعلت fiilini ikinci defa da لا تفعل şekliyle bu sefer olumsuz olarak getirmiştir. Aynı kelimeyi cümle içerisinde hem olumlu hem de olumsuz kullanmak suretiyle şâir, tıbak çeşidi olarak *tıbâk-ı selbi kullanmıştır.*

5.2. Mukâbele

Belâgat ilminin bedî kısmının Muhassinât-ı maneviyyesinden olan mukâbele, mufâele babından mastar olup; *yüzü yüze getirmek, bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırmak* gibi anlamlara gelir.[734] Bir terim olarak ise; öncelikle zıt olmayan iki ya da daha fazla kelimeyi bir araya getirmek, sonrada aynı sırayla bunların karşıt anlamlılarını zikretmektir.[735] Bazı âlimler tıbâk ile mukâbeleyi aynı saysa da aralarında farklılık söz

---

[732] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/204.

[733] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/33; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/599.

[734] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "kbl" 941; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "kbl" 11/540.

[735] el-Askerî, *Kitâbü's-sınâ'ateyn*, 337; et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 643; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1619.

konusudur.[736] Tıbâkta iki mana arasında zıtlık söz konusuyken, mukâbelede en az dört kelime veya daha fazla kelime arasında karşıtlık söz konusu edilir. Yine tıbâkta sadece zıt kelimeler söz konusu edilirken, mukâbelede hem zıt hem de zıt olmayan kelimelerin kullanılması mümkündür.[737]

Aşağıdaki beyit Şevkî'nin Cenevre de katıldığı Müsteşrikler kongresinde söylediği şiirinden bir beyittir. Şevkî, bu şiirinde eski Mısır tanrılarını da zikretmiş onlardan biri olan Îzîs'in hükümranlığında devletin durumunu şu beyitle dile getirmiştir.[738] (Hafîf):

إِنْ تَـلِ الْبَـرَّ فَـالْبِلادُ نُضَـارٌ أَوْ تَـلِ الْبَحْـرَ فَالرِّيـاحُ رُخَـاءُ

Eğer karaya hükmederse ülkeler altındır. (Bolluktur) ya da denize hükmederse rüzgâr felakettir.[739]

Bu beyitte şâir önce şiirin ilk mısrasında *kara ile altın/bolluk* kelimelerini kullanmış, daha sonra ikinci mısrada bunların zıddı olan *deniz ile felaket* lafızlarını aynı tertiple getirmiştir. İşte belagâtta cümle içerisinde bu tür kullanım tarzına mukâbele denir.

Başka bir şiirde yine Ahmed Şevki bu sanatı kullanmıştır. (Hafîf):

وَلِأَعْـدَاءِ آلِ أَيُّـوبَ قَتْـلٌ وَلِأَسْـرَاهُمُ قِـرىً وَثَـوَاءُ

Eyyûbî hanedanının düşmanları için öldürme, esirleri için de ziyafet ve barınma vardır.[740]

Buradaki mukâbele, şiirin ilk mısrasında bulunan *düşman ve öldürme* lafızları olup ikinci mısrada yine bunların zıt anlamlısı olan *esir ve ziyafet* kelimeleridir. Dilde böyle bir kullanım belagât ilminde mukâbele olarak tanımlanıyor.

---

[736] Mukâbele sanatının Tıbâk ile ayı olduğunu savunanlar ve kimler olduğu hakkında geniş bilgiye ulaşmak için bk. Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 287-288.

[737] 'Atîk, *'İlmü'l-bedî*, 86-87; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 288.

[738] Kasidenin tamamı ve bu eski Mısır tanrısı hakkında daha detaylı bakmak için bk. el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/181.

[739] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/25; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/181.

[740] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/30; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/187.

5.3. Tevriye

Belagât ilminin bedî kısmının Muhassinât-ı maneviyyesinden olan tevriye tef'îl babından mastar olup sözlükte; *bir sözü ya da haberi gizleyip, onların yerine başka bir haber ya da söz ortaya atmaktır.*[741] Terim olarak ise; biri yakın diğer uzak iki anlamı olan bir kelimenin gizli bir karineden dolayı yakın anlamını terk edip uzak anlamını kastetmek demektir.[742] Kişi bunu duyduğunda aklına ilk anlam gelse de asıl istenilen ikinci ve uzak olandır. es-Sekkâkî t*evriye* için *îhâm* ifadesini kullanmıştır.[743]

Tevriye sanatında en önemli şart; kullanılan lafzın iki anlamının da biliniyor ve kullanılıyor olmasıdır. Kastedilen anlamın bu şekilde tercih edilmesi, sözün etkisini arttırdığı için tercih edilmektedir. Bu sanat mecâz ve kinâyeden iki yönüyle ayrılır. Birincisi; tevriyede istenilen anlam gizli bir kârine ile anlaşılır. Mecâz ve kinâyede ise kârine çoğu zaman açık olur. Tevriyenin mecâz ve kinâyeden ayrıldığı ikinci nokta ise; tevriyede bulunan iki manadan birisi kârine olmadan da anlaşılır. Ancak mecâz ve kinâyede asıl anlamla mecâzî veya kinâî anlam arasındaki ayrım için bir alâkanın olması gerekir.[744]

Klasik dönem şâirlerinin bu sanatı çok kullandıkları söylenemez. Bu sanatı ilk defa sistematik bir şekilde kullanan kişi, el-Mütenebbî'dir. Ondan sonra bu sanatın kullanımı genişleyip, Hicrî 6,7 ve 8. asırlarda Mısır ve Şam şâirleri bu sanatın başarılı örneklerini ortaya koyduğu söylenebilir.[745]

Ahmed Şevkî de yazdığı kasidelerinde bu sanatı başarılı bir şekilde kullanmıştır. Şâirin aşağıdaki beyti buna örnek olarak verilebilir. Bu beyit *Kibârü'l-Havâdis fi Vâdi'n-Nîl* kasidesinin girişidir. (Hafîf):

هَمَّــتِ الْفُلْــكُ وَاحْتَوَاهَــا الْمَــاءُ وَحَــدَاهَا بِمَــنْ تُقِــلُّ الرَّجَــاءُ

---

[741] el-Feyrûz Âbâdî, *el-Kâmûs'l-muhît*, "verra" 1161; el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 299.

[742] et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 271; 'Atîk, *'İlmü'l-bedî*, 122.

[743] es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 427.

[744] Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*, 195.

[745] 'Atîk, *'İlmü'l-bedî*, 132-133.

Gemi niyetlendi/ hareketlendi ve su onu çevreledi ve içindekilerle beraber umuda taşıdı/ yol aldı.[746]

Burada هَمَّ fiilinde tevriye vardır. Zira bu fiilde akla ilk gelen yakın anlam olan niyetlenmektir. İkinci anlam ise uzak olan ve hareket etmek manasıdır. Şâir bu kelimenin ilk akla gelen anlamı olan niyetlenmeyi değil uzak anlamı olan geminin hareket etmesini kastettiği için burada tevriye sanatı vardır.

Ahmed Şevkî başka bir şiirinde yine bu sanata yer vermiştir. (Recez):

تِلْـــكَ آيُ الفُرْقَـــانِ أَرْسَـــلَهَا ال لّـــهُ ضِـيَاءً يَهْـدِي بِـهِ مَـنْ يَشَـاءُ

نَسَـــخَتْ سُـــنَّةَ النَّبِيِّـــينَ وَالـــرُّسُ لِ كَمَـا يَنْسَـخُ الضِّـيَاءَ الضِّـيَاءُ

O, Furkan'ın ayetleridir. Allah, dilediğini hidayete erdirmek için onu nur olarak göndermiştir.

Işığın ışığı geçersiz kıldığı gibi o da peygamberler ve elçilerin yolunu geçersiz kılmıştır.[747]

Ahmed Şevkî burada سُنَّة kelimesinde tevriye sanatını kullanmıştır. سنة kelimesinin iki anlamı vardır. İlk ve yakın olan manası peygamberin sünneti, ikinci ve uzak olan anlamı ise yoldur. Şâir burada ilk anlamı değil ikincisini kastetmiştir. İşte bu şekilde kullanılan bir lafızda da tevriye sanatı vardır.

5.4. İktibâs

İktibâs iftiâl babından mastar olup sözlükte; *faydalanmak, kor ateşin çoğundan almak, bilgi almak gibi anlamlarda kullanılır.*[748] Bir belâgat terimi olarak iktibâs; yazarın ifadeyi süslemek, anlamı kuvvetlendirmek için âyet veya hadislerden bir bölümünü – âyet ve hadis oluğuna işaret etmeden- metnin içerisinde kullanması demektir.[749]

---

[746] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/169.

[747] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/28; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/185.

[748] Ebu'l-Huseyn Ahmet b. Fâris, *Mu'cemu makâyîsi'l-luga*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1979), "kbs" 5/48; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "kbs" 508.

[749] et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 307; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 2/270.

Ancak iktibâs yapılırken dini hassasiyetlere dikkat edilmesi, dinen yasaklanmış ya da alaya alma gibi bir amaç taşımaması şartı koşulmuştur.[750]

İktibâs yazarın bilgi düzeyinin yanında kültür ve edebiyatta ulaştığı olgunluğun alameti olarak da görülmüştür. Bu sanata Arap edebiyatında önem verilmiştir. Eyyûbîler dönemi şâirleri bu sanatı diğer dönemlere nazaran daha çok kullanmışlardır.[751]

Ahmed Şevkî'nin, iktibâs sanatını çok kullanan şâirler arasında önemli bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür. Şâirimizin bu konuyla ilgili örneklerine aşağıda yer verilmeye çalışılacaktır. Şâir *Nekbetu Dımaşk* adlı kasidesinde bu sanatı oldukça sık bir şekilde kullanmıştır. Burada bu kasidenin bazı beyitleri iktibâs konusuna örnek olarak verilecektir. (Recez):

وَهَـلْ غُـرَفُ الجِنَـانِ مُنَضَّـدَاتٌ وَهَـلْ لِنَعِـيمِهِنَّ كَـأَمْسِ نَسَـقُ

Cennetin odaları dizilimidir ve dün gibi nimetleri düzenli midir? (Sıralı mıdır.)?[752]

Bu beyitteki غُرف kelimesi Kur'an'ı Kerimden iktibas edilmiştir. Bu kelime, Zümer Suresinin لَكِنِ الذِّينَ اتَّقَوْا رَبَّهم لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا ٱلأَنْهَارُ *" fakat Rablerinden sakınanlara, üst üste yapılmış, altından ırmaklar akan köşkler vardır..."*[753] âyetinde geçmektedir. İşte şairimiz bu kelimeyi beytinde kullanarak bu sanatı icra etmiştir.

Yukarıdaki beytin geçtiği kasideden diğer bir iktibâs örneği de aşağıdaki gibidir. (Recez):

وَلِلْمُسْـــتَعْمِرِينَ وَإِنْ أَلَانُـــوا قُلُـــوبٌ كَالحِجَـــارَةِ لَا تَـــرِقُّ

[750] Muhammed b. Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfî fi'l-'urûd ve'l-kevâfî* (Lübnan: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2004), 12.

[751] Abdurrahman b. Hasan Habenneke el-Meydânî, *el-Belâğatü'l-'Arabiyye* (Dımaşk: Dârü'l- Ḳalem, 1996), 2/536; Dayf, *el-Fen ve mezahibuhû fi'n-nesri'l-'Arabî*, 481.

[752] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/74; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/350.

[753] ez-Zümer, 39/20.

Sömürgeciler için her ne kadar şefkat gösterseler de taş gibi yumuşamayan kalpleri vardır.[754]

Burada geçen قُلوبٌ كَالحِجارَةِ ifadesi, Bakara Suresinde geçen ثُمَ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَا لحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَة *"Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı; artık kalpleriniz taş gibi, hatta daha da katıdır..."*[755] âyetinden iktibâstır. Ahmed Şevkî burada Dımaşk şehrini bombalayanların kalbinin taştan daha katı olduğunu ve onlardan merhamet beklemenin bir fayda sağlamayacağını âyetten iktibâs yaparak pekiştirmek istemiştir.

5.5. Cinâs

Belâgat ilminin bedî kısmının Muhassinât-ı lafziyyesinden olan cinâs, mufaale babından mastar olup sözlükte; *iki şeyin birbirine benzemesi* manasına gelmektedir.[756] Terim olarak ise; anlamları farklı ancak yazılışları aynı olan iki veya daha fazla kelimenin bir arada kullanılması demektir. Cinâs yapılan iki kelime arasındaki harflerin türü, adedi, harekeleri ve tertibi aynıysa buna, *cinâs-ı tam,* bunlardan biri farklıysa buna da *cinâs-ı nâkıs* denir.[757]

Cinâs, iki kelime arasında anlam cihetiyle ta'kîd oluşturduğundan hoş karşılanmamış, bu nedenle cinâsta seçilen kelimelerin açık ve karmaşık olmaması şartı koşulmuştur.[758] Cinâs*, tecânüs, mücânese ve tecnîs* adıyla da anılmaktadır.[759] Bu sanatın amacı, dinleyicinin işittiklerini can kulağıyla dinlemesine katkı sağlamak olarak ifade edilmiştir.[760]

Ahmed Şevkî cinâs sanatının gerek tam gerekse de nakıs olanını yazdığı şiirlerde kullanmıştır. Şair, aşağıda sürgünde vatanına duyduğu özlemini anlatan *Siniye* şiirin ilk beytinde *cinâs'a* yer vermiştir. (Recez):

---

[754] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/74; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/350.

[755] el-Bakara, 2/74.

[756] Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmurrâî (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 2007), "cns" 5/55; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "cns" 83; el-Kefevî, *el-Külliyyât*, 275.

[757] Bahâuddîn es-Subkî, *'Arûsü'l-efrâh fî şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2003), 282; et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 282.

[758] el-Cürcânî, *Esrârü'l-balâga*, 7.

[759] Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 2/51.

[760] el-Kayrevânî, *el-Umde*, 321.

اِخْـتِلَافُ النَّهَـارِ وَاللَّيْـلِ يُنْسِـي أُذكُـرَا لِـيَ الصِّـبَا وَأَيَّـامَ أُنْسِـي

Gece ve gündüzün gelip geçmesi unutturuyor, çocukluğumu ve mutlu günlerimi bana anlatın.[761]

Bu beyitte ينسي ile أنسي arasında *cinâs'ı nâkıs* vardır. Zira burada cinâs yapılan iki kelime arasındaki harflerin türü, adedi, harekeleri ve tertibi arasında bir uyum söz konusu değildir. Böyle bir cinas çeşidine bedî ilminde *cinâs'ı nakıs* denir.

Ahmed Şevkî yine sürgün sırasında yazdığı *Siniye* kasidesinde ve yukarıda *cinâs-ı nakıs* için verilen beytin devamında içinde *cinâs-ı tam* olan aşağıdaki beyiti kaleme almıştır. (Recez):

وَسَلَا مِصْرَ هَلْ سَلَا الْقَلْـبُ عَنْهَـا أَوْ أَسَـا جُرْحَـهُ الزَّمَـانَ الْمُؤَسِّـي

Sorun Mısıra kalp onu unuttu mu, yoksa onu sürgün zamanı mı tedavi etti.[762]

Bu beyitte kullanılan her iki سلا kelimesin de *cinâs'ı tam* vardır. Zira bu kelimelerin arasında harflerin türü, adedi, harekeleri ve tertibi arasında bir uyum vardır. Bu şekilde gelen cinâs çeşidine *cinâs'ı tam* denir.

6. Ahmed Şevkî'nin Şiirlerinde Vezin ve Kâfiye

Klasik Arap edebiyatında yazılan en küçük nazım parçasına beyit adı verilir. Gerek klasik dönem gerekse de modern edebiyatta şiir hem mana hem de şekil cihetiyle bir bütünden meydana gelmektedir.[763] Dolayısıyla edebiyat dallarından her birisinin kendine has özellikleri olup o edebî yapıt, bu özellikler sayesinde uyumlu olur. Bu özellikler doğru bir şekilde kullanıldıklarında etkisini ortaya koyar.[764] Şiir için bu uyumu sağlayan iki önemli kural vardır. Bunlar; vezin ve kâfiyedir. Bu ikisi olmadan Arap nazmının istenilen musiki ahengini yakalaması mümkün değildir.[765]

---

[761] Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/204.

[762] Şeşen, "Ahmed Şevkî", 2/2/45; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/204.

[763] İbrahim Yilmaz, "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri (Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (30 Haziran 2005), 109.

[764] Mustafa Harekât, *Evzânü'ş-şi'r* (Kahire: ed-Dârü's-Sekâfiyye, 1998), 6.

[765] Hüsrev Akın, *Vezin, Şekil ve Kâfiye Özellikleriyle Servet-i Fünûn Şiiri* (Erzincan: Doğu Ciltevi Yayınevi, 2016), 26.

Şiiri nesirden ayıran en temel unsur da vezin ve kâfiyedir. Vezin ve kâfiye arûz ilminin en önemli parçası olup, şiire esas hüviyetini kazandıran faktördür.[766]

Vezin sözlükte; *tartmak, ölçmek, bir şeyi tartmak,*[767] *hafiflik ve ağırlık* gibi anlamlara gelmektedir.[768] Terim olarak ise; şâirin şiirlerini yazarken göz önünde bulundurması gereken ve okuyucuya doğru vezni yanlışından ayırmaya yardımcı olan ölçü demektir.[769] Burada ölçüye ilişkin; vezin ve *taktî*'kavramları aynı anlamlarda kullanılmakla beraber, *taktî*'; bir beyti aruz sistemindeki bahirlerin *tef'ilelerine* göre ayırmak anlamıyla vezinden ayrılır.[770]

Vezin gruplarının her biri için *bahir* ismi kullanılır.[771] Arap edebiyatında ilk defa sistematik bir şekilde bahirleri tespit eden kişi Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî'dir (ö. 175/791). O, Arap şiirine dair araştırmaları sonucunda on beş bahir belirlemiştir. Ondan sonra gelen Ahfeş el-Evsat Saîd b. Mes 'ade (ö. 215/830) Halîl'in bahirlerine bir tane daha ekleyerek bahir sayısını on altıya çıkarmıştır.[772]

Bunlar: T*avîl, kâmil, recez, basît, vâfir, remel, hezec, hafif, serî', muktedeb, münserih, mütekârib, müctes, medîd, mudâri ve mütedârek* bahirleridir. Bu bahirler arasında Câhiliye döneminden günümüze kadar en çok kullanılan tür, Arap şiir külliyatının yaklaşık üçte birine denk gelen *tavîl* bahridir. İkinci mertebede ise *kâmil ile basit* gelmektedir. En az kullanılan ise kulağa ağır geldiği için *medîd* bahridir.[773]

Bu bahirlerden her birisi farklı alanlarda kullanımıyla ön plana çıkmıştır.[774] Örneğin *tavîl* bahrinde; zerafet, kuvvet, yumuşak ve parlaklık, *basît* bahrinde incelik ve

---

[766] Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfî*, 9.

[767] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "vzn" 1114.

[768] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 2/883.

[769] Harekât, *Evzânü'ş-şi'r*, 7; İsmail Durmuş, "Vezin" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/77.

[770] et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, 2/883.

[771] Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfî*, 19; Nihad M. Çetin, "Bahir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/484.

[772] Gâzî Yemût, *Buhûr'ş-şi'ri'l-Arabî* (Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Lübnânî, 1992), 16; İsmail Güler (ed.), *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler* (İstanbul: İSAM Yayınları), 259-260.

[773] Yemût, *Buhûr'ş-Şi'ri'l-Arabî*, 35 ve sonrası.

[774] Bahirlerin kullanıldıkları alanları daha detaylı incelemek için bk. Şükrî Muhammed Ayyâd, *Mûsîka'ş-şi'ri'l-'Arabî* (Kahire: Dârü'l-Ma'rife, 1978), 150.

şıklık, *kâmil* bahrinde netlik, açıklık ve devamlılık, *hafîf* bahrinde ise letafet ve güzellik mevcuttur.[775]

Kâfiye kelimesine gelince bu, ism-i fâil olup sözlükte; *peşinden gitme, izleme, ardından devam etme, boynun sonu* gibi anlamlarda kullanılmaktadır.[776] Terim olarak ise; şiirde beytin son harfine verilen isimdir.[777] Başka bir tanıma göre ise; kasidenin üzerine bina edildiği harftir.[778]

Arap edebiyatında kafiyeyi meydana getiren altı tane harf vardır. Bu harflerin her birine özel isim verilmiştir. Bunların ilki, *revî harfidir*: Kasidenin sonunda bulunan sahih harftir. Kaside bu harfin üzerine kurulur ve bu, kasidenin tamamında tekrar edilir.[779] *Revî* harekeli ise *mutlak,* sakin ise *mukayyed* olarak isimlendirilir.[780] İkincisi v*asıl harfidir*: Harekeli revî harfinden sonra gelen ve onu uzatan med harflri (ا، و، ي) ya da revî harfinin sonuna bitişen hâü's-Sekt diye ifade edilen zamirdir. (مالیهْ) kelimesinin sonunda kullanılan zamir gibi. Üçüncüsü h*urûc harfidir*: Vasıl harfini uzatıp işbâ' meydana getiren med harflerine verilen isimdir. Dördüncüsü r*idf harfidir*: Revî harfinden önce gelen lîn veya med harfleridir. Beşincisi t*e'sîs harfidir*: Revîden önce gelen harekeli harfin önünde bulunan eliftir. Bu elife, elifî te'sis denir. Altıncısı ise d*ahîl harfidir*: Revî harfi ile te'sîs harfi arasındaki harekeli olan harftir.[781]

Ahmed Şevkî, uzun-kısa yaklaşık olarak 360 kaside yazmıştır. O, yazdığı bu şiirlerde gerek vezin gerekse kâfiyeleri başarılı bir şekilde kullanmıştır. Biçim olarak bu beyitlerin beşte birini bile aynı bahirlerde yazmamıştır. Şâir, konu ve ahengi güzel bir şekilde yakalayabilmiştir. Güçlü bir konuyu uygun bir şekilde vasf ederek anlam ve ahengi yakalama konusundaki başarısını ortaya koymuştur. Şevkî'nin özellikle de şarkı olarak bestelediği şiirlerde oldukça muvaffak olduğu söylenmiş, şiire

---

[775] Hâzım el-Kartâcennî, *Minhâcü'l-buleğâ' ve sirâcü'l-üdebâ*, thk. Muhammed el-Habîb (Beyrut: Dârü'l-Garbü'l-İslâmî, 1986), 202 ve devamı.

[776] el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, "kfv" 5/221-222; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "kfv"1193.

[777] İmîl Bedî Yakûp, *el-Mu'cemü'l-mufassal fî ilmi'l-'arûz ve'l-kâfiye ve fünûn'ş-şi'ri* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1991), 374; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 2/1297; el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 143; İsmail Durmuş vd, "Kafiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Istanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/149.

[778] Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 1/206.

[779] Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfî*, 157.

[780] Durmuş vd, "Kafiye", 24/150.

[781] Kafiye ve harfleri hakkında daha detaylı bilgi için bk. el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/151; Yakûp, *el-Mu'cemü'l-mufassal*, 247; Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfî*, 157; Durmuş vd, "Kafiye", 24/149.

yönelmemiş olsa üstün bir şarkıcı ya da müzisyen olacağı değerlendirilmesinde bulunulmuştur.[782]

Emîru'ş-Şu'ara, klasik Arap edebiyatındaki şâirlerin yaptığı gibi *'Amudu'ş-Şi'r'e* bağlı kalmakla beraber, bazen modern dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak kendisine birtakım serbestlikler de tanımıştır. Bunu özellikle de çocuklar için yazdığı şiirlerde yapmıştır. [783] Buna ek olarak şair, bu serbestliği en çokta *Recez* bahrinde yapmıştır.[784]

Ahmed Şevkî, Halîl b. Ahmed ve Ahfeş'in tespit ettiği on altı bahirden on üçünü yazdığı beyitlerinde kullanmıştır. Bunların içerisinde o, en fazla *kâmil* bahrini kullanmıştır. Şâir üç bahri ise hiç kullanmamıştır. Bunlar; *münserih, mudâri ve medîd* bahirleridir.[785] Şevkî'nin kullandığı kâfiyeler ise çoğunlukla mutlak kâfiyelerdir.[786]

O, cümlelerini kurarken ve vezni kullanırken şiirin şeklini muhafaza etmiş, uygun olmayan bir bahir veya kulağa hoş gelmeyen bir kafiye seçmemeye özen göstermiştir. O, sadece bununla da yetinmemiş, klasik döneme izafetle *"al-muvaşşahat, al-murabbat ve al-muhammasat"* tarz vezinleri, ez-Zecal, milli şarkılar, izci şarkıları, çocuk şiirleri, temsiller ve başka çeşit konuları fevkalade bir başarıyla ve o günkü cârî hayata uygun olarak kullanmıştır. Ayrıca şiirin musiki ahengi, şarkı besteleri veyahut konunun istenilene göre ayarlanabilmesi için bazen zihaf -aruzla yazılmış bir şiirde bir ünlünün, uzun okunması gerekirken ölçü zoruyla kısa okunması,[787] ve ilel gibi kurallara arada uymayarak bunları terk etmiştir.[788]

Şevkî gerek temsillerinde gerekse diğer kasidelerinde şiir vezinlerini şekil bakımından uzun denilebilecek şekilde karşılıklı konuşmaya tabi tutmuştur. Temsili şiirlerini, lirik şiirlerini musikisiyle canlandırmış, lirik şiir vezinlerinden belirli bir bahir ya da özel bir grup vezin seçmemiştir. Aksine temsillerinde duruma göre bahirden bahire atlamıştır. Örneğin bir şiirde *kâmil* ile giriş yapmış devamında ise

---

[782] Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 165.

[783] Kendisine tanıdığı bu serbestlik için dîvânın ilgi bölümüne bakılabilir. Ayrıca bu konudaki şiirleri için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/88 ve sonrası.

[784] Hamza Kalemîn, *el-Binâü'l-'arûzî fî dîvâni'ş-Şevkiyyât* (el-Mesîle/ Cezayir: Câmiatü Muhammed Bûdyâf, Risâletü'l-Mâcîster, 2016), 145.

[785] Nansûn kândî Rahârcâ, *et-Taklîd ve't-tecdîd fî eşâr Ahmed Şevkî fî dîvânih* (Sudan: Câmiatü's-Sudan Külliyetü'l-Âdâb, Risâletü'l-Mâcîster, 2015), 29.

[786] Kalemîn, *el-Binâü'l-Arûzî*, 145.

[787] Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 1/134.

[788] Ürün, *Ahmet Şevki*, 61.

remel'e, biraz sonra başka bir bahire geçmiş ve bu şekilde bahirler arasında şiir zevkine göre geçiş yapabilmiştir.[789]

[789] Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 223.

SONUÇ

XIX. Yüzyılda Mısır'ın Napolyon tarafından işgal edilmesiyle birlikte başlayan süreçte özelde Mısır genelde ise Arap âlemi Avrupa'da yaşanan gelişmelerden doğrudan haberdar olmaya başlamıştır. Bu işgalden itibaren Mısır'dan Avrupa'ya birçok ilmi seyahat gerçekleştirilmiş netice itibariyle de karşılıklı ilişkiler, ilmi ve kültürel alışverişler olmuştur. İlerleyen zaman dilimlerinde Süveyş kanalının da açılmasıyla bu etkileşim artarak devam etmiştir.

Yüzyılın gelişmeleri Arap toplumlarında milli duyguların yerleşmesine neden olmuştur. Ayrıca Avrupa'da ortaya çıkan yeni edebiyat karşısında dönemin Arap şâirleri klasik Arap edebiyatıyla, yaşanan gelişmelere karşı koyma yolunu seçmişlerdir. Bu bağlamda Mısır diğer Arap ülkelerine göre modern edebiyatın geliştiği ana merkez olarak ön plana çıkmış ve farklı edebiyat ekollerinin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir.

Bu ekollerin ilki olan ve Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin öncülük ettiği *İhya Ekolü'nün* en önemli simalarından biri olan Ahmed Şevkî, ataları Anadolu'dan Mısır'a göç eden bir aileye mensuptur. Şâirin yaşadığı dönem dünya genelinde birçok hadisenin meydana geldiği bir zaman dilimi olmuştur. Ancak Ahmed Şevkî, modern dönemde yaşayan diğer şâirlerinden farklı olarak, ailesinin saray hizmetinde olması sebebiyle hayatının ilk dönemini aristokratik bir yaşam tarzı içerisinde sürdürmüştür. Bu nedenle gerek Mısır'da gerekse Avrupa'da en iyi şekilde eğitim almıştır.

Bu çalışmada farklı zaman dilimlerinde yaşamını sürdürmüş olan Ahmed Şevkî'nin yaşadığı dönemlere göre şiirlerinde meydana gelen değişimini ele aldık. Bu bağlamda yapılan çalışmada şâirin gerek Mısır'da gerekse dünyada meydana gelen olaylar neticesinde şiirindeki temaların değiştiğini gerek içerik bakımından gerekse de konu bakımından üç farklı portrenin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Bunlardan birincisi şâirin aristokratik bir hayat yaşadığı saray dönemidir. O, bu zaman diliminde saray hayatına uygun bir yaşam tarzı seçmiştir. Dolayısıyla da bu döneminde saray hayatına uygun şiirler kaleme alan bir yol benimsemiştir. Ahmed Şevkî bu dönemde klasik Arap edebiyatında işlenen temaların tamamını işlemiştir. Ancak dönemin Mısır yöneticileri olan hidivleri ve Osmanlı sultanları için daha çok methiye temasını şiirlerinde işlemiştir. Bunu yaparken de klasik Arap şiirinin

metodunu kullanmayı tercih etmiştir. Bu dönemde yazdığı gerek methiye gerekse diğer temaları işlerken klasik tarzda kasideler yazmıştır.

Şevkî bu dönemde saray şâiri unvanını almış ve bununla iftihar etmiştir. O, bu dönemde sarayın resmi şâiri olması sıfatıyla bu çizginin dışına çok az çıkabilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde yazdığı şiirler lafız ve içerik bakımından sonrasıyla mukayese edildiğinde zayıf olduğu söylenilebilir. Zira modern Arap edebiyatında yazılan şiirler özellikle de methiye teması, artık klasik dönemde yazılan methiyelerin aksine sadece övülen kişiyle sınırlı olmayıp bunun dışında halkın teveccühünü kazanmakta da ön planda yer alıyordu. Bu durum özellikle Osmanlı sultanlarına yazılan methiyelerde açık bir şekilde kendini gösteriyordu. Şâirler padişahlara yazdıkları methiye şiirleri ile toplumun nezdinde itibar görmeyi hedefliyorlardı. İşte bu durum da dilin daha sade bir kullanımını zorunlu kılıyordu.

Ahmed Şevkî'nin edebî hayatını etkileyen ikinci dönem ise sürgüne gönderildiği dönemdir. Birinci dünya savaşı başladığında Mısır hidivi İstanbul'da bulunuyordu. Bunu fırsat bilen İngilizler yönetime el koyarak önceki yönetimle ilişkisi olanları tasfiye yoluna gitmiştir. Bunun neticesinde Ahmed Şevkî de Endülüs'e sürgüne gönderilmiştir.

Sürgün şâir üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Ancak bu dönemde Şevkî, şiirlerini hala eski Arap şirinin etkisinde nazmetmeye devam etmiştir. Onun sürgün sırasında yazdığı kasidelerinin, *Duvelü'l-'Arab ve Uzemâu'l-İslâm* adlı uzun manzumesi istisna edildiğinde vatan özlemi ile ilgili olduğunu gördük. Hem *Endülüsiye* şiiri hem de *Nuniyye* şiiri bunun en güzel örnekleridir. Ayrıca Hâfız İbrâhîm'e gönderdiği üç beyitle de o, vatan hasretinin içini yaktığını, Mısır'a ve Nil'in suyuna olan hasretini anlatmıştır.

Şâir beş yıl boyunca bu hasret ile yanıp tutuştuğunu iş'ar eden şiirler kaleme almıştır. Onun artık eskisi gibi saray hayatını tercih etmeyeceği belirtileri yavaş yavaş kendini göstermiştir. Zira Şevki her ne kadar yukarıda da ifade edildiği gibi doğduğu topraklara özlem duysa da sürgün sırasında eski Mısr hidiv'inin kendisine yazdığı mektupla dilerse kendisini yanına aldırabileceği teklifini kabul etmemiştir. Beş yıl boyunca vatanından uzak kalan Ahmed Şevkî'nin sürgün hayatı edebî anlamda şâir için pek de verimli geçmemiştir. Zira bütün bu zaman boyunca çok az sayıda şiir

yazmış ve bu durum, Arap edebiyatçıları arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Ahmed Şevkî'nin yaşadığı üçüncü dönem ise sürgünden sonraki hayatıdır. Sürgün sonrasında o, saray kapılarının kendisine kapanması neticesinde sürgünden sonra toplumsal temalara yöneldiği açık bir şekilde kendini göstermiştir. Onun bu dönemde yazdığı şiirler incelendiğinde bunların özelde Mısır genelde ise bütün Arap âleminin duygularını yansıttığını gördük.

Bu dönemde Arap ülkelerinde milli duyguların da gelişmesi sebebiyle sömürgecilere karşı *nahda* hareketleri başlamıştır. Yapılan mücadeleler neticesinde hayatını kaybedenler için Ahmed Şevkî şiirler yazmıştır. O, hayatının bu aşamasında bütün Arap halklarının sesi olmuş, kazanılan her bir zaferi tüm Arap halklarının zaferi olarak görmüştür. Bu yüzden de onun sürgünden sonra yazdığı şiirleri daha samimi, yapmacıktan uzak ve yeniliklerle dolu olmuştur.

Ahmed Şevkî'nin hayatının bu safhasında yazdığı şiirler ve yaptığı hizmetler neticesinde tüm Arap ülkelerinden gelen temsilcilerinin katıldığı bir törenle kendisine *Emîrü'ş-Şuâra* unvanı verilmiştir. Onun bu dönemde kendisine yüklediği misyon, halkın taleplerini dile getiren kasideler yazmak olmuştur. Bunu yaparken de hiçbir partinin taraftarlığını yapmamaya özen göstermitir . Dolayısıyla da iktidar da olan partinin yanlışlarını gördüğü zaman onları rahatlıkla eleştirmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi o, şiir yazarken açık ve anlaşılır bir dil kullanma yolunu seçmiştir. Hayatının bu döneminde kişilere methiye yazmak yerine Arap toplumları için çalışan ve bu uğurda zorluklarla göğüs geren kahraman şahsiyetler için şiirler kaleme almayı tercih etmiştir. Onun bu dönemde yazdığı methiyeler sürgünden öncesiyle kıyaslandığına çok az olduğu mülahaza edilmiştir.

Ahmed Şevkî şiirlerini yazarken klasik Arap şiirinde kullanılan kalıplar kullanmış, ancak zaman zaman bunların dışına da çıkıp serbest şiir vezinlerini kullanmıştır. Bunu da daha çok çocuklar için yazdığı kasidelerde yapmıştır.

Hayatının üç aşamasına bakıldığında, şiirlerinde yaşanan değişiklik tüm temalarda kendisini gösterse de daha çok mersiyedeki değişim dikkat çekmektedir. O, saray döneminde acımasızca eleştirdiği, kendilerini kötü lakaplar takarak vatan haini ilan ettiği kimseleri sürgünden sonra öldüklerinde güzel bir şekilde yad etmiştir. Şâir

yalnızca bununla yetinmemiş, ölümlerinden dolayı onların yaptıklarıyla anılması gerektiğini ifade etmiştir. Onun sürgünden önce ve sonraki şiirlerinde değişmeyen diğer bir tema da Osmanlı, dolayısıyla da hilafet hakkında olmuştur. O, bu bağlamda şiirlerinde bunlara daima yer vermiştir.

Ahmed Şevkî klasik ekol mensubu olarak Arap edebiyatında kullanılan vezinlerin tamamına yakınını kullanmıştır. Bu da onun eski Arap şiirine son derece vakıf olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca yazdığı kaside sayısı dikkate alındığında bunların her birinin farklı vezinlerde olması da aynı şekilde onun dile olan hâkimiyetini göstermiştir. Şâir, Arap edebiyatında bulunan on altı bahirden on üçünü kullanmıştır. Bunların içinde en fazla tercih ettiği bahir ise *Tavîl* bahri olmuştur.

Ahmed Şevkî dil ve üslup özelliklerini başarılı bir şekilde işlemiştir. O, yalın, garabetten uzak, açık anlamlı kelimeleri seçerek dili kullanmıştır. Aynı şekilde terâdüf'ü kullanarak ifadelerini daha tesirli hale getirmeye çalışmıştır. Üslup özelliklerine gelince Şevkî bu konuda birçok sanatı kullanmıştır. Kullandığı üsluplardan emir, nehiy, istifhâm, nidâ, temenni ve tekrar gibi bazılarına çalışmamızda yer verdik.

Ahmed Şevkî, belagât ilmi içerisinde bulunan farklı sanatlara da şiirlerinde yer vermiştir. Şiirleri incelendiğinde şâirin, ifadeye zenginlik katma anlamında teşbîh, mecâz-ı aklî, mecâz-ı mürsel, istiâre, kinâye, tıbâk, mukâbele, tevriye, iktibâs, cinâs gibi belagât ilminin konularını ahenkli bir şeklide kullandığı görülebilir.

Ahmed Şevkî, modern dönmede yaşamış olmasına rağmen bu dönemdeki yenilikleri tasvir etmek yerine klasik dönem Arap edebiyatında var olan tasvirleri kullanmayı tercih etmiştir. O, tasvirlerinde ve özellikle de matla beyitlerinde klasik Arap edebiyatı kalıplarını sıklıkla tekrar etmiştir.

Son olarak Osmanlı hakimiyetinin zayıflayıp dağılma sürecine girdiği dönemde yaşamış olan değişik coğrafyadan şâirlerin hayatları ve şiirleri hakkında yapılacak olan çalışmalar, dönemin sosyo-kültürel atmosferine ışık tutamaya yardımcı olacaktır. Bu çalışmaların Arap halklarının Osmanlı devletine olan bakış açısının da ortaya çıkmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Zira ele alınacak şiirler, bu halkların hilafetin temsilcisi olan Osmanlıya karşı iddia edilenin aksine olumsuz bir tavır içerisinde olmadığının anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Belki modern Arap

edebiyatının getirdiği yenliklerle beraber şiirde klasik dönemde bulunmayan temaların Batı tarafından yapılan işgaller neticesinde ortaya çıktığını belirtmemiz gerekiyor. Yaşanan bu gelişmeler işgalci güçlerin halkları birbirinden koparma çabası olduğu unutulmamalıdır. Akabinde meydana gelen gelişmeler de bu İmparatorluk dönemindeki Arap edebiyatının tanınmamasındaki en önemli engel olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde bu alanda yapılacak olan yeni çalışmalar, insanların bir arada yaşama tecrübelerini aktarması bakımından önem arz etmekte olup sömürgecilerin insanlar üzerinde kurmaya çalıştığı ön yargıların da kırılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abdulkerîm, Suâd Abdu'l-Vehhâb. *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*. Kahire: Metâbi' Ehrâmi'l-Cîzeti'l- Kübrâ, 1. Basım, ts.

Abdulvâhid, Saide Ali. *Binyetü'l-kasidetu'l-Câhiliyye*. Sudan: Ümmü Dermân Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2007.

Abdulvehhab, Ahmed. *İsnâ 'aşere âmen fî suhbeti Emîrü'ş-Şu'arâ*. Kahire, 1932.

Abdu'n-Nûr, Cebbûr. *el-Mu'cemü'l-edebî*. Beyrut: Dârü'l-'İlm Li'l-melâyîn, 2. Basım, 1984.

ᶜAkkâd, ᶜAbbaâs Mahmûd el-. *Şüarâü Mısr ve bîâtühüm fi'l-cîli'l-mâdî*. Kahire: Matba'atü Hicâzî, 1937.

Akın, Hüsrev. *Vezin, Şekil ve Kâfiye Özellikleriyle Servet-i Fünûn Şiiri*. Erzincan: Doğu Ciltevi Yayınevi, 1. Basım, 2016.

Anay, Harun. "Çağdaş Arap düşüncesi üzerine". *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 10 (Ocak 2001). https://www.divandergisi.com/tr/Dergi/Makale/10/84

Annânî, eş-Şeyh Ahmed el-İskenderânî, eş-Şeyh Mustafa. *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 1919.

Annânî, Muhammed Zekeriyyâ. *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye*. Riyad: el-Elûke, 1988.

Andaç, Feridun (ed.). *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*. İstanbul: Bağlam, 1. Basım, 1996.

Apaydın, H. Yunus. "Nehiy" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/544-547. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Arslân, el-Emîr Şekîb. *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*. Riyad: Mektebet Ezvâü's-Selef, tzs.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-. *Kitâbü's-sınâateyn, el-kitâbe ve'ş-şiᶜr*. thk. Muhammed İbrâhîm, Alî Muhammed el-Bîcâvî. Beyrut: Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1952.

'Atîk, Abdulazîz. *'İlmü'l-bedî*. Beyrut: Dârü'n-Nahdadü'l-Arabiyye, ts.

Atvî, Mes'ad b. Îd. *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Tebük: el-Elûke, 2009.

Atvî, Mes'ad b. Îd. *eş-Şi'rü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Tebük: el-Elûke, 2009.

Ayyâd, Şükrî Muhammed. *Mûsîka'ş-şi'ri'l-'Arabî*. Kahire: Dârü'l-Ma'rife, 2. Basım, 1978.

Bağdât, Abdurrahmân. *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*. Tılmısân/ Cezâir: Câmiatü Ebî Bekr Bikayıd, Risâletü Doktora, 2007.

Bedîr, Hilmî. *eş-Şi'rü'l-mütercem ve harektü't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-hadîs*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 2. Basım, 1991.

Beysûnî, Abdulfettâh Feyyûd. *İlmü'l-beyân*. Kahire, 4. Basım, 2015.

Bint eş-Şâtî, Aişe Abdurrahmân. *Kiyemün cedidetün li'l- edebi'l -Arabi'l-kadîm ve'l- muâsır*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 2. Basım, 1970.

Bolelli, Nusrettin. *Belâgat: (Beyân-Meʾânî-Bedîʿ İlimleri): Arap Edebiyâtı*. İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Basım.

Bulut, Ali. *Belâgat-i müyessera meʾânî- beyân-bedî*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2016.

Ca'fer, Kudâme b. *Nakdü'ş-şiʿr*. thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî. Beyrut: Dârü'l-Kütübü''l-'İlmiyye, tzs.

Câhız, Ebu Osman Âmr b. Bahr. *el-Hanîn ile'l-evtân*. Beyrut: Dârü'r-Râidi'l-Ârbî, 2. Basım, 1982.

Cübûrî, Yahyâ. *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*. Amman: Dâr Mecdlâvî lin'-Neşri ve't-Tevzîi, 2008.

Cürcânî, Abdülkâhir. *Delâilü'l-i'câz*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1984.

Cürcânî, Abdülkâhir. *Esrârü'l-balâga*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Cidde: Dârü'l-Medenî, 1. Basım, 1991.

Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. *Mu'cemü't-ta'rîfât*. thk. Muhammed Siddîk el-Minşâvî. Kahire: Dârü'l-Fadîle, 2004.

Çağrıcı, Mustafa. "Vatan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/563-564 İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çetin, Atilla. "İsmâil Paşa, Hidiv" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/117-119. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Çetin, Nihad M. "Bahir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/484-486. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1727, Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, ts.

Çetin, Nurullah. *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 14. Basım, 2017.

Dayf, Şevkî. *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısr*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 10. Basım, 1992.

Dayf, Şevkî. *el-Fen ve mezahibuhû fi'n-nesri'l-'Arabî*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 11. Basım, 1987.

Dayf, Şevkî. *el-Fen ve mezâhibuhu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 11. Basım, 1987.

Dayf, Şevkî. *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*. Kahire: Mektebetü'l-Üsre, 2010.

Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî ('asru'd-duveli ve'l-imârât- Mısr)*. Kahire: Dârü'l-Meâ'rif, 2. Basım, 1990.

Dayf, Şevkî. *"Târîhu'l-edebî'l-'Arabî (el-'asru'l-Câhilî)"*. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1960.

Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi -I, Cahiliye dönemi*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009.

Dervîş, Ahmed. *Medhal ile'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs*. Kahire: el-Elûke, 2008.

Dervîş, Nedîm Ali. *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye*. Halep: Mat'ba'tü'ş-Şark, 1955.

Durmuş, İsmail. "Fahr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/79. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Durmuş, İsmail. "Hiciv" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/447-449. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Durmuş, İsmail. "Methiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/406-408. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Durmuş, İsmail. "Şiir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/155-157 İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Durmuş, İsmail. "Üslûp" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/383-385. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Durmuş, İsmail. "Vezin" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/77-79. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Durmuş vd, İsmail. "Kafiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/149-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Ebû Şâdî, Ahmet Zekî. *Kazâya'ş-şi'ri'l-muâsır*. Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2014.

Elmalı, Hüseyin. "Tasvir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/135-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Emîn, Ahmed. *Faydü'l-hâtir*. Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2012.

Ensârî, Nâsır. *el-Mücmel fî târîh Mısr en-naẓmu's-siyâsiyye ve'l-idâriyye*. Kahire: Dârü'ş-Şürûk, 2. Basım, 1997.

Er, Rahmi. *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. İstanbul: Vadi yayınları, 2004.

Ertuğ, Zeynep Tarım. "Saray" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/117-121 İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Eşter, Sâlih. *Endelüsiyât Şevkî*. Dımaşk: Matbaatü Câmiati Dımaşk, 1959.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-Luga*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 16 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1. Basım, 1976.

Fâhûrî, Hannâ. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Bûlisiyye, 2. Basım, 1953.

Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmet b. *Mu'cemu makâyîsi'l-luga*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1979.

Fayda, Mustafa. "Tarih" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/30-36. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Fehmî, Mâhir Hasan. *Ahmed Şevkî*. Kahire: el-Hey'etü'l-'Amme li't-Te'lîfi ve'n-Neşr, 1969.

Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed . *Kitâbü'l-'ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmurrâî. 9 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 2007.

Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb el-. *el-Kâmûsü'l-muhît*. thk. Yusûf el-Bîkâî. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995.

Görgün, Hilal. "Mısır (Osmanlı Dönemi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girişinden Mehmed Ali Paşa'nın valiliğine kadarki Mısır tarihi)" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/577-583 Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Görgün, Hilal. "Rifâa et-Tahtâvî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/95-97. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Görgün, Hilal. "Urâbî Paşa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/167-169. İstanbul: TDVYayınları, 2012.

Güler, İsmail (ed.). *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*. İstanbul: İSAM Yayınları.

Hafâcî, Abdullah b. Sinân. *Sırrü'l-fesâha*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1982.

Hafâcî, Muhammed Abdulmun'im. *Dirâsât fi'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs ve medârisih*. Beyrut: Dârü'l- Cîl, 1992.

Hafâcî, Muhammed Abdulmun'im. *Harakâtü't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. İskenderiye: Dârü'l-Vefâ' li'dünya't-Tıbâ'a ve'n-Neşr, 2001.

Hafâcî, Muhammed b. Abdilmün'im. *el-Hayâtü'l-edebiyye fi'l-'asri'l-Câhilî*. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1992.

Hamid, Müdessir. "Edebü'l-etfâli'l-Arabî ve tatavvuruh". *Mecelletü'l-Kısmi'l-Arabî* 22 (2015), 149-168.

Harekât, Mustafa. *Evzânü'ş-şi'r*. Kahire: ed-Dârü's-Sekâfiyye, 1998.

Hasan, Abbâs. *el-Mütenebbî ve Şevkî*. Kahire: Şeriketu Mektebetü ve Matba'tü Mustafâ el-Halebî ve Evlâduh, 1951.

Hasan, Muhammed b. *el-Mürşidü'l-vâfî fi'l-'urûd ve'l-kavâfî*. Lübnan: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2004.

Heddâre, Muhammed Mustafa. *Dirâsâtün fi'l-edebi'l-'Arabiyi'l-hadîs*. Beyrut: Dârü'l-Ulûmi'l-Arabiyye, 1990.

Heykel, Ahmed. *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısr*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 6. Basım, 1994.

Hindâvî vd, Ömer. *er-Râid fi'l-edebi'l-'Arabî*. Dımaşk: el-Matba'tü'l-Hâşimiyye, 1948.

Hûfî, Ahmed Muhammed . *Dîvânu Şevkî (tevsîk, tebvîb, şerh ve ta'kîb)*. 2 Cilt. Kahire: Dâr Nehdat Mısr li't-Tab' ve'n-Neşr, ts.

Hûfî, Ahmed Muhammed. *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 1981.

Hûfî, Ahmmed Muhammed. *Vataniyyet Şevkî*. Kahire: Mektebetü Nehdeti Mısr, 1969.

Hüseyin, Muhammed Muhammed. *el-İtticâhâtü'l-vataniyetu fi'l-edebi'l-muâsır*. 2 Cilt. İskenderiye: el-Matba'tün-Nemûzeciyye, 2. Basım, 1968.

Hüseyin, Tâhâ. *Hâfız ve Şevkî*. Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 1. Basım, 2014.

İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed. *Mukaddime*. Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 2001.

İbn Manzûr, Celaluddin Muhammed b. Mukerremu'l-Ensarî. *Lisânü'l-Arab*. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Meâ'rif, 1980.

İbrâhîm, Velîd Abdulmecîd. *et-Terâdüf fi'l-lugatil'l-'Arabiyye*. Ummân: el-Mektebetü'l-Vataniyye, 2012.

İnan, Afet. *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1987.

İpekten, Halûk. "Gazel" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/440-440. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

İşmâvî, Muhammed Zekî. *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabi'l-hadîs*. el-İskenderiye: Dârü'l-Ma'rifetü'l-Câmi'iye, 2000.

Kalemîn, Hamza. *el-Binâü'l-'arûzî fî Dîvâni'ş-Şevkiyyât*. el-Mesîle/ Cezayir: Câmiatü Muhammed Bûdyâf, Risâletü'l-Mâcîster, 2016.

Karahanci, İbrahim. "Üslup Belirleme Girişimlerine Dil Verileri Üzerinden Yaklaşmak". *Journal of International Social Research* 9/45 (30 Ağustos 2016), 154-154. https://doi.org/10.17719/jisr.20164520594

Kartâcennî, Hâzım. *Minhâcü'l-buleğâ' ve sirâcü'l-üdebâ*. thk. Muhammed el-Habîb. Beyrut: Dârü'l-Garbü'l-İslâmî, 3. Basım, 1986.

Kayrevânî, Ebû Alî el-Hasen b. Reşîḳ el-. *el-Umde fî mehâsini'ş-şi'r ve âdâbih*. thk. Muhammed Muhyeddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l- Cîl, 5. Basım, 1981.

Kazvînî, Muhammed b. Abdürrahman el-. *Telhîsü'l-Miftâh*. Karaçi/Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010.

Kefevî, Ebü'l-Bekâ. *el-Külliyyât*. thk. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 2. Basım, 1998.

Kehhâle, Ömer Rıdâ. *Mu'cemü'l-müellifîn*. 4 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1993.

Kemikli, Bilal. *Türk İslam Edebiyatı Giriş*. Bursa: Emin Yayınları, 1. Basım, 2010.

Landau, Jacob M. *Modern Arap Edebiyatı Tarihi: (20. yüzyıl) (Çev. Bedrettin Aytaç)*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.

Matlûb, Ahmet. *Mu'cemü'l-mustelahâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*. 3 Cilt. Beyrut: ed-Dârü'l-Arabiyeti Li'l-mevsûât, 2006.

Mendûr, Muhammed. *eş-Şi'rü'l-Mısrî ba'de Şevkî*. Kahire: Mektebetü Nehdeti Mısr, tzs.

Mendûr, Muhammed. *Fennü'ş-şi'r*. Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2019.

Mendûr vd, Muhammed. *A'lâmü'ş-şi'ri'l-'Arabiyi'l-hadîs*. Beyrut: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1970.

Meydânî, Abdurrahman b. Hasan Habenneke. *el-Belâğatü'l-'Arabiyye*. Dımaşk: Dârü'l-Ḳalem, 1996.

Mısrî, Huseyn Mucîb. *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*. Kahire: ed-Dârüs-Sekâfiyye li'n-Neşr, 1999.

Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim, 29. Basım, 2003.

Mustafa, Ali el-Cârim, Emîn. *el-Balâgetü'l-vâziha*. Tahran: Müessetü's-Sâdık, 1988.

Mübârek, Zekî. *Ahmed Şevkî*. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1988.

Mübârek, Zekî. *el-Bedâi'*. 2 Cilt. Kahire: el-Matba'tü'l-Mahmûdiye't-Ticâriye, 2. Basım, 1935.

Mübârek, Zekî. *el-Muvâzene beyne'ş-şu'arâ*. Kahire: Müessetü Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2011.

Neşâşîbî, İs'aâf. *el-'Arebiyyetü ve şâiruha'l-ekber, Ahmed Şevkî*. Kahire: Matbaatü'l-Meârif, 1928.

Orak, Muhammet Ali (ed.). *2. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi: Konya, 5-7 Kasım 2012: bildiriler kitabı*. Konya: Türkiye Yazarlar Birliği : Konya Büyükşehir Belediyesi.

Öznurhan, Halim. "Kudâme b. Ca'fer'e Göre Şiir Temaları ve Şiir Anlamlarında Ahlâk Sorunu". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18 (01 Temmuz 2004).

Parlatır, İsmail, Türk Dil Kurumu (ed.). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 10. baskı.

Râfiî, Abdurrahman. *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısr*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 3. Basım, 1992.

Rahârcâ, Nansûn Kândî. *et-Taklîd ve't-tecdîd fî eşâr Ahmed Şevkî fî dîvânih*. Sudan: Câmiatü's-Sudan Külliyetü'l-Âdâb, Risâletü'l-Mâcîster, 2015.

Rebâbea, Musa. "et-Tekrâru fi'ş-şi'ri'l-Câhilî". *Dârü'l-Manzûma* 5/1 (1990), 159-192.

Rizk, Yûnân Lebîb. *el-Merci' fi târîh Mısr el-hadîs ve'l-muâsır*. Kahire: el-Heyetü'l-'Amme lişûn'l-Matâb'i'l-Emiriyye, 2009.

Sabrî, Muhammed. "Kasîdetü Ahmed Şevkî 'Nekbet Dımaşk'". *Mecalletü'd-Dirâye* 8/15 (2015), 290-394.

Sa'leb, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ. *Kavâidü'ş-şi'r*. thk. Ramazân Abdüttevâb. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2. Basım, 1995.

Savran, Ahmet. "İmruülkays b. Hucr". 237-238. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr. *Miftâhu'l-ulûm*. thk. Naîm Zerzûr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2. Basım, 1987.

Subkî, Bahâuddîn. *'Arûsü'l-efrâh fî şerhi Telhîsi'l-Miftâh*. thk. Abdulhamîd Hindâvî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2003.

Sultân, Münîr. *el-Bedî' fi şi'ri Şevkî*. İskenderiye: Münşietü'l-Ma'ârif, 2. Basım, 1992.

Şensoy, Sedat. "Lafız" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/4244 Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Şeşen, Ramazan. "Ahmed Şevkî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/136-138 İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Şevkî, Ahmed. *Duvelü'l-'Arab ve üzemâu'l-İslâm*. Kahire: Müessetü Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2012.

Şevkî, Ahmed. *eş-Şevkiyyât*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2. Basım, 2006.

Şevkî, Hüseyin. *Ebî Şevkî*. Kahire: Mektebetü'n-Nehdeti'l-Mısriyye, 1947.

Teftâzânî, Sa'deddîn. *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftâhi'l-Ulûm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 3. Basım, ts.

Teftâzânî, Sa'deddin et-. *Muhtasarü'l-meânî*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1991.

Tehânevî, Muhammed Ali. *Mevsûatu keşşâfu istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*. thk. Alî Dahrûc. 2 Cilt. Lübnan: Mektebet Lübnan, 1996.

Tekin, İsmail, Zeki, Kırmızı. "Mısır'da Osmanlı Hayranı Bir Entelektüel: Ahmet Şevki". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2013).

Terâblüsî, Muhammed el-Hâdî. *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât*. Tunus: Menşurâtü'l-Câmiatü't-Tûnusyye, 1981.

Toprak, M. Faruk. "Mersiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/217-218. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Tûncî, Muhammed. *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2. Basım, 1999.

Uralgiray, Yusuf. "Ahmed Şevkî". *Doğu Dilleri Dergisi* 1/4 (1970).

Ürün, Ahmet Kâzım. *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair Ahmet Şevki*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2002.

Ürün, Ahmet Kâzım. "Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar". *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/7 (2002), 83-98.

Vâdî, Tâhâ. *Şi'rü Şevkî*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 1993.

Ahmed el-İskenderî vd, *el-Mufassal fî târîhi'l-edebi'l-'Arabî*. 2 Cilt. Kahire: el-Mektebetü'l-Emîriyye, 1936.

Ebu'l-Yezîd eş-Şerkâvî vd . *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Kahire: el-Elûke, ts.

Yakûp, İmîl Bedî. *el-Mu'cemü'l-mufassal fî ilmi'l-'arûz ve'l-kâfiye ve fünûn'ş-şi'ri*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1991.

Yasin, Lamya - Müezzin, Ahmet Derviş. "Modern Eleştiri Metodolojisine Göre Ahmed Şevkî'nin 'Onu Aldattılar' Kasidesi Üzerine Bir Değerlendirme". *Nüsha* 20/51 (27 Aralık 2020), 299-332. https://doi.org/10.32330/nusha.719809

Yazıcı, Hüseyin. "Mehcer Edebiyatı" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/364-367. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Yazıcı, Hüseyin. "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid". *İlmi Araştırmalar Degisi* 4 (1997).

Yemût, Gâzî. *Buhûru'ş-şi'ri'l-Arabî*. Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Lübnânî, 2. Basım, 1992.

Yilmaz, İbrahim. "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri (Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri)". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (30 Haziran 2005), 108-133.

Yüksel, Azmi. "Ahmad Şavkî (Bu yazı M.M. Badawi'nin 'A Critical Introduclion to Modern Arabic Poetry', (Cambridge 1975) adlı kitabının 29-42 sayfalarından tercüme edilmiştir.)". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Yayınları* 41/1-2 (1987).

Zehra, Selmânî Fetîma. *Şi'rü'l-etfâl fî kasâid Ahmed Şevkî*. el-Mesîle/ Cezayir: Câmiatü Muhammed Bûdyâf, Risâletü'l-Mâcîster, 2015.

Zelt, Ahmed. *Edebü'l-etfâl beyne Ahmed Şevkî ve Osman Celâl*. Kahire: Dârü'l-Vefâ, 1994.

Zermât, Kenze. *el-Hanîn fî şi'r Ahmet Şevkî*. Bevâkî/Cezair: Câmiatü'l-Ârabî bin Mehîdî-Ümmü'l-Bevâkî/ Cezair, Risâletü'l-Mâcîster, 2017.

Zeyyât, Ahmet Hasan. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâr Nehdat Mısr li't-Tab' ve'n-Neşr, 1977.

Ziriklî, Hayreddin. *el-A'lâm*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-'İlm li'l-Melâyin, 15. Basım, 2002.